

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA RIBE AMT

2007

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT

Historisk Samfund for Ribe Amt

Stiftet 1902. Danmarks ældste amtshistoriske samfund

Bestyrelse

Formand

Lokalhistoriker Olga Pedersen
Vestergade 6, 6670 Holsted
Tlf. 75 19 82 80. e-mail: Olga.pedersen@stofanet.dk

Næstformand

Lærer Søren Mulvad
Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Tlf. 75 44 11 77.
e-mail: sergeiradonetskij@yahoo.com

Redaktør

Lokalhistoriker Olga Pedersen
Vestergade 6, 6670 Holsted
Tlf. 75 19 82 80. e-mail: Olga.pedersen@stofanet.dk

Kasserer

Edel Overgaard,
Byagervej 41, 6650 Brørup
Tlf. 75 38 30 24. e-mail: jens.aaby@stofanet.dk

Søren Frederiksen,
Tværvej 10, 6622 Bække
Tlf. 75 38 97 06. e-mail: Fredensbo@12move.dk

Museumsleder Mogens Hansen
Frederiksberg Alle 13, 7200 Grindsted
Tlf. 75 32 39 77. e-mail: mogenshansen@mail.dk

Museumsinspektør Mette Guldberg
Frodesgade 110A 6700 Esbjerg
Tlf. 75 45 49 69. e-mail: Mette.Guldberg@fimus.dk

Fhv. Seminarielæktor Uwe Dall
Vedelsvej 8, 6760 Ribe.
Tlf. 75 42 00 65. e-mail: Udall@stofanet.dk

Suppleanter

Jens Erik Starup, Horsbølvej 13, 7200 Grindsted
Tlf. 75 32 23 53

Harry Hansen, Fårholtvej 7, 6823 Ansager
Tlf. 75 29 20 94.

Redaktion

Olga Pedersen, Søren Mulvad og Uwe Dall

Ekspedition

og kasse

Edel Overgaard

Gironummer

6 04 31 94

Kontingent

125 Kr.

Fra Ribe Amt

Historisk Samfund for Ribe Amt
2007

Fra Ribe amt 2007

Udgives af Historisk Samfund for Ribe Amt.
Produktion: Rosendahl · Esbjerg

ISSN 0046-4864

Eftertryk af årbogens artikler kun
med tilladelse fra forfatterne.

Omslagsbillede:

Stemningsfulde religiøse ruiner med en for
længst glemt betydning, således opfatter de
fleste af os helligkilderne.

(Foto: Niels A. Hansen).

Hellige kilder – Kilder til undren

Helligkilder på Varde-egnen

Af John V. Jensen

Helligkilder er oldgamle historiske fænomener, som findes overalt i Danmark. På Varde-egnen kendes endnu spor af fem gamle hellige kildevæld, som det dog kræver en veludviklet sporsans at finde. Kildevældene er strømmet fra forhistorisk tid, men de vælder ikke længere naturligt frem i moderne menneskers bevidsthed.

Helligkildernes historie og betydning går langt tilbage, og derfor vil jeg i det følgende se på, hvordan de hellige kilder er blevet opfattet gennem knap 10.000 år og især de sidste 1000 år. Siger helligkilderne os om noget om fortidens mennesker, og – endnu vigtigere – har de noget at sige nutidens mennesker?

Religiøse ruiner

Hellige kilder lyder i det 21. århundrede både antikveret og verdensfjernt. De fleste har hørt om dem – nogle forbinder dem med fjerne tiders medicinske uvidenhed og anser dem som et for længst overstået kapitel, og andre igen forbinder dem med katolicisme og naiv folketro. Enige er de fleste dog om, at helligkilderne som fortidslevn eller landskabsruiner er hyggelige indslag, der beriger vores kulturlandskab. Tidligere tiders alvor omkring helligkilderne er for længst udtørret. Det er således en udbredt opfattelse, at helligkilderne ganske enkelt hører hjemme i en anden historisk virkelighed, der betjente sig af andre forestillinger og et andet sprog end nutidens.

Så for at komme på sporet af dette glemte

sprog lad os da se på helligkildernes historie, der snart viser sig at være tæt knyttet til skiftende tiders verdensbilleder og tilværelsesfortolkninger. Vores søgen fører os straks ud på en spændende rejse rundt i den lokale, den danske og for den sags skyld nordeuropæiske selvforståelse.

Efter at have spillet en rolle i middelalderen, mistede kildedyrkelsen gradvist sin betydning op mod reformationen i 1536. Kildedyrkelsen i Danmark lader sig fastslå arkæologisk, mens et andet vidnesbyrd er kildenavnene. Helligkilderne stod nemlig i før-reformatorisk tid gerne under en helgens beskyttelse, og navne som Skt. Folmers Kilde, Skt. Peders Kilde, og Vor Frue Kilde peger i den retning.¹

Langtidsvirkningerne af den store pestepidemi i årene 1348-50 og den efterfølgende decimering af hele befolkningen, fik imidlertid størst betydning på de magre jorder i Vestjylland – og dette forklarer noget af den ujævne fordeling.² Dertil kommer også, at kildevæld forekommer oftere i bakket terræn, men sjældnere på flade hedesletter. Der kan altså sagtens have været flere helligkilder i det vestlige Jylland, men i takt med affolkningen, gik helligkilderne i forfald, og efterhånden som hverken lægevidenskab eller teologerne ville forsvare kildernes hellige vand, gik de også i glemmebogen.

Som sagt finder vi helligkilder over hele landet. På Varde-egnen kendes fem kilder, der alle

Kortet viser rindende kilder, men også steder med sikre vidnesbyrd om forsvundne eller udtørrede helligkilder. Kilderne er geografisk ujævnt fordelt, hvilket kan hænge sammen med det flade vestjyske landskab, men også senmiddelalderens pest-epidemiers katastrofale følger for Vestjyllands befolkning. (Kilde: Danske Helligkilder).

menes at have været hellige. Det drejer sig om Skt. Folders Kilde ved Alslev, Skt. Birgitte eller Skt. Gertrud Kilde ved Sig og Skt. Syllatz Kilde ved Vester Starup Kirke. Af disse tre er kun Skt. Folders Kilde endnu rindende, mens vædet i Skt. Birgitte og Skt. Gertrud i dag formentlig

findes i Varde Å. Skt. Syllatz Kilde er markeret, men kilden er ikke længere rindende. Vores tidligste kendskab til disse tre kilder stammer fra præsteindberetningerne til oldforskeren Ole Worm i tidsrummet mellem 1625-42. Det er sene beretninger fra efter-reformatorsk tid,

hvor kildedyrkelsen var blevet til folkereligøstet og stod i modsætning til den lutherske gejstlighed, og netop derfor kan præsterne have underspillet kendskabet til helligkilderne i indberetningerne. Varde-egnens to øvrige helligkilder nemlig: Helligdammen ved Alslev og Helligkilden ved Blaksmark ved Horne nord for Varde nævnes ikke i præsteindberetningerne, og vores viden om dem er yderst minimal.

Varde-egnens helligkilder har også været genstand for interesse fra egnens lokalhistorikere, bl.a. H. K. Kristensen (1895-1981). H. K. Kristensen arbejdede med flere af egnens helligkilder ikke mindst Skt. Birgitte og Skt. Gertrud i Sig, som han i 1930'erne grundigt opmålte og dokumenterede. Data, han garnerede med sin omfattende viden om lokale og historiske forhold, samt det sagnstof, der var knyttet til helligkilderne.³ Takket være sin store arbejdsevne og brede interessefelt, var H. K.

Kristensen også involveret i arbejdet med de andre hellige kilder fx Skt. Folmer i Alslev.

Præsten og lokalhistorikeren Knud Høgsbro Østergaard (1900-87), har også har forsket og skrevet om helligkildernes historie i lokalområdet, Skt. Syllatz Kilde i Vester Starup samt Skt. Birgitte og Skt. Gertruds Kilder i Sig. Høgsbro Østergaards bidrag til forskningen i kildens navnene er endnu gældende.⁴ For både H.K. Kristensen og Høgsbro Østergaard gælder det, at de opfattede helligkilder som døde fortidslevn, som de efterfølgende opmålte, udgravede og kortlagde til glæde for eftertiden. Når det gælder helligkildernes betydning og det hellige – er de begge tavse.

Det hellige

Menneskets forsøg på at forstå tilværelsen har ofte antaget en religiøs karakter, som endnu i vore dage gør sig gældende, men nu er suppleret med moderne naturvidenskabelig forståelse og en teknisk beherskelse af verden.

Således må man forestille sig fx stenaldermennesket omgivet af en verden af ting, han opfattede som både levende og virksomme. Derfor tog han varsler af fuglene, ærede bjerget, vandløbet og kildevældet. Helligkilderne skal således ikke ses isoleret, men indgår i en større sammenhæng med hellige høje, sten, væsner – som en måde til at afkode og fortolke den omgivende verden på – i første omgang, da det generelle vidensniveau om eksempelvis naturfænomener var meget lavere end i dag.⁵

Visse kilder blev så på et tidspunkt, og ingen ved hvornår, opfattet som et helligt kraftfelt, hvor menneskene kunne hente det livsnødvendige vand – og i videre forstand trivsel og styrke.

Således kunne folkemindeforskeren August F. Schmidt (1899-1965), der i 1920'erne beskæftigede sig indgående med kilderne, opregne

Inden for Varde kommune findes eller måske rettere fandtes fem helligkilder. Ingen af disse hører ganske vist til blandt landets mest berømte kilder, alligevel kan de være med til at kaste lys over helligkildernes historie. 1. Skt. Folmers kilde, Alslev, 2. Skt. Birgitte og Skt. Gertruds kilde, Sig, 3. Skt. Syllatz kilde, Starup, 4. Helligkilde, Varde landsogn og 5. Helligdam, Alslev.

mange grunde til, at kilderne blev opfattet som hellige. Frem for alt har helligkildernes friske og rene vand kunnet lindre forskellige sygdomme fx sår og bylder i en tid, hvor hygiejnen ellers ikke var i højsædet, og derved kunne den syge få vakt håbet og viljen til sundhed til live.⁶ Der kan altså have været tale om både en reel helbredende effekt, men sikkert også det, man i moderne medicin omtaler som placebo-effekt⁷. Århundreders gode erfaringer med det rene vand kan have bevirket kildernes særstatus. Desuden har det utvivlsomt også haft betydning, at kildevandet året rundt er ca. syv grader, hvor vandet i søer og åer bliver lunkent i solens varme. Også kilders pludselige fremvælden kan have været årsag til, at nogle kilder blev anset for hellige, måske især hvor kilden skabte frugtbarhed og vækst i golde omgivelser – og vandets livskraft og betydning for alvor blev slående.⁸ Som organisme er mennesket også uløseligt forbundet med vandet, og kildens friske og rigelige vand har således altid været en vigtig kilde til selve livet. Adgangen til det friske, rene og altid rindende vand kan derfor næppe overvurderes.

Skt. Folmers kilde. Alslev sogn, Skast herred, Varde kommune. Kilden er meget gammel, og da kirken overtog den opførtes et kapel og et kors til Skt. Folmer, som sandsynligvis var en lokal helgen. Kildens hellige status forsvandt i århundredet efter Reformationen i 1536, for videnskabsmanden Ole Worm (1588-1654) fortæller i 1638, at en bonde nu har ødelagt begge dele. Til samme Ole Worm skrev pastor Jørgensen året efter om kilden: „Denne har for en rum tid siden været en helligdom, som man for adskillige sygdomme og afbræk har besøgt“. Skt. Folmers kilde ved Alslev den absolut mest stemningsfulde af Varde-egnens helligkilder, hvad fotoet også understreger. (Foto John V. Jensen).

Skt. Hans Nat er kraften størst

Til det hellige er knyttet ritualer, – som vi allerede har været inde på. Om lægedoms- og helligkilderne gjaldt det, at de i den folkelige bevidsthed kun besad deres helbredende kraft én enkelt dag (aften) om året. Denne ene dag varierede imidlertid fra egn til egn, men hovedbesøgstiderne ved helligkilderne var enten Valborgaften (30. april – før kalenderreformen i år 1700 den 10. maj) eller Skt. Hans aften (23. juni). Begge aftener brændtes bål ved kilderne, bål der tillagdes en rensende funktion – en svag reminiscens af dette kender vi jo endnu fra Skt. Hans bålet.⁹

Tidspunkterne har utvivlsomt haft en rituel

betydning med tilknytningen til de oldgamle hedenske forårs- og midsummerfester, – sjældnere knytter besøgstiden sig til Helgendage. Ingen ved imidlertid, om kildernes kraft altid har været knyttet til kilderne på disse bestemte datoer, og det kan sagtens være en dogmatik, der efterhånden er opstået omkring kildebesøgene, fordi man har svært ved at forestille sig, om fortidens mennesker pga. af arbejde og andre forpligtelser har haft mulighed og tid til at opsøge kilden i tide og utide. Dertil kommer det forhold, at det var både praktisk og nødvendigt at adskille det hellige fra dagligdagen, hvorved dets ophøjede hellige og ekstraordinære status blev understreget.

Skt. Hans aften var i øvrigt den mest almindelige besøgsaften ved kilderne også på Varde-egnen, mens Valborgaften var mere udbredt i det østjyske. Kildebesøg på helgendage kendes på Varde-egnen fra Skt. Folmers Kilde ved Alslev (Skt. Folmers navnedag er 20. juli). Når hovedbesøgstiderne nærmede sig, blev kilderne rensset op og pyntet med grønne grene, blomster og lys, ligesom de besøgende ofte gik i procession til kilden.¹⁰

Visse steder opstod endda kildemarkeder i tilknytning til de hellige kilder, hvor handlen-

de benyttede sig af stedets popularitet og tiltrækningskraft. Det kendteste eksempel på et kildemarked, der er opstået omkring en kilde, er Kirsten Piils Kilde på Dyrehavsbakken nord for København. Men også i andre tilfælde bestod kildemarkedet længe efter, at dyrkelsen af kilden var ophørt.

Erfaring eller overtro?

Som tiden gik, udviklede ritualerne sig, og man har i visse tilfælde måske haft et indviet præsteskab, fordi en ukyndig omgang med det

Skt. Birgittes kilde og Skt. Gertruds kilde, Thorstrup, Øster Horne herred, Varde Kommune. Tæt ved Sig by og meget nær Varde å fandtes kildens udspring. Kildevældet er nu i selve åen, da bredden på dette sted er nedbrudt. Omkring 100 meter nord for kilden findes rester af to kapeller hhv. et romansk og et gotisk. Vores viden om stedet skyldes især lokale folk som H. K. Kristensen og præsten Knud Høgsbro Østergaard. I 1949 opstilledes en mindesten ved kapellerne, som det dog kræver sporsans at finde i det vildtvoksende krat. Foto: John V. Jensen.

hellige kunne have uheldige konsekvenser i form af vanhelligelse, nedkaldelse af forbandelser eller andet, der kunne tolkes som hævn for den manglende indsigt i ritualerne.¹¹ Således var der flere handlinger, der skulle udføres, for at helligkilden kunne yde optimalt. Ad den vej er kildedyrkelsen i mange tilfælde sikkert blev populariseret og banaliseret og i mange tilfælde kommet snublende nær, det man almindeligvis kalder overtro.

Et af de interessante ritualer, der praktiseredes i forbindelse med kildebesejg ved lægedoms- eller helligkilderne var omgangen med drikkeskålene. Således skulle de syge altid drikke vandet af nye lerskåle, som derefter knustes og kastedes i kilden eller ved siden af, da ingen andre måtte benytte en skål, en syg havde drukket af.

Ældre forskning har gerne undret sig over, at der absolut skulle bruges nye lerskåle.¹² Men det er en tanke værd – om ikke helligkildernes helbredende kræfter kan have en sammenhæng med erfaringer gjort med det rene kolde vand og de nye rene skåle, der set fra et moderne medicinsk perspektiv naturligvis har været mindre bakteriebefængte, ikke mindst hvis man fik overrakt skålen af en person, der havde opsøgt kilden pga. væskende bylder. Det kan derfor sagtens tænkes, at det også drejer sig om indhøstede erfaringer med de rene skåle – og ikke bare er ren overtro og irrationalitet. Nogen bedre medicinsk forklaring havde man jo ikke.

De mange ritualer og praksiser omkring kildedyrkelsen genfinder vi også lokalt i de gamle overleveringer, hvor vanhelligelse står centralt, og til flere af kilderne er knyttet historier om, hvordan netop uforstand kunne frarøve kilden dens egenskaber. Interessant nok skal både Skt. Syllatz, Skt. Folmer og Skt. Birgitte og Skt. Gertrud kilder være blevet van-

helliget under forsøget på at helbrede en hest, hvorved helligkilden mistede sin undergørende kraft, fordi de kom i kontakt med kildevandet på illegitim vis.¹³

Helligkildernes betydning er utvivlsomt opstået og har været stærkest i en verden med et rummeligere virkelighedsbegreb eller tilværelsesforståelse end de fleste af os opererer med i dag. I den forstand er verden blevet affortryllet eller med et fint ord afsakraliseret.¹⁴

Lad os i det følgende se på helligkildernes lange historie, og samtidig se hvordan verden og virkelighedsforståelsen langsomt ændrede karakter i retning af den affortryllede verden, de fleste af os bebor i dag.

Navnene afslører

Kildedyrkelsen i Danmark har rødder langt tilbage og fandtes med sikkerhed allerede i bronzealderen ca. 2000-500 f. kr. Der er gjort fund i form af bronzesværd og brystsmykker ved kilderne, og der er god grund til at tro, at kildedyrkelsen også strækker helt tilbage til stenalderen, ligesom den også kendes fra hele det øvrige Europa.

Navneforskningen afslører, som tidligere nævnt, at kilderne har spillet en rolle i det før-kristne Danmark, fordi der i kildernes navne er bevaret flere af de nordiske gudenavne. For eksempel kommer Onskilde og Ouskilde af Odin, Thorskilde og Thore kilde af Thor, Frydsbrønd og Fredskilde af Frey og Baldersbrønde af Balder. Stednavnene understreger, at helligkilderne har spillet en rolle allerede i før-kristen tid, det vil sige indtil ca. år 1000.¹⁵

Lokalt dvs. på Varde-egnen er der også tegn, der peger i den retning, det gælder således Skt. Birgitte eller Skt. Gertrud Kilde ved Sig lidt øst for Varde, hvor der ved kilden er fundet spor af jernalderkeramik og en ældre jernalderbebyggelse.¹⁶ Der er således meget stærke indicier på,

at netop denne helligkilde har haft en betydning så tidligt som i jernalderen (400 f. Kr.–800 e. Kr.), og sandsynligvis også væsentligt længere tilbage. Noget lignende kendes også fra Skt. Syllatz Kilde.

Da Danerne blev kristne

– gjorde helligkilderne det også

De følgende århundreder efter kristendommens indførelse, da Harald Blåtand med egne ord gjorde danerne kristne omkring år 1000, vidner om fortsat stor interesse for kilde dyrkelse.

Tidsrummet fra kristendommens indførelse til frem til reformationen i 1536 udgør på mange måder helligkildernes sidste storhedstid, uden at vi af den grund nøjagtigt ved, hvor meget kilderne blev søgt, og hvor vigtige de var for det enkelte menneske i det daglige. Men sporene fra netop middelalderen er af gode grunde flere end fra de forudgående perioder. Der er således meget, der tyder på, at flere kirker og klostre er blevet anlagt eller har erstattet endnu ældre før-kristne bygninger, der var placeret tæt i nærheden af helligkilderne.¹⁷

Sammensmeltningen af gamle hedenske ritualer og den tidlige kristendom, findes der talrige eksempler på, eksempelvis den smukke legende om den hellige provst Keld i Viborg, der drak af en kildes vand, hvorefter det forvandlede til vin. Inspirationen er naturligvis fra Det ny Testamente (Joh. 2.1ff), og illustrerer hvordan hedenskab og kildedyrkelse og middelalderlig teologi fint lod sig forene.¹⁸

Endvidere kan man konstatere, at de fleste helligkilder fortsat bærer det navn, de fik i Middelalderen. Som nævnt er det også fra den periode, der er flest arkæologiske fund, der synes at indikere, at helligkilderne havde en betydning, som de i hvert fald ikke siden har haft. Helligkilderne blev som så mange andre

Skt. Syllatz kilde, V. Starup sogn, Skast herred, Varde kommune. På baggrund af fund af stolpehuller antages kilden at være en ældgammel før-kristen kilde, Om kildens helbredende kræfter fortælles det, at en skabet hund blev helbredt, desuden skal en blind hest have fået synet igen ved badning af øjnene i kildens vand. En anden overlevering fortæller om vanhelligelse af kilden, fordi man vaskede en skabet hest i kilden. Den blev restaureret og markeret i 2002-3.

Foto: John V. Jensen.

hedenske skikke og ritualer annekteret og indpasset i den tidlige kristne kirkes teologi.

Helt i tråd med middelalderens store kirkebyggeri, hvor kirker og kapeller kom under en helgens eller Jomfru Marias beskyttelse, gjorde helligkilderne det altså også jf. i Vester Starup Skt. Syllatz' Kilde, ved Alslev Skt. Folmers kilde og ved Sig Skt. Birittis og Skt. Gertruds Kilde. Mange kilder bærer endnu disse helgennavne, alligevel kan der af og til være store vanskelig-

heder med endeligt at afgøre, hvilken helgen, der har lagt navn til. Det gælder fx Skt. Syllatz, der omtales sådan af den lokale præst i 1600-tallet i det ældste vidnesbyrd, vi har om kilden. Problemet er bare, at der ellers ikke kendes en Skt. Syllatz. Tidligere omtalte Knud Høgsbro Østergaard, der har beskrevet emnet, har sandsynliggjort, at der kan være tale om en sydvestjysk forvanskning af helgennavne som Silas eller Sylvester.¹⁹

Kristningen af helligkilderne blev en realitet i løbet af middelalderen, hvor helligkilderne endnu var forenelige med middelalderens lægepraksis, men også i høj grad med tidens helgen- og (kilde-)dyrkelse, som udgjorde en vigtig del af den officielle teologi. Helligkildernes kraft og betydning har indgået som en helt naturlig del af middelalderens opfattelse af virkeligheden – og som ingen behøvede at sætte spørgsmålstegn ved.

Middelalderens valfartskilder

Skt. Søren's Kilde ved Kippinge på Falster, var en af middelalderens mest berømte og besøgte helligkilder, og er et godt eksempel på, hvorledes helligkilderne også kunne være indbringende valfartssteder. Helligkildens egenskaber, og måske især rygtet om dem, gjorde Kippinge kirke til et velhavende og vidtberømt helligsted. Tusinder af valfartende – danskere og udlændinge besøgte kilden og kirken, der skænkedes mange penge og værdifulde gaver til dem. Kirken blev en sådan pengemaskine, at en økonomisk betrængt Christian II (1513-23) skal have lånt betydelige beløb i Kippinge.²⁰

Vender vi blikket mod de sydvestjyske helligkilder, så er der dog intet, der tyder på, at nogen af disse opnåede en berømmelse, der rakte ret meget ud over det lokale eller en rigdom som helligkilden på Falster. Vidnesbyrdene derom er i hvert fald meget ringe.

Således fremgår det af præsteindberetningerne til Ole Worm 1625-42 for de tre omtalte helligkilder Skt. Folmer, Skt. Syllatz og Skt. Birgitte og Skt. Gertrud, at kildedyrkelsen omkring 100 år efter reformationen var væk og alene noget, de gamle havde kendt.²¹ Hvilket ikke giver grund til at tro, at pengestrømmen skulle have været usædvanlig stor her i området.

Middelalderens interesse for, og tiltro til helligkildernes kræfter, ændrede sig altså med reformationen i 1536.

Der står ikke noget om helligkilder i Bibelen

Synet på den før-reformatoriske helgen- og afladspraksis ændrede sig som antydnet, meget med reformationen. Nu skulle helgendyrkelse og derfor også kildedyrkelse bekæmpes, da den blev anset for en rest af Romerkirken og pavedømmet. Helligkildernes nedtur tager fart efter 1536 – antageligt sammenfaldende med en begyndende skepsis over for aflads- og offer-tanken samt lutheranernes mistro til helgendyrkelse, der naturligvis hænger sammen med den luthersk-evangeliske kirkes insisteren på at tage det første bud: »Du må ikke have andre guder end mig alvorligt«. ²² Dertil også en skepsis over for det, man kan kalde magi, dvs. den tanke, at menneskets egne handlinger kan formilde Gud ved hjælp af besværgelser fx 7-9-13 samt ofring af penge o.l.

Det er sandsynligt, at mistroen til »overnaturlige« fænomener allerede var tiltagende op mod reformationen, hvorfor Luthers tanker snart vandt indpas i lærde kredse, hvorfra den ny lære bredte sig til det omgivende samfund. Reformationens officielle teologi gør som bekendt den enkeltes forhold til Gud til det centrale, og tilbage bliver et rent åndeligt regnskab mellem den enkelte og Gud.

Det religiøse rum, der tidligere havde ud-

gjort grundlaget for helligkildernes betydning svandt følgelig ind og forvandlede til narreværk og primitiv magi. Affortryllesen af naturen begyndte, men langsomt og inkonsekvent, – herefter fortolkes naturen ikke længere som levende med skjulte kræfter. Med andre ord den moderne adskillelse mellem symbol og virkelighed vælder frem – og helligkildernes betydning forrykkede sig i retning af en symbolsk opfattelse, der ikke længere lod sig forene med virkeligheden, som den så ud efter reformationen.

Hans Tavsén, en af de centrale skikkelser i den danske reformation, er et godt eksempel på denne udvikling, da han i 1528 omtalte de valfartende til helligkilderne i Kippinge og Rye, og nåede følgende konklusion vendt mod den katolske gerningsretfærdighed: »I løb hid, og I løb did, og funde dog ikke eders Sjæle rette Føde,« et synspunkt han på det tidspunkt ikke kan have været alene om, reformationens succes taget i betragtning. En lille generation senere, i 1554 var det en anden reformator Peder Palladius, der berettede, at afgudsdyrkelsen i Kippinge og Bidstrup ved Roskilde var afskaffet, hvilket må siges at være meget hurtigt.²³

Helligkildernes hastige deroute synes også at blive bekræftet, hvis vi vender vi blikket mod Varde-egnen, hvor det i præsteindberetningerne fra 1625-42 til Ole Worm, altså omkring hundrede år efter reformationen, anføres, at kilderne ikke længere blev opfattet som hellige, men netop som afvigelser fra den rette lære. Det fremgår tydeligt af pastor Jørgensens indberetning fra 1638 om Skt. Folmers Kilde: »Denne haffuer veret for en rum thid siden en helligdom, hour mand for atskillige siugdum och gebreck haffuer tilsøgt etc. Offuer samme veld och kielde haffuer veret opsætt itt huus met et afgudzbillede vj, som mand haffuer

kaldet Sanct Phalmer (eller Falmer) och itt høytt kaars [højt kors] derhoss.«²⁴

I 1638 var kildedyrkelsen antageligt et overstået kapitel omkring Alslev og et kapel eller hus med et helgenbillede antageligt af Skt. Folmer, omtales som et afgudsbillede. Samme melding kan vi iagttage fra Skt. Birgitte eller Skt. Gertrud Kilde i Sig: »S. Birittis Kilde kaldet, huilchen i gammel tid haffuer verret holdett for en helligdam, som de gamle nu beretter etc.«²⁵. Også her ses det ud af præsten Mathias Johannis indberetning fra 1639, at kendskabet til helligkilden ved Sig – ligger så langt tilbage, at kun de gamle kendte til skikken. Fuldstændig samme melding kommer fra præsten Niels Balzersen i Starup, der om Skt. Syllatz Kilde fortæller: »S.Syllatzis kilde, til huilcken de siuge oc krøblinge søgte, toede sig med vandet deraff oc fick deris helbred igen, oc offrede derfaare til S. Syllatz deris gaffuer oc skenck, mens der findes nu ingen rudera eller vestigium aff samme kilde.«²⁶

Indberetningerne taler deres tydelige sprog. Omkring 1640 var kildedyrkelsen i det sydvestjyske noget, som kun sognets ældste kendte til. De skriftlige kilder fra Varde-egnen stemmer således godt overens med det generelle billede, at kildedyrkelsen i løbet af omkring 100 år var kraftigt på retur. Den nye teologis virkelighedsopfattelse levnedes altså ikke helligkilderne anden plads end i mindernes verden.

Selvom kildematerialet på Varde-egnen entydigt peger på, at helligkilderne mistede deres betydning omkring reformationen eller kort efter den, findes der dog uden for Varde-egnen flere eksempler på, at ikke alle mennesker blot forlod deres gamle ritualer og betragtede dem som simpel overtro. Dette understreges af følgende eksempler, hvor kildedyrkelsen i 1600-tallet endnu visse steder blev fordømt under henvisning til, at helligkilderne ikke var

beskrevet i Bibelen, og derfor ikke kunne opfattes som hellige.²⁷

I det samlede billede er der dog ingen tvivl om, at reformationen udgjorde det første alvorlige angreb på helligkilderne, og med dem også en række andre former for folketro, der herefter devalueredes til overtro. Sagt helt kort begyndte den moderne virkelighedsopfattelse at tage form fra og med reformationen, omend den endnu var på religiøse præmisser.

Helligkilderne efter reformationen

Et nyt og forstærket angreb på helligkilderne kom omkring 1700-1800 med den såkaldte oplysningstid. Og det er i denne periode, at den moderne skepsis over for helligkilderne bliver grundlagt. Tidens lærde ville ikke bare acceptere kildernes mirakuløst helbredende kræfter, men til forskel fra de luthersk-evangeliske præster skete det ikke i den protestantiske Guds navn, men i fornuftens hellige navn.²⁸

Oplysningens fortalere var i det hele taget meget kritisk indstillet over for mirakler og andre overnaturlige fænomener – og ønsket om en rationel (fornuftsmæssig) forklaring på helligkildernes og andre lignende fænomeners påståede kraft opstod. Teologerne fik således uventet opbakning fra oplysningstidens tænkere i bestræbelserne på at få ryddet op i den hedenske og papistiske folketros talrige fornuftstridige fænomener. Denne uhellige alliance forhindrede imidlertid ikke oplysningstænkernes i, ud fra den samme tankegang, også at rette en radikal kritik af fx Bibelens mirakler, hvorefter det var teologerne, der fik forklaringsproblemer.

Effekten af oplysningstidens tanker er siden blevet grundlaget for vores moderne vestlige verdensbillede, der ideelt set er bygget på fornuft.

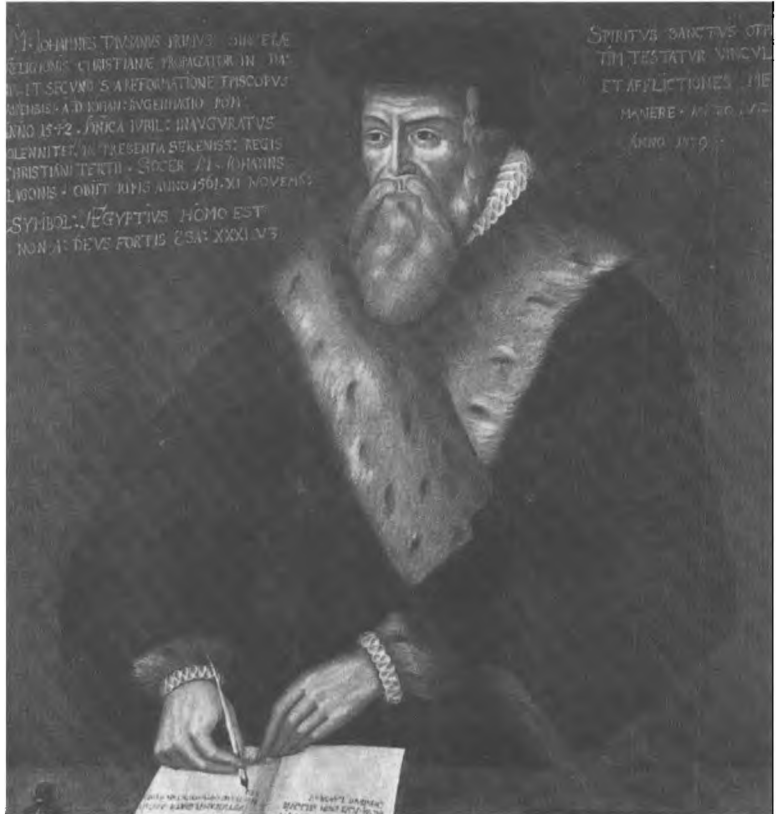
Helligkilderne opnåede dog en mindre renæssance i romantikken. Som en modreakti-

on på fornuftsdyrkelsen fattede de romantiske kunstnere interesse for bl.a. helligkilderne som et naturligt led i periodens dyrkelse og fascination af gammelt sagnstof, samt oldtiden og middelalderen – ja, historien i det hele taget. Derudover passede helligkildernes forbindelse til det oversanselige og irrationelle også godt ind i den romantiske kunst og verdenssyn. Dele af inspirationen hentede romantikerne i det såkaldte »folkedyb«, hvor der endnu var en vis viden om helligkilder og andre overnaturlige fænomener.

Romantikens naturdyrkelse, eller dele af den, spiller utvivlsomt stadig en rolle i vore dages miljødebat – ikke mindst når helligkilderne endnu af mange opfattes som smukke landskabsruiner fra tidligere tiders svundne samfunds virkelighedsopfattelse og som sådan værdifulde.

Romantikens fornyede interesse for helligkilderne skabte dem en kort renæssance, hvis udløbere blev begyndelsen til registreringen og genopdagelsen af Danmarks helligkilder, der som allerede nævnt også kom Varde-egnens helligkilder til gode, nemlig via indsatsen fra lærer J. V. Nissen, Ramten i 1890'erne og August F. Schmidts videreførelse af denne opgave i 1920'erne og senere H. K. Kristensen og Høgsbro Østergaard. Karakteristisk for disse er, at oplysningstidens skepsis over for det oversanselige, havde bidt sig fast hos dem. Deres udgangspunkter har alle været den romantiske interesse for historien kombineret med oplysningstidens skepsis. Det hellige har derfor hele tiden ligget uden for deres interessesfære, og, som vi skal se det om lidt, overladt til andre. Helligkilderne er altså blevet set som symboler eller fortidslevn, som i det 20. årh. fyldestgørende lod sig beskrive inden for rammerne af en naturalistisk verdensanskuelse, hvor det hellige ikke har nogen plads.

Reformationen i 1536 ændrede holdningen til helligkilderne. Nu skulle helgendyrkelse og dermed også kildedyrkelse bekæmpes, den blev anset for en rest af Romerkirken. Den berømte reformator Hans Tausen (1494-1561) var den nye tids, men ikke helligkildernes, mand.

Det er i øvrigt som et led i denne dyrkelse af helligkilderne som religiøse levn, at man i 1949 rejste en mindesten ved Skt. Birgitte og Skt. Gertruds Kilde, og ti år senere i 1959, rejste det smukke egetræskors ved Skt. Folmers Kilde – ligesom Skt. Syllatz Kilde så sent som i 2002-3 blev restaureret.

Kemi og kildevand i det 21. århundrede

Det foreløbigt sidste kapitel i kildernes lange historie er i de seneste ca. 150 år, hvor naturvidenskaberne, og i dette tilfælde især frembruddet af den moderne kemi og lægevidenskab, i tråd med at oplysningstidens skeptikere har

afskrevet kildernes helbredende kræfter og endegyldigt reduceret dem til overtro.

Vandet fra helligkilderne er blevet underkastet videnskabelige tests, og man har efterprøvet vandets kvaliteter. Nu ved vi, at nogle kilder er rige på jern, andre er saltholdige og andre igen indeholder radium.²⁹ Adskillige kilders vand er da også renere end almindeligt ferskvand, og er dermed ikke fuldstændigt blevet frakendt sine gode egenskaber, men noget vidundermiddel mod alskens elendighed, hverken var eller er det.

Under den synsvinkel er de hellige kilder fuldstændigt reduceret til symbol – og illusion,

gammel overtro helt uden relation til virkeligheden anvendt i mangel på bedre medikamenter. På den måde er helligkilderne kommet til at dele skæbne med andre af folketroens fænomener som hekse, trolde, feer osv.

Og bedst som man skulle tro, at det sidste kapitel i helligkildernes lange historie var skrevet, støder vi paradoksalt nok på kildevandet i det 21. århundredes supermarkeder. Der er dog ikke tale om vand fra helligkilder, men kildevandet har helt op til i dag bevaret sit ry som noget rent og styrkende for moderne mennesker, der på den måde køber ren natur, når vi køber ind i Føtex eller andre steder.

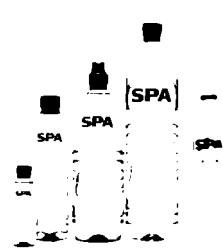
Det hellige er der ganske vist ingen, der taler om længere. Nu er det alene vandets særlige renhed, der tæller. Næppe nogensinde tidligere er der solgt så meget kildevand og pudsigt nok på et tidspunkt, hvor tiltroen til helligkildernes helbredende kræfter synes uigenkaldeligt bortdrænet.

Kildevandet skal nu måske nærmere forstås på baggrund af tidens dyrkelse af kroppen, det sunde og rene (og røgfri) legeme, der ikke ligger samfundet eller andre til last. Det kan man selvfølgelig også med lidt god vilje kalde religiøsitet, men helligt i traditionel forstand er det ikke.

Helligkilder – illusion eller perspektiv?

Helligkildernes historie er således historien om svundne tiders skiftende virkelighedsopfattelser af religiøs og videnskabelig art. Og det er historien om det moderne menneskes fremskridt gennem frigørelse fra overtro og irrationalitet, og som sådan godt. Alligevel er der stadig et spørgsmål i maskineriet – en rest – som vi undervejs har kaldt det hellige, og som helt synes at være forsvundet ud af den moderne videnskabs virkelighedsforståelse. Lad os derfor afslutningsvis vende os mod litteraturen og en passage fra bogen *Norne-Gæst* (fra Den

lange Rejse), hvor forfatteren Johs. V. Jensen med stor sanselig indlevelse og poesi indkredser den (hellige) rest, som videnskaben ikke kan få fat i: »Selve Kilden havde sit Udspring mellem Stene og krogede Rødder ind under et stort Skovtræ og med andre meget store Træer staaende rundt om. Det var et svalt dybt Hul med det fineste hvide Sand paa Bunden, og i Sandet var der en mærkelig Grube, den saa ud som den var levende, en Mund, den blæste Sandet fra Læberne, rørte om i det med Tungen, gjorde sig rund og stødte Vand op fra Bunden, lukkede sig og aabnede sig igen, uden at man kunne høre det mindste, og det var næsten ikke til at se heller at der kom Vand op fra Bunden, gennemsigtigt som alt Vandet var i det dybe klare Hul, men man kunne forstaa paa Sandet i Gruben der hele Tiden var i uro at der blev ved at komme Vand op, det puklede sig og videde sig ud nede i det klare Vand af stadig mere som kom op, det var det underjordiske Væld der fødte vand og gav det op fra Bunden af Hullet, saa at det stod bredfuldt og løb over og blev til en Bæk.³⁰»

I det 21. århundredes supermarked støder vi stadig på kildevand. Der er ikke tale om vand fra helligkilder, men kildevandet har tilsyneladende op til i dag bevaret sit ry som noget rent og styrkende for os moderne mennesker, der på den måde køber lidt naturmagi, når vi handler ind. Det hellige er væk, nu er det den særlige renhed, der tæller. Næppe nogensinde tidligere er der solgt så meget kildevand, paradoksalt nok på et tidspunkt, hvor tiltroen til helligkildernes helbredende kræfter synes uigenkaldeligt fordampet.

Det modernes og teknikkens besynger: Johs. V. Jensen (1873-1950). Ikke desto mindre spillede også fortiden en vigtig rolle i hans forfatterskab som f. eks. i Den lange Rejse, hvor beskrivelsen af kilden fra Norne Cøst viser hans veludviklede poetiske sans.

Johannes V. Jensens sansemættede beskrivelse af kilden som en mund, der konstant, lydløst og næsten usynligt blæser vand op fra bunden, rammer et centralt aspekt af kildens (og helligkildens) væsen. Situationen beskrives, som den kunne have taget sig ud, da mennesket for første gang stod ansigt til ansigt med en rindende kilde. Johannes V. Jensen har tydeligvis blik for naturens magi eller måske nærmere poesi, og kommer derved tæt på den side af helligkildernes virkelighed, som er eroderet af den rationalistiske og moderne videnskab. Hvorvidt Johs.V. Jensens skildring, historisk set er korrekt, får vi jo af gode grunde aldrig at vide, men pointen er, at han sanser naturen eminent, og det er nærliggende at forestille sig at fjerne

tidens mennesker, der var tættere forbundet med naturen, end vi moderne mennesker, og derfor også kunne aflæse naturen anderledes end vi kan, engang i tidernes morgen har sanset mødet med kilden eller et andet naturfænomen på tilsvarende vis. Disse mennesker har så registreret, det, der ellers lidt uretfærdigt af eftertiden, er blevet bagatelliseret som simpel overtro, og som hos Johs. V. Jensen opstår i et hypersensitivt nærvær eller slet og ret *væren*, som det kaldes i filosofien. Et nærvær, hvor kilden pludselig ikke mere er symbol, men hvor kilden som fænomen er *virkelighed* og dermed også hellig. Nærværet vækker en undren over naturens kraft, og kan samtidig anspore menneskets åndelige kræfter til undren og tænkning over tilværelsen i situationen således, at kilden (eller en sten eller et træ) – bliver en åbning til åndens og forundringens verden, og gør den sansende til en del af noget, der er større end ham selv – noget universelt.

I teksten lykkes det, efter min mening, forfatteren at skrive sig ind til kildens fascinationskraft som natur og åndeligt fænomen og ind til et sprog, hvis gloser vi næsten har glemt, og som vi i dag kun har adgang til gennem poesien.

Denne side af sagen ligger naturligvis uden for det, man almindeligvis kalder moderne videnskab, men heldigvis har det til stadighed haft kunstnerisk interesse. Historien om helligkilderne bliver således også en historie om, hvor vigtig kunsten, dvs. litteraturen, men også maleriet og musikken for den sag skyld, i virkeligheden er for det moderne menneske. I kunsten er det endnu muligt at tale det glemte sprog og komme i dialog med det irrationelle, det mystiske og det hellige! Alt det, det moderne menneske siden oplysningstiden har gjort alt for at sparke sig fri af.

Hellige kilder – illusion eller perspektiv, det må man afgøre med sig selv!

John V. Jensen, født 1972, Lundevej 4, 6800 Varde. Museumsinspektør for Varde Byog Omegn.

Noter:

1. Schmidt (1926) s. 20ff
  2. Pesten og Vestjylland se fx Kai Hørby, Politiken og Gyldendals Danmarkshistorie s. 204ff
  3. Se bl.a. H. K. Kristensen, i Fra Ribe Amt 1938. Skt. Gertruds Kilde i Torstrup s. 24-34
  4. Utrykte notater vedr. Skt. Birgitte eller Skt. Gertruds kilde – Knud Høgsbro Østergaard 1977, Dansk Folke-mindesamling.
  5. Sløk s. 12f. Sløk lægger dog afstand til en sådan »primitiv« tankegang og hans fremstilling er rent beskrivende, men det spiller ingen rolle for nærværende.
  6. Schmidt (1926) s. 16 og s. 50
  7. Placebo-effekt dvs. når patienter får visse stoffer og metoder, som beviseligt ikke har nogen medicinsk virkning, men alligevel kan føle sig bedre.
  8. Schmidt (1926) s. 16
  9. Schmidt (1926) s. 58, Kalenderreformen betød først og fremmest at de samme kalenderdatoer kom til at ligge på et andet tidspunkt i solårets forløb. Tidligere var Valborgaften endnu mere lysets og forårets sejr.
  10. Schmidt (1926) s. 66
  11. Sløk s. 13
  12. Schmidt (1926) s. 72
  13. Schmidt (1923-27) s. 278f. Meget tyder i det hele taget på, at helligkilderne og ikke mindst de lokale har været flittigt brugt til bøndernes husdyr, hvilket da også virker oplagt i en bondekultur.
  14. Se fx Mircea Eliade: Helligt og profant s. 13
  15. Schmidt (1926) s. 20ff
  16. Lene B. Frandsen: i Mark og Montre 1992, Sig Kapelbanke.
  17. Schmidt (1926) s. 29ff fx Skt. Syllatz kilden ved Starup.
  18. Schmidt (1926) s. 30
  19. Navnet Syllatz fremgår af præsteindberetningerne til Ole Worm fra 1638. Dobbeltnavnet Skt. Birittis (Birgitte) og Skt. Gertruds kilde ved Sig skyldes, at kilden i 1638 til Ole Worm omtales som Skt. Birittis kilde, mens den i 1687 i en indberetning til Resen kaldes Skt. Gertrud. Det kunne tyde på, at kildepraksissen fra midten af 1600-tallet ikke længere var levende bevidsthed for de nu luthersk-evangeliske danskere, siden man var kommet i tvivl om navnet.
- Høgsbro Østergaard, K. og Pedersen, Olga (red.), i Fra Ribe Amt 1990. De hellige kilder s. 58-67

20. Svane s. 123
21. Ole Worm s. 247, s. 236 og s. 226
22. Tankens magt s. 662ff, Hovedsporet s. 150
23. Schmidt (1926) s. 44
24. Worm s. 247
25. Worm s. 226
26. Worm s. 239
27. Se fx Schmidt (1926) s. 44ff
28. Tankens magt s. 898ff
29. Svane s. 32
30. John V. Jensen Norne Gæst i Hos Egernet s. 236

Litteratur:

- Præsteindberetninger til Ole Worm i Ålborg og Ribe Stifter 1625-42 (1970). (v/Frank Jørgensen). København. Siegfred Svanes arkiv. Arkivet findes ved Dansk Folke-mindesamling i København (Korrespondance med bl.a. K. Høgsbro Østergaard). Upubliceret materiale.
- Mircea Eliade (1957/1993): Helligt og profant. København.
- Frandsen, Lene B.: Sig kapelbanke – eftersporing af en mid-delalderlig kirkegård i Mark og Montre 1992
- Hørby, Kaj: Politiken og Gyldendals Danmarkshistorie bind 5, tiden 1250-1400. København 1989.
- Høgsbro-Østergård K. v/Olga Pedersen: »De hellige kilder« i Fra Ribe Amt 1990.
- Jensen, Johannes V. Norne Gæst i Den Lange rejse 1-2. København. 1919.
- Jensen, Per Bak. Omgivelse, Fotografier 2000.
- Jørgensen Jens A. Hovedsporet. København 2005.
- Kristensen H.K.: »Sankt Gertruds kilde i Torstrup« i Fra Ribe Amt 1938.
- Kristensen H.K.: »Øster Horne Herred« i Fra Ribe Amt i 1944
- Nielsen, Erik A.: »Det hellige, almindelige vand« i Vandskel, Kunstcentret Silkeborg Bad 2002.
- Novrup, H.P.H.: »Alslev sogn« i Fra Ribe Amt 1920.
- Otto, Rudolf. Das Heilige. München 1917.
- Schmidt, Augsut F. Danmarks Helligkilder. København 1926.
- Schmidt, August F.: »Hellige kilder i Ribe Amt« i Fra Ribe Amt 1923-27
- Sløk, Johannes. Det religiøse instinkt. København 1960.
- Stjernfeldt, Frederik. Tankens magt I-III. København 2006.
- Svane, Sigurd. Danske Helligkilder og Lægedoms-kilder. København 1984.
- Lund, Troels. Kilder, Dagligliv i det 16. århundrede bind VII. København.1903-1904.³¹

Ribe Stift år 1752 – uddrag fra en tidlig dansk geografibog

Af Peder Gammeltoft

I min reol står en gammel, slidt bog. Ikke nok med at den er slidt, ryggen og den ene perm mangler helt. Hvordan fandt den vej dertil? Jo, jeg så den på et hollandsk bogudsalg, og straks blev jeg betaget af dens indhold, en kortfattet beskrivelse af alle bemærkelsesværdige steder i den kendte verden – i år 1752! Men det, der fik mig til at købe bogen, var afslutningen på fortalen: »... det er meget tåbeligt at leve på jorden og dog ej kende dens tilstand; og yderligere elendigt at være fremmed udi sit eget fædreland.« Den svada kunne jeg simpelt hen ikke stå for.

Bogen jeg stod med i hånden, var en revideret 2. udgave med titlen »Joh. Hübners Universal-Geografie, dansket, rettet og formeeret, og nu paa ny revideret«, og forfatteren hedder Hans Peter Anchersen. Da jeg undersøgte forfatteren nærmere, fandt jeg ud af, at han levede fra 1700-1765, og dertil var han faktisk vestjyde af fødsel og opvækst. Han blev født år 1700 i Sønder Bork Sogn, hvor hans far var sognepræst Ancher Sørensen, gift med Marie Hansdatter Curtz. Familien synes at have været ovenud videbegærlig, idet ikke mindre end tre af præsteparrets sønner tog sig en akademisk uddannelse. Storebror Søren blev rektor ved Odenses Latinskole, mellemste bror Hans Peter blev professor ved Københavns Universitet og lillebror Ancher blev læge i Ribe. Det er forholdsvis mange uddannelser at have støttet på en præsteløn, og familien må ses som et tidligt

udslag af oplysningstiden med sit fokus på viden og uddannelse.

Om Hans Peter Anchersen

Efter at Hans Peter Anchersen blev student, tog han til København og studerede ved universitetet, og blev efter endt tysklandsrejse 1723-26 magister ved Københavns Universitet. De følgende fire år opholdt han sig i Tyskland, Frankrig, England og Nederlandene. Efter hjemkomsten i 1730 begyndte han at undervise i verdenshistorie, geografi og veltalenhed – dette udmøntede sig i et professorat i veltalenhed i 1736. Hans Peter Anchersen var en ovenud flittig og produktiv forsker og fik i sin karriere udgivet over 50 afhandlinger, dels på latin og dels på dansk.¹ Som forsker fremstår han som en af 1700-tallets fremmeste her i landet – om end hans forskning ikke i alle tilfælde har kunnet stå distancen til i dag. Hans udgivelser spænder vidt, men omhandler især historiske og geografiske emner. Bl.a. har han skrevet ikke mindre end seks disputatser om, hvilke fejltagelser udenlandske geografer havde begået ved at behandle tvillingeriget Danmark-Norges geografi.

Han har også arbejdet med sproglige emner, og han er en af de første til at tolke et dansk stednavn, nemlig i afhandlingen »Herthedal ved Leyre i Siælland og det gamle Dannemark 150 for og efter Christi Fødsel« (1745). Sit tolkningsforsøg er han dog ikke kommet synderlig

godt fra, idet han tolker navnet Ærte­dal ved Lejre som et oprindeligt 'Herthadal', hvis for­led skulle være gudindenavnet Hertha, et alter­nativt navn for den germanske frugtbarheds­gudinde Nerthus. Egentlig er forleddet i Ærte­dal plantebetegnelsen ært, og Hans Peter Anchersens tolkning kunne derfor ikke være meget længere væk fra virkeligheden. Hvorfor han fandt det nødvendigt at tolke Ærte­dal på denne måde skyldes antagelig de mange fysiske fortidsminder i området og en del spektakulære arkæologiske fund. Derfor måtte området være unikt – og denne unikhed kunne yderligere understreges ved at forbinde området med en urgammel frugtbarhedsgudinde.

Nå, men lad nu ikke dette lille sidespring trække ned i vor anseelse af Hans Peter Anchersens. Som nævnt ovenfor havde han skrevet en del afhandlinger om udenlandske geografers fejlantagelser om den danske og nordiske geografi. Disse skrev han i årene 1741-45, i samme tidsrum udgav han førsteudgaven af den geografi, der er emnet her.

»Joh. Hübners Universal-Geografie« og det tyske forlæg

Hans Peter Anchersens geografibog er, som titlen selv siger, egentlig en oversættelse af et tysk værk af Johann Hübner: »Reales Staats-, Zeitungs- und Conversations-Lexicon«, fra begyndelsen af 1700-tallet.² Værket var revolutionerende på den måde, at geografien blev relateret til et kortværk, således at mens man studerede sin geografi, kunne orientere sig på et landkort over det pågældende område. Den nyskabelse skulle vise sig at blive ovenud populær, og værket blev udgivet i over 30 udgaver til langt ud i 1800-tallet. Derudover blev værket også oversat til flere sprog, herunder til dansk.

Det vides ikke præcist, hvilket kortværk

Figur 1: Kartouchen fra Homanns danmarkskort udgivet i samarbejde med Johan Hübner.

Hübner skrev sin geografi til, men det vides, at han samarbejdede med den tyske kortudgiver Johann Baptist Homann (1663-1724)³ om nogle kortudgivelser. Et eksempel på samarbejdet kan ses på figur 1, hvor der i kartouchen til et af Homanns Danmarkskort ud over Homanns eget navn (Io Baptista Homanno) også er anført Hübners navn (Johann Hübneri). Det må derfor antages, at det er Homann's »Neuer Atlas« fra 1707/1712, »Grosser Atlas« 1716 eller måske snarest »Atlas Methodicus« fra 1719, der danner grundlaget for Hübners geografi. Fra Homanns hånd kendes tre kort over Danmark – ét generalkort over Danmark, og et specialkort over Jylland og et over de danske øer. Det er fra generalkortet over Danmark, at artiklens illustrationer er hentet (figur 1, 3-5).

I sin oversættelse anfører Hans Peter Anchersens, at han har udvidet stoffet ganske kraftigt, hvad angår de nordiske lande.⁴ Om det så stadigvæk er Homanns atlas, der er forlægget, vides ikke. Men da værket angives som værende en oversættelse fra Hübner, må det kartografiske forlæg for bogen antages at være det samme, på trods rettelser og tilføjelser. Inklusive

register er den danske oversættelse af Hübners geografi på 818 sider – altså et digert værk. I forhold til Hübners egen samtidige udgave (Leipzig, 1744) på 1166 sider plus 41 sider supplement, synes Anchersens oversættelse snarere at være reduceret i størrelse end udvidet. Den påståede udvidelse må antageligvis alene gælde de nordiske lande – eller relatere til en tidligere, kortere(?) udgave af Hübners geografi.

Den danske udgave af Hübners geografi indledes – ligesom den tyske original – af en ganske jordnær beskrivelse af, hvordan man skal anvende geografien sammen med et atlas, herunder hvordan man skal vende atlasset – og sit eget hoved – for bedst at kunne orientere sig. Derudover er der information om jordklodens udseende og beskaffenhed, m.m. Hoveddelen er inddelt i 20 kapitler omhandlende hvert sit »landkort«. For eksempel indledes kapitel 11 således: »Det XI. Capitel til Land-Kortet over De Nordiske Kongeriger«. Det synes dog klart, at det ikke er et generalkort over Skandinavien, der hentydes til i titlen, men snarere til flere kort over de enkelte dele af Norden. Informationerne for hvert land er for mangfoldige til at kunne ses på et skandinavisk generalkort alene. Det samme gælder sandsynligvis også for de resterende kapitler. Den del af geografien, der omhandler Danmark, fylder 28 sider.⁵ Først beskrives landet generelt, derefter fra udgangspunkt i Sjælland og København, over Øerne til Nørre- og Sønderjylland. Om landet og indbyggerne generelt skriver han:

»Landet er saa frugtbart, at det ikke aleene rigelig kand ernære sine egne Indbyggere, men endog meddeele en Deel til sine Naboer, hvilket blandt andet den store Udførsel af Korn og Qvæg noksom udviiser ... Især er der i Jydland saa stor Overflødhighed af Øxne, at de kand

dermed komme de næstliggende tyske Provinzer til Hielp. Der er ogsaa god Fiske-Fangst, i sær paa de Stæder, som ligge mod Nord-Søen og Vester-Havet. Indbyggerne ere saa moraliserede, at de give andre Europæer intet efter, hverken i Freds eller Krigs Kunster«.

Sandelig ikke noget dårligt skudsmål – mon ikke der ligger nogen fædrelandskærlighed bag den sidste sætning? Det skal bemærkes, at der især fokuseres på den jyske produktion og eksport af okser og fisk og kun i mindre grad på Øernes potentialer og produktion. Og det er her, Hans Peter Anchersens oversættelse af Hübners geografi bliver interessant. For ikke nok med at Hans Peter Anchersen er dansker, så er han også i høj grad jøde, og det er tydeligt, at hans udvidelser ikke alene gælder Danmark og Norden, den jyske del er noget mere fyldig end omtalen af Sjælland og Øerne. For eksempel fylder Sjælland inklusive København tre sider, til sammenligning fylder Ribe Stift det samme på nær ca. 10 linjer. Det kan dermed se ud til, at Anchersen øser ud af sin viden og tilføjer, hvor han har ekstra viden. Siden han er født og opvokset midt i Ribe Stift, så er der god grund til at antage at han kan have tilføjet meget nyt for regionen i forhold til samtidige kendte udenlandske og danske geografier. For eksempel nævner han i den generelle beskrivelse af Nørrejylland specifikt fx: Filsø (se figur 2), Skjern Å, Varde Å, Sneum Å og Nips Å, der alle hører til Ribe Stift. Eneste vanddrag udenfor stiftet der nævnes, er Gudenåen.

Uddraget fra geografien om Ribe Stift

Nedenfor følger kapitel 9.1.4. »Riber Stift«, se figur 3 for det samtidige omfang af stiftet. Teksten er gengivet som i bogen, men uden den noget besynderlige typografiske opsætning, der veksler mellem gotisk skrift, romansk skrift, kapitaliseret romansk skrift og romansk kursiv.

Det eneste typografiske træk, der er bibeholdt her, er kapitaliseringen af første stednavn i hvert af underkapitlerne. Men derudover er teksten med sin 1700-tals skrivemåde som den står opført i bogen:

»IV. RIBER Stift er vel det største, nemlig 24 Miile lang og 11 a 12 breed,⁶ men dog ey det frugtbarreste og meest beboede: Grendser mod Norden til Liimfiorden, mod Østen til Viborg og Aarhus Stift og det lille Belt mod Sønden til Slesvig eller Sønder-Jylland, og mod vesten til Vester-Hav, befatter i sig 4 Amter, 30 Herreder, det Lehn: Grævskaab Schackenborg, det store Baronie Ryssenstein, 8te store og smaa Stæder og 277 Kirke-Sogner. Naar man, som man bør, begynder fra Norden, er

1. LEMVIG, Lat. Lemovicum eller Lemviga, ved en arm af Liimfiorden (som kaldes egentlig Lembviig af en Landsbye Kirke, som ligger hart hos)⁷ paa de andre 3 Sider har den fersk Søe og rindende Vand, den er gammel, liden, og ringe. Bouberg, kaldes det høye Bierg, som ligger ved stranden i Nordre-Deel af Riber-Stift, hvor det store Jydske Riif begynder, og gaaer i Breden langs op med Landet og Harboeør, Nord til Hanklint i Aalborg Stift, men i Længden, som sees af Søe-Kortene, strækker sig langt ud over Skot-

land og bag ved Irland til den klippe Rokol. Bouberg er og bekiendt af de mange Søe-Stader, saasom derved mange Skibe forulykkes. Sønden for Bouberg er Torskminde, hvor Vester-Havet bryder ind i Landet og gjør en stor Fiord, hvorudi ere adskillige Øer, dog er den formedelst Sand-Banker ikke synderlig til nogen Nytte for Seyladsen. 3 Miil Sønden for Lemwig er

2. HOLSTEBROE, Lat. Holstebroa eller Holzepontum, ved en stor Aae, som tilforn haver været dybere, haver lidt meget af Ildsvaade, og er derfor ikke i den Stand, den tilforn haver været. Ryssenstein, et stort og riigt Baronie som tilhører Friherrerne af Juel, ligger imellem Holstebroe og Ringkiøbing.
3. RINGKØBING, 6 Miile Sydvest for Holstebroe, en liden Nærsom Bye ved en stor Fiord, som strækker sig fra Nyminds-Gab, 4 Miile derfra i Sønder langt op mod Norden imellem en meget lang Sand-Strimmel, som i Søe-Kortene kaldes Tet Lant van Nyment, og det faste Land, hvoraf her kommer en stor Aae, som skiller Ringkiøbing fra Holmsland, en Øe, som man ved lavt Vand kand kiøre ud til; I Fiorden er et skøn Østers Fiskerie, og ved en god Vind kand man i 30 Timer seyle til Holland. Fiorden er dyb og

2. Store Søer, som ere mærkværdige, ere der ingen, uden Sil eller Fyl: Søe ved Vester-Kanten af Riber-Stift, ikke langt fra Warde, som er meget Fiske-riig og 5 Miile i Omkreds.

Figur 2: Udsnit fra Anchersens oversættelse af Hübners geografi, afsnittet om bemærkelsesværdige søer i Nørrejylland: »Store Søer, som ere mærkværdige, ere der ingen, uden Fil eller Fyl-Sø ved Vester-Kanten af Riber-Stift, ikke langt fra Warde, som er meget Fiske-riig og 5 Miile i Omkreds.«

- sikker nok, men Indløbet ved Nyminds-Gab er farlig, formedelst Sandet, som Havet tit skyder op, og en Banke, som kaldes Gladlep og undertiiden af uerfarne Gladjep. Paa den Søndre Side af Nyminds-Gab begynder de store hviide Sand-Bierge eller Dynere, som de kaldes, hvilke ved Lønne og Sønder-Borch meget forderve Landet, saasom de ved Vinden flyttes og spredes over Landet. Udi Ringkiøbings Fiord falde mange Aaer, blandt hvilke den allerstørste er Lundenæs-Aae, af det gamle Cronens-Lehn og Slot; 3 Miil Sønden fra Ringkiøbing, som ligger derhos, eller Skern, hvor der er 3 Broer over den, og den største 180 Fod lang og Lønborg-Aae kaldet, som haver et berømt Laxe-Fiskerie. Endnu er at merke ved denne Vestre Strand-Side et stort Bierg som hedder Blaabiery, 2 Miile fra Nyminds-Gab, har sit Navn, maaske af den store Mængde Blaa-Bær, som falder derpaa; ind ad Landet ligger den store Fil-Søe derhos, og udi Havet strækker sig der fra ud det lille Jyske-Riff, som og kaldes Riffshorn; 7 miile fra Ringkiøbing er
4. WARDE, Lat. Varda eller Varinia, har været en stor og mægtig Bye, men har taget af, siden Aaen hvorudi fanges gode Lax, ikke meere er saa dyb, som tilforn, dog har Byen en viid Ager-Mark, 2 Kirker og fin Havn; to Miile derfra, ved den velbeboede Flekke Jetting eller Hierting, hvor Aaen falder udi Vester-Søen, og gjør den beste Havn i heele Nørre-Jylland paa vestre Side, kaldet Graae-Dyb, hvor endeel store Skibe og Grønlands-Farere underholdes. Fra Warde gaar Veyen i Sønder over Sneum-Broe og Skodborg Aae, som gjør Skiellet mellem Nord- og Sønder-Jylland, og altsaa i det Slesviske paa 8 Miile Vey til
5. RIBE, Lat. Ripæ Cimbricæ eller Phundusiorum, en af de ædlest og ældste Stæder i Landet, hvor den første Kirke udi Nørre-Jylland er bleven bygt, er ved det at Nips-Aae, som gaaer omkring og igiennem Staden, og Riber-Dyb, næsten er bleven forstoppet, meget kommen tilbage, dog er der endnu 2 Kirke-Sogne, en stor og berømt Skole, Bispe-Residentzen og et got Hospital. Uden for i Søen ligger Fanøe, en Øe, som er én og en halv Miil lang, har 2 Kirker og stærk Søe-Folk. Manøe, som er meget mindre, og Amrom. Ved disse Øer fanges de bekiendte Riber-Skuller. Schakkenborg, er et Lehn-Grævskaab, ligger ikke langt fra Ribe. Paa den Østre-Side af Stiftet mod lille Belt, ligger øverst fra Norden og Horsens i Aars-Stift,^h at regne fire Miile
6. WEILE eller Wedle, Lat. Vejella, Velleja eller Vedelia, en gandske liden Bye, som har dog snart den deyligste Situation i Verden, paa 3 Sider omgiven med Bierge og Skove, som henge saa got som ud over Byen, og paa den 4de med grønne Enge, en smuk Aae, der ligesom omfatter Byen, og strax derhos falder i Fiorden, hvorover de have en lang Prospect til Fyens Land; ellers lever Byen mest af Humble, som der ved Siden af Biergene plantes og sælges til andre. En Miil Nord-Vest derfra er den store Lands-Bye Jelling, hvor den navnkundige kong Gorms og hans Dronnings Liig-Steene, af hans Søn Kong Harald opreise, findes ved Kirken. Tre Miile Syd-Ost fra Weile, paa en Udkant af Landet, som kaldes tilforn Bers-Odde, er
7. FREDERICIA, er den eeneste befæstede Stad udi heele Nørre-Jylland, er og en Hoved-Fæstning anlagt af Kong Friderich III. Høylovl. Ihukommelse 1650, for Communications skyld med Øerne, har et got Lønhus, en Dansk og en Tydsk, en Reformeret og en Catholsk Kirke, en Latinsk Skole, en Synagoge og Jus Asyli. To miile i Sønden til Vesten derfra er

Figur 3: Udsnit af Homanns danmarkskort visende Nørrejylland. Ribe Stifts grænser er indtegnet med rød farve.

8. KOLDING, Lat Coldinga, en smuk Bye mellem Biergene ved Truths eller Kolding-Aae, som her skiller Nørre- og Sønder-Jylland fra hinanden, og strax ved Byen falder i Kolding-Fiord, som en Miil derfra gaaer i Lille Belt eller Middel-Fart-Sund. Den Søndre Part af Byen støder paa Broen over Aaen, som giver næste Herred det Navn af Broherret, og er bekjendt af det store Uddrift af Øxne til Holland og andre Land, eet Aar mod hinanden, regnet paa 40000 Stykker, saa det er et riigt Told-Sted, i Byen er en god Skole og et Hospital, og paa Bierget mellem Byen og en Søe Koldinghuus eller Arensborg, et skjønt Kongl. Slot, af en prægtig Bygning med sit anseelige Kæmpe-Taarn, Staldgaard, Lyst- og Dyre-Hauge.

Specielle oplysninger om stiftet i uddraget

Som det kan ses af uddraget, udgår den geografiske beskrivelse af Ribe Stift fra en kortfattet beskrivelse af købstæderne, til en beskrivelse af de vigtigste træk og lokaliteter i deres nærhed. Hvad angår selve købstæderne, så passer beskrivelsen godt til de realøkonomiske forhold i første halvdel af 1700-tallet, med en generel tilbagegang som følge af 1600-tallets krige og økonomiske stagnation. Ødelæggelser som stormfloder og bybrande spillede også nogen rolle i købstædernes økonomiske kvaler i 1700-tallet. Fx omtales Lemvig som »gammel, liden og ringe«. På dette tidspunkt havde Lemvig en nedgangsperiode som følge af bybranden i 1684, og folketallet dalede næsten med en tredjedel.⁹ Hen imod slutningen af 1700-tallet fik Lemvig igen en vis fremgang, men den er altså ikke til at spore endnu på Anchersens tid. For Holstebro nævnes direkte bybrande som grunden til byens nedgang, og det tør klart antydes, idet byen led af brande i bl.a. 1697, 1698, 1720, 1733 samt 1734!¹⁰

For Vardes og Ribes vedkommende nævnes der også nogen tilbagegang. Førstnævnte omtales, at den har »været en stor og mægtig by, men har taget af« og Ribe som »meget kommen tilbage«, dvs. at den har haft stor tilbagegang. I begge tilfælde nævnes årnes tilsanding som begrundelsen for tilbagegangen. Denne naturforandring har uden tvivl også været skadelig for begge byers handelsliv og udvikling, men det er nu næppe den alene, der bærer skylden for tilbagegangen. For Ribes vedkommende er grunden i højere grad svenskekrigenes hærgen 1657-60, hvor indkvartering og udskrivning af tropper samt en hård pestepidemi i den grad drænede Ribe for velstand.¹¹ Op igennem 1600-tallet svandt gamle handelsmuligheder ind, og byen stagnerede. Ødelæggende stormfloder, fx i 1718 og 1720 gjorde

også sit til at sætte Ribe tilbage i vækst, og det er nok også stormflodernes hærgen, der bærer skylden for Ribe Ås tilsanding. På ét område udmærkede Ribe sig dog – det var et centrum for tidens store tænkere, bl.a. Hans Adolf Brorson, Christian Falster, Ambrosius Stub og historikeren Peder Terpager. Det var nok især domkirken og katedralskolen, der trak akademikere til byen, og begge er da også omtalt af Anchersen. Den tilbagegang, Anchersen nævner for Varde, var nok også reelt til stede i Anchersens barn- og ungdom, men fra omkring 1735 kom der langsomt gang i hjulene igen i Varde, så helt skralt har det ikke stået til med Varde ved geografiens trykning i 1752. Men Vardes stagnation inden da ses ret tydeligt i fx toldstedet forlægning i 1692 fra Varde til Hjerting.¹² Dette skyldes nok især at Varde Å på det tidspunkt var begyndt at sande til og tilmed var Hjerting, som Anchersen udtrykker det, den »bedste havn i hele Nørrejylland«, og tilmed opankringssted for skibe, der sejlede til Grønland.

Noget bedre har Ringkøbing ifølge Hans Peter Anchersen klaret sig. Byen får en god omtale med på vejen med beskrivelsen »en liden nærsom by«, dvs. en by med god handel. Her skinner Anchersens lokalpatriotisme klart igennem, for Ringkøbing var på dette tidspunkt i en klar nedgangsperiode, og klarede sig ingenlunde bedre end de andre vestjyske købstæder. Nedturen var begyndt allerede i begyndelsen af 1600-tallet med stormflodsødelæggelser, og sejlrunden Nymindegab ind i fjorden begynder at vandre sydover og samtidig sande til. Dette gjorde fjorden mere brak og østersfiskeriet gik også tilbage, selv om den del omtales som endnu værende »skønt« af Anchersen. Ligeledes synes Anchersen at have være imponeret over Vejle og Kolding på østkysten, især med hensyn til deres smukke belig-

genhed. Ellers er der for Vejles vedkommende kun humleproduktionen at prale af, og for Kolding er toldstedet af stor vigtighed pga. stude-driften.

Fredericias særstilling og privilegier ses ganske tydeligt af opregningen af ikke mindre end fire kirkeretninger samt judaismen, ganske specielt når man tænker på, at kun dansk protestantisme var tilladt i resten af landet.

De andre lokaliteter, der omtales af Anchersen i afsnittet om Ribe Stift, falder groft sagt i to dele. Enten nævnes lokaliteterne i forbindelse med sejlads eller landtransport, eller også fordi de er tilknyttet et særligt økonomisk potentiale. Således omtales Bovbjerg, Hanklit, Jyske Rev Torsminde, Nymindegab, Gladlep, Varde Å, Ribe Å og Ribe Dyb på grund af besværlige sejladsforhold, hvorimod Skjern omtales for sine broer og derfor for den lette overfartsmulighed for landrejsende over Skjern Å, eller Lundenæs Å, som Anchersen også kalder den. På samme vis nævnes også Sneum Bro og Kolding Bro. Mere interessant er, hvilke ekstra indtægtsmuligheder købstæderne og deres opland har. Anchersen fremhæver i den-

Figur 4: Detailudsnit af Homanns danmarkskort visende den nordlige del af Ribe Stift.

ne sammenhæng især fortoldningen af 40.000 stykker kvæg ved Kolding toldsted. Hvorfor netop fortoldningen i Kolding skal fremhæves, kan der kun gisnes om. Det virker en smule besynderligt at lignende fortoldninger ikke nævnes for stiftets andre toldsteder. Dog er indtægten fra studedriften allerede dækket af Anchersen i hovedindledningen til Nørrejylland (se ovenfor), hvor han omtaler den store okseproduktion og salget til de nordtyske provinser.

Ud over studedriften synes de ekstra indtægtsmuligheder især at komme fra søfart, hvor især Ringkøbing, Hjerting og Fanø fremhæves for denne indtægtskilde, eller fra fiskeri. Størst betydning synes laksefiskeriet at have haft i Skjern Å (af Anchersen kaldet Lønborg Å) og Varde Å, noget som også kan bevidnes gennem bl.a. den store retssag, eller lakseproces, fra 1729 om rettighederne til laksefiskeriet i Skjern Å. Også fiskeriet efter fladfisk – Ribeskiller,¹³ som de kaldes af Anchersen – opregnes som en særlig givtig form for indtægt. Centrum for dette fiskeri opgøres til øerne Fanø, Manø og Amrum udfor Ribe. Den klart mest specielle ekstraintægt findes gennem østersfiskeriet i Ringkøbing Fjord, som omtales som »skønt«. Østersfiskeri kendes især fra Vadehavet, men også Ringkøbing Fjord havde store mængder østers som især i 1600-1700-tallet blev udnyttet kommercielt, hvilket dels er bevidnet gennem arkæologiske undersøgelser fra Ringkøbing i 2003,¹⁴ og dels gennem diverse retssager. Faktisk ved vi ikke så meget om østersfiskeriet i Ringkøbing Fjord i midten af 1700-tallet,¹⁵ så selv Anchersens nok så kortfattede omtale af østersfiskeri som værende godt er faktisk af stor nytte for vor viden om dette fiskeri i fjorden.

Til sammenligning synes omtalen af Blåbjerg og Filsø at falde noget ved siden af i forhold til

normale omtalegrunde. Hvorfor de lige netop skal omtales – alene for deres størrelse – ligger hen i det uvisse, men det er nok Anchersens lokalkendskab, der igen slår igennem. Filsø var i 1700-tallet utvivlsomt en af Danmarks største søer, men faktisk er den nævnt allerede før, nemlig i indledningen til Nørrejylland (se figur 2) så der er ingen bydende grund til at han skulle nævne den endnu engang. Blåbjerg er et kendt sømærke og figurerer af den grund på en del søkort allerede fra 1600-tallet, og det ersikkert derfor den trods alt nævnes – Blåbjergs omtale har alligevel noget med samfærdsel at gøre. I øvrigt beskrives Blåbjerg som beliggende to mil, dvs. 15 km, fra Nymindegab. Hermed får vi positionen for Ringkøbing Fjords udmunding i første halvdel af 1700-tallet. I dag ligger Blåbjerg ikke mere end fem km fra Nymindegabs sydligste forløb. Ifølge Anchersens angivelser må udmundingen på hans tid have ligget omtrent ved Bjerregård på Holmsland Klit – eller endda lidt nord derfor. Ligeledes falder også omtalen af Jelling udenfor de normale omtalegrunde – hér er der i stedet tale om en politisk-historisk oplysning om det tidligste danske kongedynasti hvis centrum var Jelling. Siden Anchersen også var historiker, må denne oplysning have været ganske naturlig og nødvendig at have med i en geografisk beskrivelse, om end den bliver noget indforstået.

Stednavnenes behandling i Anchersens oversættelse

At Hans Peter Anchersen har interesse for stednavne, har jeg ladet skinne igennem allerede, og Ribe Stifts-udsnittet fra hans oversættelse af Hübners geografi rummer også en del eksempler på hans interesse for stednavnes betydning. Alle Anchersens angivelser afspejler 1700-tallets generelle skrivemåde af de omtalte stednavne. Normalt er stednavnene angivet på

dansk, en del af købstadsnavnene på latin, og et par stykker forekommer endda på nederlandsk.

De dansksprogede stednavneformer i uddraget er der egentlig ikke meget at sige om. Den smule uvanthed, der er over dem, skyldes i hovedsagen, at 1700-tallets skriftbillede er en meget mere variabel størrelse end det nutidige og langt mere fastlagte skriftbillede. Derfor var der for Anchersen ingen konflikt i at skrive fx Vejle både som Weile og som Wedle, selv om han har en klar formening om, hvad som er korrekt og ikke. Det ses fx når omtalen falder på den farlige sandbanke Gladlep i indsejlingen til Ringkøbing Fjord, som ifølge Anchersen ganske fejlagtigt af og til gengives som Gladjep.¹⁶ I et enkelt tilfælde ses en ældre form af et navn, nemlig Torsminde, der af ham skrives Torskminde – egentlig den oprindelige form (1470 Torskemynne), som er en sammensætning af fiskebetegnelsen torsk og farvandsbetegnelsen minde, 'udmunding'.

De få nederlandske stednavneformer, repræsenteret i uddraget, relaterer alle til sejladser på vestkysten. Derfor er Holmsland Klit omtalt som Tet Lant van Nymment (oversat, omtrent: 'Nymindeland') og Riffshorn, der var den samtidige nederlandske form for Horns Rev. I teksten omtales dette rev også som Horns-Riff, hvor sidste led, riff, må anses for at være en nederlandsk form snarere end en dansk. I dette tilfælde har nederlandsk altså smittet af på en del af navneformen, noget der viser den stærke indflydelse, nederlandsk havde indenfor kartografi i 16-1700 årene.

Interessant nok er en del af de latinske navneformer unikke for værket. Der synes nemlig ikke at have været nogen middelalderlig tradition for at latinisere andet end de mest betydningsfulde lokaliteter, dvs. Viborg, Ribe, Århus, Odense, Roskilde, m.m. Men her har Anchersen

åbenbart fundet det nødvendigt at finde en latinsk form for alle købstæderne, undtagen Ringkøbing og Fredericia (der allerede er latiniseret).¹⁷ Latiniseringerne har oftest karakter af en tilnærmelse af de danske navneformer til latin ved at tilføje en passende bøjningsendelse: Lemviga for Lemvig, Holstebroa for Holstebro, Varda for Varde, Coldinga for Kolding og egentlig også Vejella/Vedelia for Vejle – hvor Vedelia afspejler en ældre form af bynavnet.

I nogle tilfælde er latiniseringsforsøget ikke helt vellykket. Det ses ved Lemvig som også latiniseres til Lemovicum, der også er det latinske navn for Limoges i Frankrig. Ligeledes virker Holze-pontum noget bizar, idet den latiniserede form ligner en blanding af tysk og latin, hvis samlede betydning synes at være 'træbro'. Det kunne ligne et forsøg fra Anchersens side på at forsøge en tolkning af stednavnet gennem latiniseringen. Som nævnt ovenfor er Hans Peter Anchersen en af de første, der tolker på danske stednavne. Hans forsøg er dog sjældent særlig vellykkede, hvilket især nok skyldes, at navneforskning overhovedet ikke var nogen udviklet disciplin på 1700-tallet. Holze-

Figur 5: Detailudsnit af Homanns danmarkskort visende den sydlige del af Ribe Stift.

Figur 6: Kort over Ptolemæus' opfattelse af Skandinavien. Bemærk stammenavnet Fundusii.

pontum er dog ikke det eneste tolkningsforsøg, han gør i uddraget. Blandt andet antyder han, at Lemvig har navn efter fjorden, den er beliggende ved, og at den som førsteled har landsbynavnet Lem – hvilket er en helt korrekt udlægning af navnet. Derimod er hans forslag om at Blåbjerg skulle tage sit navn efter de mange blåbær, som kan plukkes der, er helt hen i vejret. Førsteleddet er derimod tillægsordet blå i den gamle betydning 'sort' – Blåbjerg betyder derfor 'Den sorte bakke'.

De latiniserede former af Ribe, Ripæ Cimbricæ og Ripæ Phundisiorum fortjener også omtale. Ripa var et almindeligt stednavn i den romerske verden (latinsk ripa betyder 'flodbred'), og er det latinske navn på en 8-10 forskellige lokaliteter i Italien, Spanien og Tyskland. Derfor har det Ribe i sin latinisering fået tilføjelsen Cimbricæ, altså 'Jyllands Ribe', for at kunne holde dette navn ude fra de andre Ripaer. Den sidste latinisering er i nogen grad mystisk. Ripæ Phundisiorum betyder egentlig 'Fundusernes Ribe'. Funduserne, eller Phundisii, er en folkestamme, der optræder i den græske geograf Ptolemæus' beskrivelse af Germania fra det 2. århundrede efter Kristi fødsel. Da Ptolemæus i sin gennemgang af germanske folkestammer kommer til Jylland, skriver han: »længere mod vest findes Funduserne, og øst for dem Haruderne; og de nordligste af

dem alle er Kimbrerne« (se figur 6).¹⁸ Kimbrerne og Haruderne er de mest kendte af folkeslagene, og de antages oftest at dække over stammer fra de nuværende områder Himmerland og Hardsyssel. Det skal dog nævnes, at disse antagelser er gjort på baggrund af senere efterrationaliseringer. Det er ikke umiddelbart muligt ud fra Ptolemæus' tekst at afgøre præcist, hvor de enkelte folkestammer holder til på den jyske halvø. Men ud fra den forklaring om at Funduserne er i vest, Haruderne i øst og Kimbrerne i nord, må man i eftertiden have anset Fundusernes område at være Ribegnen. I alt fald er det den sammenstilling, der er gjort i Johann Hoffmans Lexicon Universale fra 1698, hvor der om stammen Phundusii står: »Hos Ptolemæus en germansk stamme, hvis by er Ribe på den kimbriske halvø...«.¹⁹ Problemet er bare, at Ribe overhovedet ikke omtales i Ptolemæus, men Hoffmans reference vinder åbenbart gehør, idet den dukker op i Anchersens godt 50 år yngre geografi som etableret viden.

Afrunding

Anchersens oversættelse af Hübners geografi indeholder et væld af informationer, om end det til tider kan være svært helt at forstå sammenhængen i indholdet. Det skyldes til dels den geografiske beskrivelses kortfattede karakter, men dels skyldes det, at vi ikke længere har 1700-tallets vidensramme. Derfor er en moderne topografi eller historisk beskrivelse ofte nyttig at have ved sin side, når man prøver at trække viden ud af en geografi som Anchersen og Hübners. På grund af senere og mere omfattende geografiske beskrivelser, startende med Pontoppidans Danske Atlas (1763-81), er Anchersens pionerarbejde med en præcis beskrivelse af Danmarks egne, trådt noget i baggrunden. Faktisk nævnes denne geografi overhovedet ikke i de kendte biografiske omtaler af

Anchersen. Det er egentlig synd, for som pioner på dette felt, har han uden tvivl været et inspirationsgrundlag for senere beskrivelser af Danmark. Dette ses bl.a. i både Erich Pontoppidans og J.P. Traps danmarksbeskrivelser at de starter med hovedstaden, går over øerne og Nørrejylland til Sønderjylland. Egentlig kunne man ligeså vel være startet ved Skagen og arbejdet sig syd- og østover, hvilket ville være en ligeså naturlig måde at gå systematisk frem på.

Hvad der måske er mere vigtigt ved værket – og det synes klart at skinne igennem Anchersens gennemgang af Ribe Stift – er, at man også kommer ind på personen Hans Peter Anchersen. Ved at læse uddraget grundigt ser man hans interesse indenfor geografi, historie og sprog komme til udtryk. Derudover synes det også at skinne igennem, at han er stolt af sit land, sin landsdel og især sin fødeegn. Omtalen af Ribe Stift fra Ringkøbing til Ribe fylder faktisk halvdelen af uddraget, hvor det ikke burde have fyldt mere end en tredjedel! Og jo nærmere gennemgangen kommer til Sønder Bork, jo mere omfattende og jo mere rosende bliver den. Måske ikke så videnskabeligt, men ikke desto mindre et menneskeligt træk! Hvad der er interessant i den sammenhæng er, at fokus bliver flyttet fra København og vredet over på et jysk perspektiv. Billedet bliver derfor tegnet ud fra Jyllands formåen og potentialer – altså et mere nuanceret 1700-tals danmarks historie end vi er vant til. Samtidig kan sådanne beskrivelser også hjælpe med til at danne et billede af en jysk regionalitet, fx i sammenhæng med nyopståede særjyske initiativer som den nyoprettede turistrute Drivevejen, o.a. I alt fald fortjener Anchersen en renæssance, og hvor er det mere oplagt at begynde end fra det vestjyske – Hans Peter Anchersens egen hjemegn!

Noter

1. Dansk biografisk leksikon, bd. 1, s. 146.
2. Hübner, Johann, 1719.
3. Bramsen, Bo, 1975, s. 134.
4. Anchersen, Hans Peter, 1752 s. iv.
5. Ibid., s. 423-451.
6. 1 dansk mil = 7,53 km.
7. hart hos = 'nær ved, tæt på'.
8. Dvs. Århus Stift. Århus omtales i 1500-1700-tallet ofte som Års, der må antages at være en gengivelse af den lokale udtale af navnet.
9. Trap5, bd. IX, i, s. 108.
10. Ibid., s. 91.
11. Trap5, bd. IX, ii, s. 665-66.
12. Ibid., s. 719-20.
13. Skuller = 'fladfisk, flynder'. Kendes nu mest fra delikatessen bakkuller, der er en pandestegt tørret, røget og saltet ising. Ribeskulleren var i 1700-tallet en handelsvare i sig selv; af Pontoppidan (1769) opregnet til 12-14 skilling snesen og omtalt på følgende måde: »Denne Slags Fisk er det, som har Navn af Ribe-Skuller eller Ribe-Flynder. De kaldes saadan, fordi en stor Del deraf sælges aarlig i Ribe, især til St. Hans Marked, og de blev i gamle Dage af Ribe Købmændene ført udenlands til Forhandling.»
14. Mortensen, Per Hauge & Helle Henningsen, 2004, s. 80-89.
15. Ibid., s. 86-87.
16. Fejlformen synes at stamme fra en fejlskrivning af Glad-Lep som Glad-lep på nogle af 1600-tallets nederlandske søkort. Navnet er i sig selv sandsynligvis nederlandsk af oprindelse.
17. Sjovt nok har latiniseringerne i denne geografi dannet skole for senere værker med latinske former af stednavne, fx Graesse, J. G. Th., 1861, hvor fx Holstebro og Varde står benævnt som hhv. Holdstebroa/Holzepontum og Varinia.
18. Ptolemæus, Geographia, bog 2, kap. 10: «... et rursus supra hos ad occasum Fundusii, ad ortum Charudes, omnium vero maxime ad septentriones Cimbri; ...».
19. Hofmann, Johann Jacob, 1698, s. 738r-738v: »Ptol. populi Germaniae quorum urbs Ripen, in Cimbrica Chersoneso...».

Litteratur

Anchersen, Hans Peter, 1752: Joh. Hübners Universal-Geografie. Dansket, rettet og formeeret, og nu paa ny revideret og til Trykken befordret. København.

Bramsen, Bo, 1975: Gamle danmarkskort. En historisk oversigt. København.

Dansk biografisk leksikon, grundlagt 1887 af C.F. Bricka og videreført 1933-44 af Povl Engelstoft under medvirken af Svend Dahl, 3. udg. København, 1979-84. 16 bd.

Graesse, J. G. Th., 1861: Orbis latinus oder Verzeichniß der lateinischen Benennungen der bekanntesten Städte etc., Meere, Seen, Berge und Flüsse in allen Theilen der Erde. Dresden.

Hofmann, Johann Jacob, 1698: Lexicon Universale, Historiam Sacram Et Profanam Omnis aevi, omniumque Gentium; Chronologiam Ad Haec Usque Tempora; Geographiam Et Veteris Et Novi Orbis. Leiden.

Hübner, Johann, 1719: Reales Staats-, Zeitungs- und Conversations-Lexicon. Darinnen so wohl die Religionen und geistlichen Orden, die Reiche und Staaten, Meere, Seen, Inseln, Flüsse, Städte, Festungen, Schlösser, Häfen, Berge, Vorgebürgen, Pässe und Wälder, die Linien Deutscher hoher Häuser, die in verschiedenen Ländern übliche sowohl geistliche als weltliche Ritter-Orden, Wapen, Reichstäge, gelehrte Societäten, Gerichte, Civil- und Militair-Chargen zu Wasser und Lande, der Unterscheid der Meilen, vornehmsten Münzen, Maaß und Gewichte, die zur Kriegs-Bau-Kunst, Artillerie, Feld-Lägern, Schlacht-Ordnungen, Belagerungen, Schiffahrten, Unterscheid der Schiffe und der dazu gehörigen Sachen gebräuchlichen Benennungen; Als auch Andere in Zeitungen und täglicher Conversation. Leipzig.

Hübner, Johann, 1744: Reales Staats-, Zeitungs- und Conversations-Lexicon ... Leipzig.

Mortensen, Per Hauge & Helle Henningsen, 2004: "... et Slaugs Fisk, kaldis Osterling", FRAM 2004, s. 80-89.

Pontoppidan, Erich, 1763-81: Den Danske Atlas eller Kongeriget Dannemark, med dets naturlige Egenskaber, Elementer, Indbyggere, Væxter, Dyr og andre Afhænginger, dets gamle Tildragelser og nærværende Omstændigheder i alle Provintzer, Stæder, Kirker, Slotte og Herre-Gaarde. København.

Ptolemæus, Claudio, 1540: Geographia universalis, vetus et nova, complectens Claudii Ptolemæi Alexandrini enarrationis libros 8, Quorum primus noua translatione Pirckheimheri ... redditus est. ... Succedunt tabulae Ptolemaice, opera Sebastiani Munsteri nouo paratae modo. Basel.

Trap, J.P.: Danmark, 5. udg. København 1958-1972.

Peder Gammeltoft, Født 1971. Trastvågen 5, SE-22731 Lund, Sverige. Lektor ved Afdeling for Navneforskning. Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet. Har udgivet bogen The place-name element bolstadr in the North Atlantic area (København 2001)samt artikler om stednavneforskning i bl.a. tidsskrifterne Fra Ribe Amt, Målling, Nomina, Norna-rapporter og Northern Studies.

Fortuna – lykkens gudinde som »kakkelovn«

Af Mogens Hansen

Husenes varmekilder har i gennem århundreder været et statussymbol. Det drejede sig for høj og lav om at markere, at man var højere på strå end den simple bonde, der kun havde råd til et åbent ildsted. I Ribe anskaffede bispen i 1820'erne en speciel jernovn, der må betegnes som et helt specielt statussymbol.

Under mit arbejdet med Den Antikvariske Samlings jubilæumsudstilling i 2005, fangede en ejendommelig støbejernsovn en dag min opmærksomhed. Den stod på Quedens Gård i den gamle, nu lukkede udstilling. Trods sin vægt og de vanskelige adgangsforhold, blev den flyttet til særudstillingslokalet på museet Ribes Vikinger, og kom til at indtage en fremtrædende plads i udstillingen »Ribes Samling«. Ovnene, der betegnes som en skulpturovn, tilgik Den Antikvariske Samling i 1909 som gave¹.

Overklassen var de første, der udstyrede deres ildsteder med kakkeldekorationer. Siden blev ildstedets indfyring anbragt i køkkenet og bestod af en lukket ovn inde i stuen som var dækket af kakler – dermed var kakkelovnen skabt. Disse kakkelovne kendes fra 1400-tallet og fortsætter op i 15- og 1600-tallet². Senest er kakler fra sådanne ovne fra et borgerhjem i Ribe fremlagt³. På et tidspunkt anvendtes også sorte kakkelpotter, fremstillet af bl.a. jydepottekonerne på Vardeegnen.

Siden dukkede jernovnene op, både som bilæggere, hvor indfyringen foregik i et tilstødende rum og som vindovn, hvor indfyringen

skete i det samme rum, som ovnen stod i. Jernovnene, der lidt misvisende ofte kaldes kakkelovne, kendes på slotte og herregårde fra slutningen af 1400-tallet. I 1500-tallet optræder de hos nogle få velstillede borgere. I 1600-tallet dukker de første jernovne op hos de mest velstillede bønder⁴, men de er stadig mest udbredt på herregårde og i velstillede borgerhjem i byerne. I 1700-tallet bliver jernovnene mere udbredt hos almindelige bønder, for dog først at blive almindelig fra omkring 1830'erne. I løbet af 1800-tallet bliver jernovnene betragtet som nagelfast inventar og forsvinder fra skifternes inventarfortegnelser.

I Ribe vides det, at der i 1578 opsattes en jernovn på Rådhuset, og i 1596 nævnes en jernovn i kannikkeresidensen Snagdal på hjørnet af Skolegade og Sønderportgade⁵.

Det er sjældent muligt at kombinere bevarede jernovne og skriftlige kilder. Museernes jernovne og ovndelev er tit uden andre oplysninger end giverens navn, mens selve ovnens historie mangler. I en del tilfælde kan man bestemme produktionssted og omtrentligt produktions-tidspunkt på grundlag af en viden om jernværkerne og deres produktion.

Anderledes er det med Fortuna-ovnen fra Ribe. Her var relativt fyldige oplysninger om dens historie tilbage til installering i Ribe i begyndelsen af 1820'erne, kort efter produktions-tidspunktet i Norge. Desuden er figurens tilblivelse belyst på grundlag af norske kilder.

*Fortuna på den Antikvariske Samling.
Foto Mogens Hansen 2005.*

Kakkelovnen, der er fremstillet i støbejern, består af et firsidet postament, hvorpå der står en 148 cm høj klassisk kvindeskikkelse med et overflødheds-horn i venstre arm og kornaks i højre hånd. På hovedet sidder et diadem af kornaks. Ovnens fremtræder i dag helt sort. Enkelte steder er den sorte ovnsværite slidt af og det fremgår at skulpturens oprindelige overflade er bronzeret jern. Dermed har ovnen haft en helt anden fremtræden end i dag.

Varmen har cirkuleret gennem nogle rør i figuren. Skorstensrøret udgår fra figurens ryg. Kroppen er støbt i to stykker, svejset og skruet sammen med bolte i ryggen. Armene er påmonterede bagefter.

Skulpturen er repareret med ovnkit i højre side. Den er formentlig skadet af for høj opvarmning f.eks. ved brug af stenkul eller koks i stedet for træ eller tørv. Postamentet, der er profileret i bund og top, udgør selve fyrrummet og måler i grundplan 58x58 cm og er 73 cm højt. Lågen er dekoreret med gotisk krydsende spidsbuer og et ovalt felt med indskriften: NÆS. På siderne og forsiden ses tre rektangulære felter med blomster. Ovnens er omtalt og afbildet i 1936⁶.

Nygård-Nielsen påpeger, at der kan iagttages en strop over skulderen og ned under venstre bryst. Denne strop må have båret et pilekogger. Derfor må der være tale om en oprindelig figur af gudinden Artemis, der var den græske gudinde for den vilde natur og jagt.

Kakkelovnen er fremstillet på grundlag af en romersk kopi af en græsk skulptur, som er uden bevarede arme. Den romerske kopi var ejet af Glyptoteket i München.

En kopi af München-skulpturen blev fremskaffet, og billedhuggeren Bertel Thorvaldsen blev engageret til at arbejde videre med den. Thorvaldsen forsynede skulpturen med arme og et overflødheds-horn, symbolet for lykkens

gudinde, Fortuna. Desuden er Thorvaldsen mester for yderligere et par tilføjelser, nemlig kornaksene i hendes højre hånd og kransen af kornaks om hovedet, som er inspireret af Ceres, den romerske gudinde for kornavl⁷.

Skulpturovnen eller figurovnen, som er den norske betegnelse, er fremstillet på Næs Jernværk i Holt i Sydnorge i perioden 1822 til ca. 1827. Den er medtaget i værkets katalog fra 1825⁸.

Næs Jernværk går tilbage til 1600-tallet. I perioden 1799-1841 var jernværket ejet af Jacob Aall. Han benyttede sig af gode kontakter i København for at forny sin produktion, således oplyses det om Fortuna: »Figuren er besørget ved Niels Moe, Charlottenlund« (København).

N. Moe (1792-1854) var født i Kongsberg og studerede på Kunstakademiet i København. Han blev støttet økonomisk af Jacob Aall. Til gengæld har Moe været sin mæcen behjælpelig med at skaffe gipsafstøbninger til brug ved ovnfremstillingen. Niels Moe flyttede siden til Odense, hvor han ernærede sig som tegnelærer.

Ovnen blev indkøbt af biskop Jens Michael Hertz (1766-1825), der var biskop i Ribe 1819-1825 og boede på Tårnborg i Puggårdsgade 3. Tårnborg blev ombygget i 1822 og etageinddelingen blev ændret fra tre til fire. Det er sandsynligvis i forbindelse med denne ombygning, at den nye ovn anskaffes. Under alle omstændigheder må det være sket senest i 1825, hvor Hertz døde. Det oplyses, at ovnen stod i dagligstuen i stueetagens vestlige del⁹.

Bispesædet blev flyttet fra Puggårdsgade til Korsbrødregade, og Tårnborg blev solgt til private i 1868. I følge Torben Bramming, bygnings nuværende ejer, blev bygningen ryddet i 1868. En del blev flyttet med til det nye bispesæde og resten blev solgt. Sandsynligvis fjernes skulpturovnen fra bygningen på dette tids-

Næs Jernværk 1827 eller 1829. Genopbygget efter en brand i 1806. Tegning af Johannes Flintøe.

punkt og blev solgt til jernstøberiet til omsmelting. Den var nok også blevet lidt umoderne.

I 1909 forærede Hr. Proprietær Momsen, »Skovlyst« ovnen til Den Antikvariske Samling. På det tidspunkt betegnede den som »frugtbarhedsgudinde«. Giveren må være Peter Frederik Momsen (1874-1933), siden 1904 gift med Inger Marie Marstrand. Giveren oplyste i 1909 til Den Antikvariske Samling, at kakkelovnen var købt af hans fader på Ribe Jernstøberi, hvortil den var solgt til omsmelting.

Køberen, P.F. Momsens fader, er Johan Frederik »Fritz« Momsen. (1813-1901)¹⁰.

Dennes ældre broder, Jens Rahr Momsen havde overtaget Herregården Sønderkov i Brørup Sogn, ved deres faders død i 1845.

I 1853 blev »Skovlyst« udstykket fra Sønderkov af storebroderen og overdraget lillebroderen. Johan Frederik Momsen flyttede dog først ind på gården i løbet af 1860'erne. Ifølge folketællingerne boede Johan Frederik »Fritz« Momsen på »Skovlyst« i 1870 og var ugift. Når det oplyses, at han voksede op hos sin mormor i Ribe, beror det på en misforståelse¹¹

Skulpturovnen blev købt på Ribe Jernstøberi, sandsynligvis i 1868 eller kort efter, og blev

installeret i forbindelse med, at Johan Frederik Momsen flyttede ind på gården. Der findes desværre ingen oplysninger om inventaret på »Skovlyst« i 1800-tallet¹².

I 1871 giftede J.F.Momsen sig med Wilhelmine Maren (f. Aarestrup i Na(k)skov). I følge folketællingen 1880 er hun da 40 år og ægteparret havde to børn, hvoraf Peter Frederik Momsen var den ældste på fem år, født 19/6 1874. Wilhelmine Maren Aarestrup var enke efter præsten Theodor Julius Dorscheus, der døde i 1871.

Ovnen er første gang nævnt i litteraturen i 1932, hvor H.P. Hansen beskrev Den Antikvariske Samling, der på det tidspunkt havde til huse i sin egen bygning i sidefløjen til Ribe

*Fortuna fra Haderslev i Badstuegade 16.
Foto Lennart Edelberg.*

Stiftsmuseum, det senere Ribe Kunstmuseum¹³. Han beskriver udførligt denne ejendommelige kakkelovn, som han korrekt betegner som et unikum. Hvilket den også er som museumsgenstand. At museet Møntergården i Odense samme år erhvervede en lignende, kunne han jo ikke vide.

Skønt de norske skulpturovne fremhæves ved kun at koste en tredjedel af dem, der laves i Sachsen, synes de ikke at have fået stor udbredelse. Skulpturovnene blev kun fremstillet i relativt få eksemplarer. Fortuna således i 20-25 stykker.

Udover Fortuna omfatter modellerne Hygiæa, den græske sundhedsgudinde, fremstillet fra 1820. Denne skulptur var dog ikke af hverken kunstnerisk eller teknisk særlig god kvalitet. Kvaliteten blev bedre med Fortuna, fremstillet fra 1822 samt en yngling, der skulle symbolisere kærligheden til fædrelandet fremstillet fra 1824.

I dag kendes tretten bevarede eksemplarer af Fortuna: otte i Norge, to i Sverige og tre i Danmark¹⁴.

De to andre danske eksemplarer stammer fra Odense og Haderslev.

Kakkelovnen fra Odense stod i 1903 i ejendommen Vestergade 76, da ejendommen samme år blev nedrevet. Ejendommen var ejet af farver Østerbye i perioden 1857 til 1903, da den blev nedrevet. Ovnen blev da købt af kød-varefabrikant Johansen, Vestergade, som i 1932 solgte den til Museet Møntergården i Odense for 100 kroner. Derudover vides intet om ovnens historie. Specielt ved vi intet om den før 1857¹⁵.

I Badstuegade 16 i Haderslev står en Jernskulptur af Fortuna, der indgår i en husfacade, idet skulpturen står i en niche over hoveddøren. Huset blev opført i 1821 af knappemager Andreas Petersen, eller dennes sønner, køb-

mand og tobaksfabrikant Claus Petersen og advokat L.C. Petersen. Om skulpturen er leveret som kakkelovn eller som ren skulptur til Haderslev er uvist. Den er placeret i nichen kort efter husets færdiggørelse. Den er således enestående ved at have stået på samme sted siden 1822¹⁶.

Da Danmark og Norge i 1814 blev adskilt, blev den indbyrdes handel reduceret som følge af toldmure og en svag dansk økonomi efter statsbankerotten i 1813. På jernværket i Næs opretholdt man alligevel en vis handel med Danmark. Vi ved således, at der i 1818 blev leveret 40 jernovne til Christiansborg Slot. Men værket satsede også på nye markeder: Slesvig, Kiel, Flensborg og særligt Hamborg.

Der er ingen tvivl om, at Fortuna-ovnen i 1820'erne var højeste mode og skulle markere Ribe-biskoppens prestige. Den har uden tvivl været stærkt dominerende i stuen med sin skinnende bronzeoverflade.

Det kan jo dog synes lidt paradoksalt, at en »hedensk« skulptur skulle pryde en kristen embedsmands hjem, men det har været helt i overensstemmelse med tidens ånd.

Fortuna fra Odense. Foto fra 1932 før Museet Møntergården modtog den.

Noter:

1. Museumsnummer: ASR 5495.
2. Hansen 2005.
3. Bencard m.fl. 2006.
4. Vensild 2004.
5. Rosenstand 1943.
6. Hermansen og Smith 1936.
7. Nygård-Nielssen 1944.
8. Næs Jernværks Kakkelovne 1925.
9. Venligst oplyst af pastor Bramming. Se desuden Bramming 2004.
10. Mulvad 2003 og www.fleron.dk Ifølge folketællingerne 1834, 1850, 1855, 1870 og 1880 svinger hans fødselsår mellem 1811 og 1816. De fleste siger dog 1813.
11. Mulvad 2003. Korrektionen venligst oplyst af Søren Mulvad, der oplyser, at der snarere er tale om en forveksling med en søn af Dorthea Cathrina Rahr, Rihe.

12. Venligst oplyst af museumsinspektør Peter Munch Jensen, Museet på Sønderkov.
13. Hansen 1932 s. 77.
14. Venligst oplyst af Konservator Hans Kr. Helseth, Næs Jernværksmuseum i august 2005.
15. Venligst af museumsassistent Kirsten Jørgensen, Odense Bys Museer.
16. Venligst oplyst af museumsinspektør Lennart S. Madsen, Haderslev Museum.

Litteratur:

- Bencard, Mogens og Kristiansen, Ole: Niels Thamsens lutherfromme kakkelovne – et sluttet fund af monokrome og polykrome reformationskakler i Ribe. I *By, marsk og geest* nr. 18, 2006.
- Bramming, Torben: *Taarborgs historie*. 2004.

I Nielsen 2004.

Hamran, Ulf: Gamle ovner i Norge. 2000.

Hansen, H.P.: Vore Folkemuseer. 1. Museet i Ribe. I Sprog og Kultur, 1932.

Hansen, Mogens: En ovnplade fra 1600-tallet – fundet i Grindsted Fra Ribe Amt 2005.

Hermansen, Victor og Smith, Otto: Ribe Bys Historie 1730-1820. 1936.

Mulvad, Søren: Den rige madam Rahr i Ribe I By, marsk og Geest nr. 15. 2003.

Nielsen, Anne Marie mfl. (red): TAARNBORG. Midt i Ribe. 2004.

Nygård-Nilssen, Arne: Norsk Jernskulptur bd. I-II. 1944.

Næs Jernverks Kakkelovne. 2. hefte. Lithographie af G.L. Fehr i Christiania. 1925.

Kataloget er genudgivet af Næs Jernverksmuseum I 1995 sammen med det første hefte fra 1809.

Rosenstand, K.H.: Lidt om Kakkelovne. Kronik i Vestkysten d. 2. juli 1943.

Vensild, Henrik: Bondegårde i Skast Herred 1636-1760, deres byggemåde og indretning.

www.Fleron.dk. Familien Flerons slægtsbog.

Folketællinger: www.arkivalieronline.dk

Mogens Hansen, født 1949, Frederiksberggade 13, 7200 Grindsted. Museumsinspektør på Bramming Egnsmuseum.. Har tidligere udgivet forskellige artikler i faglige tidsskrifter og amtshistoriske årbøger. Bl.a. Fra Ribe Amt.

Uden løn og på prøve i et år

– om Ribe Amts første hjemmesygeplejerske og sygeplejeforening

Af Aja Høy-Nielsen

Beretningen vil følge to sammenløbende spor. Det ene vil følge Signe Konstantin-Hansen (1854-1927), der i 1889 blev Ribe Amts første hjemmesygeplejerske i den nyoprettede sygeplejeforening i Malt-Folding og Vejen-Læborg Kommuner. Hun fik en usædvanlig tilværelse med langvarig sindssyge, inden hun blev uddannet til sygeplejerske.

Det andet spor er fortællingen om en sygeplejeforening med smukke visioner og usædvanlige vedtægter, der markant bar præg af den fremsynede og socialt engagerede højskoleleder Ludvig Schrøder (1836-1908) på Askov.

Den familiære baggrund

Signe Konstantin-Hansen, herefter kaldet Signe, var datter af den berømte kunstmaler C. C. Constantin Hansen (1804-1880) og Magdalene Købke (1825-1898). Faderen var 41 år og moderen 20 år ved ægteskabets indgåelse i 1846. I de efterfølgende 21 år blev der født 13 børn, hvoraf 4 døde som spæde. Signe var nr. tre af de ni overlevende børn, hvoraf flere blev kendte kunstnere. Familien tilhørte den Grundtvigske Valgmenighed i Vartov. Signe beskrives af sin søster Elise Konstantin-Hansen (1858-1946) som værende stilfærdig, blid og god ved de små søskende. Familien blev ramt af sorg, da broderen Hans Christian Constantin-Hansen (1855-1875) druknede 20 år gammel. Derefter fulgte flere år, hvor faderen var syg og tiltagende svagelig, inden han døde i 1880.

Moderen mistede herved sin mands statspension og blev økonomisk vanskeligt stillet.

Sindssygen

I 1883 var Signe ude at tjene, da hun 29 år gammel pludselig blev sindssyg med et religiøst farvet indhold, hvorunder hun oplevede sig angrebet af et ondt væsen. Under påkaldelse af Jesus fremstod hun svært forvirret og angstfuld med et vildt og rædselsslagent blik. Huslægen prøvede at skaffe hende hvile og ro med et sovemiddel. Men efter en uges tid stod det klart, at Signe var for syg til at blive passet i hjemmet. I stedet blev hun indlagt på Sindsygeanstalten Oringe ved Vordingborg.

Sygehusarkivet fra Oringe befinder sig på Landsarkivet for Sjælland. I en tilsendt registrant, er der ikke opført journaler på indlagte kvinder i tidsrummet 1880-1885. Vi må derfor forsøge at sammenstykke oplysninger om Signes indlæggelse på mere indirekte vis. I årsberetningen 1883 fra Oringe er nævnt, at der blev indbragt en kunstners datter, og af de indlagte kvinders diagnoser fremgår det, at 4 havde mani, 15 melankoli, 12 var vanvittige og 2 frembød forrykthed. Blandt årsagerne til indlæggelser det år, er noteret otte patienter med religiøs påvirkning, formodentlig også Signe. Efter 1½ års indlæggelse blev Signe vurderet til at være uhelbredelig sindssyg. Hun havde fortsat skræmmende hallucinationer (syner), ville ikke tale, og spiste kun under tvang. Når syge-

ELEVERNE PÅ ÅRBØGHØJSKOLE 1890.

*Foto:
Lokalhistorisk Arkiv
for Vejen Kommune.*

plejersken tog hende i bad, hviskede hun: »De kan dog ikke vaske dåben af mig«. Moderen besluttede, på trods af overlægens råd, at tage Signe hjem. Moderens bror, lægen Olaf Købke (1846-1905), støttede hende, da man skønnede, at der intet var at miste.

Den ældste bror i søskendeflokken, Sigurd Konstantin-Hansen (1850-1938), var i mellemtiden blev gift og havde i 1883 fået sit første præstekald på Venø i Limfjorden. Hertil flyttede moderen med Signe i efteråret 1884 til et fiskerhus nær præstegården. Signe var under omhyggelig overvågning, og dørene var altid låst undtagen en novemberdag, hvor hun løb ned til stranden og ud i det kolde vand. Moderen fulgte efter hende ud i vandet, indtil det nåede hende til halsen, imens hun fortvivlet og bange kaldte på sin datter. Signe vendte om og svømmede tilbage, stærkt forkommen. Det blev et mirakuløst vendepunkt. For første

gang i flere år begyndte Signe at tale til moderen, og helbredelsen gik langsomt men sikkert frem. Det tidligere så lukkede og furede ansigt slappede af, især når hun sad og vuggede sin lille nevø. I sommeren 1885 flyttede broderen med familie til Jernved Sogn i Ribe Amt, og Signe og hendes mor tog tilbage til København.

Hvad fejlede Signe egentlig? Psykiater Leif Hermansen, Esbjerg, har velvilligt set på sygehistorien, som den ret så sparsomt er beskrevet af søsteren, og vurderer, at Signe havde en reaktiv psykose, dvs. en sindssygdom udløst af en pludseligt opstået og for personen svær belastning eller begivenhed. Det er uklart efter beskrivelsen, hvori den udløsende faktor skulle bestå. Det er dog ikke almindeligt, at en reaktiv psykose har et så langstrakt forløb, men det kan hænge sammen med, at opholdet på Oringe med den tids forhold for patienterne ikke frem-

mede hendes helbredelse. Men hvad skete der dybest set med Signe i det kolde vand den novemberdag? Vi ved det ikke.

Sygeplejerske

Den 1. januar 1886 blev den 32-årige Signe sygeplejeelev på St. Johannes Stiftelsen i København og fik efter 2 3/4 års ansættelse følgende anbefaling med fra overlæge Grünfeld (1845-1911).

St. Johannes Stiftelsen

Den 8.10.1888.

Frøken Signe Constantin-Hansen har siden 1.1.1886 været knyttet til St. Joh. Stift.s Sygehus, først som elev og i de sidste 2½ år som sygeplejerske.

Alene den omstændighed, at der efter 3 måneders læretid betroedes frøken Constantin-Hansen en plads som selvstændig sygeplejerske, vidner tilstrækkeligt om den tillid, hun havde vidst at forskafe sig både hos over- og underordnede ved sit milde, rolige og intelligente væsen. Hun har altid fuldtud svaret til den hende viste tillid, og under vores overtilsynsdames ferier i de sidste år har hun været konstitueret i hendes sted, og også dette hverv har hun udfyldt til vor fulde tilfredshed.

Når frøken Constantin-Hansen nu, udelukkende efter eget initiativ, forlader St. Joh. Stif., kan jeg medgive hende det bedste vidnesbyrd som sygeplejerske.

Hendes helbredstilstand har under hele opholdet på St. Joh. Stiftelsen været tilfredsstillende.

*Frederik Grünfeld
Overlæge*

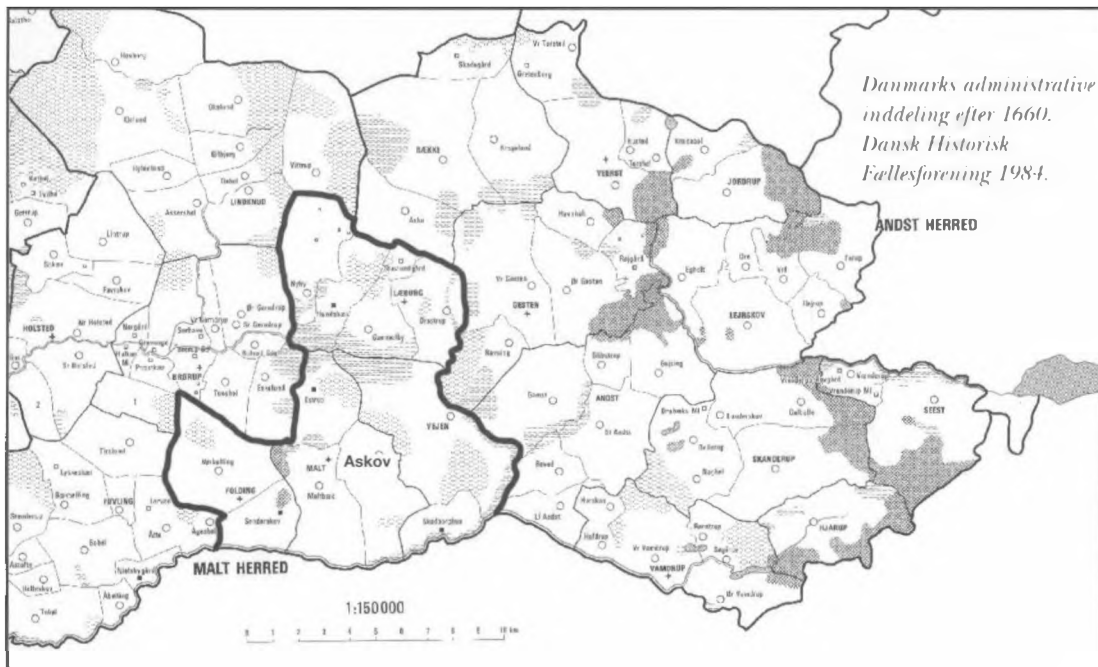
En sygeplejeforening med visioner

40 beboere i Malt-Folding og Vejen-Læborg Kommuner indbød den 10. december 1888 de øvrige borgere i kommunerne til møde om oprettelse af en sygeplejeforening. Forstander L. Schrøder, Askov Højskole og præsterne Nissen (+1923) fra Malt og Svejstrup (1815-

1893) fra Vejen havde udarbejdet indbydelsen og oplægget til en sygeplejeforening med »særligt hensyn til de fattige i Malt-Folding og Vejen-Læborg Kommuner«. De 40 indbydere kom fra 21 lokaliteter i de fire sogne og udgjorde en bred repræsentation med Schrøder, de to nævnte præster, tre sognefogeder, to sognerådsformænd, en fabrikant, en gartner, seks kvinder, en læge, otte gårdmænd, en møller, to husmænd, seks lærere (m/k), to købmænd, en skrædder, en brugsuddeler og en aftægtsmand. Af indbydelsen fremgik det, at det første mål var at få en, helst to »dertil skikkede kvinder uddannede til duelige sygeplejersker, eller en eller to vel uddannede sygeplejersker til at træde i foreningens tjeneste«. Deres underhold, dvs. kost og logi, skulle udredes af foreningens velstående medlemmer med mindst 50 øre i halvårlig kontingent og mindst 1 kr. pr. døgn, når de benyttede sygeplejersken. Foreningen forventede også at modtage ekstraordinære bidrag samt testamentariske gaver, når det var godt gjort, at foreningen var værd at støtte. Det var også tanken, at der skulle bygges et hus, hvor sygeplejerskerne kunne bo. I huset skulle der indrettes et værelse til syge, som der ikke var grund til at indlægge. Udover at rumme foreningens depot af hjælpemidler, f.eks. sammenklappelige senge, madrasser, sengetæpper, linned og et badekar, var der planer om at få installeret en ovn i huset til desinfektion af sengetøj og gangklæder, der var benyttet af de syge.

Bestyrelsen skulle afgøre, hvilke fattige syge der uden vederlag skulle have hjælp af sygeplejersken. Bestyrelsen skulle også tilstræbe, at der indenfor det enkelte sogn var balance mellem ydere (de velstillede) og nydere (overvejende fattige). På den måde ville man undgå, at de velstillede i et sogn kom til at betale for ydelser i et andet sogn.

Det samlede oplæg afveg i sit sociale sigte og fremsynethed væsentligt fra den tids foreningsvedtægter, hvor kun betalende medlemmer kunne modtage hjælp. I tankerne om en bolig til sygeplejersken og de syge ligger spiren til en senere tids alderdomshjem. Noget tyder på, at det var højskolemanden Ludvig Schrøder, der her havde nedskrevet sine tanker om områdets sygeplejefunktion. Schrøder var grundtvigianer, medstifter af Sygekassen for Vejen og Omegn i 1868, medlem af Dansk Skoleforening, der arbejdede for ordentlig anbringelse af hjemløse børn, og medlem af Landstinget for venstre fra 1886.

Samtidens sygeplejeforeninger

Sygeplejeforeningen i Malt-Folding og Vejen-Læborg var den første i Ribe Amt og blev registreret som den 72. forening siden den første

blev oprettet i 1875. Så tidligt som i 1880 drøftede lægerne i Den Almindelige Danske Lægeforening, hvorvidt der skulle uddannes kvinder i sygepleje til at virke blandt almuen på landet tilsvarende jordemødrene. I de fleste amter, som i Ribe Amt, var der modstand mod forslaget. Lægerne mente, at uddannede sygeplejersker ville virke som »uheldige kvaksalversker«, og de kunne ikke forestille sig, at de uddannede sygeplejersker på de københavnske hospitaler ville egne sig til arbejdet ude blandt syge fattige på landet. Til nød kunne man forestille sig en diakonisse. Men den ihærdige stiftsfysikus Th. Trautner i Odense, der var ordførende læge i sagen, fik i 1883 afsat 10.000 kr. på finansloven til uddannelse af foreningssygeplejersker, her kaldet hjemmesygeplejersker. Betingelserne var, at der blev oprettet en sygeplejeforening, hvor medlemmerne via deres kon-

tingent havde mulighed for at få gratis sygeplejehjælp. Desuden skulle foreningen finde en egnet kvinde i området, som gerne ville lade sig uddanne. Staten betalte uddannelsen med 600 kr., hvis den foregik på Kommunehospitalet i København under administration af »Det Røde Kors«. Lægeforeningen vurderede, at en uddannelse på seks måneder var tilstrækkelig, når sygeplejersken kun skulle virke i hjemmeplejen i provinsen og på landet, hvorimod uddannelsen af hospitalssygeplejersker på den tid varede mindst et år.

Sygeplejeforeningerne udarbejdede selv vedtægterne og tog beslutning om sygeplejerskens arbejdsforhold samt øvrige vilkår og løn. Lønnen var beskeden, ca. 200 kr. om året, men undertiden kunne en energisk og velkvalificeret sygeplejerske forhandle løn og vilkår op. Hun havde fri bolig og kost. Sygeplejersken boede ofte hos formanden, og en del af kosten blev givet på plejestederne. Hvis hun blev syg, var det kutyme, at foreningen betalte lægehjælp og medicin. Strakte sygdommen sig udover en måned, måtte sygeplejersken for egen regning ansætte en vikar for at bevare sin stilling.

Det var lægen eller formanden, der afgjorde hvilke af foreningens medlemmer, der havde brug for sygeplejerskens hjælp. Hjælpen omfattede foruden pleje også almindeligt husarbejde, hvis husmoderen var syg. Om sygeplejersken skulle påtage sig opgaver som malkning, storvask og markarbejde var et stående problem indtil 1917, hvor det blev forbudt.

Først i 1890 var alle lægekredsforeninger enige om, at det hastede med at få uddannede sygeplejersker til hjemmesygepleje på landet.

Sygeplejeforeningen i Malt-Folding og Vejle-Læborg Kommuner tager form

Mødet den 10. december 1888 medførte, at der blev nedsat et udvalg til at udarbejde de ende-

lige vedtægter, der skulle forelægges på et offentligt møde på Askov Højskole 4. juledag 1888. Vedtægterne kom til at svare til oplægget, dog med en udførlig beskrivelse af de beføjelser, der var fordelt mellem fællesbestyrelsen og de fire kredsbestyrelser – en i hvert sogn. Således blev de fire kredse sikret sygeplejehjælp svarende til kredsens betalende medlemmer. Det stod ganske klart for bestyrelsen, at opfyldelsen af foreningens formål afhang af sygeplejerskens dygtighed. Derfor ønskede man en prøvetid på et år, før der kunne fastsættes en løn. Den 4. marts 1889 blev der afholdt generalforsamling for de indmeldte 380 medlemmer, som vedtog udkastet til vedtægterne. På mødet blev Signe præsenteret og budt velkommen. Hun fik bolig og kost på Askov Højskole.

På bestyrelsesmødet den 21. maj 1889 blev det vedtaget, at Signe kunne bo henholdsvis hos Hans Christensen på Stagerup Mark og Hans Olesen i Nyby, når hun havde opgaver i de områder, og foreningen betalte 75 øre pr. døgn for hendes indkvartering. Et fast punkt på dagsordenen var sygeplejereksivitter samt indkøbene og placeringen af dem. Sognerådsformændene påtog sig at huse depoterne med sygesenge, luftpuder, stikbækkener og lavementsprøjter samtidigt med, at de havde ansvaret for et lille apotek med følgende midler: kamillete, amerikansk olie, borsalve, karbolvand, anistinktur (hostesaft) og plaster. To klosetter til udlån blev placeret med et i hver præstegård. Ved bestyrelsesmødet den 28. december samme år besluttede man, at der i det kommende forår skulle afholdes festlige sammenkomster i de fire sogne, formodentlig for at få flere medlemmer og derved en bedre økonomi. Ved samme møde fik Signe beskedne 100 kr. i løn (for 10 måneders arbejde), de 80 kr. fra foreningens kasse og de resterende 20 kr. fra Schrøder, der donerede sit honorar for at prædike to gange. Efter 14

Søstre Marie, Signe og
Kristiane Konstantin
Hansen. Ca. 1910.
Foto: Privat.

måneders prøvetid i maj 1890 viste det sig, at de indbetale bidrag for sygepleje udgjorde 105 kr., bidrag/gaver til sygeplejerskens løn 45 kr., i alt 150 kr. Herefter besluttede bestyrelsen at yde et årligt tillæg på 50 kr. for opsyn, renholdelse og desinficering af foreningens rekvisitter. Signe kunne herefter håbe på, at hendes løn fremover kunne blive ca. 200 kr. årlig. Ordningen var højst usædvanlig, idet der ikke var indgået nogen ansættelseskontrakt og dermed heller ingen aftale om et gensidigt opsigelsesvarsel på tre måneder. Det betød også, at foreningen ikke havde nogen forpligtelse over for Signe, såfremt hun blev syg. Foreningen drøftede dog problemet og forespurgte Kolding Sygehus den 1. september 1891, om de kunne få opholdsbetaling til halv pris, hvis deres sygeplejerske skulle indlægges. Sygehuset afslog og henviste til, at i så fald måtte fattigkassen betale hendes ophold.

Den 1. maj 1891, to år efter Signes tiltrædelse, blev Sofie Nielsen ansat, som den anden sygeplejerske, også med et års prøvetid. Vil-kårene var tilsvarende Signes. Men i forhold til sygeplejerskerne havde foreningen stadig pro-

blemet med, at der ikke kunne stilles sikkerhed for en fast løn af en vis størrelse. Foreningen drøftede sagen i juli og oktober 1891, men uden resultat. I november 1892 meddelte Signe, at hun ophørte, men lovede dog at blive vintren over. Kort tid senere rejste Sofie Nielsen til en stilling med fast løn i Andst-Gjesten Kommune, lige øst for Vejen-Læborg Kommune. De fire sogne stod herefter uden sygeplejerske, hvorfor foreningen ved generalforsamlingen den 28. april 1893 besluttede at den måtte se sig om efter »en skikkelig kvinde« i området, som var villig til at lade sig uddanne under »Det Røde Kors«. I den mellemliggende tid skulle vedtægterne revideres. Lønnings-spørgsmålet måtte løses.

Signe som vandrende hjemmesygeplejerske

Men lad os vende tilbage til Signe inden hun opsagde sin stilling. Som hjemmesygeplejerske skulle hun først og fremmest pleje syge – såvel betalende som fattige uden vederlag, »...under samvirken med lægen – give anvisning på, hvordan man under de givne forhold bedst skal behandle de syge, rede deres leje, tilberede

deres føde og sørge for renlighed, frisk luft osv.» Foreningen forventede, at hun på vej til en ny patient, også så ind til tidligere syge i nærheden. Af indberetningerne til stiftsfysikus Trautner i Odense kan vi følge arbejdet i sygeplejeforeningen.

1889/1890 plejede Signe syge i 134 dage, 18 nætter og aflagde 291 sygebesøg.

1890/1891 plejede hun syge i 162 dage, 14 nætter og aflagde 34 sygebesøg.

1891/1892 udførte de to sygeplejersker pleje i 367 dage, 4 nætter samt aflagde 225 sygebesøg hos 20 familier.

Plejeopgaverne og de huslige opgaver var alsidige. Kræftsyge fik indsprøjtninger med morfin, skinnebessår blev skiftet, og der skulle lægges bandager. Bylder blev behandlet med grødomslag, og »ondt i maven« blev behandlet med varme omslag to-tre gange i døgnet i nogle dage. Hos en mor med barsel-feber måtte sygeplejersken om nødvendigt overtage opgaverne i hjemmet med madlavning, tøjvask, pasning af mindre børn samt det nyfødte barns pleje. I sådanne hjem og hos febersyge og hos døende tog sygeplejersken ophold i hjemmet. Patienter med hjerneblødning og halvsidige lammelse samt hjælpeløse gamle kunne ikke modtages på sygehusene, og da alderdomshjem endnu ikke var en mulighed, måtte de passes i hjemmet. Malkning af køer og markarbejde kom vist ikke på tale i denne forening. Foreningen stillede ikke krav om, at sygeplejersken skulle transporteres mellem sognene, men henstillede til at kørende tog sygeplejersken med, når de mødte hende.

Margrethe Christensen (Ludvig Schrøders barnebarn) fortæller i sin bog om en hændelse i 1889: »Niels Hansen, Melvangsgård, kom ud for en frygtelig ulykke. Det skete ud for skolen,

og skolens sygeplejerske, Signe Konstantin-Hansen, tog affære, indtil læger kunne nå frem. Ingen troede, at den hårdt lemlæstede mand kunne overleve. Det blev et meget langt sygeleje, men han kom igennem det...«. Signe ydede førstehjælp og plejede ham efterfølgende.

Fem år på landevejen i al slags vejr, opslidende arbejde, mange nætter i fremmede senge og kost af svingende karakter tærede på helbredet. Dertil kom en beskeden, ikke fast løn, som ikke tillod opsparing til alderdommen. Signe var blevet træt og svækket og sagde op på grund af »svageligt helbred«.

Meget tyder på, at Ludvig Schrøder kendte Signe og på forhånd havde sikret sig hendes tilsagn, om at være foreningens første sygeplejerske, inden han satte sygeplejesagen på dagsordenen i Malt-Folding og Vejen-Læborg Kommuner. Signes bror, Karl Kristian Konstantin-Hansen (1860-1946), var blevet forlovet med Schrøders datter Margrethe (1866-1936) i 1887, og i april 1889 blev de gift og bosatte sig i Kolding. Signes søster, Thora Constantin-Hansen (1867-1954), opholdt sig som elev på Askov Højskole i 1886/1887 samtidig med, at hun – i en usædvanlig dobbeltrolle – underviste i engelsk. Det samme gjorde sig gældende for søsteren Elise, der i sommeren 1887 underviste i tegning.

Ludvig Schrøders smukke tanke om sygepleje til både betalende og fattige syge i Malt-Folding og Vejen-Læborg Kommuner blev en realitet, men visionen om syge- og ældrepleje i eget hus under ledelse af en veluddannet sygeplejerske gik ikke umiddelbart i opfyldelse. Der skulle gå 20-30 år før de første alderdomshjem dukkede op i Danmark.

Samfundet og Hjemmet for Vanføre

Signe var efterhånden 39 år og uformuende, så en ny livsgerning var nødvendig. Med uddan-

nelse i sygepleje fra St. Johannes Stiftelsen og fem års erfaringer med hjemmesygepleje havde hun gode og alsidige erfaringer at tilbyde. Signe blev først tilknyttet »Skolen for Enhåndede og Lamme«, i København, hvor hun blev en god støtte for skolens leder frk. Johanne Petersen (1847-1922). Signes søster Thora fik ansættelse på skolen i 1896 som underviser i almindelige skolefag. To år senere blev »Barneskolen for Vanføre« oprettet, og her blev søsteren skolens første leder, og Signe fulgte med som underviser i håndarbejde. Sammen boede de i Bredgade 68, København, og sommeren tilbragte de i deres lille sommerhus i Gentofte nord for byen. Hvor længe Signe var ansat på skolen, har det ikke været muligt at få oplyst, men muligvis fulgte hun søsteren, der tog sin afsked i 1918.

Efter et langt arbejdsliv sagde Signe på sine gamle dage til søsteren Elise: »Hvor må jeg være moder taknemmelig! Jeg kunne have sidet dér endnu [i Oringe], hvis mor ikke havde haft mod«.

Signe Konstantin-Hansen døde den 18. december 1927, 73 år gammel.

Kilder og litteratur:

Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune A 69 lb. nr. 1-6
Forhandlingsprotokol for den Sygepleje-Forening, der er stiftet med særligt Hensyn til de Fattige i Malt-Folding og Vejen-Læborg Kommuner.

Protokol om sygeplejen 1889. Ført af pastor Svejstrup.
Indbydelse til dannelsen en Sygepleje-Forening med særligt Hensyn til de fattige i Malt-Folding og Vejen-Læborg Kommuner. Askov Højskole, den 10. december 1888.
Udkast til Vedtægter for den Sygepleje-Forening, der er stiftet med særligt Hensyn til de Fattige i Malt-Folding og Vejen-Læborg Kommuner. (Forelå marts 1889).
Meddelelse til Kredsbestyrelserne for Malt-Folding og Vejen-Læborg Sygeplejeforening. Askov, den 27. maj 1889.

Bøger:

Beretninger om den københavnske, den norrøjske, Østifternes og den viborgske Sindsygeanstalter i 1881, 1882, 1883, 1884 og 1885.

Christiansen, Margrethe. Ingeborg Appel og Askov. Kristeligt Dagblads Forlag. København 1967, s. 55, 73 og 82.

Constantin Hansen 1804-1880. Udg. Thorvaldsens Museum – Aarhus Kunstmuseum 1991.

Den civile Medicinlovgivning i Kongeriet Danmark og bilande samt andet medicinalvæsenet vedkommende arkstykker, 5. bind 1880-1889 og 6. bind 1890-1899.

Esbjerg Avis, den 22. februar 1890 og 28. januar 1892. Sygeplejesagen.

Gøtz, Heidi Inger og Henning Gøtz. Oringe – der var engang. FOA Sydsjælland 2003.

Konstantin-Hansen, Elise. Små kapitler af et langt liv. Nyt Bogforlag, Martin N. Hansen. 1935, s. 41-49.

Konstantin-Hansen, Elise. Minder og oplevelser. Fortalt til mine søskende og deres børn. Kolding 1929, s. 41.

Larsen, Jytte (red.) Dansk Kvindebiografisk Leksikon. Bind 1. Rosinante 2000, s. 340-342. Thora Constantin-Hansen.

Bind 2. Rosinante 2001, s. 315-316. Elise Konstantin-Hansen.

Nedergaard, Peder. Personalhistoriske, sognehistoriske og statistisk bidrag til en dansk præste og sognehistorie 1849-1949 (1968). København 1968. IX A Ribe Stift, s. 147.

Schrøder, Frederik. Ludvig Schrøders Liv og Gerning. Bind 1. Kirkeligt Samfund Forlag, København 1935.

Svanenskjold, Gerda. Samfundet og Hjemmet for Vanføre 1929. København 1929, s. 45.

Trautner, Theodor M. Beretning om Sygeplejesagens Stilling udenfor Kjøbenhavn, Kjøbenhavn 1885-1902.

En særlig tak til:

Bibliotekar Kirsten Korup, Askov Højskole.

Lektor Lars Aabo, Odsherred Gymnasium.

Overlæge Magne Juhl, Viborg.

Psykiater Leif Hermansen, Esbjerg.

Linda Klitmøller, leder af Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

Aja Høy-Nielsen, født 1944, Havnegade 69, 2. sal, 6700 Esbjerg. E-mail: hoynielsen@tiscali.dk. Sygeplejerske. Er tilknyttet Dansk Sygeplejehistorisk Museum, medlem af Jysk Medicinhistorisk Selskabs bestyrelse. Har skrevet en række lokalhistoriske artikler, biografier til Dansk Kvindebiografisk Leksikon samt bøgerne: Sygeplejersker i en provins. Dansk Sygeplejeråd 1999 og Emil Cold 1865-1953, læge i Esbjerg. Esbjerg Byhistoriske Arkiv 2005.

En ny gammel bog

Historiske oplysninger om Slaugs herred

Af Sven Thygesen

Slaugs herred er både det mindste og det fattigste af alle herreder i Ribe amt! Det hævder i hvert fald flere historikere, men nogle af dem føjer så til, at det også er ét af de bedst beskrevne. Disse påstande kunne man se på tryk, da John M. Møllers bog *Historiske Oplysninger om Slaugs Herred* udkom i 1914. Bogen har været stort set umulig at få fat på gennem årtier, men nu har Historisk Samfund for Ribe Amt ladet den genoptrykke.

Det er rigtigt, at der i 1914 var skrevet en del om Slaugs herred, som består af sognene: Grindsted, Grene, Hejnsvig og Vorbasse. Allerede i 1756 havde præsten H. W. Kaalund skrevet et lille skrift med oplysninger om sine tidligere sogne. Kaalund havde været sognepræst for Vorbasse og Grene sogne, men var blevet fradømt embedet på grund af hor med sin tjenestepige. Hans skrift er dog uden større historisk betydning og skal sikkert først og fremmest ses som et forsøg på at formilde kongen, så han igen ville give ham et embede. En af hans efterfølgere i embedet, P. Nicolai Frost, har derimod leveret et mere vægtigt bidrag til egnens historie. Han udgav i 1819 et skrift med titlen *Statistisk-økonomisk Beskrivelse over Vorbasse og Hejnsvig Sogne i Slaugs Herred* (67 sider, genoptrykt af Grindsted Bibliotek i 1983). Endelig har dr. phil. Oluf Nielsen, der har udgivet flere herredsbeskrivelser fra Ribe amt, også skrevet om Slaugs herred. Hans skrift udkom i 1868 og er blevet

genoptrykt af Historisk Samfund for Ribe amt i 1981. Bogen er forholdsvis kortfattet, kun på 62 sider, så det er begrænset, hvor megen omtale de enkelte sogne har fået.

I John M. Møllers herredshistorie har både herredet som sådant og de fire sogne derimod fået en fyldig omtale. Bogen, der som nævnt udkom i 1914, er på næsten 400 sider. Sproget i den er naturligvis præget af den tids sprogbrug, men i betragtning af, at bogen blev skrevet, da John M. Møller var oppe i årene, og at han havde lært at læse og skrive engang i 1850'erne, er bogen holdt i et sprog, der er forholdsvis letlæseligt, også for mennesker i år 2007.

I bogen kan man bl. a. læse om ulveforekomster og ulvejægere i herredet helt op imod år 1800. Den sidste indberetning om nedlagte ulve stammer fra 1771. Der er skildringer af de ulykkelige tilstande, som herskede i herredet i forbindelse med svenskekrigen omkring 1660. Først oplevede egnen en periode, hvor fjendtlige tropper hærgede og plyndrede og derefter en tid, hvor en frygtelig pest grasserede med det resultat, at flere kirkesogne i Ribe amt på det nærmeste blev tømt for mennesker.

Om plyndringerne har præsten i Vorbasse indberettet, at han blev udplyndret 23 gange af soldaterne. Fra Grindsted er der en indberetning om, hvor meget henholdsvis svenske, polske, brandenburgske og kejserlige tropper havde røvet og tvangsudskrevet af penge, korn, kreaturer m.v. Indberetningen slutter med ordene: »Af sliig stor og langvarig skatteudgift og plyndreri er Grindsted sogn så ganske forarmet, at en stor part deraf stander øde, og de, som sidder i husene, haver ganske lidet til bedste«.

Bogen fortæller udførligt om de to herregårde i herredet, Urup og Donslundgård, og om vandmøllen i Donslund. Den giver den første samlede beretning om kartoffeltyskerne i de tre kolonier på Randbøl hede, og den indeholder udførlige beretninger om de enkelte bebyggelser i sognene. Endelig skal det nævnes at bogen indeholder beretninger om overtro, og den gen-

giver gamle sagn, som har levet på egnen.

Som præst er det naturligt, at John M. Møller har interesseret sig i særlig grad for kirkerne og præsterne, herunder også skolevæsen og skoleholderne. De enkelte kirkers historie bliver grundigt belyst, der er interessante beretninger om fromme præster, der har levet og virket i sognene, og der er saftige historier om mindre fromme præster, der mest er blevet kendt for druk, hor og stridbarhed.

John M. Møller har udført et kolossalt forskningsarbejde, inden han har kunnet skrive sin bog. Han arbejdede da også på bogen i mange år, og først da han blev pensioneret fik han arbejdet gjort færdigt.

Lokalhistorikeren Valdemar Andersen, skrev i forordet til sin bog »Vorbasse – et hedesogns historie (1963): I herredsbogen præsenterer John M. Møller sig som den utrættelige og kyndige samler, der systematisk behersker et vidtstrakt felt af arkivernes jagtmarker. Det er vanskeligt at finde arkivalier, ... der ikke har været i John M. Møllers hænder ... Ved sin stofrigdom og næsten usvigelige troværdighed vil John M. Møllers herredsbog altid kunne hævde sig som et værdifuldt kildekrift til de fire sognes historie.«

Valdemar Andersen påpeger, at der naturligvis er visse fejl og mangler ved John M. Møllers bog, men de er i hans øjne ubetydelige. Han finder derfor, at den anmeldelse af bogen, som arkivsekretær og historiker S. Nygaard har skrevet i Jyske Samlinger (4. rk. bd. 2), og som forholder sig ret kritisk til bogen, er urimelig hård.

Nygaard kritiserer bl. a., at John M. Møller har beskæftiget sig for meget med tiden før år 1800 og for lidt med tiden derefter, hvor der netop i Slaugs herred er sket en betydelig udvikling bl. a. som følge af hedens opdyrkning og tilplantning og etablering af jernbaner. Han kritiserer endvidere Møller for at have gengivet lange citater fra forskellige kildekrifter med

Foto Kærum-Sønderby Lokalhistoriske Arkiv.

skrifternes egen stavemåde. Endelig slår han ned på nogle enkeltheder, som efter hans mening afslører Møller som en mindre kvalificeret historieskriver. Selv om Nygaards næsten syv sider lange anmeldelse mest indholder ris, er der dog også ros. Han skriver således: »Men i det store og hele er pastor Møllers arbejde både grundigt, og i forhold til O. Niensens heredsbog betegner det er stort fremskridt«.

John M. Møller følte sig uretfærdigt behandlet af S. Nygaard, og i samme bind, hvor Nygaards anmeldelse bringes, er der et par sider, hvor Møller tilbageviser Nygaards kritik.

Der findes dog en anden anmeldelse, som er udelukkende positiv. Den er skrevet af pastor J. Richter, Vejen, og den blev bragt i »Fra Ribe Amt« i 1916. Fra denne anmeldelse citeres: »Denne bog er et overordentligt glædeligt vidnesbyrd om, hvor meget der kan udrettes, når man med ihærdig flid og varm forståelse sætter sig for at granske et emne, der måske blandt mange har været anset for at være ligeså ufrugtbar og magert som jordbunden på den egn, der er genstand for skildringen. Man ... vil se, at der gennem en jævn og udførlig udredning af fortidslivet i et afsides midtjysk herred kan fremlægges betydelige bidrag til vort folks såvel timelige som åndelige kulturhistorie. ... Beboerne vil have god grund til at være taknemmelige for, at en historisk interesseret mand ... har givet et vel tilrettelagt overskue over de svundne tider. Men også uden for Slaugs herred vil denne bog med grund kunne påkræve interesse hos alle dem, der bryder sig om at kende fortidslivet i vort fædreland«.

Der er desværre ikke mange oplysninger om, hvordan bogen blev modtaget af herredets egne beboere. Noget kan dog tyde på, at den har fået en lidt blandet modtagelse. Således skulle præsten i Vorbasse direkte have advaret mod at læse den, fordi den indeholdt gamle

Vejgård ca. 1890. (Foto:Lokalhist. Arkiv, Vorbasse).

sagn og beskrivelser af overtro. Valdemar Andersen referer, at en mand, som fik bogen tilbudt, slog syv kors for sig og sagde, »at det jo nærmest er en ugudelig bog«. – Aug. F. Schmidt, som også har skrevet om bogen og dens forfatter (Fra Ribe Amt 1945), kan derimod fortælle, at han ved et besøg på Vorbasse kirkegård i 1924 traf en mand, der ikke kunne blive træt af at berømme John M. Møller, der så trofast havde besøgt sin hjemstav, og som havde skrevet en bog om den, som mange der var glade for at læse.

I sin anmeldelse af bogen bemærker S. Nygaard, at man ved læsningen af bogen ikke mærker, at forfatteren er født i det område, som han skriver om. Men det er korrekt, at John M. Møller stammer fra Slaugs herred, nærmere bestemt Vorbasse sogn. Han blev født på gården Vejgård d. 25. november 1847. Hans oldefar havde været præst i Vorbasse. Da præstens søn blev gift med datteren fra den største gård i Vorbasse sogn, hjalp svigerfaderen det unge par til at købe Vejgård. John M. Møllers forældre var anden generation på gården.

Familien på Vejgård havde en solid økonomi uden at være velhavende. John M. Møllers far, Wolf Chr. Møller Johnsen, var en dygtig landmand og ved siden af gården havde han en

række tillidshverv at passe. Bl. a. var han formand for den lokale brandkasse, medlem af sogneforstanderskabet i en årrække og formand for det i et par år. Desuden var han igennem mange år sognefoged. I 1850 blev Vorbasse-Hejnsvig kommune tvunget af amtets skoledirektion til at gennemføre et byggeri ved to af kommunens skoler. Da der ingen penge var i kommunekassen, lagde Møller Johnsen og én af hans kolleger i sogneforstanderskabet pengene ud til byggeriet, indtil der igen kom penge i kommunens kasse. Det var skæbnens ironi, at netop Møller Johnsen, som interesserede sig meget for børns undervisning, måtte sende sine egne børn til Vorbasse skole, som bestemt ikke var særlig fremragende. Det rådede han dog bod på for John M. Møllers vedkommende. Som 15-årig blev han nemlig sendt på realskole i Kolding. Det var højt usædvanligt, at en dreng fra Vorbasse kom på skole i Kolding. Da han to år senere havde fået sin eksamen der, blev han sendt til København for på et privat kursus at forberede sig til studentereksamen. Den fik han – i andet forsøg – i 1868. Derefter kom John M. Møller på universitetet for at læse teologi, og han blev cand. theol. i 1873.

Efter ca. fem år som huslærer på forskellige store gårde blev han i 1878 kapellan i Viby og senere i Verving. I 1880 fik han embede som sognepræst i Brylle på Fyn, hvor han blev i 12 år. Derefter blev han sognepræst i Kærsum ved Assens. I 1911 gik han på pension, og han døde i 1917.

I 1887 blev John M. Møller gift med præstens datter i Verving, Sophie Christine Meier. I ægteskabet var der kun én datter.

John M. Møller tilhørte Indre Mission. Det ses af de prædikener, som han har udgivet, og ikke mindre af den begravelsestale, som han holdt om sin mor, da hun døde i 1894. I den omtalte han hende som en god og opofrende

mor og som en flittig, pligttopfyldende og retsindig kvinde, men hun havde desværre ikke lyttet til Herrens kalden og var derfor ikke kommet til at leve i samfund med den levende frelser. Det måtte han naturligvis beklage. At hun havde været en opofrende mor, er der ingen tvivl om. I sin slægtshistorie har han bl. a. fortalt om, hvorledes moderen engang gik til banken i Kolding for at låne penge til ham, mens han læste i København, og derefter gik hjem igen, d.v.s. 2x35 km. Inden for samme døgn.

John M. Møller var en meget flittig skribent. Han har skrevet utallige artikler og udgivet flere bøger, fortrinsvis om historiske og kirkelige emner. En meget stor del af hans skribentvirksomhed handlede om emner, som han hentede i hjemsoget og de fynske sogne, som han kom til at arbejde i.

Undertegnede vil gøre pastor Richters ord til sine om, at beboerne i Slaugs herred bør være taknemmelige for, at John M. Møller har skrevet denne bog, og at den bør påkalde sig interesse også ud over herredets grænser.

Som et kuriosum kan det nævnes, at da bogen udkom i 1914, kostede den 4 kr. Det svarede vel nogenlunde til en dagløn for en daglærer på landet. I dag kan den købes for 100 kr. Det er mindre end den timeløn, der gælder for de fleste.

Bogen kan købes hos de lokale boghandlere eller hos HISTORISK SAMFUNDS ekpedition.

Om min slægt, optegnelser af John M. Møller (Lokalhist. Arkiv, Vorbasse)

Sven Tygesen, født 1932, Stadionvej 4a, 6623 Vorebasse. Pens. skoledirektør. Har tidl. skrevet: Bymændene i Vorebasse, 1989. Billund Kommune 1995. Bønder i marsken – en slægtskrønike, 1995. Eggen og Sparekassen 1998. Artikler i bl.a. Egnsbogen og i Fra Ribe Amt.

Besættelsen oplevet fra Sømandshjemmet Ny Havn

Af Verner Gorrisen

Jeg er født i 1930 og opvokset på Sømandshjemmet Ny Havn ved Fiskerihavnen i Esbjerg, hvor mine forældre var bestyrerpar.¹ Jeg var således en halv snes år, da Anden Verdenskrig brød ud, og i et hus, hvor mange mennesker kom og gik, var der mange oplevelser fra den tid, der prentede sig dybt i hukommelsen.

Krigens udbrud

En af de første dage i september 1939 lå jeg i sengen pga. skoldkopper. Hen på eftermiddagen hørte jeg en flyver samt to-tre store eksplosioner. Jeg var alene i privaten på Sømandshjemmet, men stod straks op af min seng og gik hen til vinduerne for at se ud over havnen efter årsagen. Jeg så blot en flyver forsvinde ud over Fanø. Hurtigt efter indløb forklaringen: flyveren havde kastet tre-fire bomber, hvoraf én var faldet i et beboelseshus i Frodesgade nær Strandby Plads. Huset var styrtet sammen, og en kvinde i huset var dræbt. Tilsyneladende var der af dansk militær ikke løsnet et eneste skud. Befolkningen var chokeret. Måske en fejltagelse? Måske et uheld? En ulykke i hvert fald. Man formodede at flyet var engelsk. Der kom en 100% sikker forklaring. Den 1. september var Anden Verdenskrig brudt ud. Tyskland havde invaderet Polen, men Danmark var ikke indblandet. Befolkningen holdt sig nogenlunde i ro.

Uden at have konkret viden kan børn let fornemme, når voksne præges af en konstant

ængstelse. Mine forældre talte temmelig meget om en vis Adolf Hitler, og far hørte med bekymret mine ofte radio fra Tyskland, hvor han nu og da fik dele af Hitlers radiotaler fremkaldt af æteren. Bagfter var han ofte i lidt dårligt humør, kunne man mærke.

Uden at kunne datere det bestemt tror jeg, det var i september 1939, at der ankom en tysk indregistreret bil af mærket Ford Eiffel med et yngre ægtepar og et lille barn. Bilen var pakket til bristepunktet. De ville gerne have et værelse og et måltid og talte meget alvorligt med far. Det viste sig at være et tysk jødisk ægtepar, der var på flugt fra Tyskland. De tog af sted dagen efter, hvorhen ved jeg ikke, men far fortalte os en del om deres situation, samt hvad han havde rådet dem til. Jeg erindrer endnu den spændte, paniske stemning, der prægede situationen.

Om morgenen den 9. april 1940 vækkedes jeg tidligt – jeg tror før kl. 7 morgen – af skud. Jeg var bange og gik ind til far og mor i deres soveværelse og vækkede dem. Far mente, det blot kunne være øvelsesskydning fra et luftværnsbattereri ved Sædding, så jeg gik i seng igen. Et par timer senere var alle vækket ved lyden af megen motorlarm fra snesevis af tyske militærflyvere, der kom i meget lav højde over havnen i nordgående retning. Der var en kortvarig skydning fra et dansk marinefartøj i Trafikhavnen – jeg mener det var »Beskytteren« – og nedkastning af flyveblade. Først på formiddagen anløb en større afdeling af tyske marinefartøjer Esbjerg,

Frodesgade nr. 150-152 den 4. september 1939.

Foto: Fiskeri- og Søfartsmuseet.

og de lagde til kaj i Trafikhavnen, hvilket gik så let, at mistanke om forberedelse og anvisning var nærliggende. Og desværre sikkert korrekt. Hurtigt kom ordre om mørklægning og svag gadebelysning, forbud mod udsejling fra havnen osv. Danmark var besat af Tyskland. Al militær modstand var indstillet.

Følelser, udtalelser, besættelsesmagts ordre og henstillinger springer jeg over. De er fortalt så mange gange og så mange steder. Men naturligvis var vi i lighed med alle andre sørgmodige og fortvivlede. Der kom straks

andre tider og rytmer på Fiskerihavnen. Og ændringer holdt utroligt hurtigt deres indtog.

Der kom forbud mod at benytte kutterradio under fiskeri, hvilket hurtigt blev til inddragelse af kutterradioer. Tilladte fiskeområder blev udpeget og justeret adskillige gange. Miner blev udlagt langs kysten, og der blev indført tysk bevogtning af strategisk vigtige lokaliteter og bygninger. Tyske, armerede forpostskibe blev udstationeret ved Skallingen til kontrol af ud- og indgående kuttere.

Antallet af udenlandske dampere i Trafikhavnen blev hurtigt reduceret. I løbet af de første dage blev nogle værelser på Sømandshjemmet beslaglagt til tyske hærofficerer. Der kom straks fire ret højtstående folk til at bo. Man må være ærlig og indrømme, at de var særdeles høflige og korrekte i al deres adfærd. Efter få dage kom de ofte og bankede på til privaten for at snakke, og de gjorde uhyre meget for at opnå et godt forhold til far og mor. Der var ingen voldsom tale, ingen bistre miner, kun tale om hjælpsomhed og beskyttelse. Det kunne til tider antage næsten hyggelige former. De fortalte os, hvor mange børn de selv havde, hvor de boede i Tyskland, og at de længtes efter familien. De lærte vore navne at kende og kaldte os ved dem. De blev dog ikke længe, da de blev udkommanderet til angrebet mod Holland, Belgien og Luxemburg, hvilke angreb allerede startede kort før 15. maj 1940.

Fiskeriet

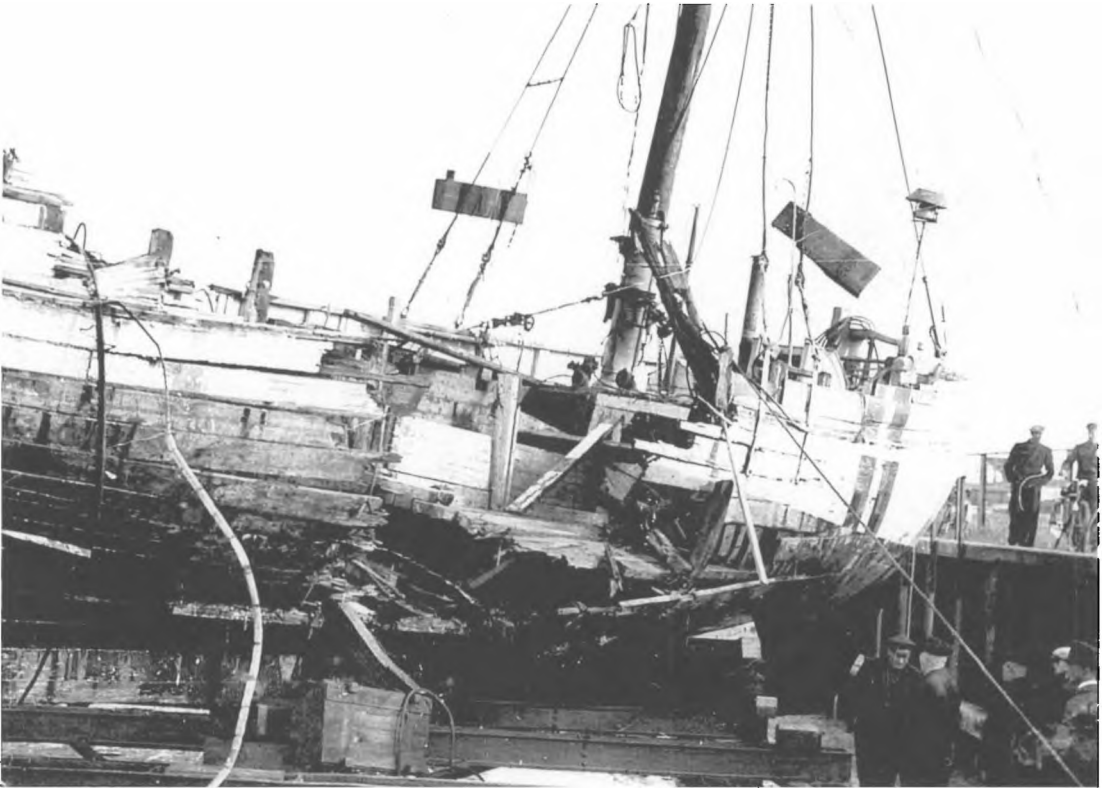
Besættelsen med dens restriktioner til følge fik stor betydning for Esbjergs fiskerbefolkning. I store træk kan nævnes:

1. Det tilladte fiskeområde strakte sig stort set fra Grådyb til Hanstholm og højst 30 sømil ud samt fra Grådyb til Listerdyb, men kun 20 sømil ud. Senere fulgte en del justeringer med såvel udvidelser som reduktioner.

2. Ved de senere etableringer af kystnære minefelter blev det risikabelt at gå efter små rødspætter, når man trak ind mod kysten.
3. Nødopkald til Blåvand/Redningsdamper umuliggjordes efter afmontering af radioanlæg.
4. Blev man i lovligt område, var der måske ingen fisk. Sejlede man uden for den tilladte grænse, risikeredes beskydning såvel tyske som engelske flyvere. De første fordi det var forbudt at færdes i dette farvand. De sidste fordi skibet var i fra engelsk interesseområde. Kutterne var i øvrigt let kendelige og

identificerbare på grund af nummer og navn samt store påmalede Dannebrogflag på begge sider.

Der var dog helt ærligt én stor fordel: al fangst blev solgt til store priser og gik for en stor del til Tyskland, som i løbet af krigen blev en større og større aftager. Det blev efterhånden lidt af et moralsk dilemma, da den danske fisketilførsel til Tyskland hjalp Tyskland i rollen som »det gode spisekammer«. Lignende relationer var til stede mht. danske landbrugsprodukter. I løbet af besættelsen var det »en varm kartoffel« at tale om på Fiskerihavnen og i

Den 15. oktober 1941 blev Eshjerg Havn angrebet af engelske fly. Det gik bl.a. ud over to kuttere E 499 Valib og E 24 Fjilif. Her ses tydelig de påmalede Dannebrogflag. Foto: Fiskeri- og Søfartsmuseet.

Sømandshjemmet. Men penge og en god indtjening har før været på tværs af den officielle holdning og på kollisionskurs med folks adfærd.

Minesprængninger, beskydninger af kutterne samt den stadige bekymring for disse katastrofer lagde sig som en sort skygge i hele besættelsestiden og prægede stemningen i mit hjem og på havnen i det hele taget. Vi følte os meget nær på ulykkesrisikoen og kendte mere eller mindre godt alle de forliste eller berørte kuttere, de omkomne fiskere og ofte også deres familier.

Min far og hans ti år yngre lillebror Anders havde i 1938 i fællesskab ladet bygge en kutter ved navn »Ekko« og med nummeret E 257. Den var udstyret til snurrevodsfiskeri og havde en besætning på fire mand. »Ekko« fiskede godt og var i gode hænder. De to brødres samarbejde gik i alle henseender fortrinligt. Anders var en dygtig fisker og utroligt omgængelig og redelig. Far var den fødte administrator, og Varde Bank var en positiv bankrådgiver og långiver.

Farbror og far var meget nationale og havde mange kontakter i den efterhånden organiserede frihedskamp mod den tyske besættelsesmagt. Hvor tæt et »samarbejde« det egentlig var, fik vi aldrig konkret information om. Far ville helst have, at Sømandshjemmet aldrig kom under mistanke på grund af de mange kontakter og samtaler, som fandt sted der eller derudfra. Emnet var derfor absolut tabu.

Naturligvis var der tilfredshed med »Ekko«s særdeles tilfredsstillende forrentning. Men der var et »aber dabej«: Fangsten gik for en stor del til Tyskland. Og denne kendsgerning huede ikke farbror Anders og far, der hver ejede 50 % af kutteren. Vi kunne undvære indtægten, og Anders mente, at han kunne klare sig med lidt fiskeri fra en lille fire-fem tons båd, som kunne fiske i Ho Bugt. Anders rejste derfor med tog

til sit gamle hjem i Skærbæk og tog en kort tid ophold hos sin gamle mor, der var enke. Han benyttede opholdet til at undersøge, hvor megen kontrol, der fra tysk side var med trafikken i den lille havn i Skærbæk. Tilsyneladende var der intet af betydning.

Det resulterede i, at »Ekko« blev sejlet til Skærbæk og oplagt der. Jeg var i den periode på familiebesøg i Skærbæk og naturligvis ved havnen for at se kutteren, der fyldte kolossalt mellem de hjemmehørende både, der var på 8 til 12 brt. Den bad næsten om at blive lagt mærke til. Min ældste farbror – Laurits – var fiskeskipper i Skærbæk og havde kutter »Elvira« på 12 tons. Gennem ham var de lokale fiskere orienteret om oplægningen af »Ekko«. Der skete intet foruroligende. Jeg mener, at »Ekko«s ophold i Skærbæk varede et års tid fra 1944 til primo 1945. Anders købte en lille brugt fiskerbåd til fiskeri i Ho Bugt. Den var stort set enmandsbejent. Det kunne ryggen ikke holde til, så Anders fik dårlig ryg og blev indlagt på Esbjerg Kommunehospital, hvilket i sig selv kunne være et alibi for »Ekko«s oplægning, om der skulle komme lidt interesse fra tysk side. Enden på historien blev, at »Ekko« blev sejlet tilbage til Esbjerg og genoptog det traditionelle fiskeri med Anders som skipper, og den lille båd blev solgt. Men der var megen usikkerhed på havnen. Tyske razziaer blev hyppigere og mere intense. Man kunne vanskeligt vurdere, hvor effektiv en eventuel stikkervirksomhed var. Kort tid efter valgte farbror Anders at sejle »Ekko« til England.

Kutteren var i familien noget af et »hjerdebarn«. Vi havde alle været med på den traditionelle prøvetur i 1938 i et fantastisk sommervejr tre-fire timers sejlads ud ad Grådyb. Vi havde afprøvet maskineri og haft fiskeredskaberne i havet. Det var vindstille og havet som en glasplade. Vi havde drukket kaffe og sodavand på

E 257 »Ekko« på vej ud på prøvetur i 1938. Foto: Fiskeri- og Søfartsmuseet.

dækket og spist wienerbrød til. »Ekko« var blevet noget helt specielt, og jeg tror næsten, man kunne sige, at vi havde et kærlighedsforhold til skibet. Det var derfor helt nødvendigt, at vi børn blev orienteret om farbrors og fars beslutning. Vi ville jo hurtigt opdage, at Anders var borte, og at »Ekko« ikke lå i havn. Derfor blev vi samlet en aften hos moster Grethe og farbror Anders til et afskedsmåltid, Besynderligt nok var det hyggeligt trods den alvorlige baggrund. Der var ikke feststemning, men en underlig og fattet alvor: Nu var beslutningen taget, familien orienteret og tavsheden om det påbudt, så ingen kunne tage fejl. Ingen lange afskeds-scener. Et varmt »farvel og lykke på rejsen«, hvorefter far og mor gik hjem med os.

Næste morgen indtog »Ekko« proviant og is

som traditionelt til fiskeri i Vesterhavet. »Ekko« ville fiske om dagen og rykke vestpå om natten. Efter få dage sad vi hjemme ved radioen hver aften for at høre Terkel M. Terkelsen – »den danske stemme fra London« – komme med den særmelding, som indebar en hilsen fra et bestemt pigenavn og dermed oplyste informerede lyttere om, at »Ekko« var nået velbeholdent til England. Stor var glæden, da vi hørte budskabet. Glæden forstås kun, når man har siddet ved radioen den aften.

Tyskerne på havnen

På grund af de stedse hyppigere sabotager på havnen lukkede tyskerne havneterrænet af om aftenen og i nattetimerne med pigtrådsafspærringer og satte vagtposter ved passagestederne.

Der skulle man så vise ausweiss for at komme igennem. Foruden beboerne i Halle-restaurationen var vor familie den eneste, der boede derude. Jeg var de første gange noget beklemt, når jeg i mørke efterårsaftener kom hjem fra patruljemøder i FDF og kom til vagtposten i mørket. Det traditionelle »Halt« lød hver gang, og mit ausweiss kom op af lommen, vagtposten belyste mit ansigt og leddet blev åbnet. Men de var flinke og smilende, så jeg vænnede mig til det.

På Sømmandshjemmet skete der også den ændring, at alle værelser nu altid var besat. Årsagen var, at der ofte var udgangsforbud efter mørkets frembrud og i det hele taget større tysk opmærksomhed på eventuel færdsel på havneområdet. Dette medførte, at de unge besætningsmedlemmer, der boede om bord, følte sig isolerede på kutterne. Derfor lejede de til fornuftige priser fast bopæl på hjemmets værelser. Det øgede familiemønsteret på Sømmandshjemmet, da det nu virkeligt var deres hjem, når kutteren ikke var på fiskeri.

Aftenerne gik med spil – mest skak og billard – og sang og snak til aftenkaffen. I denne familiekreds på 10-12 ansatte og evt. samme antal yngre fiskere samt vor familie voksede jeg op i alderen 10-15 år. Det oplevedes hyggeligt og opdragende.

Når sabotagehandlingerne havde været for generende for tyskerne, lukkede de nu og da uden varsel for el og vand. Det opdagedes ret hurtigt mht. vandet, og vi gik straks i kælderens til de haner, der fandtes der, for at tappe det vand af, som stod i husets rørsystem. Far havde mht. belysning anskaffet to-tre petroleumslamper af typen »Petromax, som kunne give absolut tilstrækkelig belysning til spil, sang, oplæsning og kaffedrikning. Derudover var de gentagne luftalarmer karakteristiske for tiden. Jeg tør ikke komme med generelle udtalelser om alarmernes hyppighed, men jeg er overbevist om, at der i visse belastende tidsperioder kunne være 10-12 alarmer om måneden.

Grundet tilstedeværelsen af mange tyske

På grund af hyppige sabotager på havnen, var havneterrænet lukket af om aftenen og om natten. Her er det gået ud over slæbestedet og 3. bassin den 6. august 1943. Foto: Fiskeri- og Søfartsmuseet.

marinefartøjer i Trafikhavnen samt faste anlæg på land af luftværnsbestykninger kunne lyden af den leverede spærreild være utroligt alarmerende. Vanligvis gik vi i beskyttelsesrum i kælderen til alarmen var ovre. Ofte blev vi der i en til to timer, da alarmen lød igen, når maskinerne returnerede efter togtet til de nordtyske mål.

Af hensyn til disse hurtige udrykninger fra børneværelset, var det fast tradition, at vi børn skulle lægge vort tøj sammen på gulvet ved siden af sengen på en ganske bestemt måde med skoene stående ved siden af. Så skulle man aldrig lede i mørket og forvirringen. Det var helt indarbejdet, som på en anden militærførelægning og skete efter samme praktiske mønstre hver aften. Vi turde ikke andet.

Vor ængstelse blev efterhånden næsten reduceret til en praktisk og enkel registrering af, at nu var der luftalarm, da vi aldrig oplevede, at havnen eller området var bombemål. Enkelte gange – måske fire eller fem gange – så vi, at et fly blev ramt og styrtede ned. Nogle flere gange sås flyene at være fanget i lyskasterne. Det udløste straks et massivt udkast fra flyet af sølvpapirstrimler i et glimtende virvar, som camouflerede flyets position. Disse strimler kunne vi næste dag finde i hundredvis af i terrænet. Jeg fik næsten fornemmelsen af nærkontakt med de allierede på den måde.

En enkelt gang styrtede en bombemaskine ned lige nord for fjerde bassin ca. 100 meter ud for kysten efter en natlig overflyvning. Den var mavelandet på omkring en meters vanddybde ved totiden om natten og havde sårede besætningsmedlemmer om bord. Tyske vagtposter afspærrede stranden, men foretog sig intet derudover før ved solopgang. Dette forargede befolkningen dybt. Jeg var naturligvis om formiddagen ude at se maskinen – så nær man kunne og måtte komme.

Ligeså husker jeg særdeles tydeligt angrebet

på Esbjerg Lufthavn den 27. august 1944. Det var søndag med flot augustvejr. Ved 15-tiden hørtes motorlyd fra et stort kontingent engelske bombefly, der kom ind over Fanø og videre ind over havneområdet. Jeg kender ikke antallet, men jeg husker flere formationer med måske 14-15 maskiner i hver formation. Desuden hyppige hurtige syn af jagerfly – oftest flyvende parvis og ganske lavt. Det udløste voldsom aktivitet fra de tyske luftværnsbatterier og skibe.

Takket være Sømandshjemmets placering og det klare vejr kunne vi se det hele fra første parket. Tydeligt sås, at en B-17 – »Flyvende Fæstning« – blev ramt og nærmest brækkede i stykker. Jeg mener helt klart at have set et besætningsmedlem springe ud, men at faldskærmen ikke udløste sig. Kort efter blev endnu en B-17 ramt i halen uden at styrte ned. Et besætningsmedlem sprang ud fra den ødelagte agterende og dalede ned i sin faldskærm. I løbet af få sekunder sprællede han voldsomt og manden hang derefter slap, hvilket vi tolkede som, at var ramt af tysk beskydning under nedturen, hvilket udløste forargede udbrud fra os. Kort efter returnerede formationerne i en fjernere kurs. Samtidigt returnerede jagerne i en usædvanlig lav højde over Fiskerihavnen og bestrøg ydermoleanlæggets maskingeværreder, fortsatte nær havoverfladen med et lille hop over Fanøs nordlige parti og forsvandt vestpå. En B-17 der blev ramt i halepartiet fortsatte uden at tabe højde. Meget har jeg i Esbjergområdet set af mindre luftkampe og overflyvninger, men den 27. august 1944 var langt det mest voldsomme.

En aften efter mørkets frembrud sad jeg hos far på hans kontor. Det var før havneområdet blev afspærret og ausweiss blev indført. Det bankede på døren, og ind kom brødrene Jens og Niels Underbjerg, der begge var fiskere.

Sømandshjemmet Ny Havn. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Samtidig med at de tog en tysk militærriffel frem fra gemmet under overtøjet, fortalte de meget ivrigt følgende:

De var kommet gående i Havnegade forbi Hotel Royal, som var det tyske hovedkvarter for Esbjerg. Den tyske vagtpost gik med sin riffel ved skulderen frem og tilbage foran indgangen til hotellet. De besluttede at slå ham ned og fratage ham riflen. Som sagt så gjort – de passede skridt og fart af, så de kom op på siden af ham bagfra, slog ham ned, så han var bevidstløs eller besvimet, snuppede riflen og stak i løb. De var ene på gaden, og efter nogle hundrede meter efterså de riflen, som ikke var ladet. Magasinet var tomt, og der var ingen patron i kammeret. »Hvad med riflen. Hvor skal vi gemme den?« spurgte de.

Først gik far ud og låste yderdøren. Dernæst

ville han have forløbet fortalt en gang til. De var ikke set. Intet anskrig, ingen fulgte efter dem. Imidlertid kunne to unge, løbende personer være blevet observeret fra den tyske bunker, der var bygget overfor Sømandshjemmet, og som far konkluderede: For en tom Mauserriffel skal man ingen risiko løbe. Så de to brødre fik besked på at stikke bagud af Sømandshjemmet og straks kaste riflen i havnen. De bad lidt for sig, men far var bestemt. Han bebrejdede dem deres risikable adfærd og ville blive på kontoret, til de kom tilbage og meldte, at hans ordre var udført.

Razziaer

Tyskerne foretog i krigens slutning tre razziaer på Sømandshjemmet, hver gang om formiddagen, når Sømandshjemmet var mest fyldt med

fiskere og havnearbejdere. Fremgangsmåden var den samme hver gang: Pludselig kom tyske militærbiler og motorcykler i rigeligt antal, omringede hjemmet og opstillede maskingeværer på gade og fortov samt en skudklar soldat for omkring hver 15. meter. Så gik de ind og besatte trappeløb og udgange og posterede et par skudklare soldater i alle restaurationsrum. Dernæst fik alle personer ordre til at stille sig op med ansigtet mod væggen og hænderne bag nakken. Så gik et par officerer rundt og vendte alle cigaretskod i askebægrene for at se efter navnet på cigaretmærket, hvilket kunne afsløre engelske cigaretter. Af samme årsag var det en fast vane, at man altid satte cigaretten i munden i den ende, hvor mærket ikke sad og tændte den ende med et eventuelt navn. Nogenlunde kropsvisitation samt undersøgelse af lommeindhold. Dernæst fremvisning af legitimation og videre med de undersøgelser, som hørte en razzia til. Det tog tid, da der udmærket kunne være 60-80 personer i lokalerne. Jeg var tilfældigvis til stede ved alle tre razziaer, og følgende tre episoder står klart i min erindring:

En fiskeskipper, der stod op mod muren og var ved at blive visiteret af en tysk officer med trukket pistol, genkendte sit tidligere wienerbarn i officeren og sagde: »Jamen Hans, vi kender da hinanden«. Officeren svarede på dansk: »Hold kæft og stå stille« og gav skipperen et slag i nakken. Ubehageligt og næppe nogen rar situation for nogen af dem. Mere er der nok ikke at sige, men skipperen snakkede alligevel en del om det siden.

Ved en anden razzia tog de Niels Underbjerg med. Det chokerede os, da vi vidste, at han var aktiv i modstandsbevægelsen. Hans bror Jens var også til stede. Straks efter afslutningen af razziaen cyklede Jens op i Frodesgade til Niels' værelse – et loftsværelse – hvor Jens vidste, at der var skjulte håndvåben. Han kunne have

dem alle og var på vej ned, da han hørte tyskerne komme ved indgangen med Niels. Han nåede at skjule sig, til de passerede opad med Niels, og smuttede derefter ud af huset med de få våben. Vi havde et nært forhold til Niels og ventede det værste. Jens kom over middag tilbage til Sømandshjemmet og fortalte far, hvad der var sket. Senere på eftermiddagen kom Niels igen, noget chokeret og uhyre overrasket over våbnenes forsvinden fra værelset. Han var blevet taget i et kort forhør og løsladt uden overlast. Han fik nu forklaringen af Jens, og lettelsen er vanskelig at beskrive. De var begge et par særdeles hurtigtgættende og i øvrigt belevne brødre.

Den tredje episode var atter en formiddag, hvor tyskerne ankom til en razzia. Far var ikke hjemme, han var ude i et ærinde vedrørende illegale blade. Mor var i køkkenet, hun kaldte mig til side og bad mig tage op i byen til et nærmere aftalt sted for at meddele far, at han ikke måtte komme hjem. Men jeg skulle snige mig ud ad første sals bagevej og bort over tagene til nabobygningerne, da ingen måtte forlade Sømandshjemmet. Jeg skulle være indstillet på, at tyskerne ville skyde, hvis de opdagede mig. Sømandshjemmet havde store flade tagarealer, som stødte op til Premier Is, og det lykkedes mig at komme uset ud til nabetaget, hvorfra jeg kunne springe ned på et fortov. Da jeg nåede dertil, ville jeg forsigtigt kigge over murkanten, inden jeg sprang og blev straks opdaget af de soldater, der også dér havde omringet komplekset. To rifler blev straks rettet mod mig, så jeg forsvandt hurtigt og sørgede for i ro og mag at blive set af en vagt i stueetagen og blive roligt der uden at vise tegn på uro.

Lidt efter kom far uden vort vidende cyklende og så straks tyskerne. Far, der var et meget roligt og myndigt menneske, gik hen til en officer og spurgte: »Wo ist der Kommandant?

Ich bin der Direktor« og fik oplyst, at ham kunne man finde inden døre. Alle måtte gerne gå ind, men ingen ud og det var udmærket i fars situation. Han gik ind gennem en bagindgang til kælderens og videre til fyrrummet med den store centralvarmekedel. Deri fyldte han de illegale blade, han havde skjult i sine lommer og inde på maveskindet, sikrede sig, at de brændte, og gik op i restaurationen og præsenterede sig for en officer som »der Direktor«. Far satte sjældent sit lys under en skæppe og optrådte stilsikkert, som »kaptajnen på skuden«. Vi blev nu ført op i privaten, som skulle ransages. Vi blev stillet op med ansigtet mod væggen i vor dagligstue, og soldaten stillede sig bag os, hvor vi hørte, han tog ladegreb på riflen. En officer ledsagede far rundt i stuen og skulle kigge i skuffer og skabe. Han undersøgte radioens indstilling, som efer ordre fra far altid var København eller Kalundborg. Om aftenen hørte vi altid den danske stemme fra London, men den station måtte radioen aldrig blive stående på. Dernæst kiggede han på hylder og i reoler. Far havde Adolf Hitlers bog »Mein Kampf« i dansk udgave, som plejede at ligge fremme, hvad den også gjorde den dag. Ikke ilde. Mens jeg stod med ansigtet mod væggen, spekulerede jeg på, om jeg havde fået frihedssangen »En vinter lang og mørk og hård på fem forbandede år« lagt på sin skjulte plads, som kun kunne findes, hvis man næsten tømte reolen. Vi havde fået sangen illegalt, og jeg var ved at lære den udenad, men jeg havde heldigvis husket at få den bort fra klaverets nodestativ. Ikke ilde.

Efter en rimelig let gennemgang af lejligheden fik far og jeg besked på at følge med officeren op på loftet, hvor han klart tilkendegav, at han ville lede efter skjulte våben. Vi havde tre skjulte geværer, som far og jeg sammen havde gemt i skunken, fæstnet på tagspær helt oppe

under tagstenene. Skunken var 15-16 meter lang og uden belysning af nogen art. Det var vanskeligt at komme derind, og man kunne ikke gå oprejst. Officeren bad os gå først op ad loftstrappen og tog ladegreb på sin pistol. Jeg var bange og sagde intet, men far sagde med særdeles fast stemme: »Gå bare op, Verner«. Ved skunkindgangen tændte officeren en stavlygte og bad os gå først, hvilket vi gjorde. Han lyste alle steder, men våbnene hang på bagsiden af de tre sidste spær, spærafstanden var lille og der var meget trangt, så far og jeg fyldte, så der kun kunne være to personer under de sidste to spær. Lyset kastede slagskygger af spærene og i disse befandt våbnene sig. Officeren var tilfreds og vendte sig for at gå ud, uden at han indefra havde lyst op på spæret over hans hoved. Var det sket, havde han set det første våben. Efter at vi igen var vel nede i stuen afsluttedes denne sidste razzia – i øvrigt på en venlig måde. Tyskerne trak sig tilbage til køretøjerne og forsvandt.

Og så kommer det for læserne eventuelt uforståelige: Far og jeg nævnte aldrig episoden med et ord til hinanden. Ej heller samme dag, da vi var alene. Vi kendte begge detaljerne. Det var unødvendigt at ridse dem op for hinanden. Vi vidste begge hvad der kunne have været sket. Unødvendigt at minde om det. Situationens alvor var så nærliggende, at tavshed gjorde yderligere samtale unødvendig. Sådan blev det. Far døde 20 år efter. Vi har aldrig talt om episoden siden.

Utrygge bekendtskaber

Efterhånden var der kun hjemmehørende kuttere i Esbjerg Havn. Tiderne med minesprængninger, beskydning – nu efterhånden kun fra tyske fly, når kutterne kom lidt langt ud over tilladte grænser – udlægning af minefelter, knaphed på brændstof til kutterne osv. havde medført, at fremmede kutteres landinger blev

*I Eshjerg havde Tyskerne hovedkvarter på Hotel Royal i Havnegade. Her er der vagtskifte.
Foto: Eshjerg
Byhistoriske Arkiv.-*

sjældne. Der kom dog til Fiskerihavnen en lille københavnerkutter på ca. 20 tons. Den var sjældent af havnen, var kun i rimelig stand og skipper lidt utiltalende. Han kom ofte på hjemmet, talte med mange, men faldt ikke ligesom til i snakken og samværet. Man bemærkede kuttersens tilstedeværelse og dens sporadiske fiskeri, men omtalte den aldrig i større kredse, hvor den nærmest markerede sig ved aldrig at blive omtalt. Dens ejer var ikke aktiv fisker. Han var islænding, hed Halsson og boede i en villa på havsiden af vejen fra Eshjerg til Hjerting et par km før Hjerting. Han kom ofte på Sømandshjemmet, tilsyneladende uden at have nogen funktion. Han var alene, øjensynligt også på sin bopæl. Han kom altid med et spil skak under armen, hvilket kunne lade sig gøre, fordi skakbrættet kunne rulles sammen og stikkes i et rør, som også indeholdt brikkerne. Han var en stor og pæn mand med en vis pondus, et venligt væsen, pænt rustikt »godsejertøj» med

knæbukser og viklers og en charmerende dialekt. Talte gerne med alle. Nu og da med sin skipper. Han opholdt sig i perioder næsten konstant på Sømandshjemmet og spillede meget skak, hvad han var mere end god til. Efterhånden gled han ind i det faste gadebillede på Fiskerihavnen og lejede et værelse på Sømandshjemmet. Han søgte kontakt med far, og det blev næsten en fast rytme, at de spillede skak med hinanden om aftenen. Hans søn Bjørn på 16-17 år kom fra København i flere længere perioder og boede også på Sømandshjemmet. Jeg var 15 år og havde en del kontakt med ham efter skoletid. Vi talte om løst og fast. En dag afslørede Bjørn i en tilfældig udtalelse en massiv nazistisk sympati, hvorefter jeg undgik den slags emner. Jeg talte med far om det, og han fortalte mig om sin mistanke om, at de sikkert var interesserede i at kende vort forhold til nazismen, og at vi burde være forsigtige.

Et par uger i hvilke der var udgangsforbud,

kom Halsson ovre fra den bunker, der lå på den anden side gaden, til vor hoveddør efter udgangsforbuddet var trådt i kraft. Han havde skakspillet under armen. Det noterede vi os. Kort efter oplyste far os, at modstandsbevægelsen havde meddelt, at man anså ham for at være stikker af den farlige karat, og at han muligvis ville blive likvideret. Der var en risiko for, at det ville kunne finde sted på Sømands-hjemmet. Far havde talt en del med kontakten og gjort opmærksom, på at clearingmord kunne blive konsekvensen. Måske kunne det endda gælde fars person. Det var indlysende, og man ville gøre alt muligt for at undgå det på selve hjemmet, men det ængstede os meget.

En aften efter at Halsson var kommet fra bunkeren med skakspillet under armen, sad jeg hos far på kontoret. Det var mørkt, og det bankede på yderdøren. Vi gik ud for at lukke op. Der stod en ældre menig tysk soldat på omkring 65 år, som undskyldte meget. Han blev budt indenfor og fortalte følgende med gråd i stemmen: Han var østriger, han var ikke nazist, men han var tvunget til militærtjeneste og længtes efter sin familie. Det gik skidt for de tyske hære, så han havde besluttet sig for at desertere for at komme hjem til Østrig. Han bad om lidt civilt tøj samt brød og smør. Det kunne far ikke være med til. Blev det opdaget, var det risikabelt for vor sikkerhed. Det forstod han godt, men forsikrede grædende om sin oprigtighed. Hvad skulle man tro? Far snakkede længe og overvejede. Konklusionen blev følgende: Far ville skaffe det ønskede mod at modtage en ny tysk militærriffel med ammunition. Afleveringsforretning og tidspunkt skulle ske efter en bestemt metode og et bestemt tidspunkt, som far angav. Alt skete som aftalt. Far løb risikoen og der skete intet uventet. Riflen blev gemt og fulgte os siden hen.

Om Halsson hørte jeg efter den 5. maj 1945,

at han var blevet anholdt og ført til England, samt at hans søn var dræbt omkring den 4. maj i København under en skudveksling med frihedskæmpere. Om disse oplysninger er korrekte, ved jeg ikke.

Krigens afslutning

Krigen nærmede sig sin afslutning. Der var stor aktivitet i modstandsbevægelsen m.h.t. våbenleverancer via diverse kuttere. Yderligere verserede der rygter om, at tyskerne ville udkommandere de største kuttere fra Esbjerg til at sejle et stort kontingent tyske soldater fra Norge til Danmark. En sådan transport ville være en god camouflagen fremfor transport ved hjælp af tyske marinefartøjer. Forlydendet indelbar også besked om, at kutterens skipper skulle sejle med af hensyn til hans kendskab til skibet. Ifølge rygten var datoen fastsat. Jeg mener at huske, at det skulle ske i marts 1945. Det skal her tilføjes, at far informerede mig om risikoen for, at tyskerne ville sætte ekspeditionen i gang. Det var nærmest en forklaring på, at der kunne ske »noget akut eller voldsomt« i vor familie, som far ville orientere om.

Der blev i al hemmelighed indkaldt til møde på Sømands-hjemmet om rygten. Man skulle ikke komme samlet – helst enkeltvis. Mødet fandt ikke sted i restaurationserne, men på første sal i værelser ved siden af privaten. Jeg husker dagen og den trykkende alvor. De fremmødte skipper var først og fremmest fra »søndagsbådene« og dermed også fra skibsforsikringen »Union«, hvilket ikke var ganske ligegyldigt i henseende til konklusionen: Skulle det ikke kunne lykkes at afslå en eventuel tysk kommando om at sejle ud i dette ærinde, ville man afsejle, tage tyske tropper om bord i Norge og sænke kutterne på hjemvejen i Skagerrak og acceptere totalforlis med mand og mus. Til slut bad man en kort bøn – sagde farvel til hinan-

Folk myldrede ud på gaden den 4. maj 1945, da radioen havde meldt, at tyskerne havde kapitulert. Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

den og forlod enkeltvis Sømandshjemmet. Jeg så store stoute skippere tage hinanden om halsen med fugtige øjne, og far var de næste dage tung og stille. Men – kort fortalt – ordren kom aldrig.

Jeg var 15 år og velinformeret. Episoden gjorde et kolossalt indtryk på mig og var så voldsomt i sin aktualitet og beslutsomhed, at vi aldrig repeterede den senere. Det var optrækkende ulykke af en så grotesk voldsomhed og vilje til at handle – uanset prisen – at alle lukkede af for erindringen om den, da uvejret var drevet over. Jeg har aldrig hørt den omtalt siden – ej heller noget sted set den refereret.

Den 11. april 1945 om formiddagen ankom

en tysk militærordonnans på motorcykel og bankede på fars kontordør. Han skulle aflevere en skriftlig besked til en tysk militærenhed, der skulle have til huse på Sømandshjemmet. Årsagen til, at datoen huskes er, at det var min storesøsters syttenårs fødselsdag. Ordonnansen kunne naturligvis ikke komme af med sin besked, da der intet tysk militær var på hjemmet, så han kørte igen. Et par timer efter kom imidlertid et par tyske officerer og meddelte far, at hjemmet var beslaglagt, samt at vi havde to timer til at flytte. Vi måtte medtage vort private indbo fra lejligheden, ellers intet. Det blev præciseret, at indbo fra hjemmet skulle lades urørt, samt at der skulle være service og opdæk-

ning i øvrigt til hundrede personer. Det var ikke nemt at acceptere og i øvrigt få arrangeret uden adgang til lastvogne og uden noget sted for familien at flytte hen for familien. Men far gik på havnen for at finde hjælpere, og i løbet af utrolig kort tid stod en stor flok fiskere med hestevogne og hentede, hvad vi i en fart kunne få ud på gade og fortov. Desuden kontaktede far vor gode bekendt fiskeskipper Carl Muff, der ejede kutter »Ellen« E 198. Den lå i havn, da Carl Muff var gået under jorden med familien på grund af sin afslørede aktivitet i modstandsbevægelsen. Far kendte hans opholdssted i Sønderjylland og fik diskret forbindelse med ham. Han sagde: »Flyt ind i min villa i Rolfsgade 125«, og det skete. Et praktisk overblik og hurtige afgørelser var nødvendige. Egentlig utroligt hvor hurtigt man kan handle, når det ultimativt kræves.

I Rolfsgade 125 boede vi til få dage efter den 5. maj 1945, da Carl Muffs familie vendte tilbage. Der oplevede vi radiobudskabet den 4. maj foran radioen og var på gaden i den begejstrede folkevrimmel. Det er næsten ikke til at beskrive. Glæden fik dog en brat afslutning inden aftenen var til ende: Esbjergs tyske kommandant ville ikke acceptere Tysklands kapitulation eller overgive sig. Jeg var ved 21-tiden på strøget – Kongensgade – i Esbjerg, da tysk militær kørte gennem byen, gav besked om udgangsforbud og beskød gaden. I løbet af ganske kort tid var gaderne tomme for mennesker, og der var panik overalt. Jeg løb gennem kælderne og baggårde til de mere fredelige villakvarterer og kom hjem i god behold.

Vi skulle finde et nyt sted at bo. En fiskeskipperenke flyttede beredvilligt ud af sin lejlighed i Cort Adlersgade, hvor hun boede alene, og hvor vi flyttede ind: far og mor med fire børn. Få dage efter den 5. maj var far og jeg på vej til havnen, som nu fandtes helt afspærret af tysker-

ne ved nuværende rundkørsel mellem H.E. Bluhmesvej og Adgangsvejen. Der stod en gruppe bevæbnede frihedskæmpere med håndvåben. Bevæbnede tyske vagtposter stod lidt nærmere første bassin. Kort efter vi ankom, sejlede et tysk marinefartøj af type som en større torpedobåd ind i første bassin. Den lagde til ved kajen, og straks rettedes et par bemandede kanoner mod gadepartiet, hvor vi befandt os, samtidig med at en lidt interimistisk landgang blev skudt ind over kajen. Derefter kom der meget hurtigt 25-30 personer ud fra sømandshjemmets hoveddør – både i tyske uniformer og i civilt antræk – og steg om bord. Landgangen blev trukket om bord. Skibet bakkede ud i bassinet – svajede rundt og sejlede ud af havneindløbet. Det forsvandt ud mod Grådyb for fuld skrue. Vagtposten var også væk. Vi tog hjem. Det mindede mest om en flugt, mens dette var muligt. Der skulle nok lidt held til ikke at blive observeret af allierede fartøjer eller flyvere, men vi hørte aldrig mere om skibet.

Far var naturligvis interesseret i at se hjemmet for at orientere sig om, i hvilken stand det var, så vi gik snart derned igen, måske allerede dagen efter. Der så frygtelig ud. Egentlig var der ikke svinet til, men der havde været fyldt op med telefon- og radioteknisk udstyr overalt. Dette udstyr var i knust tilstand smidt ud i baggården – ofte tilsyneladende fra døre og vinduer – hvor det lå meterhøjt. Utallige ledningsføringer indendørs var urørte. Når tykke ledninger skulle føres fra et rum til et andet, havde man blot savet et hjørne af døren for at give plads. Gulvene var ødelagte af militærstøvler. I restaurationer hang glasindrammede billeder af »der Führer«. Alt bar præg af kaos og hurtig afgang fra huset, og et kæmperod fandtes alle vegne. I forgården mod fortovet lå hele området fyldt med håndvåben, maskingeværer og meget andet.

Dengang gik skoleåret fra april til april. Jeg var efter mellemskoleeksamen begyndt i realklassen, og efter sommerferien 1945 skulle jeg starte i gymnasiet på Esbjerg Statsskole. Da far mente at have mere brug for mig, end fritiden tillod, tog han mig ud af skolen, hvilket jeg ikke begræd. I de kommende uger blev Sømandshjemmet klargjort til vor indflytning, og dagligdagen på hjemmet startede så småt igen.

Hjemkomst og dagligdag

Nu begyndte de kuttere, der var sejlet til England eller opbragt, at vende hjem. Så ofte det var muligt, var jeg op udkig efter »Ekko«. Ofte var der fem-seks sønner af fiskeskipperne nede ved ydermolerne for at se efter fædrenes kuttere. Stort set alle i stand til nogenlunde at genkende den ventede kutter på mange små kendetegn: Særlige tegn ved rigningen, maste-højde, skroget og styrehusets form eller størrelse. Vi kunne se masterne ude bag Fanø. Man

kunne næsten kende dem, når de rundede sømærket »Jerrig«. De havde alle Dannebrog på mesanmast, og de fleste havde navnestanderen oppe.

Jeg erindrer ikke, at familien fik besked fra England vedrørende afsejling, og havde ingen radio om bord. Jeg husker ej heller datoen for ankomsten, men en formiddag med fint vejr og blå himmel genkendte jeg fra ydermolen blandt fire-fem kuttere vores kære »Ekko« med det kønne skrog og de kendte detaljer samt Dannebrog på mesanen og navnestander på stormasten.

Jeg kan endnu næsten blive bevæget, når jeg i tankerne repeterer gensynet. Ikke mindst da jeg ved havneindløbet – hvor man var ganske tæt på de indgående både – hørte tågehornet betjent og så farbror Anders i styrehuset med en hånd vinkede ud af det åbnede vindue. Man fik en klump i halsen, selv om man ville være en hård gut. Det lykkedes ikke så let. Gensyns-

*Hornmine demonteres
i Esbjerg Havn.
Foto: Fiskeri- og
Søfartsmuseet.*

glæden var stor. Mange spørgsmål blev stillet, besvaret og udskudt til senere. Fortøjning og hjem til familien har forret over for alt andet. Anders' hustru Grethe var gravid med sit tredje barn, da »Ekko« afsejlede illegalt til England for omkring to måneder siden, så gensynet med hende stod øverst på listen. Men situationen var præget af en dyb og varm glæde og ro – med færre ord end mange tror.

Dagligdagen holdt også sit indtog på Fiskerihavnen. Et nyt indslag var rydning af minefelterne. Vi havde konstant nogle minører boende på Sømandshjemmet. Da det var et langsomt arbejde at stryge minefelterne og eventuelt med dykkere uskadeliggøre visse eksemplarer. Minørernes hustruer var nu og da boende gæster hos os. Også i dette farlige job skete en tragedie. En af minørerne, der boede hos os, omkom, da en mine sprang i utide. Sådan efterfulgtes krigen en rum tid af ulykker og forlis.

Der kom ret hurtigt et ganske andet mønster i kutternes fiskeri: Fangster blev mange gange efter tilladelser landet i England/Skotland. Begrebet »licensrejser« var den ny gløse. De var ret lange med måske to-tre ugers fiskeri for at få fuld last, inden man sejlede til engelsk havn. Man tilbragte et par dage derovre og eventuelt otte-ti dages fiskeri på vej hjem med en last fisk. Der var ikke tale om levende fisk, men om isede fisk. Hyttefadens tid var under afvikling. Kutternes dam blev gjort tæt. Lastemulighederne tillod derfor større og større fangster.

Det medførte import med kutterne af kaffe, te, kakao, tobak, cigaretter, cykler eller cykeldæk og eventuelt klædestoffer. Der lå et skær af eventyr over det, når kutterne returnerede fra England med disse varer, som ikke var set under besættelsen. Kutterbyggeriet gik igen i

gang. Bådene blev større og med moderne motorer uden glødehoved. Motorlyden ændrede sig fra »dunk-dunk« til de vellydende og letsnurrende flercylindrede dieselmotorers summen.

Efterskrift

I 1948 flyttede jeg fra Esbjerg for at påbegynde medicinstudiet ved Århus Universitet, og i 1949 flyttede også min familie fra byen. Sømandshjemmet Ny Havn er i dag hjemsted for Hjem Is, og ved et besøg i Esbjerg i 2005 fik jeg lov til at komme ind i bygningen og kigge mig omkring. Jeg var i kælderen, hvor vi havde siddet under luftalarmerne. Var i fyrrummet, hvor far havde brændt de illegale blade under en razzia. På Fiskerihavnen var meget ændret. Der lå kun få trawlere, havnebassinerne var for en stor dels vedkommende næsten tomme, og der var ingen små petroleumsbåde som tøffede bassinerne rundt for at tanke kuttere op med brændstof. Men Esbjerg er jo ikke gået i stå af den grund. Nu hedder puslespillet blot noget andet. Og brikkerne ser anderledes ud. Men mottoet er stadig: Rask må det gå.

Noter:

1. Artiklen er redigeret af museumsinspektør Mette Guldberg, Fiskeri- og Søfartsmuseet. Se også Verner Gorridsens artikel om sin barndom på sømandshjemmet i Fra Ribe Amt 2006, s. 87-106.

Verner Gorridsen, født 1930, Hjortevej 2, 8643 Ans. Født og opvokset på Sømandshjemmet Ny Havn i Esbjerg. Har virket som praktiserende læge i Ans. Er i dag aktiv som forfatter, debattør, foredragsholder og turleder. Er desuden formand for »Foreningen til Bevarelse af Tange Sø«.

Ribe og storken 1899-2005

Af Christina Balslev Jespersen

»Besøg Ribe – Storkenes By«. Det var titlen på den første turistbrochure fra Ribe Turistforening i 1935. Ribe var på dette tidspunkt den by i Danmark, som havde flest storke på besøg i sommerhalvåret, hvilket turismen i Ribe kunne anvende for at tiltrække turister.¹

Storken var dog blevet anvendt som en turistattraktion længe før 1935, med stiftelsen af Ribe Turistforening i 1899, og havde på det tidspunkt i adskillige århundreder været en del af byens identitet.

I mange generationer havde storkene bygget deres reder på tage og skorstene på ripensernes boliger, og denne store hvide fugl med de røde ben og næb, skabte med sin ankomst hvert forår stor glæde. Imidlertid var der meget mystik om storken, da man f.eks. ikke vidste, hvor den fløj hen om efteråret, og i de forskellige historiske perioder, opstod der en række mønstre til fortolkning af storkens betydning og dens natur. Disse mønstre videreudviklede og forbandt sig, og bidrog hver for sig til en mystisering af storken, hvorved myten om den blev mere og mere kompleks.

Således fungerer storken som et 'erindringssted', et begreb der kun skal forstås som et sted i symbolsk betydning, eftersom erindringssteder kan være alt fra mytiske og virkelige personer, til bygninger, kunstværker, institutioner, begivenheder osv. Fælles for alle erindringssteder er, at de fungerer som vedvarende krystalliseringspunkter for den kollektive erindring

og identitet, og disse krystalliseringspunkter er dybt forankret i social, kulturel samt politisk skik og brug, og ændres løbende ved at den måde de opfattes, tilegnes, anvendes samt videreføres på, ændres.²

Ét af de interessante aspekter ved erindringssteder er, at de gamle mytiske forestillinger om et erindringssted, i dette tilfælde storken, stadig af til dukker op i vores moderne tænkemåde.

Det mest kendte eksempel på dette er myten om storken som leverandør af spædbørn, endnu i dag findes der utallige referencer i vores samfund til denne storkemyte. Mange folk opfatter også stadig storken som en lykkefugl, og ved at det bringer uheld at slå en stork ihjel eller på anden måde skade den. Derimod er det kun de færreste, som har kendskab til myten om storken som et forvandlet menneske, selvom det først var i begyndelsen af 1900-tallet, at man ved hjælp af ringmærkningen fandt ud af, at de fløj sydpå til Afrika om vinteren. Herved fik man bevis for, at der også fandtes storke i Afrika og andre fjerne lande, og myten om storken som et forvandlet menneske ophørte derfor gradvis.³

Storken har en væsentlig betydning i Ribe som erindringssted, og turismen i Ribe har haft stor succes med at markedsføre sig som »Storkenes By«, men ved at anvende storken som en turistattraktion, har turismen også påvirket udviklingen af storken som erindringssted. Imidlertid er det forskelligt, i hvor høj

grad turismen har anvendt storken som en seværdighed, og markedsført den i Ribe i løbet af den sidste 100 års periode, men det gør blot min undersøgelse af turismens anvendelse af storken som erindringssted mere interessant, for det særlige ved erindringssteder er netop, at de befinder sig i en konstant udviklingsproces.

Storkens historie i Ribe⁴

Ribe har sandsynligvis været et af de første steder storken slog sig ned, da den i slutningen af 1400-tallet kom til Danmark. På det tidspunkt har den allerede været kendt af ripensere, der havde set den i nordtyske og hollandske byer, og her havde lært, at et storkepar på taget betød lykke.

Ribe skulle vise sig at blive begunstiget med virkelig mange storkepar, der flere steder boede meget tæt; det gl. apotek, Overdammen 5-7, havde fire beboede reder før 1893, Katedral-skolen havde tre, mens Quedensgård og Weisstue havde hver to.

Mht. udviklingen af storkebestanden i Ribe fra 1915 til 2003, udskiller 1930'erne sig markant fra de andre årtier, med 17 par i 1931 som det mindste antal og 34 par i 1939 som det største. Det er et meget højere gennemsnitsantal end de foregående og efterfølgende årtier, og det var da også i 1930'erne, Ribe for alvor fik tilnavnet »Storkenes by«. Det var et imponerende syn med storke over alt, i de bedste år kunne op imod 150 storke samles på Hovedengen i slutningen af august, før de påbegyndte det 12.000 km lange træk til Sydafrika. Ribes ry som storkenes by var en turistattraktion man skilte med, på linie med de gamle huse.

Fra 1940 til 1949 faldt bestanden fra 29 par til seks. Nedgangen skyldtes dels isvintrene, dels tørke og fødemangel i de afrikanske vinterkvarterer. Frem til 1966 var bestanden ret jævn med fire-seks par de fleste år, et tal der dog i 1962 var

på ni, men herefter gik bestanden ind i en drastisk tilbagegang. I 1967 og 1968 var der således kun to par og en enlig stork, et par boede på kunstmuseet og et i et træ ved klosteret, mens den enlige stork holdt til på rådhuset. I 1969 dukkede der kun en enkelt stork op. Den valgte at bosætte sig på kunstmuseet. Fra 1970 til 1972 var der et storkepar på rådhuset. Sidst i juni 1972 skete det ulykkelige, at en jæger skød en af de gamle storke i Ribe Holme, hvilket udløste et ramaskrig. Jægeren blev pågrebet og fik en bøde på 500 kr., men konsekvenserne for bestanden af storke i Ribe blev katastrofal; den tilbageblevne stork sled sig op for sine fire unger, og i 1973 kom der for første gang siden middelalderen ingen storke til Ribe.

Først i 1978 kom der så atter storke til byen, og det skete sandsynligvis kun, fordi Hans Skov fra Dansk Ornitologisk Forening, sammen med turistforeningen, tog initiativ til at istandsætte flere af byens gamle storkereder.

Storkene har i dag 11 reder at vælge imellem i Ribe, men foretrækker hvert år reden på Det gamle Rådhus, hvilket i øvrigt er meget heldigt, da det netop er denne rede, som af ripenserne regnes for at være den vigtigste i byen, fordi den har en så smuk og iøjnefaldende placering. Den nuværende redeplacering på rådhuset kan føres tilbage til 1917, hvor et redestativ for første gang blev opsat, fornyelsen af redestativet i 1933 resulterede i, at der i årene 1933-1946 både var et storkepar i den nye og den gamle rede på rådhuset, og i 1940 og 1942 var der endda unger i begge reder.

Reden på rådhusets fløj nåede at være ramme for utallige storkegenerationers liv, da der findes efterretninger om en storke-rede her allerede i 1752. I kærnerregnskabet den 21. november 1752, er noteret følgende: »Knægten for at feje Raadhusskorstenen og nedkaste storkereden 4 Skilling.«

En kort Vejviser over Ribe

for Turister, som kun har faa Timer at bruge i Byen. Men husk, at vil man lære Byen og Egnen virkelig at kende, saa maa man ofre nogle Dage og anskaffe Turistforeningens lille Bog, som laas i alle Boghandeler for 50 Øre.

nærmede sig, og det blev nødvendigt at tænde op i kakkellovnene, måtte reden fjernes.

Det var helt normalt, at storkene i mangel på redestativer byggede på skorstene, men ellers sad de fleste storkereder langt op i forrige århundrede skjult på baghuse og udhuse, og kunne derved ikke ses. Sandsynligvis skyldes dette, at man ville undgå at storkene grisede hovedstrøgene til med deres skarn, og uheldig placerede reder der f.eks. forårsagede, at folk blev svinet til, når de passerede forbi, fik kun kort levetid.

Idéen med at opsætte storkereder på iøjne-faldende steder, såsom den nuværende rede-placering på rådhuset vandt først frem, da storkebestanden aftog i begyndelsen af forrige århundrede. Fuglen var nu blevet så sjælden, at dens reder skulle fremhæves på hæderspladser, og dette blev meget lettere at praktisere med introduceringen af en ny type storkerede i 1920'erne i Ribe. Den nye type var en tagrytter med et vognhjul eller træplatform som redeunderlag, og havde den fordel, at folk ikke, som med den gamle type rede, der var en pæl gennem tagryggen, behøvede at lave hul i taget. Fra omkring 1920 begyndte der således at være storkereder på fremtrædende bygninger centralt i Ribe, hvor eksempler på dette er Rådhuset, Klubbens Hotel, Hans Tavsens Hus, Sønderportsgade 17 (Termansens Boghandel), og senere Porsborg.

I takt med at bestanden af storke er blevet færre i Danmark og dermed også i Ribe, er interessen for dem vokset, da deres ankomst om foråret ikke længere kan tages for givet. Hvilke konsekvenser dette har haft for turismen i Ribe, vil jeg vende tilbage til senere i artiklen.

Storken som erindringssted i Ribe

Storken har en stor symbolværdi for danskerne

Denne notering vidner om, at storkene i foråret 1752 havde fået lov til at bygge rede på en af rådhusets skorstene, men da vinteren

generelt; den optræder i utrolig mange sange, eventyr og myter, samt på malerier m.m. Den har gennem århundreder været en del af det danske natur- og kulturlandskab, og den har bidraget til en særlig stemning ved at bo i reder på menneskenes gårde og huse. Storken er blevet betragtet som Danmarks uofficielle nationalfugl; den prydede de danske ti-kronersedler, som var i omløb fra 1952-75, og havde for omkring 70 år siden funktion som topfigur på familiens juletræ, hvilket vidner om, at storken var den mest folkekære fugl i den danske fauna.⁵

Ligeledes har den en vigtig betydning for ripensernes identitet. På en rundtur i Ribes gader og forretninger, finder man mange spor

af storkens funktion som erindringssted i Ribe, hvor den udover at optræde som postkortmotiv, ofte er at finde som uro, papirklip og forskellige slags pyntegenstande. Den er adskillige gange blevet anvendt som logo af forskellige forretninger, såsom Ribe Antenneforening, restauranten 'Dronning Dagmar', supermarkedet 'Spar' (på plastikposerne i 1978), og Asberg Lauridsen, Ribe Glarmester- og kunsthandler. Sidstnævnte anvendte ca. 1960 et storkemotiv fra Nederdammen 29, til både et postkort og et klistermærke, der blev produceret med henblik på at kunne sættes på tændstikæsker. Postkortet samt klistermærket er gengivet på side 66 og 67.

På Ribe Turistbureau kan man købe den genoptrykte storkeplakat af Haakon Spliid fra 1949, samt forskellige souvenirs med storkemotiver, såsom keramik, der imidlertid ikke har været nogen større salgssucces, hvilket miniaturestørke af naturhår samt 'Storkevinen' derimod er; en argentinsk rødvin hvor motivet på etiketten er storkene i reden på Det Gamle Rådhus.

Det er vigtigt at huske at storken, udover at være en turistattraktion, har været et lokalt erindringssted i adskillige århundreder, og ved storkens ankomst om foråret, er der endnu mange af ripenserne, der bliver helt ekstatiske, og bringer det glade budskab om »storken er kommet!« videre til alle, de møder på deres vej.

Ripensernes begejstring for storken dokumenteres tydeligt i en kronik i dagbladet Vestkysten den 9. august 1946, hvor journalisten K.H. Rosenstand, indleder med at beskrive storkens betydning for menneskene helt fra 1600-tallet og fremefter, og derefter påpeger følgende: »Men mon vi, der lever nu, ikke har arvet lidt af de gamles Syn paa denne dejlige Husfugl, der saa trygt og saa trofast Aar efter Aar slaar sig ned paa vore røde Tage og tillids-

fuldt følger tæt i Plovmandens Spor for at søge efter Føde. Vi Ripensere holder i hvert Fald af vor Lykkefugl. Vi glæder os over dens Liv og Færden, og vi sørger over, naar den aftager i Antal.»

Ligeledes kan man i høj grad se storkens store betydning for ripensernes identitet i en avisartikel i Vestkysten den 12. maj 1978: »Efter i en årrække ikke at kunne smykke sig med prædikatet »storkenes by« har et storkepar nu slået sig ned, og det endda på byens ældgamle rådhus. Så ripenserne er stolte, og følger sig pludselig som hele ripensere igen.«

Ripenserne værdsætter altså storkenes besøg, og er meget villige til at hjælpe dem bl.a. ved at sørge for, at de har føde nok under deres ophold. Således fik en kreds af lodsejere, der

havde marker ned til Ribe Østerå, i 2004 den idé, at stille deres jord til rådighed for storken. Der blev i maj 2004 indgået et samarbejde mellem lodsejerne, Ribe Amt og Ribe Kommune, om at engene ved Ribe Østerå skulle slås flere gange i løbet af sommeren, for derved at opnå de gammeldags græsmarker, som tidligere var storkenes væsentligste spisekammer. Redningsplanen vakte hurtigt begejstring hos storken, for kun 10 minutter og 23 sekunder efter at første høslet var gennemført, stod den og spiste på marken.

Desværre ser det ud til, at redningsplanen for storken har fået mere omtale, end den har haft effekt, selvom der kom en enkelt stork til Ribe i 2005. Men på længere sigt er det muligt, at anstrengelserne kommer til at bære frugt, og det er sikkert, at både ripensere og turister håber på storkebesøg de næste mange år.

Udover at have en særlig plads i ripensernes hjerte, har storken også vist sig som en meget nyttig fugl for byen, da man ved at anvende storken som en turistattraktion har fået besøg af virkelig mange turister i løbet af de seneste 100 år, hvilket naturligvis er godt for Ribes økonomi.

I en avisartikel i det canadiske blad Toronto Star den 7. juni 1980, omtales storkene således som »A prime tourist attraction in Ribe«, samt »one of Denmark's natural treasures«, og artiklen fortæller, at ripenserne var meget bekymrede pga. storkenes sene ankomst dette forår, som kunne medføre, at ungerne ikke ville nå at blive stærke nok til at klare efterårets flyvetur til vinterkvarteret. Man frygtede, at storken på længere sigt ville forsvinde fra Ribe, hvorved »something unique and lovely will have been lost.«

Ribe er dog kun én blandt mange storkebyer rundt omkring i verden, hvor man har anvendt storken som en seværdighed, der kan tiltrække

turister. Andre eksempler på storkebyer er f. eks. Bergenhusen, som ligger i marsklandska- bet mellem Husum og Schlesvig, samt Linum, der ligger i nærheden af Berlin. Desuden er der på www.jv.dk/storkesiden samt www.storke.info adskillige links til andre storkebyers hjemmesider.

Således har storken som regionalt og nationalt erindringssted, også tilknytningspunkter som internationalt erindringssted, og har derved betydning for mennesker fra mange forskellige nationaliteter.

I lande som USA, Norge og Lapland, hvor storken aldrig har ynglet, er den via eventyr og myter, blevet en del af befolkningens kollektive erindring, og f.eks. i USA findes der utrolig mange postkort med storkemotiver, der bl.a. hentyder til myten om storken som leverandør af spædbørn. Nedenstående postkort er sendt i USA hhv. d. 20/9 1908 og d. 26/4 1910.

I denne henseende er det vigtigt at påpege, at storken som erindringssted, ikke har samme betydning i de lande, hvor den aldrig har levet og ynglet, og befolkningen kun har fået kendskab til den via eventyr, myter m.m., som i de lande hvor storken i århundreder har boet blandt befolkningen, der har anvendt den som varsel, og betragtet den som hjemmets lykkefugl og en kær gæst.

Men storken appellerer til turister fra stort set alle nationaliteter, og er derfor en fremragende turistattraktion. Hvor den generelt har funktion som lokalt/regionalt, nationalt og internationalt erindringssted, så er det først via turismens anvendelse af fuglen, at den specifikt i Ribe er blevet kendt i andre lande.

Turismens indvirkning på storken som erindringssted

»Utallige er de turister, som er kommet til Ribe og andre storkebyer for at fotografere storkene og beundre dem. Amerikanere og englændere, svenskere og nordmænd har ingen storke, og for mange af dem er et besøg ved en storkerede, et af højdepunkterne under Danmarksturen.«⁶.

Postkort med storkemotiver

Siden slutningen af 1800-tallet har storken været et yndet motiv på postkort fra Ribe. Der findes omkring 100-125 kort med forskellige storkemotiver, og de er solgt i uanede mængder.⁷

Selvom Ribe fra 1973-1978 ikke fik storkebesøg, og byen turistmæssigt fra 1969 ikke længere anvendte sloganet »Ribe – storkenes by«, var storkemotiverne stadig været på nogle af de postkort, der solgtes, og der blev tillige produ-

De to nedenstående postkort (1+2) viser, at samme storkemotiv både blev anvendt til et enkeltkort- flermotiv-kort.

ceret flermotivs-postkort, hvor storken var afbilledet.

Hvorvidt storkene, der er afbilledet på postkort, også er fotograferet i Ribe, er der usikkerhed om. Til højre vises fire postkort (2-5) fra Ribe fra 1960'erne med storkemotiver, hvor der enten på forsiden eller bagsiden oplyses, at motivet er en storkerede i Ribe. Imidlertid er reden på kortene faktisk fra Skjern Station.

Storken i turistbrochurer

I 1930'erne til begyndelsen af 1950'erne var overskriften på turistbrochurerens forside, »Besøg Ribe – Storkenes By« eller »Velkommen til Ribe – Storkenes By«, hvorefter hovedoverskriften ændredes til »Ribe – Danmarks ældste by, mens »Storkenes by« herefter blev flyttet nederst på forsiden, for helt at forsvinde i slutningen af 1960'erne.

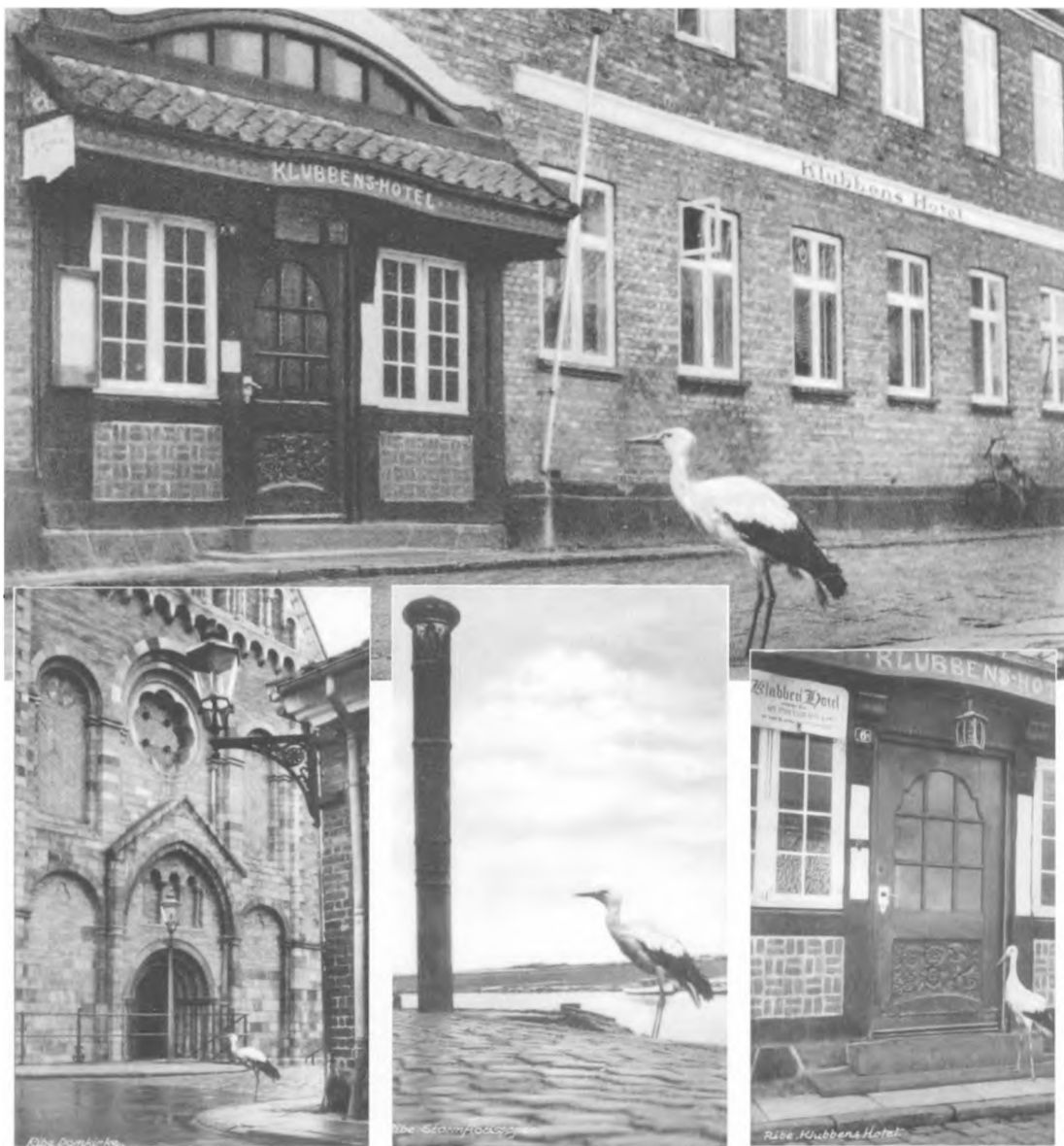
Fra de første turistbrochurer i 1930'erne til slutningen af 1960'erne, bliver storken omtalt og afbilledet, og er også en del af motiverne på forsiden. Selvom de tyske brochurer fra 1950'erne og 1960'erne ikke anvender 'Storkenes By' som en del af forsidens titel som de danske, engelske og franske, så omtales og afbilledes storken på samme måde.

I udgaven af Ribe-brochuren, der første gang

blev udsendt i 1973, er der ingen omtale eller billede af storken, og brochuren blev genoptrykt indtil 1981. I 1980'erne og 1990'erne blev storkeparret, oftest i reden på Det gamle Rådhus,

Manipulation af billeder har, siden de første egentlige postkort kom frem i slutningen af 1800-tallet, været almindeligt.⁴ Det gør sig altså også gældende ved nogle af Ribekortene, hvor det f.eks. er tydeligt at se, at man har indsat storke. De fire 1958-1965 viser motiver, hvor storke er indsat i billedet, og det er tydeligt at se, at det er den samme stork, der er genbrugt.

afbilledet i brochurerne, og desuden oprådte storken i 1997 og 1999 som en del af motiverne på forsiden. Derimod er det først i begyndelsen af det nye årtusinde, at fuglen atter bliver omtalt i brochurerne, hvor man fra det ene år til det andet skifter fra en brochure uden tekstmæssigt omtale af storken, til at bringe en hel tætskrevet side om dem, foruden et stort billede af Ribes storkepar i deres rede.

Således er der inde i brochurerne fra 2001 til og med 2005, omtale af Ribe som »Storkenes by«, samt billeder af storkene. I 2006 er omtalen af storken blevet skåret ned til en enkelt side, og overskriften på afsnittet i indledningen er ikke længere »Storkenes by«, men »Ribe Å giver liv til byen«. Brochuren giver dog stadig de vigtigste informationer om Ribes prominente sommergæster, storkene.

Storken i turistbøger

I de første udgaver af turistbøgerne fra 1901 og 1920, omtales storkene kun begrænset, men på dette tidspunkt fandtes der endnu storke i mange danske byer, og derfor var det ikke noget specielt for Ribe. I turistbogen fra 1901 nævnes blot, at de mange storkereeder på tagene og køerne, der om morgenen og aftenen drives igennem gaderne, giver Ribe et næsten landsbyagtigt skær.⁹ Tilsvarende oplyses i 1920, at storkereederne befinder sig på husmønnen ligestom for århundreder siden,¹⁰ mens Hugo Matthiessen i 1917 omtalte de talrige storke på tagene, som én af de mange grunde til at besøge Ribe.¹¹

Derimod fik byen i 1930'erne status som »Storkenes By«, og i turistbogen fra 1930 oplyses, at der fra de røde tage i sommertiden lyder en lystig storkekneben ned til den rejsende.¹² Denne udgave er illustreret med flotte storkebilleder.

I turistbogen fra 1946 er der fokus på stor-

kene som turistattraktion, idet der udover et stort billede bagerst i bogen, står følgende: »Men mens Vandringeren fandt Sted, vil man have iagttaget talrige Storkereeder, de fleste bebygget om Sommeren, skønt Antallet af Ribe-Storke desværre er dalet betydeligt gennem de senere Aar. Alligevel er Storkene en af Ribes gode Turistattraktioner, lige så sikre paa Turisternes Interesse som den gamle Vægter, Mads Madsen...«¹³

Turistbogen, der udkom i 1954 og blev genoptrykt med få ændringer i 1966, nævner ikke storken i bogens tekst, men har dog et enkelt billede af en storkerede samt bagerst en tegning af to storke på en skorsten.¹⁴

I den sidste deciderede turistbog Ribe. Vandringer i Danmarks ældste by, der udkom i 1979, samt bogen Ribe i tusind år udgivet af BYGD i 1978 nævnes storken hverken i tekst eller billeder.

Storken i avisartikler

Storken var og er et varmt emne i aviserne, lige siden begyndelsen af 1900-årene er der hvert år skrevet adskillige avisartikler om dem, deres ankomst, hvorvidt der er kommet en mage, informationer om ungerne osv. Således findes der et meget stort antal avisartikler, danske såvel som udenlandske, der enten har storkene i Ribe som omdrejningspunkt, eller omhandler dem i mindre grad.

Udover at storken for mange mennesker er interessant avisstof, tyder det på, at turistforeningen i Ribe har været god til at skabe mediebevågenhed omkring dem. Willemoes, redaktøren på Ribe Stifts-Tidende, var en særdeles vigtig aktør indenfor turismen. Han var initiativtageren til stiftelsen af Ribe Turistforening i 1899, han fungerede som dens formand fra 1908 til 1949, og han sørgede i høj grad for at invitere udenlandske pressefolk til

byen. Men også efter Willemoes' død i 1954, har turistforeningen været god til at få rettet pressens opmærksomhed på Ribe og dens storke.

Inden for de sidste fem år har der været ekstra fokus på storke i aviserne, pga. nedgangen i den danske storkebestand, og JydskeVestkysten afholdt bl.a. i 2001 en læser-konkurrence, hvor man skulle skrive en historie om sin egen eller andres bedste oplevelse med storke. De bedste bidrag blev bragt fra den 18. til 24. juni, og førstepræmien var en rejse til en værdi af 3000 kroner til storkebyen Ribe.

Mens avisartiklerne om storkene ofte kan indeholde en del fejloplysninger, så er de nyttige til at belyse tidens ånd; dvs. hvilke reaktioner folk kommer med i forbindelse med hhv. storkens udeblivelse og tilbagekomst, samt dens betydning for Ribe.

Storken i forhandlingsprotokoller m.m.

Turistforeningens mødereferater er vigtige vidnesbyrd om udviklingen af storke som turistattraktion, idet de tæt følger udviklingen i bestanden. Efter to årtier med kun få bemærkninger om storkene, er der i 1990'erne øget omtale af dem. F.eks. er der oplysninger om forskellige initiativer til at tiltrække flere storke, hvor Den Danske Bank i 1992 oprettede 'Storkefonden', som skulle finansiere de forskellige projekter for bevarelsen af storke i Ribe, der bl.a. gik ud på at gøre byens vandhuller mere storkevenlige ved at skabe god vegetation og anden føde end frøer. 10 % af indtægten ved salg af Haakon Spliids storkeplakat fra 1949, der blev genoptrykt i 6000 eksemplarer i 1989, skulle tilfalde Storkefonden, og desuden ville man opstille en trækvogn med en storke-rede uden for Den danske Bank, i bestræbelserne for at indsamle penge til sagen.

Storken på Internettet

Der findes adskillige websider om storke, hvor det bl.a. er muligt at læse om den og få diverse oplysninger om de forskellige pars situation i Danmark. Jeg har især anvendt Dansk Ornitologisk Forenings hjemmeside www.dof.dk, 'storkesiden' på JydskeVestkysten www.jv.dk/storkesiden, samt www.storke.info, hvor der er adgang til diverse artikler om storke, samt links til adskillige storkesider og webkameraer i Danmark og Europa.

På Ribes storkeside har det siden foråret 2001 været muligt via webkamera, at følge storkene i deres rede på Det gamle Rådhus, hvilket har været meget populært blandt danske, såvel som udenlandske turister.

Derudover er der på disse sider mulighed for at komme i kontakt med andre interesserede via storkeforums debatside.

Storkens betydning for Ribe som turistby

Turistforeningen har sørget for at der blev gjort reklame for storke i Ribe i den udenlandske presse. I avisartiklen »De Ribe Storkes Verdensry«, i Ribe Stifts-Tidende d. 13/4 1928 oplyses således, at det er turistforeningen selv, der har sendt fotografier til den udenlandske presse af storke og storkereeder fra hustagene i Ribe, hvorefter disse fotografier er blevet givet navnlig i de amerikanske tidsskrifter. Dette vakte amerikanernes levende interesse for storkens daglige liv i Ribe, og medførte at det amerikanske filmselskab Fox Film senere samme år, sendte sine medarbejdere i Paris til Ribe for at filme storkene til brug som illustrationer i en amerikansk udgave af H.C. Andersens eventyr. For ifølge avisartiklen »Ribe Storke filmes til Amerika« i Ribe Stifts-Tidende den 21. maj 1928, skyldes det H.C. Andersens eventyr, at alle amerikanere forbinder storke med Danmark.

Dette viser, at H.C. Andersens eventyr også har haft betydning for storken som erindringssted i andre lande, hvilket er kommet turismen i Ribe til gode. I samme avisartikel er der i øvrigt en henvisning til myten om, at det er storken der kommer med spædbørnene, efter- som den franske repræsentant fra Fox Film på spørgsmålet om, hvad han syntes om Ribe, bl.a. svarede at »Ribe er en overordentlig malerisk By, og saa er her en forfærdelig Masse Børn, men det er jo ikke saa underligt i en By med saa mange Storkereeder paa Tagene«.

Lige siden de første turister rejste til Ribe i begyndelsen af 1900-tallet, har storkene været en seværdighed, som turisterne var meget interesseret i, og f.eks. oplyste Ribe Stifts-Tidende den 14. juli 1933, at det vrimlede med turister på Ribes gader, hvoraf de fleste var ivrigt i færd med at fotografere storkeungernes flyveøvelser.

Den 8. august 1938 bragte Ribe Stifts-Tidende en artikel af I. Quedens, hvor der står, at han er tilbøjelig til at tro, at storkene i Ribe er byens fornemste turistattraktion, og at den virker mere 'ægte' end så meget andet, og han underbygger sin påstand med en udtale fra en norsk dame, der efter sigende i et interview efter at have rejst verden rundt svarede, at storkene i Ribe var det vakreste, hun havde set på sin rejse.

I turistforeningens beretning for året 1949 ses følgende afsnit: »Fra gammel Tid har Ribe været præget af Storkene, der her levede i stort Tal, og Turistforeningen har gennem Aarene betragtet dem som en af Ribes bedste attraktioner, ligesom Turisterne, navnlig fra Udlandet, næsten altid er begejstrede for det smukke Syn af Storkene i Rederne, gaaende i Engene eller på Flugt over Byen«.

I markedsføringen af Ribe indgik bl.a. også plakater, f.eks. i 1949, da foreningen udsendte

tegneren Hakon Spliids berømte storkeplakat, med det kendte motiv af en storkerede med et storkepar med to unger hvor domkirken danner baggrund. Plakaten blev udsendt i Skandinavien, England, Amerika og Frankrig, samt adskillige andre steder rundt om i Verden, og ifølge beretningen fik den stor succes, »... idet det fra mange Udlændinge er udtalt, at man satte Pris på det smukke Motiv, og i flere tilfælde fortaltes det, at Plakaten var den direkte Aarsag til, at man havde lagt Ferierejsen til Ribe«.

Hakon Spliids plakat fra 1949.

Hakon Spliids turistplakat, der reklamerer for Ribe som 'storkenes by', er blevet kaldt for den smukkeste storkeplakat, men faktisk har motivet på plakaten aldrig eksisteret i virkeligheden. Hakon Spliid hentede motivet fra et postkort, der var i omløb i Ribe på det tidspunkt, men postkortet var et fotografisk falsum, hvor man i forgrunden på det flotte billede af byen med domkirken, indsatte en storke, der egentligt stammede fra et billede af læderhandler Hansens rede i Sønderports-gade.¹⁵ På det originale storkefoto var der fire unger, men på postkortet, samt Spliids storkeplakat, blev dette ændret til to voksne storke og to unger, hvor den voksne storke til venstre i storkereden på postkortet ser til venstre, mens den på Spliids storkeplakat ser til højre. Faktisk gengiver turistbrochurerne forside indtil begyndelsen af 1950'erne, dette postkort med indsat storke i fotoet af domkirken, mens brochurerne i 1950'erne derefter har Spliids storkeplaket som forsidemotiv.

Selvom turisterne i Ribe har haft adskillige boende storke, der at nyde synet af, så har det med andre ord aldrig været muligt for dem at gense udsigten fra den smukke storkeplakat, som måske havde lokket dem til Ribe.

Storkens forsvinden ud af turismen i Ribe

Den 27. september 1962 bringer det svenske blad Fagensta-Posten artiklen »Ribe – Nordens storkstad«, der priser alle storkene i Ribe, efter at Skåne ikke siden 1954 selv har haft besøg af de populære fugle. Faktisk mener artiklens forfatter, Björn Nihlén, at det var storkene som reddede Ribe op fra sin nedgangstid, da den vigtigste næringsvej for ripenserne siden begyndelsen af 1900-tallet har været turismen: »Och det är storkarna som är turistfällans viktigaste bete; det är tack vare dem som tiotusentals utsocknes varje sommar fyller hotellen och

krogarna och köper glödrerade sovenirer i massor. Försvann storkarna skulle Ribe falla i en ny törnrosasömn«.

Helt så galt skulle det dog ikke gå, selvom man allerede i Ribe Turistforenings beretning fra 1949, kan læse en udpræget bekymring over nedgangen i storkebestanden: »Desværre er det i de sidste Aar svundet stærkt i Bestanden, og hvis det ikke lykkes på en eller anden Maade at vedligeholde den, maa man vist se den Tid i møde, da Storkerederne står tomme, og Byen er berøvet et af sine smukkeste Særpræg«.

I 1952 er storkebestanden i en så stærk tilbagegang, at man forudser, at der snart må findes et andet slogan end »Ribe – storkenes by«. Det konstateres med stor beklagelse, da storkene er at af de bedste trækplastre for mange udenlandske turister – særlig englændere og amerikanere.

I turistforeningens 75 års jubilæumsskrift fra 1974, nævnes storken på intet tidspunkt, og det virker som om foreningen nærmest prøver at udviske erindringer om, at Ribe tidligere havde været vært for så mange storke, at byen havde haft status som storkeby.

I en avisartikel i Jyllands Posten den 29. maj 1969 står der, at storkene svigter Ribe efter århundreders bekendtskab, så: »Ribe Turistforening har erkendt nederlaget og opgiver nu sloganet »Ribe – Storkenes by«. Plakater og brochurer med storkesymbolet gemmes væk. Foreningens brevpapir (med storken påtrykt) makuleres. Men det vil koste mange penge før storkesymbolet er helt væk. Det findes på souvenirs, på reklameskilte osv.«.

Avisens informationer underbygges af følgende citat fra turistforeningens generalforsamling i maj 1969: »Desværre må vi vel nok nu endelig afskrive storken som symbol for Ribe – indtil dato har vi ikke her i Ribe fået et fastboende storkepar, og vi må nok indrømme, at det

er sket med at kalde Ribe for storkenes by. De resterende storkeplakater bliver gemt hen som et kuriosum for hvad Ribe engang stod for – atter er en storhedstid forsvundet, men vi har så mange andre faciliteter at byde på her i Ribe, at vi nok kommer over dette tab«.

Det virker helt utroligt, at en by der tilbage i 1965 markant markedsførte sig som »storkenes by« i erhvervsbrochuren »Få luft under vingerne – kom til Ribe«, blot fire år senere er villige til at afskrive storken totalt som symbol. I hæftet, som er på dansk, tysk og engelsk, da formålet er at tiltrække nye virksomheder og arbejdssomme borgere, er storken blikfang og spiller en aktiv rolle som en slags tegneseriefigur på samtlige sider; bl.a. er der nogle meget fine tegninger af storken som vægter, studerende og lystfisker. Desuden påpeges det at: »Grunden til, at storken er den gennemgående figur i vor brochure, skyldes at Ribe kaldes storkenes by«.

Selvom brochuren er mere erhvervs- end turismerelateret, så viser citatet, at storken endnu i høj grad i 1965 anvendtes i forbindelse med markedsføringen af Ribe.

På trods af at turistforeningen i 1969 opgav at anvende storken som symbol for Ribe, så mistede turistforeningen dog ikke håbet om, at storkene ville vende tilbage igen på et tidspunkt. I et mødereferat fra juni 1975 kan man læse, at det besluttedes at gøre storkerederne i stand, for i det mindste at kunne vise turisterne hvordan en sådan ser ud.

Desuden skulle rederne være klar i tilfælde af, storkene atter skulle komme på besøg.

Storkens comeback i Ribe

Til stor glæde for både ripensere og turister fik Ribe i 1978 atter storkebesøg, og turistchef Heinz Lorenzen jublede højt, for nu kunne man atter reklamere for Ribe som storkeby.

Stor var begejstringen, og nyheden fik turi-

sterne til at valfarte til stedet for at studere storkeparret på Ribes gamle Rådhus. Desuden blev Haakon Spliids storkeplakat nu så eftertragtet, at samlere betalte store beløb for et eksemplar, men der fandtes så få, at de fleste måtte nøjes med at se den gamle plakat på byens turistkontor. Ripenserne og turisterne glædede sig atter over at se et storkepar opfostre deres unger, og ved deres afrejse mod varmere himmelstrøg i september, håbede man, at både forældre og unger ville vende tilbage næste år.

Det håb blev indfriet, selvom 1979 var et dårligt år for storkene, da mange ankom sent og ikke fik ynglet, hvilket også hændte med Ribes storke, der ifølge DOF's og Zoologisk Museums optællingsliste, ankom sammen den 16. maj 1979.¹⁶

Ifølge flere avisartikler, var der ingen storke i Ribe i 1979, de flyttede nemlig til et naboområde, hvilket medførte at turistforeningen, der havde fundet turistplakaterne med storkene frem igen, blev nødt til at skuffe de mange, der kom for at se dem i Ribe.

Årsagen til fejlkilden i aviserne, kan ifølge Hans Skov fra DOF's Storkegruppe skyldes, at Gredstedbro storkene ankom tidligere end storkeparret i Ribe, og muligvis har de opholdt sig en kort stund på rådhuset i Ribe, før de fortsatte videre til Gredstedbro og bosatte sig der.

I 1980 kan man i flere avisartikler læse, at Ribe ville forsøge at tilbageerobre sit gamle ry som storkeby. Turistforeningen fik Hans Skov til at istandsætte fire storkereder forskellige steder i byen i håb om, at dette kunne få et storkepar lokket til at slå sig ned i domkirkebyen. Desuden oplyste Ugeavisen for Ribe og Omegn, den 23. september 1980 om, at gartner Poul Mathiasen sammen med en mindre hærskare af folk, gik i aktion for at opsætte en

storkerede på Mathiasens hus i Skolegade. Årsagen til postyret med redebygning skyldtes, at der om sommeren havde været nogle tilsyneladende hjemløse storke, som havde resideret på en naboejendom, og de skulle selvfølgelig have en ordentlig rede, hvis de vendte tilbage året efter.

Turismens og ripensernes bestræbelser på at få storken tilbage bar heldigvis frugt, for lige siden 1978 har byen hvert år fået storkebesøg. Hvor stor betydning det har for Ribe, giver en avisartikel i det svenske ØstlandsPosten d. 20/8 1979 sit bud på med ordene: »... Ribe uten stork, er for mange egentligt ikke Ribe«.

Selvom Ribe i perioden 1973-1978 ikke fik besøg af storke, og fra 1969 til 1978 ikke længere markedsførte sig som »storkenes by«, så blev byen i udlandet stadig forbundet med storke.

For i en avisartikel i det svenske blad Södermanlands Nyheter den 31. juni 1972, omtales Ribe som den sidste by i Norden, hvor man fortsat kan se storke i deres reder. Imidlertid er det højst mærkværdigt, hvordan journalisten, Staffan Mats, til den pågældende svenske avisartikel har fået oplysninger om, at Ribe er den sidste by i Norden, hvor storke stadig kan ses i deres reder på tage og skorstenene, for i 1972 var der 51 storkepar i Danmark!

Denne artikel er således et godt eksempel på aviser som en utroværdig kilde, for Ribe var langt fra den sidste storkeby i Norden.

Oplysningen om fraværet af storke i Ribe havde imidlertid ikke nået turisterne, og mange rejste i 1970'erne stadig til Ribe for at se storke, hvilket resulterede i at turistforeningens aktører måtte henvise dem til storkereder i nærheden af Ribe. Således udtalte daværende turistchef, Heinz Lorenzen, ifølge Jyllandsposten den 7. august 1975 at: »Det er forbausende at se, at Ribe stadig kendes som storkeby. Det er trods alt længe siden, vi har slået på, at

vi var storkenes by. Vi modtager dagligt breve fra ind- og udland med forespørgsler plus de mange, der tropper op på kontoret. De er kommet til Ribe for at se storke, og nu kan de af gode grunde ikke finde dem. Storkene er virkelig en betydningsfuld turistattraktion,...«

Storkene vendte heldigvis tilbage, hvilket følgende avisartikel i Vestkysten den 3. marts 1980 beretter om: »Ribes storke er vidt berømt og kender man i det store udland ikke til andet i Ribe, kender man i hvert tilfælde storkene. Det mener en nordamerikansk lærer, som netop har gæstet Ribe for at indsamle materialer om storkene og for at se deres reder. (...) Jeg tror, at der er mange mennesker i Nordamerika, som kommer til Danmark og som også interesserer sig for storkene. Selv har jeg lige fra barn vidst, at der var storke i Ribe og jeg har altid ønsket at komme til byen for at se dem. Læreren William Fox ville desuden udarbejde en rapport om Ribe og storkene, da han mente, at der i Nordamerika ville være stor interesse for at få materiale om denne dejlige fugl i forbindelse med den gamle by.

I slutningen af 1980'erne fik Ribe gratis reklame i en virkelig stor målestok, da en japansk TV-station i 1987 fortalte seerne om Ribes historie og de gamle bygninger. Storke-reden på Det gamle Rådhus ved domkirken kom med i udsendelsen, og dette inspirerede direktøren for et stort japansk byggefirma, til at anvende Ribes storkepar i firmaets logo. Derfor sendte det japanske firma film- og PR-folk til Ribe, og i sommeren 1988 optog de syv forskellige TV-reklamespots. Desuden blev der ifølge Månedsmagasinet for februar 1989 fremstillet plakater med 16 forskellige motiver fra Ribe, der blev sendt ud over hele Tokyo-området, ligesom der kunne ses Ribe-motiver i S-togene i Tokyo, og annoncer i helsider i tre af Japans største dagblade: »Hver gang var Ribes vartegn

– storkene – med i centrum sammen med byggefirmaets nye navn, LIEBE. Det tyske ord for kærlighed lyder bedre ude i den store verden end byggefirmaets tidligere navn, »Ohyama Construction CO. & Kyoryoku Advertising Co.« Japanerne bruger storkene som symbol på kærlighed til boligen og Ribe som symbol på en by, hvor man af kærlighed til boligerne og byen gør et stort stykke bevaringsarbejde – netop som LIEBE bygger boliger med kærlighed«.

Ribe fik hermed gratis markedsføring for millioner i Japan, og på Ribe Turistbureau findes der desuden postkort samt telefonkort med storkemotiv i forbindelse med markedsføringen af LIEBE. Ifølge et brev fra d. 8/2 1989 er disse blevet sendt til den daværende turistchef, Heinz Lorenzen, af direktøren for byggefirmaet.

LIEBE's markedsføring i Japan resulterede i, at der i slutningen af 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne, kom adskillige japanere til byen, hvilket mødereferater fra turistforeningen samt avisartikler dokumenterer.

Storkens øgede popularitet i det sidste årti

I 1996 stiftedes et storkelaug i Ribe, hvis formål er at skabe bedre levevilkår for storkene. Laugets medlemmer mødes første torsdag efter storken er landet, for at fejre dens ankomst ved at udskænke enten kildevand eller Gammel Dansk og servere chokoladefrøer til de fremmødte.

Eftersom Ribe nu var blevet en af de få udvalgte byer i Danmark, der fik storkebesøg, resulterede det i en stigning i markedsføringen af fuglene i Ribe, hvilket bl.a. har afspejlet sig i mere omtale af storkene i turistbrochurerne. Storkene er dog ikke afbilledet på forsiden af brochurerne, som de var i årene 1935 til midt i 1960'erne.

I 1999 var der ekstra dramatik omkring Ribes storkepar, idet hanstorken på det tids-

punkt hvor æggene var blevet udruget, mistede sit ene ben, og der var hårdt brug for faderlig assistance til fodring af ungerne. Men på mirakuløst vis klarede fuglen sig alligevel igennem sommeren, og det lykkedes at få to flotte unger på vingerne. Den dramatiske hændelse, som heldigvis endte lykkeligt, medførte at der kom mere fokus på storkene i Ribe, for det var en historie, der kunne anvendes i turismøjemed og i avisomtale.

Nyheden i maj 2001 om, at Danmark måske for første gang i 500 år ikke ville få nogen storkeunger, øgede fokus på storken i pressen. Siden 2001 har der som nævnt været et webkamera rette mod storkenes liv i reden, så det er muligt for mennesker over hele verden at holde øje med de populære fugle. Interessen for at følge storkene på adressen www.jv.dk har været særdeles stor; alene i perioden 1-21. april 2001 var der 632.388 sidehenvisninger på Ribes netsted, hvoraf storken tegnede sig for ni ud af ti. Det faktum at det ikke kun er danskere, der klikker sig ind på »storkesiden«, men også personer af forskellige nationaliteter viser, at storken i Ribe har fået international betydning.

Fuglenes ankomst i Ribe ventes med spænding hvert år fra steder rundt om i hele verden, og byen har i de seneste år været den stolte værtsby for nogle af Danmarks sidste storke. I 2004 blev det til hele fem unger, hvoraf desværre kun to overlevede. I 2005 måtte man længe spejle forgæves efter storke i reden på Det Gamle Rådhus. Hanstorken ankom den 15. juli, og forblev alene resten af sommeren. Det bliver spændende, om der i de kommende år kommer storke til Ribe, for selvom man på turistbureauet fra 2006, har valgt at skære ned på markedsføringen, pga. det usikre besøg, vil en eventuel ankomst sætte gang i alle sejl, for den reklame, storken kan give Ribe som turistby, er ubetalelig.

Ribe forbindes dog stadig både i Danmark og udlandet med storke, og turistbureauet modtager f.eks. sommetider telefonopkald fra personer, der spørger om, hvor man f.eks. kan købe en 'barselsstork', dvs. en stork i plastik eller træ som bærer en dukke i en tøjbylt i næbbet, og bruges til at sætte i indkørslen hos forældre, der har fået en nyfødt.

På samme vis som Ribe i medierne stadig blev omtalt som »storkenes by«, og turisterne fortsat rejste til Ribe for at se storke i perioden 1973-1978, hvor byen ikke fik storkebesøg, så vil der, i det tilfælde at denne fugl i fremtiden skulle svigte Ribe, gå mange år før stedet ikke længere vil blive forbundet med storke, og turisterne ikke kommer på turistbureauet for at spørge efter dem.

Andre erindringssteder i Ribe

Storken er imidlertid ikke det eneste erindringssted, Ribe anvender som turistattraktion. Vægteren, vikingerne og sloganet »Ribe – Danmarks ældste by« er andre eksempler på erindringssteder, der anvendes succesfuldt.

Mht. vægteren, så ophørte de sidste oprindelige vægttere i Ribe deres arbejde i 1902, mens den nuværende vægter, oprindeligt var resultatet af en idé i 1935 til at få turisterne til at overnatte i Ribe.¹⁷

Vikingerne, som erindringssted er modsat storken og vægteren, først blevet anvendt af turismen i de sidste årtier, fordi vikingetidens Ribe først blev fundet ved udgravninger foretaget i perioden 1973-1991, og den første udstilling med vikingefund blev åbnet i 1989 i Hans Tausens Hus.¹⁸ Men i vikingerne som erindringssted fandt turismens aktører i Ribe en ny turistmagnet, hvilket i 1995 resulterede i åbningen af museet 'Ribes Vikinger' samt frilandsmuseet 'Ribe VikingCenter'.

De arkæologiske fund af vikingetidens Ribe

er desuden det reelle bevis på, at Ribe er Danmarks ældste by. Fra begyndelsen af 1950'erne markedsførte Ribe sig da også som sådan. Men i 1969 mistede byen sin status til Viborg, indtil fundene fra vikingetiden i slutningen af 1970'erne beviste, at Ribe er Danmarks ældste by. Storken, vægteren, vikingerne, domkirken, de gamle huse og gader samt andre erindringssteder, indgår alle i begrebet »Ribe – Danmarks ældste by«, for det er ved turismens anvendelse af disse erindringssteder, at man kan vise turisterne, at Ribe er Danmarks ældste by.

Årsagen til at Ribe er blevet en velkendt turistby, skyldes således byens mange erindringssteder, for de steder jeg har nævnt, har alle udover en lokal samt national funktion, også forbindelse til erindringssteder i andre lande. Det er via denne internationale tilknytning, at turismen succesfuldt kan anvende erindringsstederne som turistattraktioner. Storken, vægteren, vikingerne, Ribe – Danmarks ældste by, domkirken og de gamle huse m.fl. har alle forskellige funktioner, men fælles for stederne er, at de har betydning for danske såvel som udenlandske turister.

Pga. den særlige stemning der hviler over byen, er Ribe ofte blevet omtalt som en helt speciel gammel by. Udenlandske turister bemærker, hvordan byen skiller sig ud, hvilket i høj grad illustreres med dette citat fra en artikel skrevet af en amerikansk journalist under dennes ophold i Ribe i sommeren 1939, gengivet i Vestkysten den 6. marts 1940: »Jeg standede pludselig ved en uventet Støj: Saa i Vejret og fik Øje paa en ensom Stork. Den stod fuldkommen stille et Øjeblik i Reden paa Toppen af Skorstenen, saa stak den sit lange Næb i Vejret, bøjede det saa langt bagover, at det næsten rørte ved dens Ryg og frembragte en hul, raslende Lyd, som naar man slaar en Bambuskæp mod en Cementmur.

Havde ikke nogle Cyklister og et Lastautomobil netop passeret mig i dette Øjeblik, kunde jeg godt have troet, at jeg var spadseret ind i en anden Tidsalder. At sige, at Ribe er den ældste By i Danmark, er ikke nok. Det er den fuldstændige virkeliggørelse af en Drømmens Middelalder-Domkirkeby, en levende Levning fra det 12. eller 13. Aarhundrede...«

Vægterens funktion som en levende turistattraktion er således med til at forstærke indtrykket af Ribe som en stemningsfuld middelalderby, ved at bære autentisk uniform, lygte og det ægte middelalderlige våben, morgenstjernen, samt at synge de gamle vægtervers.

Vægteren og storken er meget populære, og storken har ligesom vægteren været en kær del af Ribe lige siden middelalderen, da storken i utallige generationer har fungeret som ripensernes lykkefugl, og har haft en meget stor betydning i folketroen. Således passer storken godt ind i billedet af Ribe som en middelalderby, og samtidigt er storken i dag blevet en så sjælden gæst i Danmark, at dens besøg i Ribe tilføjer byen en unik turistattraktion.

Vikingerne som erindringssted, er blevet en vigtig indtægtskilde. Især Ribe VikingCenter, der hvert år i maj afholder Danmarks største vikingemarked, tiltrækker mange turister fra nær og fjern. Samtidig spiller vikingerne hovedrollen i »Ribe – Danmarks ældste by«, der som erindringssted først og fremmest fungerer ved at gøre turisterne interesserede i at besøge Ribe, da en status som Danmarks ældste by gør den til en enestående by. Men ligesom storken som erindringssted har så stor en betydning for ripensernes identitet, at de ikke føler sig som hele ripensere uden storkebesøg i sommerhalvåret, så udgør betegnelsen »Ribe – Danmarks ældste by« også en vigtig brik i ripensernes identitet. Det er ikke blot et slogan, der anvendes for at fremme turismen.

Fælles for alle erindringssteder er således, at de ved turismens anvendelse vil forandres og videreudvikles, da opfattelsen af et sådant sted konstant ændres via nye fortolkninger og bearbejdelser, og dette vil en anvendelse af et erindringssted som turistattraktion altid indebære.

Noter:

1. Denne artikel er baseret på mit speciale, der blev afleveret i april 2006, med titlen Storken i Ribe: Turismens indvirkning på erindringssteder i Ribe 1899-2005. Ønskes en mere dybdegående behandling af emnet med udførligt noteapparat henviser jeg til mit speciale, der kan lånes til læsesal på Syddansk Universitets Bibliotek.
2. For nærmere information om erindringssteder se Francois & Schulze (ed.) 2001. Især bind 1, s. 15-19, samt Rheinheimer 2003 og 2004.
3. Yderligere information om storkens funktion som myte, varsel m.m. kan findes i Brøndegaard 1985, Helms, m.fl. 1927, la Cour 1938, samt Skov 2003.
4. Dette afsnit om storkens historie i Ribe er baseret på Skov 1992, samt Skov 2003, s. 69-70.
5. For yderligere information om storken som uofficiel nationalfugl se Brøndegaard 1985, Dybro 1979, og Skov 2003.
6. Dybbro 1979, s. 5.
7. Hestehave, Torben & Mulvad, Søren. Glimt fra det gamle Ribe – Gamle postkort fortæller om Danmarks ældste by. 1994 Antikvarisk Samling, s. 26 samt oplysning fra telefonsamtale med Karl H. Andresen d. 28/11 2005.
8. Nærmere oplysninger ang. postkortenes historie m.m. kan findes i Walter 1995, og desuden udkom der i 2006 bogen Danske brevkort og postkorts historie 1871-2006, skrevet af Steffen Riis, der heri besvarer mange hidtil ubesvarede spørgsmål om postkort.
9. (Forfatter unævnt). Ribe. Illustreret Vejledning for Turister. Ribe: Turistforeningen for Ribe og Omegn, s. 11. 1901.
10. (Forfatter unævnt). Ribe. En kortfattet Turistbog. 2. rettede udgave. Ribe: Ribe Turistforening, s. 6. 1920.
11. Jensen, Stig & Madsen, Per Kristian. Med Hugo Matthiessen gennem Ribe september 1917. Eshjerg: BYGD, s. 5. 1983.

12. Haar, Helge & Nørregaard, Tage. Ribe. En kortfattet Turistbog. 3. omarbejdede udgave. Ribe: Ribe Turistforening, s. 8. 1930.
13. Jensen, Aage. En 2 Timers Rundtur i Ribe. Ribe: Ribe Boghandel, s. 42. 1946
14. Jacobsen, Aage. Ribe. En kortfattet historisk Beskrivelse og en vejledning for en 2½ Timers Rundtur gennem Byen. Ribe: Dansk Hjemstavns Forlag, s. 23 og 31. 1954-1966.
15. Skov 2003, s. 34-35.
16. Oplysninger via mail fra Hans Skov den 19. og 23. januar 2006.
17. Nærmere information om vægteren i Ribe kan findes i Svendsen, Preben Fog. Vægter i Ribe – en kort fortælling om vægtertraditioner i Danmarks ældste by. Ribe: Sparekassen Sydjylland. 1981.
18. Se f.eks. Jensen, Stig. Ribes Vikinger. Ribe: Den Antikvariske Samling. 1991.

Litteratur

- Brøndegaard, V.J. Folk og Fauna 2. Dansk Etnozoologi. København: Rosenkilde og Bagger. 1985
- Dybro, Tommy. Storken. Holte: Skarv's ornitologiske serie. 1979.
- Francois, Etienne & Schulze, Hagen (ed.). Deutsche Erinnerungsorte bd. I, II og III. München: Beck. 2001.
- Helms, O. m.fl. Storken. København: Hage og Clausens Forlag. 1927.
- la Cour, Tage. Gøg, Stork og Svale i Sagn og Tro. København: P. Haase & Søns Forlag. 1938.
- Rheinheimer, Martin 2003. »Stormfloden som myte – kampen mod havet og menneskets søgen efter identitet«, i Sjøklen 2003. Årbog for Fiskeri- og Søfartsmuseet, Saltvandsakvariet i Esbjerg, s. 150-173.
- Rheinheimer, Martin 2004. »Vom persönlichen Mythos zum lokalen Erinnerungsort. Hark Olufs und das Geschichtsbewusstsein der Amrumer«, i Lundt, Bea (ed.) 2004. Nordlichter. Geschichtsbewusstsein und

Geschichtsmythen nördlich der Elbe. Köln: Böhlau Verlag, s. 199-226.

Skov, Hans 1992. »Ribe – Storkenes By – storkenes 500-årige historie i Ribe«, i Fra Ribe Amt 1992, bd. XXV-3, s. 382-391. Udgivet af Historisk Samfund for Ribe Amt.

Skov, Hans. Storken. En Kultur- og Naturhistorie. København. 2003.

Walter, Karin 1995. Postkarte und Fotografie. Studien zur Massenbild-Produktion. Würzburg: Veröffentlichungen zur Volkskunde und Kulturgeschichte.

Særlig tak til:

Karl Heinrich Andresen, Granly 9, Ø.V. 6760 Ribe, for tilladelsen til at anvende postkort fra hans imponerende samling, samt hans store hjælpsomhed med besvarelsen af diverse spørgsmål ang. postkort.

Hans Skov for hjælpsomhed med besvarelsen af diverse mails med spørgsmål ang. storke.

Ribe Turistbureau for tilladelsen til at anvende diverse kildemateriale fra arkivet over Ribe Turistforening 1899-1999, samt de ansattes hjælpsomhed med besvarelse af diverse spørgsmål ang. turismen i Ribe.

Ribe Byhistorisk Arkiv for hjælpsomhed i forbindelse med søgning samt udlån af kildemateriale.

Martin Rheinheimer, professor i maritim og regional historie ved institut for Historie, Kultur og Samfundsbeskrivelse på Syddansk Universitet i Esbjerg, for uvurderlig vejledning i processen med udarbejdelsen af mit speciale samt denne artikel.

Christina Balslev Jespersen. Født 1980.

Kronprinsensgade 90, 1.th. 6700 Esbjerg. Cand. mag. i historie og social-antropologi hhu. ved Syddansk Universitet Esbjerg og Århus Universitet.

Aastrup Sogn i besættelsesårene 1940-1945

Af Olga Pedersen

Historisk Samfund for Ribe Amt indsamlede efter befrielsen i 1945 skildringer af forholdene i de enkelte sogne under besættelsen.

Indsamlingen af oplysninger foregik på den måde, at biskoppen i Ribe udsendte et cirkulære til sognepræsterne, der så efterfølgende returnerede deres beretninger, som biskoppen indsendte til Landsarkivet i Viborg, hvor de en lang årrække var klausuleret som lukket materiale.

Efter 50 års forløb er disse indsamlede optegnelser imidlertid blevet tilgængelige for forskere i besættelsestidshistorie.

At de ikke altid blev leveret til tiden og dermed måske har fået farve af efterkrigsforholdene, ses af daværende præst i Aastrup og Starup Sogne 1936-1970, Knud Høgsbro Østergaards brev den 27. januar 1949, hvor han skrev til biskop Scharling i Ribe: »Hermed sender jeg Dem den beretning om forholdene her i sognet, som skulle være indsendt for længe siden. Det meste er skrevet i 1947, men resten har jeg først fået skrevet nu i de sidste dage. Jeg håber at De kan få den afleveret til Landsarkivet inden De fratræder som biskop. Jeg har været i tvivl om, hvorvidt det ikke er for meget, jeg har taget med, men selv om det ikke er de store begivenheder, kan det måske alligevel have interesse om 50 år.«

Knud Høgsbro Østergaard var i disse år medlem af bestyrelsen for Historisk Samfund for Ribe Amt, og som den store indsamler af

lokalhistorisk stof han var, sørgede han også for, at en kopi af hans beretning blev opbevaret i Samfundets arkiv, hvor den har ligget siden.

Det har derfor ikke været nødvendigt at tage turen til Viborg for at studere hans optegnelser, som jeg her skal forsøge at bringe i en revideret udgave. Jeg har f.eks. for en stor dels vedkommende udeladt stof, der omhandler Starup Sogn, da dette er ret mangelfuldt. Endvidere har jeg udeladt personnavne, og i enkelte tilfælde omtale af enkelte personers indsats, idet jeg ikke har fundet dem relevante for en beskrivelse af, hvordan sognets hverdag så ud i årene 1940-1945.

Om forholdene under besættelsen i Aastrup sogn 1940-1945

De politiske forhold

Da krigen brød ud i 1940, var Aastrup Sogn præget af LS bevægelsen,¹ idet her var ca. 50 medlemmer af denne bevægelse, og dermed er grundpræget i sognet angivet. Dvs. det var en del materialistisk betonet. Nationalsocialismen havde ingen tilslutning. Man var i al almindelighed tilhænger af neutraliseringspolitikken og var vrede over Englands opfordring til de små nationer om at stå sammen med England.

Den 8. april 1940 var jeg til konfirmationsfest, hvor spørgsmålene blev drøftet. En lærerinde fra Aastrup troede fuldt og fast på »Ikke-

Angrebstraktaten² og var indigneret over Englands provokationer af Norges neutralitet – Altmar affæren.³

Her var ingen kommunister.

Den store del af arbejderne – næsten 100%, tog senere arbejde for tyskerne på flyvepladsen i Nørre Aastrup, de foretrak dette frem for tørvemosen, da det var langt bedre lønnet. En del af husmændene og bønderne kørte sten for tyskerne til samme flyveplads.

9. april 1940

Den 9. april 1940 kom så besættelsen. Her mærkedes den ved stærk overflyvning mellem klokken fem og seks om morgenen – først højtgående jagere. Jeg vågnede og sprang straks op. »Nu er det Norge, det gælder«, tænkte jeg og løb ned på vejen i pyjamas og overfrakke. Jeg

nåede at fotografere et par maskiner, der slog ind over præstegården. Ingen vidste noget.

Kl. syv hørte jeg meldingen fra New York på kortbølge om at København var besat kl. fire og grænsen var overskredet. Fem minutter senere ringede sognefogeden og fortalte, at grænsen var overskredet, vi skulle bare være rolige og »tage godt imod dem«.

Strømmen af besættelsestropper gik uden om disse sogne. Kun en enkelt bil kørte her forbi nord på. Hele den store strøm gik ad hovedvej nr. 1 og Holsted-Grindsted Landevej. 500 soldater blev privat indkvarteret i Ansager Sogn. En gammel kludehandler her fra sognet, Niels Rask var i Holsted By. Han kom ikke hurtigt nok til side og blev kørt over. »De gode græd og de onde lo, hvor ingen hegner kun torne gro.« Disse linier passede på de dage.

Alsangs-Møde

i Glejbjerg Forsamlingshus Søndag den 21. Marts Kl. 8.

Fhv. Redaktør G. Helweg-Larsen

taler.

Fælles Kaffeboard.

Udvalget.

I sin simestol ved kakkellovnen sad den gamle Søren Møller i Aastrup og græd, og husmandsføreren N. A. Thuesen gik fortvivlet frem og tilbage på vejen. De fleste konstaterede dog det skete som noget uafvendeligt, men noget som ikke kom til at berøre dem selv.

Kun langsomt kom nyhederne frem om kampene ved Søgård og Haderslev, men hovedindstillingen var den, at det skulle man have ladet være med.

I den almindelige befolkning var der stor angst for det, man kaldte »norske tilstande«. I Indre missions kredse stillede man sig forhåbningstomt overfor, hvilken virkning det ville få i religiøs henseende. Man så på det, der var sket, som et kald til omvendelse. »Det var Gud, der havde sendt de tyske tropper over os som et tugtens ris.« Den teologi har jeg nu aldrig forstået. Det var som om de der talte, således stod passivt og betragtede det, der skete.

Der mærkedes ingen forøgelse i kirkegangen i Aastrup Sogn. Da jeg ikke måtte køre bil og der var mødeforbud, blev det heller ikke let at samle folk til andet end gudstjenester. Men her var ordet også frit.

Alsangen

I anledning af Kongens fødselsdag den 26. september 1940 blev der påbegyndt et nationalt arbejde med alsangsmøder. Disse blev afholdt i Glejbjerg Forsamlingshus og fandt nogenlunde god tilslutning. Her var min bedste støtte Hans Gammelgaard i Terpling. Så længe han var i bestyrelsen for forsamlingshuset, gik det godt. En særlig aften var, da vi havde fremvisning af lysbilleder med musikledsagelse og kortfattet tekst til billederne, der var fra »Danmarks historie«. Af talere havde vi f.eks. besøg af redaktør Helveg Larsen, J. Bukdahl, redaktør Knud Gjedde og Erik Appel.

Alsangsaftenerne væltede dog på, at der for-

langtes leje af forsamlingshuset, og da der også skulle betales en krone pr. deltager til foredragsholderne, kunne der ikke skaffes midler nok til at dække omkostningerne.

Illegale blade

Gennem dansk – nordisk ungdomsforbund og ungdomssamvirkets meddelelser fik jeg en del oplysninger om de indenlandske forhold. Senere kom så de illegale blade. Men var der noget, befolkningen var bange for, så var det disse blade. Man var ængstelig for tendensen og følgerne deraf. Kaj Munks artikler brød man sig heller ikke om. Hans tone var for skrap og respektløs over for autoriteterne. Myndig-

indgangsdøren fik indmuret en flaske med bl.a. følgende: »I året 1942, da Christian den X var konge i Danmark, da tyskerne havde besat landet og byggede fæstningsanlæg og flyvepladser alle vegne til beskyttelse for os, byggede vi selv denne ny skole og gymnastiksal til værn for dansk sprog, dansk sind, dansk tone og dansk tænkemåde i det håb at »immer det dages dog på ny, hvor hjerterne morgen vente«.

Den norske kirkekamp

Det var ubehageligt for mig, at biskoppen nedlagde forbud mod at omtale den norske kirkekamp. Forbuddet kom den 26.2.1943, og jeg læste den netop som jeg stod og skulle til Agerbæk for at tale om biskop Bjerregaard. Forbuddet blev ikke fulgt af mig, og jeg underskrev protestadressen til Kirkeministeriet i fuld bevidsthed om risikoen. Denne blev udfærdiget i Esbjerg i marts 1943 og det hed: »Når talen er om spørgsmål, der berører samvittigheden, må vi erklære, at vi ikke føler os bundet af hensynet til ydre vanskeligheder, men kun af hensynet til sandhed og ret« Pastor Plesner i Darum og Balslev i Bramming skrev også under.

Krigens alvor

Vi havde her i sognet flere mindelser om krigens alvor i disse år. En aften faldt en bombe i Rodebæk. Detonationen var så voldsom at der sprang ruder her i præstegården, og boligen rystede så voldsomt, at man skulle tro, skifertaget faldt ned. Bomben var på 2000 kg og blev kastet ned fordi maskinen blev forfulgt af en tysk jager. Flere ejendomme blev beskadiget, og en ung pige alvorligt såret.

En anden bombe faldt nord for Brogården (Starupvej 1) ved sogneskellet til Agerbæk, og en spærreballeon drev ind over os. Den gik i lav

hederne forsøgte på alle måder at dæmpe op for den gærende uvilje imod besættelsesmagten. Fra biskoppen kom den 16.10.1942 fortrolig meddelelse til sognepræsterne om at »undgå at fremsætte eller gengive udtalelser, hvis tendens er uvenlig mod Tyskland eller de tyske besættelsesmyndigheder.«

Den 20.6.1941 udsendte skolemyndighederne forbud mod demonstrationer i »ord eller gerning!« Det var mig dog en stor tilfredsstillelse, at jeg ved grundstenens nedlæggelse i Tvile – Terpling ny skolebygning til høre for

højde hen over Brogården og fortsatte mod nordøst. En anden spærreballon passerede Jes Jessens gård i Grene (Gjettrupvej 21), hvor den forårsagede kortslutning og rev skorstenen af skrædder Hansens hus.

Antiluftskytsets torden fra Esbjerg kunne vi altid høre, og jeg stod tit og så på projektørernes lysstriber, der flaksede hen over himlen for at søge efter bombemaskiner.

Den 10.12.1942 lykkedes det tyskerne at skyde en Lancstermaskine ned. Den styrtede ned ved Tjæreborg. Der var syv mands besætning på flyet, en australier, en newzælænder, en englænder og fire canadiere. Tyskerne skød på dem, mens de gik ned i faldskærm. En af canadierne nåede til Mikael Gejls gård (Fåborgvej 6) ved at vandre gennem Tjæreborg Mose. Han havde været i forbindelse med folk i Grimstrup og Bramminge, og kom så hertil.

Jeg kunne ikke på det tidspunkt finde nogen udvej til at hjælpe ham på anden måde end med mad, kort og oplysninger. Han havde ingen penge og jeg havde intet tøj, jeg kunne give ham. Der var også spørgsmålet om, hvem man kunne stole på. Der var ingen i sognet der talte engelsk. Det danske politi turde man ikke henvende sig til.

Han hed D.F.Mc.Donald, og var operatør i Royal Canadian Air Force 109064. Han var fra Calgary i Alberta. Jeg skrev illegalt over Sverige til hans mor, og har siden haft den usigelig store glæde at få brev fra ham om, at han var kommet godt hjem. Jeg glemmer aldrig dette møde og den samvittigheds kval jeg var i. Senere fik jeg at vide, at min egen bror »Gemysen«⁴ kunnet have hjulpet, hvis flygtningen var kommet til København. Men jeg anede ikke dengang, at han var med i de illegale transporter til Sverige og i samarbejde med »Citronen« og »Flammen« fra modstandsgruppen »Holger Danske« i København.

I sommeren 1943 begyndte vi at mærke mere til krigen. Der blev oprettet en såkaldt lytterpost på højdepunktet i Nørre Aastrup. Det varede noget, inden jeg blev klar over, hvad det var for noget. Vagtmandskabet var på ca. 8-10 mand. Der var et udkigstårn, ca. otte meter højt, en barak, en sovesal og kontor. Mandskabet spiste på en af de nærliggende gårde. Da der var overgang i telefonledningen kunne jeg lytte med og høre hver gang, der fandt overflyvning sted. Der blev afgivet melding til Flugo, luftmeldecentralen i Kolding, om højde, retning, antal og art af maskiner.

Til at begynde med gik alt roligt. Det var lidt ældre soldater, der var stationerede her. Men en aften gik det galt.

De unge holdt gilde hos Anders Schmidt, og der dansedes i laden. Ud på aftenen kom de tyske soldater ind og vilde være med til gildet. De havde en kasse øl med og var noget berusede. Da en af de unge piger nægtede at danse med en af dem, blev de rasende, løb til barakken og hentede geværer, hjelme og håndgranater. De ryddede nu laden, og de unge måtte løbe derfra uden at få deres cykler med. Inde i stuen sad nogle og drak kaffe. Da loen var ryddet, kom turen til dem. Med hævet revolver og stående i døren kommanderedes »heraus«.

Siden den aften var forholdet til lytterposten noget køligere, og der var ikke længere så mange, der skulle have handlet tobak eller set tyske film, når den ambulante filmvogn kom på besøg.

Værre blev det den 5.12.1943, da en ung mand fra Debel i Agerbæk Sogn, Jens Gavlbjerg, blev beskudt og såret, da han i morgendæmringen sammen med en kammerat passerede skellet mellem Aastrup og Agerbæk, på vej til Esbjerg, for at arbejde ved fæstningsanlæggene der. Han sprang af cyklen, da han hørte nogen råbe, men da han ville gå over på den anden

side af vejen ramtes han af et skud. Han blev ført til tysk lazaret i Esbjerg, men havde lidt et stort blodtab.

Skolerne besættes

15.12. 1943 kom tyske officerer for at se på de nye skoler. Aastrup Skole havde lige været i brug i ca. en måned. Salen var helt ny med bøgemarketgulv og andenlæreren var lige kommet på plads i sin lejlighed. Tyskerne syntes godt om skolen. De så også på Tvile skole, Forsamlingshuset og Glejbjerg Hotel.

Første juledag, mens jeg var i kirken, kom officererne igen og meddelte, at Aastrup Skole kunne vente indkvartering fra begyndelsen af januar. Den 30.12. kom kvartermester Schiller fra Solbjerg ved Skanderborg og forlangte, ikke alene skolen, men tillige kirkens hestestald og flere private lejligheder. Der kom så 169 mand under kommando af oberstløjtnant Rehm.

Aastrup Skoles to ældste klasser blev flyttet ned i Missionshuset, og den lille klasse hen i konfirmandstuen. Jeg vidste, at der ellers kunne være fare for, at også den blev beslaglagt.

Det viste sig at være et mærkeligt kompagni. Kun ca. 40 var tyskere. Resten var fra Elsass, Checko-slovakiet, Østrig og Polen. De var tvunget ind i tjenesten for Værnemagten. En ung elsasser var blevet truet med, at hans forældre ville blive deporteret, hvis han ikke frivilligt gik med. En anden fra Elsass havde været fransk soldat i Indokina og var kommet hjem derfra og havde været med i kampene ved Dunkerque. Hans bror var skudt under flugtforsøg. Hans kæreste var skudt uden at han vidste hvorfor. I sin brystlomme bar han Trikoloren og Elsasserkorset.

Nogle af elsasserne kunne næsten ikke tale tysk. Deres største ønske var at få lov til at høre fransk radio fra B.B.C., og det fik de lov til.

Jeg blev en aften bedt om at komme hen til

en nabo for at være tolk, da der var kommen en elsasser, som gerne ville høre radio. På vejen dertil mødte jeg ham. Han rystede af angst, da jeg standsede ham og lyste med lommelygten. Han troede jeg var en tysk officer. Jeg glemmer aldrig denne forskræmte og forkuede dreng, som man næsten ikke kunne trøste, fordi sprogkundskaberne ikke slog til.

Hele skolen blev taget i brug til sidste kvadrant. Gymnastiksalen blev brugt som sovesal. Her sejlede gulvet tit i vand, når soldaterne kom sent hjem med dyngvådt tøj. I tørverummet var der arrest med en lav briks af rå brædder. I sløjdlokalet var der våbenkammer, og skolekøkkenet var kantine for de menige. I mellemklassen var der officersmesse. Lærerelejligheden var indrettet til skrivestue. Bag ved skolen var der køkken. Nede i kælderens var der slagteri og det var ikke så få svin, der blev skudt og slagtet her. Hvor de fik dem fra, har jeg desværre aldrig fået at vide, men i al fald i to tilfælde var de her fra sognet.

Kompagniet havde feltnummer 59101 E. Det var Battaillonens 4. kompagni. 1. kompagni lå i Starup. De to andre i Fåborg og Årre. Staben lå i Agerbæk. (Hauptmann Kesselmann) Det var panzergrenadier batalion 98 med hjemsted Zullichau ved Schwiebus i det polsk besatte område af Tyskland. Det var en rekruttskole, hvorfra der blev sendt rekrutter til hovedafdelingerne i Rusland og Italien. Uddannelsen var meget forceret og hård og foregik både søndag og søgn og den halve nat med i ca. seks uger, så af sted til fronten.

Derudover var der alarmøvelser og natmanøvrer. Det gjaldt jo åbenbart om at holde rekrutterne under kommando ustandseligt, for at der ikke skulle blive tid til at tænke. Søndagen blev brugt til idræt, men det var også kamufleret uddannelse. Det foregik altid i kirketiden lige uden for kirkegårdslågen på skolens sports-

Tyske soldater på vej fra Klelund til Aastrup skole 1944. Foto: Knud Høgsbro Østergaard.

plads og under hyl og skrål. Manøvrerne holdtes på Martin Clausen og Hans Nissens hede i Vester Aastrup. Senere flyttedes disse øvelser til Klelund Plantage. Hedearealerne er stadig (i 1947) farlige at færdes på på grund af efterladt ammunition.

Enkelte gange blev der også holdt natøvelser i egekrattet ved Egelund på Fåborgvej, og i Glejbjerg Plantage. Projektiler gik engang gennem vinduet i Martin Clausens ejendom (Fåborgvej 9) og lyssporkugler satte to gange ild på Katbøl Hede. Den sidste brand, de forårsagede, var i Klelund Plantage hvor der brændte flere hundrede tdr. land.

Når de marcherede, sang de på kommando og næsten altid den samme melodi: »Halli Hallo«. Vi hørte aldrig de kendte tyske parti- og nationalsange, som: »Wir fahren gegen

Engeland«, »Horst Wessel, Deutschland«, »Die Wacht am Rein,« o.l.

Rolige forhold

I reglen var forholdet til Værnemagten roligt. Tropperne var jo næsten i gang hele tiden. De privat indkvarterede officerer opførte sig også nogenlunde. Enkelte episoder, som viser, hvor farlig situationen var, indtraf dog.

Nogen tid efter at tropperne var kommet, hørte jeg, at bageren i Glejbjerg var blevet hentet til forhør på skolen i anledning af, at han havde villet købe et maskingevær af tyskerne. Der var kommet en soldat ind i forretningen, og bageren, som havde et tomt patronbælte til et maskingevær, havde så spurgt, om han ikke kunne få nogen patroner. Det blev kendt på skrivestuen, og der opstod vild panik. Løjtnant

Stefano (en grimme Ka'1) blev rasende og truede med koncentrationslejr og alt muligt. Det lykkedes lærer Jepsen at hindre, at bageren blev arresteret og ført bort, idet han fik militærretten sat her på skolen. Under forhøret fik han sagen drejet ved at hævde, at da soldaten ikke kunne dansk og bageren ikke tysk, måtte kommandanten da kunne forstå, at der ikke kunne være tale om en regulær handel. Bageren havde bare villet aflevere det fundne bælte. Soldaten indrømmede, at bageren også bare havde tegnet et sådant bælte; men han havde et, og det blev hentet, afleveret og sagen hævet. Stefano havde mistanke om, at der stak noget under, men kunne ikke klare sig i argumentationen.

Bageren blev også skyldt for at sælge brød til soldaterne og modtage cigaretter som betaling – men kun til elsassere. Det var løjtnant Stefano også rasende over, idet han var bange for en undergravning af disciplinen derved, at folk var gode mod elsasserne. Denne sag klarede lærer Jepsen også for bageren, idet det lykkedes ham at overbevise Stefano om, at brødet var fra dagen i forvejen, og derfor kunne de godt få det op til skolen til fordeling mod behørig kvittering. Han vidste ikke, at elsasseren havde flere cigaretter hjemmefra end tyskerne, og derfor bedre kunne købe frisk brød.

Tyskerpiger

Der var kun få af de unge piger her fra sognet, der indlod sig med tyske soldater. Enkelte gifte koners opførsel var mere ufattelig. Her skal ikke nævnes navne, da det er bedst at glemselens slør lægger sig over dem. Forholdene på dette område var jeg imidlertid godt underrettet om gennem en tysk Røde Kors soldat, der vidste, hvem der havde tilført hvem venerisk smitte. En af mine konfirmander var ganske særlig impliceret, men skønt jeg vidste det, kunne jeg ikke overbevise moderen derom, da

jeg vanskelig kunne opgive min kilde. Hun rejste fra sognet. Udadtil lod hun fornærmet, indadtil var hun måske klar over situationen.

Et enkelt voldtægtsforsøg fandt sted overfor to unge KFUK'ere. Da lærer Jepsen fik det at vide, gik han over på skrivestuen og klagede over det passerede. De unge piger var blevet klædt delvist af og havde fået tøjet revet i stykker, men havde haft helt til at flygte. Hele staben på skrivestuen blev rasende over beskyldningen og truede igen med koncentrationslejr. Det lykkedes dog at få sagen frem til saglig behandling. »Den skyldige kunne jo findes. Han var ikke nået hjem endnu, så man kunne jo blot afspærre skolen og så tage ham når han kom tilbage« sagde Jepsen. Man fik også fat i ham, og de to piger blev hentede. De blev ført forbi ham og skulle blot sige ja eller nej. De gik forbi og sagde så nej, idet de ikke turde sige ja. Det ordnede Jepsen og retten blev sat i lærerbibliotek. En højstående tysk kriminalrat og en dansk S.S. soldat kom fra Århus og ledede forhøret. Soldaten blev ført frem af to soldater og tilstod. Han blev dømt 1½ års tugthus. Fem, seks andre kvinder havde været udsat for noget lignende.

Nu skyder de

En anden begivenhed fra 1944, som jeg ikke har dato på, var lige så uhyggelig. En tysk soldat, som strejfede om på Aastrup Nørremark, havde skudt på flere forskellige, bl.a. Else Frandsen. Han sad i kornmarkerne og iagttog, hvem der arbejdede på marken, rejste sig så og skød og dukkede sig igen. Da Chr. Callesens sønner standede ham, tog han flugten på cykel, men standede og skød så efter dem, men på så lang afstand, at de blot følte, at kuglerne peb omkring dem. De blev ikke ramt. En anden gang skød han efter en slåmaskine. Det blev vist ikke opklaret, hvem han var. Kompagniet her mente,

det var en soldat fra en af de andre garnisoner, der havde fået sine nerver ødelagt ved fronten. Efter min henvendelse på kontoret, hvor jeg havde de tomme patronhylstre med som bevis, standsede disse vanvittige skyderier dog.

Den begivenhed, der rystede sindene mest her i sognet og bidrog til, at folk fik øjnene op for, hvordan tyskerne egentlig var, var vognmand Hans Hansens deportation til Pommern.

Han havde ikke villet køre for tyskerne og havde derfor pådraget sig deres unåde. Han passede sine ture til slagterierne i Kolding og Esbjerg. Hertil havde han købt et bildæk i Odense, der viste sig at stamme fra Værnemagten. Det var der mange vognmænd, der havde, men når de kørte for tyskerne gjorde det ikke noget. Hansen blev arresteret og sendt på tvangsarbejde i Pommern. Han havde kone og mange ukonfirmerede børn, så det var en uforholdsmæssig hård straf. På foranledning af sognefoged Otto Ottosen, i forbindelse med sognerådet og formanden for andelsorganisationerne her i sognet, blev det først forsøgt at få ham frigivet, men uden resultat. Derefter prøvede vi at få ham benådet. En af de tyske sanitetssoldater, dr. jur. Richard Hercher, fra Freiburg, skrev her ved mit skrivebord på sognerådets vegne en benådningsansøgning på tysk til general von Hanneken, som vi lod gå gennem politimesteren i Ribe.

Brevet vi sendte havde følgende ordlyd: »Til den tyske kommandant for Værnemagten i Danmark, Hr. General von Hanneken.

Vi, underskrevne sognefolk i Glejbjerg, Aastrup Sogn, beder Dem, Hr. General om benådning af vor medborger Hans Hansen, der på grund af hæleri er idømt frihedsstraf på 4 måneders fængsel den 26. april 1944 i Silkeborg. Den idømte straf er ubetinget og skal afsones i Tyskland.

Vi begrundet vor ansøgning med, at vor medborger hidtil er ustraffet og ikke tidligere har stået for nogen retslig anklage og utvivlsomt ikke var sig rækkevidden af sin handlemåde bevidst.

Dommen har ramt ham hårdt, da han hjemme har kone og 6 mindreårige børn. Han har utvivlsomt handlet af uegennytte og alene af hensyn til sin forretning, som han driver til nytte for medborgerne.

Gennem mange år har Hansen besørget transporten af svin og kreaturer herfra til Esbjerg og Kolding. Hansen er en rolig natur, der aldrig tidligere har handlet imod hverken sit eget lands eller den tyske værnemagts interesser.

Vi anmoder Dem, Hr. general om at afkorte den idømte straf af ovennævnte årsager.«⁵

Nu bagefter kan det godt se noget naivt ud, men som forholdene var dengang, var det den eneste udvej, vi havde for at gøre noget. Det var Værnemagten og ikke Gestapo, der havde dømt ham og derfor mente jeg, der var en chance.

Nogen tid efter fik jeg, ved en henvendelse til politimesteren i Ribe telefonisk besked om at ansøgningen var imødekommet, men nogle dage efter meddelte han mig, at det alligevel ikke var tilfældet.

Hans Hansen kom på landarbejde på et stort gods i Pommern i nærheden af byen Rommelsburg, nordøst for Neu Stettinn ved den polske grænse. Han kom hjem lige før kamphandlingerne begyndte i dette område. Han var stærkt afkræftet, men glæden var stor – både for ham og for os.

Dr. Iversen i Vejrup, som var vores huslæge, og som jeg derfor havde nøje forbindelse med, også i nationale spørgsmål, blev taget af Gestapo og ført til forhør i Esbjerg, fordi han havde behandlet en tysk desertør, der opholdt

Vognmand Hans Hansen efter hjemkomsten fra tysk fængsel i 1944. Foto i Aastrup Sognekirke. B 2327.

sig her i sognet bl.a. hos Chr. Nissen i Nyslund (Nyslundvej 9). Det var med stor koldblodighed han klarede at komme fri af deres klør. Hans sag stod dårligt, men han henholdt sig til sit lægeløfte og til, at han da ikke kunne tænke sig det var en desertør, da det dog måtte være udelukket, at en dersertør kunne gå frit omkring i så lang tid i et af Værnemagten besat område.

Jeg var også selv ved at komme i vanskeligheder en gang. Det var i løjtnant Stefanos »rege-

ringstid«. Der havde været meget stærkt luftangreb på Berlin, og bombemaskinerne tordnede her ind over mod sydøst i den ene formation efter den anden. Den aften skulle dr. Iversen komme og fortælle om sin befrielse fra Gestapo, og jeg var ude for at se efter ham og bombemaskinerne. Næste morgen kl. 7 kom drengene løbende og fortalte, at der gik en tysk soldat i haven og kiggede ind ad vinduerne. Det var løjtnant Stefano. Jeg gik ud til ham og mødte ham ved østgavlen og spurgte hvad han ledte efter. Han ledte efter præsten. Det var mig, hvad han ønskede. Han ville bare sige, at jeg var set aftenen i forvejen ude på gårdspladsen signalerende til de engelske flyvemaskiner. »Så-h!« sagde jeg. »Jeg var ude at lukke for høn-sene og dertil havde jeg en håndlygte med mig. Jeg mente også at have tændt min pibe, og da det var dansk tobak, tændte jeg den nok nogle gange, men signalere til flyverne, var der ikke tale om«. »Nå,« svarede han, »men De må vel vide, at De er kendt for at være engelskvenlig«. Hertil svarede jeg: »Jeg er dansk præst og De finder ikke en præst i hele Jylland, der tænker anderledes end jeg«. For øvrigt skulle han ikke gå efter rygter, men hvis der var noget han ville vide og havde noget at klage over, så ville jeg bede ham henvende sig direkte til mig. Om der var mere han ønskede. Ja der var en ting til. Han havde lagt mærke til, at jeg gjorde forskel på de tyske soldater. Der var nogle jeg hilste på, og andre jeg ikke hilste på. Jeg måtte vide, at det, at der var alsasser i kompagniet, ikke var anledning til at gøre forskel. De var gemanere, et folk, et blod, en race. De vidste det bare ikke selv endnu. Jeg svarede: »Dem, der hilser på mig, hilser jeg på igen. Dem der ikke hilser, dem hilser jeg ikke på«. Han spurgte om jeg da ikke vidste, at den der kommer, har pligt til at hilse. Nej, det vidste jeg ikke, og jeg følte mig ikke forpligtet til at rette mig efter militære

regler og love. Han drejede så på sin handske, sagde farvel og gik.

Sagen var den, at alsasserne kendte mig, og når jeg gik forbi skolen, og vagten var alsasser, så blinkede han med det ene øje og nikkede til mig. Det havde Stefano set fra vinduet i skrive-stuen. De andre (Nazisterne) var bare hovne og frække, når de så mig i præstekjole.

Det tyske flag ved skolen

Tyskerne rejste en flagstang ved skolen, og her var det meningen, at der altid skulle vaje et mægtigt hagekorsflag. Det gjorde der en tid. En dag kom to amerikanske jagere drønende lige ned over skolen. Den ene var en fotografeferingsmaskine. Fra den dag var det slut med at flage med hagekorset.

Synlige minder

Af synlige minder om besættelsestiden er der nu i 1947 kun flyvepladsen på Aastrup Nørre-mark tilbage. Den blev påbegyndt mandag den 17. januar 1944.

Officerene havde i december 1943 inspiceret terrænet. Nu kom entreprenør Gravesen og begyndte at rive hegnspælene op og anlægge vej fra Frydensvang ind til en større hedeblade på ca. 125 tdr. land i den såkaldte Dyrehave Mose ind mod Fåborg sogneskel. Det havde ikke gjort noget stærkt indtryk på bønderne, at grænsepælene blev revet op den 9.5.1940, men nu da det var deres egne hegnspæle, så var det straks noget andet, og det bragte dem i affekt. Der kom straks 20 mand i arbejde, fem fra Aastrup og 15 fra Agerbæk, med en løn af 1,81 kr. i timen plus akkord. Ingen arbejder havde tilsyneladende betænkeligheder eller skrupler derved. De forstod ikke, at de faktisk lavede ris til deres egen rumpe. Senere, da de begyndte at forstå dette, pralede de med, at de faktisk ikke bestilte noget. Men lønnen fik de. Den moral har siden været gængs her ude på landet i arbejderkredse og har sået en dårlig sæd i dansk arbejderstand. Entreprenøren var en af dem, der havde arbejdet længst for tyskerne her på egnen. Han hævdede at han egentlig ikke ville,

*Aastrup skole 1944
med det tyske flag hejst.
Foto: Knud Høgsbro
Østergaard.*

men blev tvunget. Han havde også allerede tjent så meget, at han nok havde råd til at sige nej, men gjorde det altså ikke. Han tvang sten og vejmateriale frem ved at true med: »Hvis I ikke vil sælge til mig, så kommer Værnemagten og tager selv«. 30 kubikmeter sten, der lige var blevet slået til skærver til kommunens brug, tog han uden videre med den bemærkning til Anders Madsen: »Du kan lige så godt holde op at slå flere, for nu tager vi dem«.

Der var nogle, der sagde nej, og der skete dem ikke noget. For marksten gav han otte kroner pr. kubikmeter. Det var tre kroner mere end dagsprisen, og det var fordi der blev budt over både i løn og varepriser, at folk gav efter. De fleste sten kom dog i banevogn fra Århus.

General Ludke havde for en stor del ret, da han i et afskedsinterview udtalte:

»Danskerne kan man købe for penge«. Der var mange der lod sig købe. Selv gårdmænd lod sig købe til at køre sten fra stationen til flyvepladsen, og jeg har svært ved at glemme det den dag i dag.

Der blev lavet flyverskjul og beskyttelsesrum og bombelagre på flyvepladsen. Meningen var at den skulle være nødlandingsplads for Eshjerg Flyveplads. Helt færdig blev den aldrig – og der landede kun enkelte maskiner på den.

Modstandsbevægelsen

Nogen aktiv modstandsbevægelse var der ikke her i sognet. Da de tyske soldater havde forladt sognet efter nytår 1945, fik jeg besøg af min fætter statsgeolog Kjeld Milters. Han var ifølge med ostehandler Hansen fra Skive.⁶ De var ude for at organisere modstandsbevægelse på disse egne i tilfælde af en engelsk landgang. Jeg havde ventet denne kontakt og meldte mig, sammen med sognefoged Kristian Madsen i Terpling, som passivt medlem. Kristian Madsen var leder af vagtværnet og havde som sådan

forbindelse med forholdene og kunne få fat i folk, når det gjordes nødvendigt. Vi turde ikke sætte hele Vagtværnet ind i situationen, da der var enkelte, vi ikke mente at kunne stole på. Blev vi røbet ved uforsigtig tale, var vi ilde stedt.

Vi fik vores forholdsordrer i forsejlet konvolut, som blev nedgravet i en have foran nogle bistader. Indholdet var så vidt jeg senere har fået at vide, løsenet hvorved vi skulle kunne kende ven fra fjende. Den der kom, skulle sige noget i retning af: »Jeg kommer fra slagteren«. Den anden skulle svare: »Jeg troede, det var fra cykelhandleren«. Så vidste begge parter, at de kunne stole på hinanden og give de fornødne instruktioner.

I dagene umiddelbart før kapitulationen, måtte sognefoged Kristian Madsen desværre gå under jorden, da han blev truet af kommandanten på Tvile Skole. Jeg savnede ham således i de mest kritiske dage. Men da situationen udviklede sig, som den gjorde, blev der ikke brug for ham.

Som nærmeste overordnede havde vi vejasistent Christensen i Grindsted. Men der var tvivl om, hvorvidt Aastrup Sogn hørte til 2. eller 3. region. Jeg fik forbindelse med vor egen politibetjent i Holsted den 4. maj om eftermiddagen og tog imod besked i de kritiske timer, da det hele brød sammen. Vi mærkede, at det hele nærmede sig en afslutning, da alle skolerne blev belagt med tropper igen i slutningen af april. Navnlig i Starup var der megen uro. Her kom også mange flygtninge, der blev indkvarterede i private hjem. Et sted tog de en lejlighed, hvor ejeren var på sygehuset. Det vakte stor uvilje. I Starup Skole kom det til et sammenstød med de tyske soldater, der ville rydde biblioteket. Jeg tog derover for at få dem til at opgive deres forehavende og forklarede de tyske befalingsmænd, at de kunne spare sig,

det hele var snart forbi. Jeg henviste til den svenske radio, som havde givet oplysninger om, at et sammenbrud var nær. Men der var intet at gøre, og jeg kørte skuffet hjem.

Da jeg om aftenen passerede Agerbæk, hørte jeg inde fra et hus en radio fra New York. Jeg tror det var ca. halv ti. Jeg hørte speakeren sige, at Hitler var død i bunkeren i Berlin. Jeg glemmer aldrig dette øjeblik. Så oplevede jeg det, vi havde sunget om i kirken i disse lange år: »Det er blandt folk et gammelt ord, hver djævel har sin tid«. Det var den 1. maj 1945.

De følgende dage forløb med stigende uro og spænding. Den 4. maj om eftermiddagen

kom min nabo, Sigurd Lykke og var oprevet. De tyske tropper ville true ham til at udlevere sine heste. Jeg rådede ham til at lade karlen køre dem til et afsides hedeareal ved »Bjørholmsminde«. Dette blev dog ikke til noget og hestene blev i stalden. I den svenske radio hørte jeg, at den danske grænse var overskredet kl. 15.

Med flint skrev jeg det på en vinduesrude, mens jeg lyttede. Vi ventede at se jagere hvert øjeblik, men der skete ikke noget.

Ved firetiden blev jeg ringet op af politibetjent Hansen, Holsted, der introducerede byledereren, landinspektør Jørgensen, som bad om at få ti mand inden aften til at være parate til at

Tyske soldater på vej gennem Aastrup den 5. maj 1945. Foto: Knud Høgsbro Østergaard.

modtage våben ved »Bjørholmsminde«. ⁷ Jeg satte mig i forbindelse med Kr. Wentzel på »Tranekærgård« der lovede at skaffe de fornødne unge karle. Det må huskes, at ingen af os havde overblik over situationen. Fronten kunne gå ind over os, hvornår det skulle være. De manglede våben langs hovedbanen. Det kunne blive nødvendigt i tilfælde af tysk sammenbrud med påfølgende plyndringer.

Nedkastningspladsen var aftalt, og alt var klar til modtagelsen, hvis ordet blev givet i B. B.C. Hvis der var en hilsen til Marie, kunne vi vente våben den samme nat.

Pladsen, der var udvalgt, lå ved kæmpehøjene nord for »Bjørholmsminde«. Her var der tre km. til de nærmeste tyske tropper og det skulle være tilstrækkeligt. Jeg var nu noget i tvivl. Lytteposten her i sognet var en slem hindring. Her var stadig fuld aktivitet. Lytterposten var nu, af hensyn til sabotagevirksomhed, flyttet til flyvepladsens område. Bylederen kom og gav sine instrukser. Jeg glemmer ikke, da Kr. Wentzel skulle lære at morse »...« med en lomelygte. Der var hans alvor og beslutsomhed som gjorde indtryk på mig. »Det behøver De ikke tage Dem af, det skal vi nok ordne, pastor Østergaard«, sagde han til mig og jeg gik ind i stuen for at høre radio. Her hørte jeg så meddelelsen om kapitulationen. Da Kongesangen lød, stod vi alle ret i den lave stue med tårer i øjnene.

Kun den, der har gennemlevet de mange år i frygt og spænding, kan forstå, hvad det øjeblik var for os, der oplevede det.

Kapitulationen

Næste morgen var jeg tidligt oppe og ved syttiden kom en vildfarende kolonne tyske soldater gennem byen på vej syd på. En halv time efter kom de tilbage og gjorde holdt på vejen fra kirken til præstegården. Jeg gik fra den ene til

den anden og fortalte, hvad der var sket. En befalingsmand ville forhindre mig deri, men jeg sagde til ham, at han kunne vente ti minutter, så ville han se flagene gå til tops og høre kirkeklokkerne ringe.

Det var en landstormsbattalion af ældre folk, der havde kørt rundt på må og få hele natten uden forbindelse med sin afdeling.

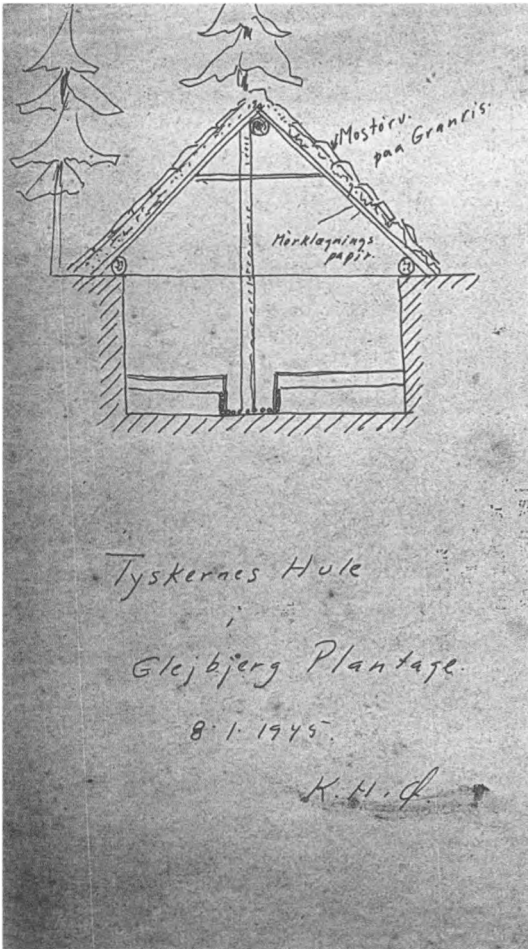
De soldater, der var indkvarterede på skolen og hotellet, afmarcherede i løbet af dagen til Oksbøl. De gamle blev her og blev indkvarterede i forsamlingshuset. Her fik de et måltid mad i henhold til de instrukser, jeg havde fået fra regionen, for at de ikke skulle begynde at tage selv.

Fra flyvepladsen flygtede vagtposterne til Vandel. Nogen påstod at der var S.S.ere og danske nazister imellem dem, men beviser derpå har jeg ikke.

Da jeg om søndagen hørte, at der nu var tomt derude og at folk var begyndt at »organisere« tingene, fik jeg vagtværnet til at holde vagt. På vagtlokalets bord i lytteposten lå journalen oplåst med de sidste meldinger fra hovedkvarteret. De var sendt kl. 02.20 og omhandlede våbenstilstanden. Protokollen var ført nøjagtigt til det sidste. Der havde været en radiosender, men den havde de taget med sig. Alt materialet derfra blev samlet i skolen og senere solgt på auktion. Det indbragte ca. 20 000 kr.

Foruden kontorinventar var der sengesteder, kakkellovne og vaskefade, skovle og træflyvemaskiner. Alt mere eller mindre værdiløst. Enkelte våben, såsom lypistoler, revolvere og rifler, fandtes skjult under madrasserne.

På Glejbjerg Station havde to desertører fra Luxemborg haft ophold i et loftskammer i et par måneder. Nu kom de frem og jeg fik jeg dem via København sendt direkte hjem. De var noget naive, og forstod slet ikke den risiko, de havde udsat deres værter for. Den ene hed Leo

Tyskernes »hule« i Glejbjerg Plantage. Tegning Knud Høgsbro Østergaard.

Kaufmann, født i Rymelingen 30.1.1926, søn af Charles Kaufmann, Schifflingen. Den anden hed Oskar Schmid, født den 2.9.1926. Søn af Mathias Schmid, Bonneweg Strasse Kahlenberg 4.

I plantagen bag stationen havde der været en hel trainkølle i flere uger. De havde indrettet sig i veritable jordhuler med kakkelovne

og sovebrikse. Hytterne var bygget efter de bedste russiske mønstre med granrafter og græstørvstag på granris. Der var i alt tre, fire hytter.

Opgøret

Der blev kun anholdt en enkelt person her i sognet. Det var en servitrice på Hotel Glejbjerg, der var mistænkt for at have stukket en frihedskæmper under ophold i en plads udensogns. Her var ikke nogen personer, der med rette kunne mistænkes. Frans Sørensens sønner i Tvilho havde haft arbejde i Tyskland, og både de og faderen var kendt som nazister, men de havde ikke gjort sig skyldige i noget, der kunne kaldes kriminelt. Efter krigen flyttede de fra sognet.

Flere havde huset frihedskæmpere. En såret mand fra Skodborg havde i lang tid opholdt sig hos Laurids Faaborg i Tvilho og en anden hos Hans Ebbesen i Terpling.

Noter:

1. LS

Landbrugernes Sammenslutning stiftedes i august 1931 under ledelse af propritor Knud Bach. Under indtryk af de mange tvangsauktioner krævede LS samfundets hjælp mod skatte- og rentebyrden. Omtrent hver anden bondefamilie havde tilknytning til LS i 1930'erne, og under LS's ledelse organiserede bønderne en række direkte aktioner som fx fysisk blokade ved tvangsauktioner, et bondetog til kongen i 1935 med op mod et halvt hundrede tusinde deltagere samt kortvarige og ikke særlig succesrige produktionsstrejker i 1936. Et forsøg i september 1935 på at presse kronkursen yderligere ned ved at få slagterier og mejerier til at undlade at sælge deres udenlandske valuta til Nationalbanken, lykkedes heller ikke.

Ved folketingsvalg i 1932 opfordrede LS vælgerne til at stemme LS-sympatisører ind i Folketinget, og fra Vejle, Århus og Sønderjyllands blev der valgt tre LS-folk ind i venstres gruppe. I sommeren 1933 kom det til et stormfyldt opgør indenfor gruppen, og de tre LS-folk besluttede at bryde ud og dannede ved et møde i Århus i maj 1934 »Det frie Folkeparti«, der i 1935 opnåede fem mandater i Folketinget, altså langt fra en tilslutning svarende

til de mange LS medlemmer landet over. I 1938 blev Folkepartiet omdannet til »Bondepartiet«, men heller ikke det vandt større tilslutning ved folketingsvalg.

2. *Ikke Angrebstraktat*

Da Tyskland i 1938 annekterede Østrig og i det følgende forår besatte Tjekkiet, rykkede krigen nærmere. Danmark søgte at sikre sig gennem direkte aftaler med Tyskland. Det blev demonstreret 31. maj 1939, hvor Danmark, presset af Tyskland, underskrev en »ikke-angrebspagt«, hvorved Tysklands angiveligt fredselkende hensigter blev propaganderet for alverden.

3. *Altmar affæren*

Mens Tyskland i hemmelighed planlagde Weserübung, kodeordet for den aktion, der skulle sikre kontrollen over Norge, og som tog Danmark med i købet for at sikre bl.a. mellemlandsmuligheder for flyvevåbnet, gjorde den engelske marineminister Winston Churchill det den 2. februar 1940 klart for en række nordiske journalister, at England ikke kunne påtage sig at garantere Danmark. Samtidig fremskyndede England og Frankrig det tyske angreb på Norge ved offentlige diskussioner, om de allierede skulle landsætte tropper i Nordnorge for at komme Finland til hjælp. 16. februar bordede en engelsk destroyer det tyske marineforsyningsskib Altmar i Jøssingfjorden i Norge og befriede 300 tilfangnetagne englændere, hvilket var en krænkelse af norsk neutralitet og det styrkede de kræfter

i Berlin, der ivrede for, at Norge måtte besættes, før England gjorde det.

4. Bent Høgsbro Østergaard, frugthandler med forretning på Sdr. Fasanvej i København, bror til Knud Høgsbro Østergaard. Han var medlem af gruppen »Holger Danske«, hvor han sikkert på grund af sin virksomhed fik navnet »Gemüsen«. Han blev arresteret den 8. juli 1944 og kom til Neuengamme, hvorfra han den 11. maj 1945, vendte hjem med en af »De hvide busser«.
5. Oversat fra originalsproget af Søren Mulvad, Seem.
6. Begge kendte modstandsfolk fra gruppen »Holger Danske«
7. Gjettrupvej 25, Glejbjerg

Kilder.:

Optegnelser i Historisk Samfunds arkiv.
Scocozza, Bennito og Grethe Jensen: Danmarks Historien Hvem Hvad Hvor.
Østergaard, Sofie Amalie Høgsbro: Dagbogsblade 1939/45. Forlaget Hønsetryk 1981.

Olga Pedersen, Vestergade 6, 6670 Holsted. Lokalhistoriker. Født 1935. Har tidligere udgivet, bøger om Aastrup Sogn, slægtsbog over slægten Rosendahl, Esbjerg og adskillige artikler i bl.a. FRA

Mindeord om Inge Manøe

1972-2007

Historisk Samfund har været ramt af dødsfald i det forgangne år.

På generalforsamlingen i 2006 blev lærer Inge Manøe fra Gårde ved Ølgod, valgt ind i bestyrelsen. Hun blev beviset og håbet for Historisk Samfund. Beviset på at unge mennesker interesserer sig for historie, og håbet for fremtidens rekruttering af bestyrelsesmedlemmer. Hun var 35 år.

Selv om hun kun kom til at deltage i fem bestyrelsesmøder satte hun sit præg på arbejdet. Hun var så glad og positiv – så fuld af gode ideer og planer for det fremtidige arbejde. Hun ville så gerne gøre historien levende for børn i

skolerne, hvilket hun fandt, var blevet forsømt i mange år.

Det er tankevækkende at netop hun, der havde kendt skyggen, satte livsglæde på dagsordenen i vores bestyrelse. Hun havde kendt til sygdom før, men var så sikker på, at den nu var bekæmpet og overvundet.

I oktober 2006 ramte den imidlertid igen – hårdt. Hun døde den 21. januar 2007.

Der er en stor tom plads i Historisk Samfund efter Inge Manøe. Vi mindes hende med sorg, men også med glæde for hendes glade og positive sind.

Ære være Inge Manøes minde.

Mindeord om Søren Hübsmann

1926-2007

Allerede i marts nåede meddelelsen om et nyt dødsfald os. Fhv. møller og borgmester i Nørre Nebel, Søren Hübsmann var død.

Søren Hübsmann sad i Historisk samfunds bestyrelse fra 1994 til 1998 hvor han var foreningens næstformand.

Ligesom han var en afholdt forretningsmand og borgmester i sin hjemby, blev han også et afholdt bestyrelsesmedlem i Historisk Samfund.

Han var et glad og udadvendt gemyt, der satte et positivt præg på bestyrelsesarbejdet.

Søren Hübsmanns helbred var imidlertid allerede da han sad i bestyrelsen, ikke det bedste, så han valgte efter kun to perioder at overlade posten til andre.

Vi mindes Søren Hübsmann med stor taknemlighed.

Ære være Søren Hübsmanns minde.

Seminarielektor Verner Bruhn 1928-2007

Fhv. seminarielektor Verner Bruhn døde søndag den 1. april 2007, 78 år gammel efter kort tids alvorlig sygdom. Dermed er et meget engageret og aktivt menneske faldet bort, men han efterlader sig mange synlige spor for eftertiden. Interesserne var talrige, og mange institutioner, råd, foreninger m.v. har haft udbytte af hans indsats og evner.

Historisk Samfund for Ribe Amt er én af dem. Efter flere år i bestyrelsen overtog Verner Bruhn formandsposten i 1977, og blev den første formand med en akademisk baggrund i en verden og på en tid, hvor akademikere ikke umiddelbart blev anset for at være folkelige. Han var dog den rette mand til tiden, for det lokalhistoriske arbejde stod over for mange udfordringer i kølvandet på den store kommunalreform i 1970. Nok var der en voksende interesse for historie, men det var måske mere de rent lokalhistoriske foreninger og lokalarkivernes aktiviteter, der appellerede til borgerne, end Historisk Samfund. Ganske vist havde Historisk Samfund arbejdet med lokalhistorie siden 1902, men som borger løb man i det daglige ikke så let på folk fra Historisk Samfund, som man f.eks. gjorde med folk, der var med i lokalarkivarbejde. Desuden havde det historiske fokus taget en drejning, og Verner Bruhn var ingen ynder af tidligere tiders gårdhistorie som lokalhistoriens egentlige indhold. Fra sin egen forfattervirksomhed vidste han, hvor mange spændende kilder, der fandtes til at

skabe en levende lokalhistorie, så man kunne undgå opremsningerne af ejendomsbesiddelser. I hans optik hørte lokalhistorien heller ikke alene landet til – bysamfundene skulle også med, ligesom emner som arbejder- og socialhistorie havde en selvfølgelig plads i hans lokalhistoriebegreb. Intet emne måtte udelukkes på forhånd, hvilket der tidligere havde været tilbøjelighed til. Som pioner i felten måtte han erkende, at ikke alle omstillinger blev lige vel modtaget, samt at omstilling kræver tålmodighed og tid.

Med baggrund i interessen for den skrevne lokalhistorie kom der for alvor gang i Historisk Samfunds udgivelsesvirksomhed. Det drejede sig såvel om genoptryk som om nyudgivelser. Ikke alle titler var »kioskbaskere«, men efter Verner Bruhns opfattelse drejede lokalhistorie sig ikke blot om at udgive det, der solgte let og i store oplag, men også at få udgivet de mere snævre titler, som i al deres seriøsitet ofte var grundpiller i lokalhistorien. Nogle af de sidstnævnte titler kom måske i lidt for store oplag, men heldigvis var der god plads på Esbjerg Seminarium, hvor Historisk Samfund fik indrettet sin ekspedition, der blev passet af nogle lærerstuderende.

Som aktivt arbejdende lokalhistoriker kendte Verner Bruhn behovet for gode kilder. Da 1970'erne bød på store ændringer i det danske samfund som følge af kommunesammenlægningen, kunne han se en række væsentlige levn

forsvinde fra lokalsamfundene, hvis ikke nogen gjorde noget, i det mindste blot sørgede for at få dem registreret, medens tid var. Assisteret af hustruen Bodil samt lærerstuderende på timebetaling eller lignende kom registreringsprojekter i gang. Forsamlingshuse og andelsmejerier blev kortlagt, mindsten blev registreret og fotograferet, og Historisk Samfund med Verner Bruhn i spidsen var også at finde i den såkaldte Billedkampagne (indsamling af fotografier og film), som Danmarks Radio satte i gang landet over i slutningen af 1970'erne. Det blev den direkte anledning til oprettelsen af mange af amtets lokalarkiver med Verner Bruhn og Historisk Samfund for Ribe Amt som fødsels-hjælper. Det gjaldt om at redde kilderne til de folkelige bevægelser historie, et emne som hele livet igennem lå Verner Bruhns hjerte nær, og som han på forbilledlig vis behandlede i bogen Plint og talerstol – træk af gymnastik- og ungdomsforeningernes historie i Ribe Amt, som blev udgivet i 1979.

Trods sit dybe engagement i lokalhistorien i Ribe Amt kom Esbjergs forunderlige historie til at stå ham særlig nært, og det er hans fortjeneste, at den nye by Esbjerg har fået skrevet og fortalt sin historie i mange bøger og artikler. Han var uden familiemæssig tilknytning til Esbjerg, da Bodil og han flyttede hertil i 1962 fra Fredericia, fordi han var blevet ansat som lektor i historie ved det forholdsvist nyetablerede Esbjerg Seminarium.

At undervise de unge seminarister, som lærerstuderende hed dengang, i faget historie var hovedopgaven, men sideløbende hermed kastede Verner Bruhn sig ud i et lokalhistorisk arbejde, som på den tid ellers ikke var så velset i det akademiske miljø. »På bjerget« var det en udbredt opfattelse, at lokalhistorie var for amatører, og at deres arbejder kun undtagelsesvis bidrog til »den store historie«.

Tidligt påviste Verner Bruhn dog, at lokalhistorien kunne noget, som »den store historie« ikke kan, nemlig skildre almindelige menneskers liv i historien. Eller sagt på en anden måde, lettere bearbejdet efter en tjekkisk forfatter: »Lokalhistorien er den vanddråbe, hvori den store historie spejler sig«.

Det demonstrerede han på overlegen vis første gang i bogen Esbjerg By og borger (1972), hvor den unge by Esbjergs korte historie blev indgående og vedkommende beskrevet. Esbjergenserne følte sig hjemme i skildringen af forskellige tiders dagligdag, og bogen adskilte sig desuden fra de fleste af tidens andre historiske bøger ved at rumme rigtig mange billeder – og i stort format, så man for alvor kunne se detaljerne. Netop samspillet mellem ord og billeder har bragt Verner Bruhns lokalhistoriske bøger ud til kredse, som ellers ikke anså sig for at være interesserede i historie, men i hans version var den både interessant og fængende. Og munter – hvad historie nødvendigvis ikke var eller er. Med en skarp og veludviklet sans for det kuriøse er mange episoder – i det store såvel som i det små – kommet til at stå i et komisk skær, så selv de, der hader historie, ikke kan undlade at trække på smilebåndet.

Bogen Esbjerg by og borger blev udgivet i anledning af Esbjerg og Omegns Sparekasses 100 års jubilæum. Med denne bog oplevede han det sjældne for en lokalhistoriker, at bogen nærmest blev revet væk. Anmeldelser med overskrifter som »Et lokalhistorisk festfyrværkeri« var medvirkende årsag til, at førsteoplaget var væk på kun få dage, og at andet oplag næsten var udsolgt, inden det havde forladt trykkeriet.

At lokalhistorie var virkelig velegnet i undervisningen erkendte Verner Bruhn meget hurtigt. Nogle ting forstås nu nemmere, når man kan tage ud og se på dem i virkeligheden, røre

ved dem, tælle dem eller undre sig over, at det hus, man passerede i forgårs, allerede er væk og afløst af en byggetomt. At finde historien i det nære miljø blev vigtigt for Verner Bruhn, og det blev ikke blot omsat til undervisning på seminariet til gavn for mange kommende lærere, men blev også ét af grundelementerne i hans store, lokalhistoriske forfatterskab. Som lokalhistorisk konsulent medvirkede han desuden til at sætte nybegyndere i gang og vejlede mere trænede skribenter, ikke blot lokalt, men også på landsplan. Størst var kærligheden dog til arbejdet med historien i den by, der var blevet hans, og som han kendte ud og ind. Derfor blev det selvfølgelig også ham, der kom til at skrive bd. 2. af Esbjergs historie i begyndelsen af 1990'erne, hvor byen kunne fejre 100-års jubilæum som selvstændig kommune, ligesom han var forfatter til broderparten af seriens

tredje og sidste bind. Desuden var han et uvurderligt medlem af redaktionen til hele værket.

Foruden sit store forfatterskab og omfattende foredragsvirksomhed har Verner Bruhn været aktivt engageret og involveret i det lokale museums- og arkivarbejde, og som ambassadør for lokalhistorien har han medvirket til at sikre disciplinen anerkendelse på landsplan. Han havde bl.a. øje for, at lokalarkiverne rummede mange guldklumper i deres samlinger og var derfor en ivrig fortæller for, at også denne del af den danske kulturarv opnåede offentlig anerkendelse og økonomisk støtte. Han forsøgte gennem indstiftelsen af H. K. Kristensen Prisen i Historisk Samfunds regi at få en mulighed for at anerkende lokalhistorisk arbejde, udført af engagerede amatører. Samtidig var han også indpiskeren over for lokalarkiverne med hensyn til formidling – om ikke andet skulle de selv

Historisk Samfunds årsmøde 1987, hvor Verner Bruhn som afgående formand takkes af Søren Manø for sin indsats.

Foto: Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

gøre opmærksom på de guldklumper i samlingerne, som lå og ventede på at komme ud af skatkammeret ved at blive formidlet til en større kreds. Ikke uden grund blev han udnævnt til æresmedlem af Historisk Samfund for Ribe Amt i forbindelse med Samfundets 100-års jubilæum i 2002, og ved samme lejlighed tildeltes han H. K. Prisen for sin helt uvurderlige indsats.

I de senere år kom en svær ledegigt til at præge hans liv. Tempoet måtte sættes ned, projekter og oplevelser vælges fra, fordi han ikke længere kunne køre på, som han havde været vant. Mobiliteten var heller ikke den samme, og nogle af de længere rejser, han drømte om at foretage, måtte afskrives. Alligevel levede ikke mange pensionister et så aktivt liv som han, og kun et fåtal yngre mennesker kunne som han arbejde på to bøger på samme tid, sådan som han f.eks. gjorde det med bogen om Det grundtvigske i Esbjerg og jubilæumsskriftet for Jerne Idrætsforening. Det lykkedes ham

at blive færdig med begge projekter og med godt resultat, men efter denne tour de force valgte han forståeligt nok at »gå på pension«, i hvert fald med hensyn til udgivelse af bøger. At skrive artikler holdt han dog ikke op med, hvis det kunne blive i hans eget tempo og uden deadlines.

Ved et langt livs ihærdigt indsats nåede Verner Bruhn virkelig meget – 164 titler på skriftlige arbejder, heraf de fleste historiske – dukker op, når man søger på hans navn i biblioteksverdenens databaser. Ikke uden grund bed han sig fast i det historiske arbejde, for historie var ikke underholdning, men havde en mening. »Historien skal lære os at mestre nutiden«, som han udtalte til avisen i forbindelse med sin 60-års fødselsdag i 1988.

Ære være Verner Bruhns minde.

Jørgen Dieckmann Rasmussen, leder af Esbjerg Byhistoriske Arkiv.

Fhv. formand for Historisk Samfund for Ribe Amt.

Generalforsamling

Formanden indledte generalforsamlingen med at udtale mindeord om Inge Manøe, Søren Hübsmann og Verner Bruhn.

Herefter valgtes Søren Manøe, Ølgod til ordstyrer og fastslog at generalforsamlingen var lovlig indvarslet.

Derefter aflagde formanden beretning og kassereren regnskab. Begge dele godkendtes af forsamlingen.

Næste punkt var valg til bestyrelsen, hvor Søren Mulvad og Mogens Hansen genvalgtes. Sven Tygesen, Vorbasse ønskede ikke genvalg og nyvalgt blev museumsinspektør på Esbjerg Fiskeri- og Søfartsmuseum, Mette Guldberg.

Da suppleanten Uwe Dall, Ribe ved Inge Manøes død var trådt ind i bestyrelsen, og Sven Tygesen ved generalforsamlingen 2006, hvor Jørgen Dieckmann trak sig ud, havde overtaget dennes post, skulle to nye suppleanter vælges. Valgt blev Jens Erik Starup, Grindsted, og Harry Hansen, Ansager.

Der var ikke indkomne forslag og kontingentet foreslåedes uændret, hvilket blev vedtaget.

Under eventuelt takkede formanden Sven Tygesen, Vorbasse, for hans indsats i bestyrelsen, hvor han i 25 år figurerede som suppleant, og det sidste år som aktiv bestyrelsesmedlem.

Bestyrelsens beretning for virksomhedsåret 2006

Det kan kun siges at året har været et hæsbæsende år for Historisk.

Samfund. Da vi efter sidste generalforsamling stod uden den mangeårige formand Jørgen Dieckmann Rasmussen, konstituerede vi os med mig som formand, Søren Mulvad som næstformand, Edel Overgaard som kasserer og Inge Manøe som sekretær. Jeg beholdt redaktørposten mens Søren Frederiksen, Sven Tygesen og Mogens Hansen påtog sig de opgaver,

der vedrører tilrettelæggelse af diverse arrangementer. Et arbejde der nok kan kræve sit bestyrelsesmedlem.

I redaktionsudvalget var foruden redaktøren, Søren Mulvad og Inge Manøe også suppleanten Uwe Dall.

Og så kastede vi os ud i opgaverne.

Tirsdag den 2. maj var vores første arrangement, der var en rundvisning i Darum Kirke.

Pastor emeritus Kristian Bundgaard viste rundt i kirken og fortalte om dens historie. Kirken, der daterer sig tilbage i 1200'erne er en af egnens tufstenskirker. Både kirke og inventar er et besøg værd. Derefter gik vi udenfor, hvor museumsleder på Bramming Egnsmuseum, Mogens Hansen, der også er bestyrelsesmedlem for Historisk Samfund, viste os seværdigheder som gravmindernes symboler og deres betydning.

Arrangementet der var meget velbesøgt, gennemførtes i samarbejde med Bramming Egnsmuseum.

Allerede tirsdag den 23. maj havde arrangementsudvalget tilrettelagt endnu en aftenur. Denne gang var det mindsten på Billund-Vorbasse-egnen det gjaldt, og også her var museumsleder Mogens Hansen guide.

Det var en interessant aften, hvor vi så et udsnit af mindsten fra vikingetid til nutidens kirkegårde. Et meget interessant emne, hvor der pegedes på, at mennesker gennem næsten alle tider har haft behov for at hædre personer eller begivenheder.

Aftenen bød ikke på det bedste vejr og nogle grimme regnbyger ramte os, men vi havde da tørvejr til at sidde udendørs på en rasteplass og nyde den medbragte kaffe. Også denne aften var meget vellykket og godt besøgt – vejret taget i betragtning.

Så holdt vi sommerferie og mødtes først igen lørdag den 26. august, hvor årbogen blev præsenteret. Det skete i Farup præstegårds konfirmandstue, og vi var så heldige at biskop over Ribe Stift, Elisabeth Dons Christensen havde sagt ja til at komme og anmelde årbogen. Det gjorde hun godt. Hun var utrolig rosende og positiv, så de forfattere, der var mødt op, kun kunne glæde sig meget. Det kunne Historisk Samfund også – vi fik også ros for at udgive årbogen og biskoppen pegede netop på, at

vores udgivelse var meget værdifulde derved, at så mange forskellige kom til orde. Vi var røde af glæde.

Efter præsentationen viste sognepræst Elin Hjuler-Sørensen os rundt i den nylig restaureerede Farup kirke. Et meget spændende indslag. Der var omkring 40 personer til stede, og konfirmandstuen var fyldt til bristepunktet.

Søndag den 3. september var Historisk søndag. Turen blev ledet af Søren Frederiksen fra Historisk Samfunds bestyrelse, og var en tur langs den gamle toldgrænse fra Knagemøllen til Kolding. Undervejs blev vi orienteret om møllernes, og ikke mindst toldgrænsernes historie, stederne hvor der i 700 år opkrævedes told og var en grænse mellem det nordlige Danmark og Hertugdømmet Slesvig. En grænse der ophævedes i 1851.

Da vi nåede Kolding nød vi i hast den medbragte kaffe. I hast for fhv. direktør Helge Lorentzen, fra TV syd ventede os med en byvandring i den gamle bydel. Han rundviste under mottoet »Fra slum til attraktiv byfornyelse«. En meget interessant vandring, afbrudt af at vi slog paraplyerne op – og ned, men det kom ikke på noget tidspunkt til at betyde noget negativt for turen. En tankevækkende eftermiddag der fik os til at tænke på, om ikke det var en ide med byvandring i flere af vore byer. Man får hermed et indblik i udviklingen og byernes historie i nyere tid.

Tirsdag den 31. oktober samledes vi igen. »Til fælles bedste – det danske landbrug under besættelsen. Det var titlen på et foredrag af adjunkt Mogens R. Nissen, Syddansk Universitet, Esbjerg.

Det var et spændende foredrag om landbrugsproblemer, fordele og ændringer i besættelsesårene 1940-45.

Det arrangement var tilrettelagt sammen med Folkeuniversitetet og Brørup Landbofor-

enings Seniorudvalg og det var meget velbesøgt af omkring 70 personer.

Så den 1. marts 2007 havde vi så dette års første arrangement. Det var bare kanon – som det hedder i nutidssprog – Sammen med Folkeuniversitetet og Vorbasse Bibliotek indbød vi til foredrag med Pia Friis Laneth, forfatteren til bogen »Lillys Danmarkshistorie«. Bogen er en familiekronike, der begynder i Vorbasse og Hejnsvig, hvor forfatterens oldemødre knoklede for at holde sulten fra dørene. Det er en personlig fortælling om de store forandringer der er sket i forholdet mellem mænd og kvinder siden ca. 1880. Pia fortalte levende om sit værk og arbejdet med det.

Et meget spændende og læseværdig kulturhistorisk værk. Og så kommer det, der gjorde aftenen kanon. Der kom over 150 mennesker for at høre hende. Bestyrelsen havde selv måtte lave kaffe og medbringe brød, da hotellet var under reparation. Det forslog ikke, der måttet hentes mere brød hos bageren, der heldigvis var leveringsdygtig. Det blev et meget vellykket arrangement som vi var rigtig stolte af.

Det var lidt om de faste programsatte arrangementer. Men Historisk Samfund har foretaget sig andet i årets løb. For det første er vi kommet på nettet. Vi har en hjemmeside med adressen www.histsamfund.dk Kassereren Edel Overgaard er webmasteren og den, der har styr på siden. Der har naturligvis været enkelte småting at rette og tilrette, men jeg er sikker på, at Edel har styr på dette. Hjemmesiden skaffede os straks flere nye medlemmer, også fra andre egne af landet.

Men vi har også levet op til Historisk Samfunds formål, der påbyder os at formidle og udgive.

Den 1. november præsenterede vi Uwe Dalls bog om skoleliv i Vestjylland. Det skete ved en reception på museet Ribes Vikinger. Der deltog

rigtig mange og bogen er blevet meget vel modtaget. Historisk Samfund er Uwe Dall megen tak skyldig for at vi fik lov til at udgive det fine værk.

Senere på efteråret sendte vi så et fotografisk genoptryk af fhv. sognepræst John M. Møllers bog »Historiske oplysninger om Slaugs Herred« på gaden. Det var et længe næret ønske at genudgive dette værk og også det er blevet velmodtaget

Midt på sommeren fandt formanden så nogle gamle diaspilder fra Amtet. De var optaget af Historisk Samfund i årene 1943-47, og havde gemt sig på et loft i mange år. Billederne søgte og fik vi lidt penge fra amtet til at få renoveret, og i aften skal de så, her efter generalforsamlingen, vises frem. Det er ret interessant at se, hvad man fandt det vigtigt at dokumentere i 1943-47.

Da jo nu Ribe Amt som sådant blev nedlagt 1. jan 2007, fik Søren Manø og jeg den tanke at udsende et slags farvelskrift. Det skete omkring 1. februar hvor vi på det gamle rådhus i Varde præsenterede Våben og Gyldne kæder. Bogen – eller hæftet – er udsendt gratis til medlemmerne og vi har fået mange positive tilkendegivelser derfor.

Den 1. december 2006 modtog Historisk Samfund kopi af et takkebrev til Grete Jæger og Søren Manø fra Foreningen af cancellramte børn. Året før udgav søren og Grete bogen »De drog ud og kæmpede for friheden«. Bogen var en gave til Historisk Samfund og et evt. overskud skulle deles mellem Samfundet og Foreningen Cancellramte børn. Foreningen takker i brevet for 10 403 kroner. Vi takker for det samme beløb til Historisk Samfund.

Hvordan fremtiden vil blive for Historisk Samfund er vi selvfølgelig meget spændte på. Vi har tidligere modtaget økonomisk støtte fra

samtlig 14 kommuner i amtet. Disse er nu reducerede til fem, nemlig Esbjerg, Billund, Varde, Vejen og Fanø. Hvordan vil støtten blive fremover? Det kan kun tiden vise, men vi er fuld af fortrøstning og håb, og vi håber at kunne være bæredygtige langt ind i fremtiden. Det betyder dog også, at det er vigtigere end nogensinde med en stor medlemsskare.

Til slut vil jeg på bestyrelsens vegne takke vore faglige samarbejdspartnere, Ribe Amts Lokalarkiver, og Ribe Amts Museumsråd. Tak til kommuner og til Amtet, tak til Lida og

Oskar Niensens fond for tilskud, der er af afgørende betydning for os.

Endelig vil jeg takke Sven Tygesen, der har valgt at forlade bestyrelsen. Jeg håber han er klar over, at vi vil savne ham. Sven har kun været i bestyrelsen et år, men har i ret mange år været suppleant, en post han også fralægger sig. Tak til Uwe Dahl, der beredvillig trådte ind i bestyrelsen, da vi mistede Inge Manøe, og til allersidst en personlig tak til bestyrelsens medlemmer for at have hjulpet mig igennem de vanskeligheder jeg mødte, da jeg blev valgt til formand.

Nye medlemmer 2006

Aksel Bjerrum, Ribe
Aksel Fredensborg, Grindsted
Anna Marie Pedersen, Esbjerg
Anna og Anders Schelde, Holsted.
Asta Haahr Hansen, Janderup
Betty Thomsen, Esbjerg
Bodil Pedersen, Ribe
Bodil Post, Vorbasse
Eddy Christensen, Esbjerg
Eiler Balslev Clemmensen, Herning
Elin Hjuler-Sørensen, Ribe
Ellen Juhl, Ribe
Erik Henriksen, Ribe
Erling Christensen, Esbjerg
Ernst Jensen, Rude
Flemming Jørgensen, Esbjerg
Helge Conradsen, Ribe
Helmut Riigler, Fanø
Inger Dahl Andersen, Varde
Inger Dahlmann Jensen, København Ø
Inger Grethe Bjerrum, Sommersted

Irene og Verner Keller, Endrup
Jan Meesenburg, Esbjerg
Jens Chr. Christensen, Frederiksberg
Jette Beck Petersen, Janderup
Jørgen Olesen, Hejnsvig
Ka Jo Bonde, Sønderborg
Kirsten Dahl Jensen, Varde
Kirsten Vagtholm, Billund
Lars Bollerslev, Ribe
Maj-Britt Agerbæk Sørensen, Valby
Manfred Riedl, Glejbjerg
Marie Friis, Vorbasse
Mogens R. Nissen, Esbjerg
Niels Jørgen Skov, Esbjerg
Peter B. Møller, Kibæk
Susanne Møll, Ribe
Sven Gram Jensen Outrup
Yvonne Pedersen, Skibby

Historisk Samfunds regnskab 2006

Indtægter		Udgifter	
Kontingent	101105,00	Løn	12800,00
Tilskud:		Kontorudgifter	10421,66
Bramming	763,00	Møder/udflugter	3695,25
Grindsted	1200,00	Bestyrelsen	14836,60
Helle	500,00	Årbogen 2006 incl. Porto	65335,12
Brørup	500,00	Trykning af "Skoleliv i Vestjylland"	37021,00
Ølgod	1000,00	udgifter vedr. "Skoleliv i Vestj."	12144,60
Ribe	2188,00	Genoptryk af "Slaugs Herred"	25950,00
Fanø	500,00	Diasrensning	5800,00
Blåvandshuk	1984,00	Foreningen for cancerramte børn	10403,00
Blåbjerg	1000,00	Hjemmeside	6745,00
Billund	500,00	Porto	5878,40
Holsted	500,00	Moms på Årbog.	6440,18
Vejen	1000,00	Moms Skoleliv i Vestjylland	1082,50
Esbjerg	2500,00	Moms Slaugs Herred	562,38
Varde	1500,00	Foreningsudgifter i alt	219115,69
Ribe amt.	21107,00		
L.og O.Nielsens Fond.	2000,00	Årets resultat	43137,49
Andet	362,00		
Tilskud i alt	39104,00	Balance	Indtægter Udgifter
Nettorenter/afkast:			262253,18 262253,18
Obligationkontoen	542,63		
Investeringsbeviser	5351,25		
Gebyrer	-429,00		
Nettoindtægter bogsalg	36027,30		
Honorar bogbidrag	252,00		
Sponsorbidrag Skoleliv i Vestjylland	50000,00		
Sponsorbidrag Genoptryk af Slaugs Herred	22000,00		
Sponsorbidrag til diasrensning	5800,00		
Sponsorbidrag til Våben og Gyldne Kæder	2500,00		
Foreningsindtægter i alt	262253,18		

H. K. Kristensen Prisen 2007

Når Historisk samfund for Ribe Amt tidligere har tildelt H.K.Kristensen Prisen til nogen, har det oftest været på baggrund af noget litterært, noget skrevet, bogudgivelser og registrering. Imidlertid hedder det i fundatsen for prisen, at »der lægges vægt på, at den belønnede indsats forener faglig kvalitet med folkelig formidling«; hvilket åbner vide muligheder for at belønne forskellige aktiviteter. Tidligere har bl.a. Mini-byen i Varde modtaget prisen for sin udstilling og tømrermester Helge Krageskov for den smukke restaurering af hovedgården Sønderskov.

I år tildeler Historisk Samfund H.K.Kristensen Prisen til tidligere lektor Torkil Funder ved Ribe Katedralskole for den indsats han har gjort gennem årene for at formidle mange aspekter af dels Ribe Katedralskoles historie og dels af samme skoles mangfoldige samlingers historie.

Der har været mulighed for at grave dybt i enkeltgenstandes og enkeltpersoners historie og indsats og der har været mulighed for at opsøge arkivalier mange steder i landet og samtale med mange personer, som har kendt skolen og vidst besked. Torkil Funder er blevet Ribe Katedralskoles bindeled til skolens egen fortid, hvilket sidst er demonstreret ved Torkils afgang i august 2006 som Danmarks ældste, fungerende gymnasielærer, og da gav en række dybdelodninger dagslys.

Hovedindsatsen lå imidlertid i 1995, da Torkil tilrettelagde en stor udstilling i anled-

Torkil Funder. Foto: Olga Pedersen.

ning af skolens 850-års jubilæum. Herom mere senere i aften.

Udover den indsats Torkil hædres for i dag, vil jeg kort nævne enkelte øvrige punkter, hvor Torkil Funder har sat fingeraftryk i lidt andre sammenhænge. Han har opstillet samlingerne på Torningegnens Museum og Års Museum. Han har tilrettelagt udstillinger i Randers, Ribe og på Nationalmuseet. Adskillige andre museer og snart også i Berlin og...

Desuden har Torkil beskæftiget sig med Carsten Niebuhrs person og rejser, Jakob A. Riis' fotografier og person, med skrammel, fotografi, etnografi, biologi og ikke mindst geografi.

Alt sammen oftest udgivet i en éngangsform, en udstilling eller lysbilledforedrag, formidlingsformer som er afhængige af nuet. De kan opleves i nuet, men kun opbevares i mindet.

Bibliografi 2007

Fra Ribe Amt bringer hvert år en liste over bøger og tidsskrifter vedrørende det gamle Ribe Amts historie. Oversigten er udarbejdet efter oplysninger fra biblioteker, museer, arkiver og enkelte private, der velvilligt har stillet deres udgivelser til rådighed for redaktionen. Her vil man fortsat være meget taknemlig for oplysninger, der kan føre til, at listen bliver så fuldkommen som mulig.

Når der i listen henvises til Egnsbogen 2006, er det Grindsted-Billund egnen, der henvises til. Lokalårbogen omhandler den gamle Bramming Kommune og RA 2006 er Historisk Samfund for Ribe Amts årbog 2006.

Anden Verdenskrig

Historisk Samling fra Besættelsestiden 1040-1945. Samarbejde og Sabotage. Esbjerg 2006.

[omhandler personerne H.C. Hansen/ Henrick Hauch/ Ejner Krenckel/Werner Best/Hans Peter Poulsen/Frants Gertsen]

Jensen, Arne. Landsknægt i Legion E'trange're. Erindringer fra krigsårene 1940-1945. [omhandler bl.a. Grindsted] Ådalen 2006.

Lundtofte, Henrik: »Gestapochef i Esbjerg« i RA 2006 s. 23-38.

Arkæologi

Andersen, Michael: »Seglstamper fra middelalderens Ribe« i By, marsk og geest 2006 s. 75-86.

Bencard, Mogens og Ole Kristiansen: »Niels Thamsens lutherfromme kakkelovne – et sluttet fund af monokrome og polykrome reformations-kakler i Ribe« i By, marsk og geest 2006 s. 35-74.

Ebbesen, Klaus: »En højgruppe på Askov Mark – Enkeltgravskulturen opstod i Ribe Amt.« i RA 2006 s. 107-125.

Ejstrup, Bo og Thijs Maarleveld: »Et middelalderligt fragtskib – marinearkæologi i Knudedybet« i Sjøklen 2006 s.133-142.

Feveile, Claus, Lene Frandsen og Ingrid Stoumann: »Magnetisk kortlægning af grubehuslokaliteter i Ribe Amt« i Mark og Montre 2006 s.5-17.

Johansen, Anne Louise Lund, Christian Koch Madsen:

»Åbrinken – et opdelt jernaldersamfund fra tiden omkring Kristi fødsel« i Mark og Montre 2006 s.72-81.

Stoumann, Ingrid: »Pas på fortidsminderne – for fremtidens skyld« i Mark og Montre 2006 s. 43-53.

Søvsø, Morten: »Arkæologiske undersøgelser i Sønderportsgade – Ribes hovedgade gennem 900 år« i By, marsk og geest 2006 s.5-33.

Brandvæsen

Hegn, Stig: »Bramming Brandvæsen« i Lokalårbogen 2006 s. 41-48.

Hegn, Stig: »Den største tragedie i byen. Da hytten brændte i 1960« i Lokalårbogen 2006 s. 49-51.

Danmarkshistorie

Laneth, Pia Fris. Lillys Danmarkshistorie. Kvindeliv i fire generationer. Gyldendal 2006.

Ejendoms- og ejerforhold

Schacke, Adam Tybjerg: »Godsejere, selvejere og bondeproprietærer – besiddelsesforhold i området omkring Esbjerg 1686-1788« i Mark og Montre 2006 s.82-97.

Erindringer

Andersen, Gunnar: »Min lange skolevej« i Vestjyske fortællere 2006 s.35-36.

Andersen, Gunnar: »Fallit eller hvad?« i Vestjyske fortællere 2006 s. 71-75.

Andersen, Henry: »Fire danskere i Argentina! Et minde om Johannes, Launy, Henry og Jørgen« i Vestjyske fortællere 2006 s.155-168.

Barner, Svend Erik: »Fra min tid som dreng på Varde Å« i Vestjyske fortællere 2006 s. 91-103.

Borg, Irma: »Feriesøstre 1946-2006« i Vestjyske fortællere 2006 s. 59-69.

Clausen, Thyge. Historier og billeder fra Varde. Varde Lokalhistoriske Arkiv 2004-2006. Bd 2.

Duedahl, Orla: »Dømt til døden i Varde og efterfølgede halshugget« i Vestjyske fortællere 2006 s. 77-85.

- Frederiksen, Niels. Et liv til søs. H.P. Thomsens erindringer om livet på havet 1874-1917. Esbjerg 2006.
- Gorriksen, Verner: »En barndom på Esbjerg Havn 1930-1948« i RA 2006 s. 87-106.
- Haahr, Poul: »Han bor i vognen i Elmegade. Samtale med »Ganne«, Harry Frederiksen« i Lokalårbogen 2006 s. 26-30.
- Haahr, Poul: Mit livs vendepunkt. Ulla Ditlevsen: »En Nørrebro pige bliver husmandskone« i Lokalårbogen 2006 s. 31-33.
- Haahr, Poul: »Fra bagersvend til organist. Knud Ebsen« i Lokalårbogen 2006. s. 34-36.
- Haahr, Poul: »Fra maskinlærling over skolelærer til bibliotekar. Bent Gotfredsen« i Lokalårbogen 2006 s. 36-40.
- Hansen, Mogens: »Terroristorganisation i Gørding? Gørding Skyttekreds 1885-1965« i Lokalårbogen 2006 s. 88-93.
- Hansen, Verner, A.: »Et tilbagemik« i Vestjyske fortællere 2006 s. 53-57.
- Hegn, Stig: »Den største tragedie i Byen. Da hytten brændte i 1960« i Lokalårbogen 2006 s. 49-51.
- Jensen, Arne. Landsknægt i Legion E'trange'ere. Erindringer fra krigsårene 1940-1945. [omhandler bl.a. erindringer fra Grindsted] Ådalen 2006.
- Jensen, Inga: »Erindringer fra min barndom, ungdom og musikerliv i 40 år.« i Vestjyske fortællere 2006 s. 141-144.
- Jensen, Ingrid: »Møde med Vestjylland« i Lokalårbogen 2006 s. 61-65.
- Kristensen, Anders Jul: »Erindringer fra Bække Mose« i RA 2006 s. 67-78.
- Laugesen, Inge Nybro: »Barndomserindringer fra Sneum« i RA 2006 s. 39-54.
- Madsen, Kaj: »Fyret – jeg var for lille« i Vestjyske fortællere 2006 s. 23-33.
- Metum, Knud: »i Vestjyske fortællere 2006 s.113-121.
- Møller, Niels: »Kong Frederik VII på Kikkenborg« i Lokalårbogen 2006 s. 103.
- Nielsen, Doris: »Grindsted er det helt rigtige sted« i Egnsbogen 2006 s. 38-41.
- Nielsen, Inger: »Erindringer fra min barndom i Varde« i Vestjyske fortællere 2006 s.105-112.
- Nielsen, Ellinor: »Grøn var min barndoms eng« i Vestjyske fortællere 2006 s. 37-52.
- Nielsen, Herløv: »Vestjyder« i Vestjyske fortællere 2006 s. 87-89.
- Nielsen, J. S.: »Begivenheder i Billund Kommune i tiden efter 1978« i Egnsbogen 2006 s. 27-37.
- Nielsen, Tage: »Johanne Nielsen. Lærerinde og Mandøboer, 2.« i Lokalårbogen 2006 s. 52-56.
- Nielsen, Tage: »Polske Wanda« i Lokalårbogen 2006 s. 57-60.
- Plesner, Erik: »Livskunstneren Alfred Nielsen. Alfred Jeny« i Lokalårbogen 2006 s. 71-74.
- Sørensen, Christen: »Fra bøndemand til vismand« i Lokalårbogen 2006 s. 75-82.
- Sørensen Helmer: »Hunderup i 1940'erne og 1950'erne – og Høffner« i Lokalårbogen 2006 s. 83-87.
- Thomsen, Thomas og Stig Hegn: »Raunsø mose – engang en stor arbejdsplads« i Lokalårbogen 2006 s. 66-70.
- Vejrup, Henning. 40 år med Helle Kommune. Helle 2006
- Erhvervshistorie**
- Alexandersen, Finn: »Alexandersen møbler i 3 generationer« i Vestjyske Fortællere 2006 s 9-15.
- Hahn-Pedersen, Morten og Mette Guldberg: »Esvagt-en offshorevirksomhed i Esbjerg« i Sjøklen 2006 s. 43-64.
- Madsen, Kaj: »Fyret – jeg var for lille« i Vestjyske fortællere 2006 s. 23-33.
- Nielsen, Tage: »Kendt møbelfabrik. 1. Jeki i Bramming og 2. Nielaus og Jeki i Vejrup« i Lokalårbogen 2006 s.9-15.
- Fiskeri**
- Byskov, Søren: »Esbjergfiskeriet omkring årtusindskiftet« i Mark og Montre 2006 s. 32-42.
- Byskov, Søren: »Erhvervsfiskeriet på Ringkøbing Fjord 1980-2006« i Sjøklen 2006 s. 85-96.
- Hjørt Rasmussen, Alam. En udmærket bekvem fiskeplads: årstidsfiskeriet fra Nymindegab og Holmslands Klit i 1800-årene. Varde Museum 2006
- Søndergaard, Morten Karnø: »Esbjergfiskerne og havmiljøet – Grindalsagen 1973« i Sjøklen 2006 s.65-84.
- Flygtningelejre**
- Lokalhistorisk Forening for Ho, Oksby og Aal sogne. Blåvand-lejren 1945. Varde Museum 2006
- Fortidsminder**
- Stoumann, Ingrid: »Pas på fortidsminderne – for fremtidens skyld« i Mark og Montre 2006 s.43-53.
- Fyrtårne**
- Jepsen, Palle Uhd: »Blåvandshuk Fyr« i Vestjyske fortællere 2006 s. 123-139.
- Færgefart**
- Garmer, Torben. Imellem Esbjerg og Fanø. Esbjerg 2006
- Hekseprocesser**
- Hvid-Olsen, Egil: »Apellone, Hr. Jens og Maren Splid – 3 hekseprocesser i Ribe Stift« i Ribe Stiftsbog 2006 s. 43-54.

Idræt

Bruhn, Verner og Christian Ray Hammer. Jerne Idrætsforening gennem 100 år. Esbjerg 2006.

Jagt

Frausing, Mikale: »Jagten i Fiilsø 1900-1950 – en fællesressource til markedsøkonomi« i Mark og Montre 2006 s.18-31.

Jubilæumsskrifter

Bruhn, Verner og Christian Ray Hammer. Jerne Idrætsforening gennem 100 år. Esbjerg 2006.

Bruhn, Verner. Det grundtvigske i Esbjerg. Grundtvigsfonden 25 år. Esbjerg 2006.

Carstensen, Christian. Løbners Plantage 1906-2006. Holsted 2006.

Hahn-Pedersen, Morten og Mette Guldborg. Sikkerhed til søs. Esvagt gennem 25 år. Esbjerg 2006.

Fuglsang, Hans Christian/ Karen Marie Haahr/Knud Jensen/Minna Jensen/Dorthe Rohwer. Bakkevejens skole i 100 år 1906-2006. [Bramming] Esbjerg 2006.

Vig, Erik: »Tanker før, under og efter et skolejubilæum« i Vestjyske fortællere 2006 s. 151-153.

Kommunesammenlægning og kommunal administration

Andersen, Jørn: »Hvem bestemmer?« [om kommunevalg og sammenlægning] i Lokalårbogen 2006 s. 6-8.

Mulvad, Søren/Mogens Hansen/Jan Meesenburg/Jørgen Dieckmann Rasmussen. Esbjerg Kommune. Mellem fortid og fremtid. Esbjerg 2006.

Kulturmiljø og kulturarv

Guldborg, Mette: »Fra Kulturmiljø til kulturarv – museerne og det kulturhistoriske arbejde« i Sjæklen 2006 s. 97-117.

Kunsthistorie

Buurgård, Lise: »Kunsten i Tistrup – et historisk væk« i Mark og Montre 2006 s. 98-112.

Nielsen, Teresa: »Niels Skovgaard: Magnusstenen« i Mark og Montre 2006 s.113-122.

Stokbro, Anne Lise: »Vilhelm Kyhns tegne- og maleskole for kvinder 1863 til 1895« i Mark og Montre 2006 s. 54-63.

Kvindehistorie

Laneth, Pia Friis. Lillys Danmarkshistorie. Kvindeligt i fire generationer. Gyldendal 2006.

Madsen, Agnete Birger. Karen Sophies barsdelsfærd. Levevilkår for ugifte mødre og uægte børn i to danske land-

søgne ca. 1830-1880. [Janderup sogn i Varde Kommune] Kvindemuseet i Danmark 2005.

Kunsthåndværk

Hoffmann, Birthe: »BACHUSET – et værkstedsfællesskab for kvinder« i Lokalårbogen 2006. s. 16-18.

Lokalarkiver

Lindby, Jens: »Laver de noget på lokalhistorisk arkiv?« i Vestjyske fortællere 2006 s. 17-21.

Museer

Jensen, Thyge, Svend Tougaard og Morten Hahn-Pedersen: »Nyt sælarium på Fiskeri- og Søfartsmuseet« i Sjæklen 2006 s.143-159.

Personalhistorie

Laurids Rosendahl. »Laurids Rosendahl – en ildsjæl i fangenskab« Lars Ulrik Thomsen i RA 2006 s. 79-86.

Kent Olsen. »Paradisets Olsen« Petersen, Sam. Højtst: i Lokalårbogen 2006 s. 19-25.

Petra Bech Bjerrum. »Husmandskonen og digterinden – Petrea Bech Bjerrum, Tanderup«. Uwe Dall i RA 2006 s. 3-22.

Sanatorier

Høy-Nielsen, Aja: »Kystsanatoriet i Hjerting – børn gennem 90 år« i RA 2006 s. 59-66.

Skibsfart

Byskov, Søren: »Erhvervsfiskeri på Ringkøbing Fjord 1980-2006« i Sjæklen 2006 s. 85-96.

Ejstrup, Bo og Thijs Maarleveld: »et middelalderligt fragtskib – marinearkæologi i Knudedyb« i Sjæklen 2006 s. 133-142.

Frederiksen, Niels. Et liv til søs. H. P. Thomsens erindringer om livet på havet 1874-1917. Esbjerg 2006.

Hahn-Pedersen, Morten: »Konsulens skib – omkring et skibsportræt fra 1847« i Sjæklen 2006 s. 9-26.

Hahn-Pedersen og Mette Guldborg: »Esvagt – en offshore-virksomhed i Esbjerg« i Sjæklen 2006 s. 43-63.

Petersen, Holger Munchaus: »Barkskibet *Sleipner* Fra »Down Easter« til »Plimsøller« i Sjæklen 2006 s. 27-42.

Røn, Georg: »Et forlis« i Vestjyske fortællere 2006 s.145-150.

Søndergaard, Morten Karnø: »Esbjergfiskerne og havmiljøet- Grindal-sagen 1973« i Sjæklen 2006 s. 65-83.

Skilsmisssager

Mulvad, Søren: »Birkedommerens livlige Elisabeth – en celeberr skilsmisssag fra 1764« i RA 2006 s. 55-58.

Skolehistorie

Dall, Uwe. Skoleliv i Vestjylland 1539-1956. Mellem idealer og virkelighed. Tved og Tanges skolers historie. Historisk Samfund for Ribe Amt 2006.

Madsen, Ernst: »Støvede Protokoller« [skoleprotokoller i Hejnsvig skole] i Egnsbogen 2006 s. 20-26.

Sognehistorier

Lokalhistorisk arkiv i Brørup. Folding Sogn i fortid og nutid. Jelling 2006.

Stifts- og kirkehistorie

Bruhn, Verner: »Et stift under forvandling« i Ribe Stiftsbog 2006 s.8-19.

Bruun, Jens: »Middelalderlige altertavler i Ribe Stift« i Ribe Stiftsbog 2006 s.20-29.

Gammeltoft, Peder: »Udgør Ribe Stift et selvstændigt navnemiljø?« i Ribe Stiftsbog 2006 s. 88-100.

Hvid-Olsen: »Apellone, Hr. Jens og Maren Splid. 3 hekseprocesser i Ribe Stift« i Ribe Stiftsbog 2006 s. 43-54.

Jensen, Mogens: »Stiftet i dag og i fremtiden« i Ribe Stiftsbog 2006 s.101-112.

Mols, Inge Marie: »Kirkebyggeri på heden« i Ribe Stiftsbog 2006 s. 55-62.

Tausen, Hans, biskop i Ribe 1542-1561 »En juleprædiken fra reformationstiden« i Ribe Stiftsbog 2006 s.30-42.

Tinghuse

Hegn, Stig: »Tinghus i Sdr. Lourup 1685-1737« i Lokalårbogen 2006 s. 99-102.

Olesen, Vagn: »Tinghus i Sdr. Lourup 1684 -1737 og dets beliggenhed« i Lokalårbogen 2006 s. 94-98.

Turisme og turistattraktioner

Petersen, Sam. Højst: »Paradiset Olsen« i Lokalårbogen 2006 s. 192.

Rheinheimer, Martin: »Billeder fra Nordsøkystens søbade. Om postkort som markedsføring af de nordfrisiske øer« i Sjaklen 2006 s. 119-131.

Årbøger

By, marks og geest 2006. Kulturhistorisk årbog for Ribe-egnen. Ribe 2006.

Egnsbogen. Grindsted. Billund. Give. Lokalhistorisk årbog. Grindsted 2006.

Historisk Arkiv for Brørup og Omegn. Årsskrift for 2005 – 2006. Brørup 2006.

Historisk Samfund for Ribe Amt. Fra Ribe Amt. Esbjerg 2006.

Mark og Montre. Årbog for Ribe Amts museer 2006.

Sjaklen 2006. Årbog for Fiskeri- og Søfartsmuseet. Esbjerg 2006.

Ribe Stiftsbog. År 2006. Ribe 2006

Vestjyske Fortællere 2006. Varde 2006.

Billund Kommune

Nielsen, J. S.: »Begivenheder i Billund kommune i tiden efter 1978« i Egnsbogen 2006 s. 27-37.

Grindsted

Jensen, Arne. Landsknægt i Le'gion E'trange're. Erindringer fra krigsårene 1940-1945. Ådalen 2006.

Nielsen, Doris: »Grindsted er det helt rigtige sted« i Egnsbogen 2006 s. 38-41.

Hegnsvig

Laneth, Pia Fris. Lillys Danmarkshistorie. Kvindeliv i fire generationer. Gyldendal 2006.

Madsen, Ernst: »Støvede protokoller« [Skoleprotokoller fra Hejnsvig Skole] i Egnsbogen 2006 s. 20-26.

Vorbasse

Laneth, Pia Fris. Lillys Danmarkshistorie. Kvindeliv i fire generationer. Gyldendal 2006.

Esbjerg Kommune**Bramming**

Fuglsang, Christian og et redaktionsudvalg. Skole i 100 år. Bakkevejens skole 1906-2006. Bramming 2006.

Hahn-Pedersen, Morten og Mette Guldberg. Sikkerhed til søs. Esvagt gennem 25 år. Esbjerg 2006.

Haahr, Poul: »Samtale med »Ganne«, Harry Frederiksen« i Lokalårbogen 2006 s. 26-30.

Haahr, Poul: »Mit livs vendepunkt – Ulla Ditlevsen« i Lokalårbogen 2006 s. 31-33.

Haahr, Poul: »Fra Bagersvend til organist – Knud Ebsen« i Lokalårbogen 2006 s. 34-36.

Haahr, Poul: »Fra maskinlærning over skolelærer til bibliotekar – Bent Gotfredsen« i Lokalårbogen 2006 s. 36-40.

Hegn, Stig: »Bramming Brandvæsen« i Lokalårbogen 2006 s. 41-48.

Hegn, Stig: »Den største tragedie i byen – Da hytten brændte i 1960« i Lokalårbogen 2006 s. 49-51.

Hoffmann, Birthe: »Baghuset – et værkstedsfællesskab for kvinder« i Lokalårbogen 2006 s. 16-18.

Møller, Niels: »Kong Frederik VII på Kikkenborg« i Lokalårbogen 2006 s. 103.

Nielsen, Tage: »Polske Wanda« i Lokalårbogen 2006 s. 57-60.

Nielsen, Tage: »Portræt af to møbelfabrikker – Jeki i Bramming og Nielaus og Jeki i Vejrup« i Lokalårbogen 2006 s. 9-15.

Stoumann, Ingrid: »Pas på fortidminderne – for fremtidens skyld« i Mark og Montre 2006 s. 43-53.

Thomsen, Thomas og Stig Hegn: »Raunsø Mose – engang en stor arbejdsplads« i Lokalårbogen 2006 s. 66-70.

Darum

Plesner, Erik: »Livskunstneren Alfred Nielsen – Alfred Jenyw« i Lokalårbogen 2006 s. 71 -74.

Esbjerg

Bruhn Verner og Christian Ray Hammer. Jerne Idrætsforening gennem 100 år. Esbjerg 2006.

Bruhn, Verner. Det grundtvigske i Esbjerg. Grundtvigsfonden 25 år. Esbjerg 2006.

Byskov, Søren: »Esbjergfiskeriet omkring årtusindskiftet« i Mark og Montre 2006 s. 32-42.

Connick-Schmidt, Ning de: »Sognepræst Christian Bruun, børnene og skolen. Esbjerg 1890-1914« i Ribe Stiftsbog 2006 s. 62-75.

Frederiksen, Niels. Et liv til søs. H.P.Thomsens erindringer om livet på havet 1874-1917. Esbjerg 2006.

Garmer, Torben. Imellem Esbjerg og Fanø. Esbjerg 2006.

Corridsen, Verner: »En barndom på Esbjerg Havn 1930-1948« i RA 2006 s. 87-106.

Historisk Samling fra Beståttelsestiden 1940-1945. Samarbejde og sabotage – seks mænd 1940 – 45. Esbjerg 2006.

Lundtofte, Henrik: »Gestapochefer i Esbjerg« i RA 2006 s. 23-38.

Mulvad, Søren/ Jan Meesenburg/ Mogens Hansen/ Jørgen Dieckmann Rasmussen. Esbjerg Kommune. Mellem fortid og fremtid. Esbjerg 2006.

Schacke, Adam Tybjerg: »Godsejere, selvejere og bondepropriter – besiddelsesforhold i området omkring Esbjerg 1686-1788« i Mark og Montre 2006 s. 82-97.

Thomsen, Lars Ulrik: »Laurids Rosendahl – en ildsjæl i fangenskab« i RA 2006 s. 79-86.

Farup

Dall, Uwe: »Husmandskonen og digterinden – Petra Bech Bjerrum, Tanderup.« i RA 2006 s. 3-22.

Gørding

Hansen, Mogens: »Terrorist-organisation i Gørding? Gørding Skyttekreds 1885-1965« i Lokalårbogen 2006 s. 88-93.

Hegn, Stig: »Kommentar til Tinghus i Sdr. Lorumup 1685-1737« i Lokalårbogen 2006 s. 99-102.

Olesen, Vagn: »Tinghus i Sdr. Lorumup 1684-1737 og dets beliggenhed« i Lokalårbogen 2006 s. 94-98.

Sørensen, Christen: »Fra bondedreng til vismand« i Lokalårbogen 2006 s. 75-82.

Hjerting

Høy-Nielsen, Aja: »Kystsanatoriet i Hjerting – børn gennem 90 år.« i RA 2006 s. 59-66

Hunderup

Andersen, Jørn: »Hvem bestemmer? Kommunevalget og – sammenlægningen set fra en politisk sidelinie i Hunderup« i Lokalårbogen 2006 s. 6-8.

Sørensen, Helmer: »Hunderup i 1940erne og 1950erne – og Høffner« i Lokalårbogen 2006 s. 83-87.

Mandø

Nielsen, Tage: »Lærerinde og mandøboer, – Johanne Nielsen fra Mandø« i Lokalårbogen 2006 s. 52-56.

Sneum

Laugesen, Inge Nybro: »Barndomserindringer fra Sneum« i RA 2006 s. 39-54.

Ribe

Andersen, Michael: »Seglstamper fra middelalderens Ribe« i By, marsk og geest 2006 s. 75-86.

Bencard, Mogens og Ole Kristiansen: »Niels Thamsens lutherfromme kakkelovne – et sluttet fund af monokrome og polykrome reformations-kakler i Ribe« i By, marsk og geest 2006 s. 35-74.

Dall, Uwe. Skoleliv i Vestjylland 1539-1956. Mellem idealer og virkelighed. Tved og Tange skolers historie. Historisk Samfund for Ribe Amt 2006.

Ebert, Birgitte: »Rued Langgaard i Ribe« i Ribe Stiftsbog 2006 s. 76-87.

Kieffer-Olsen, Jacob: »Mark og montre 1965-2006« i Mark og Montre 2006 s. 123-125.

Mulvad, Søren: »Birkedommerens livlige Elisabeth – en celeberr skilsmisssag fra 1764« i RA 2006 s. 55-58.

Stokbro, Anne Lie: »Vilhelm Kyhns tegne- og maleskole for kvinder 1863-1895« i Mark og montre s. 54-63.

Søvsø, Morten: »Arkæologiske undersøgelser i Sønderports-

gade – Ribes hovedgade gennem 900 år« i By, marsk og geest 2006 s. 5-33

Vejrup

Jensen, Ingrid: »Møde med Vestjylland« i Lokalårbogen 2006 s. 61-65.

Petersen, Sam. Højst: »Paradisets Olsen« i Lokalårbogen 2006 s. 19-25.

Tausen, Hans, biskop i Ribe 1542-1561: »En juleprædiken fra reformationstiden« i Ribe Stiftsbog s.30-42.

Troelsen, Ole: »Ribe Amts Kunstudvalg – udsmykninger 2000- 2006« i Mark og Montre 2006 s. 107-112.

Fanø Kommune

Frederiksen, Niels. Et liv til søs. H.P. Thomsens erindringer om et liv på havet 1874-1917. Esbjerg 2006.

Garmer, Torben. Imellem Esbjerg og Fanø. Esbjerg 2006.

Varde Kommune

Andersen, Henry: »Fire danskere i Argentina!« i Vestjyske Fortællere 2006 s. 155-168.

Alexandersen, Finn: »Alexandersen møbler i 3 generationer« i Vestjyske fortællere 2006 s. 9-15.

Barner, Erik: »Fra min tid som skibsdreng på Varde Å« i Vestjyske fortællere 2006 s. 91-103.

Borg, Irma: »Feriesøstre 1946-2006« i Vestjyske fortællere 2006 s. 59-69.

Clausen, Thyge. Historier og billeder fra Varde. Varde 2006. Duedahl, Orla: »Dømt til døden i Varde og efterfølgende halshugget« i Vestjyske fortællere 2006 s. 77-85.

Johansen, Anne Louise Lund: »Åbrinken – et opdelt jernaldersamfund fra tiden omkring Kristi fødsel« i Mark og Montre 2006 s. 72-81.

Lindby, Jens: »Laver de noget på lokalhistorisk arkiv?« i Vestjyske fortællere 2006 s. 17-21.

Madsen, Kaj: »Fyret jeg var for lille« i Vestjyske fortællere 2006 s. 23-33.

Nielsen, Ellinor: »Grøn var min barndoms eng« i Vestjyske fortællere 2006 s.37-52.

Nielsen, Inger: »Erindringer fra min barndom i Varde« i Vestjyske fortællere 2006 s. 105-112.

Stoumann, Ingrid: »Pas på fortidminderne – for fremtidens skyld« i Mark og Montre 2006 s. 43-53.

Alslev

Andersen, Gunnar: »Min lange vej til skole« i Vestjyske fortællere 2006 s. 35-36.

Andersen, Gunnar: »Fallit eller hvad?« i Vestjyske fortællere 2006 s. 71-75.

Billum

Metum, Knud: »Barndomserindringer om hverdagsmennesker!« i Vestjyske fortællere 2006 s. 113-121.

Blåvand

Røn, Georg: »Et forlis« i Vestjyske fortællere 2006 s. 145-150.

Blåvandshuk

Jepsen, Palle Uhd: »Blåvandshuk Fyr« i Vestjyske fortællere 2006 s. 123-139.

Aal sogn

Lokalhistorisk Forening. Blåvand-lejren 1945. Varde 2006.

Helle

Vejrup, Henning. 40 år med Helle Kommune. Helle 2006.

Henne

Frausing, Mikael: »Jagten i Fiilsø 1900-1950« i Mark og Montre 2006 s. 18-31.

Ho

Jensen, Inga: »Erindringer fra min barndom, ungdom og musikerliv i 40 år« Metum, Knud: »Barndomserindringer om hverdagsmennesker!« i Vestjyske fortællere 2006 s. 141-144.

Lokalhistorisk Forening. Blåvandlejren 1945. Varde 2006.

Nielsen, Herlöv: »Vestjyder« i Vestjyske fortællere 2006 s. 87-89.

Janderup

Madsen, Agnete Birger. Karen Sophies barselsfærd. Levevilkår for ugifte mødre og uægte børn i to danske landsogne ca. 1830-1880. Kvindemuseet i Danmark 2005.

Nymindegab

Hjort Rasmussen, Alan. En udmærket fiskeplads: årtidsfiskeriet fra Nymindegab og Holmslands Klit i 1800-årene. Varde 2006.

Oksbøl

Vig, Erik: »Tanker før, under og efter et skolejubilæum« i Vestjyske Fortællere 2006 s. 151-154.

Oksby

Lokalhistorisk Forening. Blåvand-lejren 1945. Varde 2006.

Outrup

Hansen, Verner A.: »Et tilbageblik« i Vestjyske fortællere 2006 s.53-57.

Tistrup

Buurgård, Lise: »Kunsthvet i Tistrup – et historisk vue« i Mark og Montre 2006 s. 98-106.

Vejen Kommune

Nielsen, Teresa: »Niels Skovgaard: Magnusstenen« i Mark og montre 2006 s. 113-122.

Stoumann, Ingrid: »Pas på fortidsminderne- for fremtidens skyld« i Mark og Montre s. 43-53.

Askov

Ebbesen, Klaus: »en højgruppe på Askov Mark – Enkeltgravskulturen opstod i Ribe Amt« i RA 2006 s. 107-125.

Brørup

Historisk Arkiv for Brørup og Omegn. Årsskrift for 2005 – 2006. Brørup 2006.

Lokalarkivet i Brørup. Folding Sogn i fortid og nutid.. Jelling 2006.

Bække

Kristensen, Anders Jul: »Erindringer fra Bække Mose« i RA 2006 s. 67-78.

Holsted

Carstensen, Christian. Løbners Plantage 1906-2006. Holsted 2006.

Register

A					
Afrika	63	Christensen, Marie (Ludvig Schrøders børnebarn)	41	Fåborg	86
Agerbæk 84, 91		Christensen, vejassistant i Grindsted	92	Faaborg, Laurids, gårdejer i Aastrup sogn	95
Alslev	4 ff	Christian II, (1513-1523) konge af Danmark	10	G	
Amerika	73	Christian X, konge i Danmark	84	Gammelgaard, Hans, gårdejer i Terpling	83
Ancher Anchersen, læge i Ribe	17	Christiansborg Slot	33	Gammeltoft, Peder: Ribe stift 1752	17
Anchersen, Hans Peter (1700-1765) forfatter, professor ved Københavns Universitet	17 ff	Cimbriæ	26	Gavlbjerg, Jens, Agerbæk	85
Anchersen, Søren, rektor ved Odense Latinskole	17	Clausen, Martin, gårdejer i Aastrup	87	Gejl, Mikael, gårdejer i Aastrup sogn	85
Anden Verdenskrig	47 ff	Constantin Hansen, Hans Christian (1855-1875)	35	Gentofte	42, 83ff
Andersen H.C. forfatter	72	Constantin-Hansen, C, (1804-1880) kunstmaler	35	Gestapo	89
Antikvariske Samling, Ribe	29	Constantin-Hansen, Thora	41	Gjedde, Knud, redaktør	83
Appel, Erik	83	Curtz, Marie Hansdatter, præstekone i Bork sogn	17	Gorm den Gamle	21
Artemis, gudinde	30	D		Gorridsen, Anders, bådebygger og fisker i Esbjerg	50
Askov	35	Danmark	3 ff, 32, 48	Gorridsen, Verner: Besættelsen oplevet fra Sømandshjemmet Ny Havn	47
Assens	46	Darum	84	Gredstedbro	75
B		Den almindelige Danske lægeforening	38	Grene i Aastrup Sogn	85
Balder	8	Donald, D.F. Mc.	85	Grene	43
Balslev, præst i Bramming	84	Dorscheus, Theodor Julius, præst	32	Grindsted	43, 92
Belgien	48	Dyrehave Mose i Aastrup sogn	91	Grünfeld, Frederik, overlæge 1886	37
Bergenhusen, Slesvig	68	E		Grønland	23
Berlin	68, 93	Ebbesen, Hans, gårdejer i Aastrup Sogn	95	Grådyb	21, 48ff
Besættelsesårene 1940-1945	81 ff	Elsass	7-86	Gudenåen	19
Besættelstiden 1940-1945	47	England	17, 50ff, 73, 81	Guldberg, Mette, museumsinspektør	62
Bjerregaard, biskop i Ribe	84	Erindringssteder	63 ff	H	
Blaksmark ved Horne	5	Esbjerg	47 ff, 50ff, 98ff	Haderslev	32, 83
Blåbjerg	24	F		Halsson, Bjørn, nazisympatisør, Esbjerg	57
Blåvand	49	Fagensta-Posten, svensk dagblad	74	Halsson, islænding, Esbjerg	57
Boubjerg	20, 23	Falster, Christian, tænker i Ribe	23	Hannenken, von, tysk general	89
Bramming	84	Fanø	21 ff	Hansen, Børge, ostehandler, frihedskæmper	92
Bramming, Torben, Ribe	31	Filsø	19, 24	Hansen, H.P. historieskriver	32
Brorson, Hans Adolf, salmedigter	23	Fox, William, lærer	76	Hansen, Hans, vognmand i Glejbjerg	89 ff
Bruhn, Verner, seminarielektor og historiker	98 ff	Frankrig	17, 25, 73	Hansen, Mogens: Fortunæ - lykkens gudinde som kakkelovn 29	
Brørup sogn	31	Fredericia	21	Hansen, Niels, Melvanggård	41
Bukdahl, J. redaktør	83	Frederik den III. Konge af Danmark	21	Hansen, politibetjent i Holsted	93
C		Fredskilde	8	Hanstholm	48
Callesen, Chr. Gårdejer i Aastrup	88	Frey og Baldersbrønde	8	Harald Blåtand	21
Canada	85	Frydesbrønd	8		
Ceres, romersk gudinde	31	Fyn	21		
Checkoslovakiet	86				
Christensen, Hans, Stagerup mark	39				

Harald Blåtand, konge af Danmark omkring år 1000	9	Keld, den hellige provst i Viborg	9	Momsen, Johan Frederik (1813-1901)	31 ff
Harbøre	20	Kildemarkeder	7	Momsen, Peter Frederik, propritær, Skovlyst	31 f
Haruderne, folkestamme	26	Kilder	3 ff	Muff, Carl, faiskeskipper, Esbjerg	60
Havnen i Esbjerg	47	Kimbrerne	26	Munk, Kaj, præst og frihedskæmper	83
Hejnsvig	43	Kippinge på Falster	10	Møller Johnsen, Wolf Chr. Landmand i Vorbasse	45
Hellige kilder	3 ff	Kirsten Piils kilde på Dyrehavs-bakken	7	Møller, John M. historieskriver og præst	43 ff
Helweg-Larsen, g. Redaktør	82	Klelund Plantage	87	Møller, Søren, pensionist i Aastrup	83
Hercher, Richard, tysk sanitetssoldat	89	Kolding	22 ff, 46, 85, 89	N	
Hermansen, Leif, psykiater, Esbjerg	36	Konstantin-Hansen, Elise (1858-1946)	35	Nationalsocialisme	81
Hertz, Jens Michael (1766-1825) biskop i Ribe	31	Konstantin-Hansen, Signe, sygeplejerske	35 ff	Natvægter	78
Historiske oplysninger om Slaugs herred	43 ff	Konstantin-Hansen, Sigurd, præst på Venø og Jernved	36	Nederlandene	17
Hitler, Adolf, tysk rigskansler	48 ff	Kristensen, H. K. (1895-1981) lokalhistoriker	5	New York	82, 93
Hjemmesygeplejerske og sygeplejeforening	35ff	Kærum	46	Nielsen, Oluf, dr. Phil, forfatter	43 ff
Hjerting	21 ff	København	7, 31, 37,82	Nielsen, Sofie, sygeplejerske i Vejen-Læborg	40
Ho Bugt	50	Købke, Magdalene (1825-1898) gift med Constantin Hansen	35	Nihlen, Bjørn, svensk journalist	74
»Holger Danske« frihedskæmpergruppe	85 ff	Købke, Olaf (1846-1905) læge	36	Nips Å	19, 21
Holland	20, 33, 48	Kaalund, H.W. forfatter	43	Nissen, Chr. Gårdejer i Glejbjerg	90
Holmsland	20	L		Nissen, Hans, gårdejer i Aastrup	87
Holstebro	20, 22	Laksefiskeri	21	Nissen, J. V. lærer i Ramten omkring 1890	12
Holsted	82, 92	Lapland	68	Norge	31, 58, 82
Homann, korttegner	18	Lejre	18	Nr. Nebel	97
Horsens	21	Lemvig	20, 22	Nyby	39
Husum	68	Limfjorden	20	Nygaard, S.: arkivsekretær og historiker	44 ff
Hübner, Johann, tysk forfatter i begyndelsen af 1700tallet	18 ff	Listerdyb	48	Nygaard-Nielsen	30
Hübsmann, Søren, Nr. Nebel	97	Lorentzen, Heinz, turistchef i Ribe	75 ff	Nymindegab	21, 23
Høy-Nielsen, Aja: Uden løn og på prøve i et år	35	LS, protestbevægelse i 1930erne	81	Næs, Norge	31
I		Lundenæs Å	21	Nørre Jylland	21,22
Indre Mission	46	Luxemburg	48, 94	Nørre og Sønderjylland	19
Irland	20	Lykke, Sigurd, gårdejer i Aastrup	93	Nørre Aastrup	82 ff
J		Lønborg Å	24	O	
Japan	76 ff	Lønne	21	Odense	25 ff, 32, 89
Jensen, Johannes V. (1873-1950) forfatter	14 ff	M		Odin	8
Jensen, John V.: Hellige kilder - kilder til vnderen	3	Madsen, Anders, vejarbejder i Aastrup	92	Oksbøl	94
Jepsen, lærer i Aastrup	88	Madsen, Kristian, sognefoged	92	Olesen, Hans, Nyby	39
Jernved, Ribe Amt	36	Madsen, Mads, vægter i Ribe	71	Oringe	35
Jespersen, Christina Balslev: Ribe og Storken 1899-2005	63	Malt-Folding	35 ff	Ounskilde	8
Jessen, Jes, gårdejer i Aastrup sogn	85	Manø	21 ff	Ouskilde	8
Jylland	3	Manø, Inge, Ølgod	97	Overtro og sagn	44
Jyllands-Posten, dagblad	74	Mathiasen, Poul, gartner i Ribe	75	P	
Jyske Samlinger (4.rk. bd.2)	44	Meier, Sophie Christine, gift med John M. Møller	46	Pedersen, Olga: Aastrup Sogn i besættelsesårene 1940-1945.	81
K		Middelfart	22	Petersen, Andreas, knappe-mager i Haderslev	32
Kakkelovne	29 ff	Milters, Kjeld, frihedskæmper	92	Petersen, Claus, købmand og tobakshandler i Haderslev	33
Kartoffeltyskere	44	Mindeord, Inge Manø	97		
Katbøl	87	Mindeord, Søren Hubsman	97		
Kaufmann, Leo, tysk desертør	95	Mindeord, Verner Bruhn	98 ff		
		Moe, Niels, Charlottenlund	31		
		Momsen, Jens Rahr, godsejer på Sønderskov	31		

Petersen, Johanne, (1847-1922) skoleleder i København	42	Skærbæk v. Fredericia	50	Varmekilder	29 ff
Petersen, L.C. advokat i Haderslev	33	Slaugs herred	43 ff	Vartov	35
Phundisii, folkestamme	26	Sneum Bro	21 f	Vejen-Lærborg	35 ff
Plesner, præst i Darum	84	Sneum Å	19	Vejgaard i Vorbasse Sogn	45
Polen	47	Spliid, Haakon, plakattegner	66 ff	Veje	21 f
Pontoppidan, forfatter af Danske atlas	26	Stagerup Mark	39	Venø	36
Ptolemæus, geograf	26	Stefano, tysk løjtnant	90	Verninge	46
R		Storkeliv	63 ff	Vester Hav	20
Rask, Niels, Aastrup	82	Stub, Ambrosius, historiker i Ribe	23	Vester Starup	4ff, 81
Reformationen 1536	6	Sverige	32	Vester Aastrup	87
Ribe 21, 29, 43 ff, 63 ff,	63 ff,	Sædding	47	Vestjylland	3
Ribe Amt	98 ff	Sødermanlands Nyheter, svensk blad	76	Vestkysten, dagblad	63 ff
Ribe og Storkene	63 ff	Sønder Bork Sogn	17	Viborg	20, 25, 81
Ribe Stift 1752 – uddrag fra en tidlig dansk geografibog	17 ff	Sønder Bork	21	Viby	46
Ribe Stift	19 ff	Sønderjylland	21,22	Vikingecenter	78
Ribe Stift	22	Sønderskov, herregård i Brørup sogn	31	Vorbasse	43 ff
Ribe Turistforening	63 ff	Sørensen, Ancher, præst i Bork sogn	17	Vorbasse-Hejnsvig	46
Ribe Å	23	Sørensen, Frands, arbejder i Aastrup sogn	95	Vordingborg	35
Richer, J. præst i Vejen 1916	45	T		W	
Ringkøbing	20, 22 ff	Tavsen, Hans, (1494-1561) biskop i Ribe	11, 13	Wentzel, Kr. gårdejer i Aastrup sogn	94
Rosenstand, K.H. journalist på vestkysten	66	Terkelsen, Terkel M. radio- reporter fra England	51	Willemoes, redaktør, Ribe	71
Roskilde	25	Terpæger, Peder, historiker i Ribe	23	Worm, Ole, oldforsker	4 ff
Ryssenstein, Baroni	20	Terpling, Aastrup Sogn	83 ff	Æ	
Røde Kors	88	Thor	8	Ærtedal	18
Røde Kors	39	Thorskilde	8	Ø	
S		Thorstrup	7	Ølgod	97
Schackenborg, grevskab	20	Thorvaldsen, Bertel, billed- hugger	30	Øster Horne herred	7
Scharling, biskop i Ribe	81	Thuesen, N.A. husmandsfører	83	Østergaard, Knud Høgsbro, (1900-1987) præst og lokal- historiker	5 ff
Schmid, Oskar, tysk desertør	95	Tjæreborg	85	Østergaard, Knud Høgsbro, præst og historiker	81 ff
Schmidt, Anders, gårdejer i Aastrup sogn	85	Tokyo	76	Østersfiskeri	24
Schmidt, August F. (1899-1965) folkemindeforsker	5	Torsminde	20.23	Østlands-Posten, svensk blad	76
Schrøder, Ludvig, højskoleforstan- der på Askov Højskole	35	Trautner, Th. Stiffysikusi Odense	38	Østrig	58, 86
Schrøder, Margrethe, Askov	41	Turistforening i Ribe	63 ff	Å	
Sig	4 ff	Tygesen, Sven Erneberg: En ny gammel bog	43	Aall, Jacob, norsk jernværksejer	31
Silkeborg	89	Tyskland	17 ff, 47 ff, 84 ff	Aarestrup, Vilhelmine Maren, gift med J.F.Momsen	32
Sjælland	18	U		Århus Stift	20
Skallingen	48	Ugeavisen for Ribe og Omegn	75	Århus	25
Skanderborg	86	Underberg, Jens, Esbjerg	55	Årre	86
Skandinavien	73	Underberg, Niels, aktiv i modstandsbevægelsen i Esbjerg	55	Aastrup Nørremark	91
Skast herred	6	USA	68	Aastrup sogn	81 ff
Skive	92	V			
Skjern Å	19, 24	Vandel	94		
Skjern	69	Varde	3ff, 21 ff,29		
Skodborg	95	Varde Landsogn	5		
Skotland	20	Varde Å	19, 23 ff		
Skov, Hans, Dansk ornitologisk Forening	64				
Skt. Folmers kilde i Alslev	4				
Skt. Gertrudskilde i Sig	4				
Skt. Syllatz kilde i Vester Starup	4				
Skt. Søren's Kilde	10				

Historisk Samfund for Ribe Amt

Historisk Samfund for Ribe Amt er landets ældste af sin art. Omkring århundredskiftet 1899 – 1900 var der stor interesse for historie i Danmark og på Askov højskole sad en kreds af lærere og mænd med stor interesse for historie. Dette især måske omkring den kendsgerning at grænsen mod syd der siden 1864 havde trukket en linie mellem landsdelene Syd- og Nørrejylland, var til stadig diskussion.

Grænsen afstedkom store vanskeligheder, den havde adskilt familier og gjort en dansk landsdel, Sønderjylland, til tysk område.

Noget sådant vil altid vække nationale følelser og måske derfor opstod en bølge af historisk interesse.

Et af resultaterne af denne »bølge« var Historisk Samfund for Ribe Amt, der på initiativ fra højskoleforstander Ludvig Schrøder stiftedes i Askov i 1902.

Formålet med foreningen var »at virke til oplivelse af den historiske sans ved at fremdrage den stedlige historie, idet man vil søge at samle oplysninger om folks liv og færd i tidligere tider her i amtet«.

Historisk Samfunds årbog, der er udkommet siden 1903, var vejen til at »samle oplysninger om folks liv og færd i ældre tider«, og sådan er det stadigvæk.

Årbogen Fra Ribe Amt har i årenes løb rummet en lang række artikler, der har kunnet fortælle amtets historie. Mange er kommet til orde, mange har sendt deres erindringer, ople-

velser, har skildret livet i landsbyer, fællesskabet, udskiftningen og meget meget mere. Årbogen for Historisk Samfund er en guldgrube af lokalhistorisk viden.

At være medlem af Historisk Samfund har altså gennem mere end hundrede år været adgangstegn til historisk viden og interesse. Meget er kommet til, der findes i dag lokalhistoriske foreninger i mange lokalsamfund, men Historisk Samfund er stadig en levende forening med medlemmer over hele amtet.

Formand:

Olga Pedersen

Vestergade 6, 6670 Holsted

Tlf. 75 19 82 80

E-mail: Olga.pedersen@stofanet.dk

Kasserer:

Edel Overgaard Byagervej 41 6650 Brørup

Tlf. 75 38 30 24

Giro 6 04 31 94

Skaf nye medlemmer

– og få et rabatkort til bogkøb

Den 1. januar 2007 lukkes der ned for Ribe Amt og administrativt går vi går ind i en ny tid.

Medlemmer af Historisk Samfund for Ribe Amt er med til at bevare de kulturhistoriske minder i det »gamle« Ribe Amt.

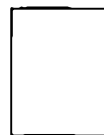
Derfor er det vigtigt at bevare Historisk Samfund også for fremtiden.

Vær med til at skaffe nye medlemmer, tal med venner og bekendte om Danmarks ældste amtshistoriske samfund, præsenter dine naboer og venner for Fra Ribe Amt.

For hver nyt medlem du indmelder sender kassereren dig et rabatkort på 25 kr. til brug ved indkøb af bøger fra Historisk Samfund.

Du skal blot skrive både dit og det nye medlems navn og adresse på indmeldelsesblanketten og du vil modtage rabatkortet når indmeldelsen er registreret.

Indmeldelse sker til: Historisk Samfund for Ribe Amt, Byagervej 41, 6650 Brørup

Historisk Samfund for Ribe Amt

Edel Overgaard,

Byagervej 41

6650 Brørup

Indmeldelsesblanket

- ja tak, jeg vil gerne være medlem af Historisk Samfund for Ribe Amt

_____

Navn: _____

Adresse: _____

_____

Indmelderens navn: _____

Adresse: _____

_____

Fra Lokalarkivernes arbejdsmark i 2006

Ribe Amts Lokalarkiver (RAL)

Bestyrelsens beretning for 2006

Der er ingen tvivl om, at det år, der er gået siden generalforsamlingen i Ribe sidste år, har været året med de største forandringer i Ribe Amts Lokalarkivers historie, såvel på det organisatoriske som på det arbejdsmæssige plan.

På det organisatoriske område var det ingen overraskelse, at Ribe Amt ville blive nedlagt eller at det kommunale landskab inden for dette område ville blive stærkt forandret ved årsskiftet 2006/2007. Fanø Kommune er således den eneste af de tidligere kommuner i Ribe Amt, som i hvert fald på overfladen ikke er berørt af store forandringer.

RALs bestyrelse havde nok en fornemmelse af, hvordan det ville gå på en række områder, f.eks. at RAL ville beholde amtets tilskud til amtskonsulenten i foreløbig en fireårig periode foruden tilskuddet til en række aktiviteter, bl.a. udgivelse af arkivernes årsberetninger. På den baggrund stod det klart for bestyrelsen, at RAL ville fortsætte i yderligere fire år og formodentlig/-håbentlig meget længere.

En anden ting, man fornemmede i løbet af 2006, var, at lokalarkivarbejdet i de nye kommuner ville blive organiseret meget forskelligt. I nogle kommuner var der blevet etableret et godt samarbejde mellem arkiverne, mens man i andre havde svært ved at nå og/eller forstå hinanden. Det måtte også konstateres, at selv om lokalarkiverne måske kunne nå hinanden, kneb det mere med at få dialog med det administrative og politiske system i de nye kommuner. I et enkelt tilfælde er en løsning blevet udsat i fire år. Og det stod også mere end klart, at ingen af de nye kommuner ville følge i Esbjergs fodspor og etablere et såkaldt § 7-arkiv til også at håndtere de kommunale arkivalier. Dertil kom, at lokalarkiverne i en række af de »gamle« kommuner nyorganiserede sig i sammenslutninger, så køb af/abonnement på arkivregistreringsprogrammet Arkibas blev billigere.

Til alle disse udfordringer på det lokale plan kom så uroen på det nationale plan. SLA – Sammenslutningen af

Lokalarkiver – som i mere end en menneskealder har organiseret landets lokalarkiver og har forsynet dem med registreringsvejledninger, registreringssystemer m.m. blev udfordret af en nydannelse på arkivområdet – ODA eller Organisationen Danske Arkiver. Omkring 40 – fortrinsvis større lokalarkiver (forandingsparate arkiver har de vist selv lanceret sig som) – har forladt SLA og er søgt over i den nye organisation i håb om at kunne få et bedre talerør over for Statens Arkiver, Kulturministeriet m.m. Inden jul kom så yderligere en arkivorganisation på banen – DEA for Danske Egnarkiver – som blev dannet af to tidligere medlemmer af SLAs styrelse. For 400 kr. i årligt kontingent vil den sidste organisation, om den overhovedet eksisterer, sikre lokalarkiverne frelse og evig fremgang. Reelt er der nok kun to spillere på den organisatoriske bane, men i vores øjne er det også mere end rigeligt.

Alle havde nok forventet klare udmeldinger fra både SLA og ODA om, hvad ideen med al den uro så er. Og, hvad der umiddelbart nok interesserer de fleste mest: Hvad med Arkibas, som er et uundværligt værktøj for store såvel som små lokalarkiver? Nu er der snart gået syv måneder, og disse spørgsmål er ikke afklaret. Det er noget rod, som i hvert fald ikke gavner lokalarkiverne eller deres sag. Næppe heller nogen af organisationerne.

I Ribe Amt har den organisatoriske uro ikke vist sig. Mig bekendt har kun ét arkiv meldt sig ud af SLA – vi har ikke fået endelig besked derom, men sker det, kan det – i hvert fald med vores nuværende vedtægter – få konsekvenser. De indeholder nemlig et krav om medlemskab af både SLA og RAL. På den anden side må det siges, at situationen p.t. er så flydende, at man måske lige skal klappe hesten for at se, hvad der sker.

Et udbytte af ikke at lade sig påvirke af den ydre uro har været opretholdelsen af et normalt aktivitetsniveau i forhold til RALs medlemmerne. Konsulent Richard Bøllund vil fortælle mere detaljeret om det i sin beret-

ning, men lokalarkiverne i Ribe Amt har fået konsulentbesøg, har fået beretningerne trykt og modtaget særtryk som sædvanligt, har fået konference- og kursustilbud m.m. som i et sædvanligt år. I har altså været langt heldigere stillet end lokalarkiverne f.eks. i vores nabokreds Vejle Amt, hvor uroen på landsplan har forplantet sig til lokalkredsen.

Det er mit håb, vi kan fortsætte det gode samarbejde lokalt og regionalt her i det gamle Ribe Amt. Meget er forandret, nye samarbejdsrelationer skal bygges op i de nye kommuner, men det skal lykkes. I modsætning til kommunesammenlægningen i 1970 har vi jo lokalarkiverne – de skal ikke bygges op fra grunden, som tilfældet var dengang. Vi skal videre, og det er op til de enkelte arkiver gennem en målbevidst og udadvendt virksomhed at bevise deres kulturpolitiske berettigelse. Med støtte fra RAL og konsulenten skal dette arbejde nok også lykkes.

Som sædvanlig vil bestyrelsen gerne slutte beretningen med tak. I år er der dog det specielle, at en række af de, vi plejer at takke, ikke eksisterer længere. Det gælder bl.a. og ikke mindst Ribe Amt, som lokalarkiverne har så meget at takke for, for de har støttet med amtskonsulent, penge til udgivelse af beretninger, penge til projekter m.m. Gennem årene er det ikke blevet til så lidt – amtet

har faktisk støttet lokalarkivsagen siden midten af 1980'erne. En anden samarbejdspartner, Ribe Amts Museumsråd, eksisterer heller ikke længere. Museerne har valgt ikke at videreføre dette samarbejdsorgan efter 1. januar 2007. Til gengæld kan vi takke Historisk Samfund for Ribe Amt for godt samarbejde – ligesom RAL har Historisk Samfund besluttet at videreføre sine aktiviteter og under uændret navn.

Endelig vil bestyrelsen gerne bringe en tak til konsulent Richard Bøllund for hans fortsat utrættelige indsats for amtets lokalarkiver og store inødekommehed over for store og små problemer i deres daglige arbejde.

Amtskonsulentens beretning

I slutningen af 2005 udkom bogen *De kom og de blev* – indvandrere i Ribe Amt. Det afstedkom nogle spændende opgaver og oplevelser i 2006. I januar måned var der bud fra TV-Syd, som producerede et længerevarende indslag på baggrund af bogen. Et par af de medvirkende i bogen medvirkede også i udsendelsen, der blev optaget i TV-Syds studie i Kolding. Det var en sjov oplevelse og en stor mulighed for at gå i dybden og fortælle om bogens indhold. Også foreninger ville høre mere om bogen og dens medvirkende. Det var bl.a. Kvindefos Mentornetværk, der i

Fra RALs generalforsamling den 8. marts 2007 i Tårnsalen på Askov Højskole. På billedet er konsulent Richard Bøllund i færd med at aflægge sin beretning. Foto: Jørgen Dieckmann Rasmussen. (Q02058-076)

april måned havde indkaldt deres medlemmer til at høre mere om bogen og nogle af de medvirkendes historie. I arrangementet deltog folk fra mange forskellige nationaliteter, og det var interessant at høre forskellige opfattelser af integration og meninger om indvandrernes muligheder i Danmark. Der var også kontakt til Socialpolitisk Forening for Sydvestjylland, som med interesse havde læst bogen, men et planlagt arrangement i fællesskab med foreningen blev desværre aflyst på grund af for få tilmeldte. Det har været sjovt og positivt med alt den respons og medieomtale, bogen har givet.

Oven på bogudgivelsen har 2006 været et år uden større, tværgående projekter, men det er aldrig noget problem at udfylde tiden. Årsberetninger, RAL-Nyt, hjemmeside og tilrettelæggelse af kurser er nogle af de faste bestanddele i mit arbejdsår, og henvendelser fra arkiverne er heldigvis mange, og det resulterer ofte i en del ture ud på arkiverne. Det er fortsat hjælp til igangsætning og registrering i Arkibas, som er årsag til de fleste konsulentbesøg. En del nye Arkibas-brugere kom til i 2006, og efterhånden registrerer de fleste arkiver elektronisk. Mange har indkøbt Arkibas i DOS-versionen, som nu kan erhverves til en overkommelig pris, og er et ganske brugbart program, selvom en ny version er kommet på markedet. Enkelte arkiver er gået over til den nye windows-baserede Arkibas 4, men indtil videre har der ikke været meget hjælp til brug af programmet at hente hos mig. Dels har jeg endnu ikke haft mulighed for at arbejde med programmet i det daglige, og dels har SLA ikke været i stand til at udbyde et instruktørkursus i den nye Arkibas-version. Jeg håber at få opdateret min viden i det nye år, og at vi hurtigst muligt vil være i stand til at udbyde kurser i den nye version.

Efteruddannelse er og bliver RALs primære opgave. Uddannelse kan man næsten ikke få nok af, og at behovet er der, viser den store tilstrømning til kurserne. Vi forsøger altid at levere et varieret kursusudbud og lytter til ønskerne fra arkiverne. Hermed også en opfordring til at fremsætte gode forslag. I 2006 har der været kurser i opbevaring og konservering af arkivalier, der var et kursus i kildesøgning, og i efteråret blev der gennemført et kursus med overskriften Hvad er et arkiv? Det var tre, meget vellykkede og velbesøgte kurser. Desværre måtte vi også aflyse to kurser i efteråret. Først en hel kursusrække i gotisk skriftlæsning, da kun fem havde tilmeldt sig. Dernæst blev kurset i billedregistrering i november måned aflyst på grund af sygdom. Det var ret uheldigt, idet antallet af tilmeldte var helt oppe på 45, men der er allerede programsat en ny dato i det nye år.

Som det blev nævnt på generalforsamlingen sidste år, indledte vi i 2006 et samarbejde med arkiverne i Vejle Amt (ARVE). Arkiverne har tydeligvis et behov for efteruddannelse, og da de ikke selv har nogen konsulent, forhandlede de sig frem til kursusdage, jeg afholdt for dem. Det var spændende at møde nye mennesker og diskutere forskellige måder at gøre tingene på. Hvorvidt samarbejdet med ARVE skal fortsætte, er der endnu ingen afklaring på.

2006 var også året, hvor kommunesammenlægningen for alvor var over os. Det har resulteret i en del ekstra mødeaktivitet blandt arkiverne, og i RAL tog vi initiativ til et møde i juni måned for at få status og overblik over arkivernes initiativer i forbindelse med reformen. Der var nogle gode oplæg, som både kunne inspirere og give gode ideer, og det er mit indtryk, at arkiverne i de fleste nye storkommuner har fundet sammen og defineret nogle fælles mål. Samarbejde blandt arkiver er en god ting, og det er noget, der forhåbentligt også vil fortsætte blandt den kreds af lokalarkiver, der hører under RAL. Konsulentordningen, alle arkiver kan trække på, er foreløbigt sikret indtil 2010, så kursusaktiviteten vil fortsætte med uformindsket styrke ligesom øvrige projekter, der kan være med til at synliggøre og binde arkiverne sammen.

Til arkivvirksomhed knytter der sig formidling og andre former for synliggørelse. En mulighed herfor var til stede på den såkaldte drivejsdag, der blev afholdt den 3. september på Riber Kjærgård. Med hjælp fra fire arkiver havde RAL opstillet en stand ved det velbesøgte arrangement. Ca. 300 deltagere havde meldt sig til drivejsdagen – en indvielse af den vestjyske studevej på gåben, som også tidligere er blevet omtalt i RAL-Nyt. Selvom de fleste af de 300 deltagere forståeligt nok efter vandreturen på enten fem, ti eller 20 km var mere interesseret i frokostbordet, så kom en del dog forbi standen, og vi fik en god snak med dem, ligesom der blev solgt nogle bøger fra RALs boglager. På vandreruten var der også udstationeret en af vore folk fra lokalarkivet i Jernved, som fortalte vandrerne en god historie undervejs. Alt i alt var det en god dag og en god måde at få synliggjort arkiverne på.

Året sluttede desværre af med en længere sygeperiode for mit vedkommende. Det resulterede i et aflyst kursus og et RAL-Nyt, som ikke kom til tiden, men det er der heldigvis rettet op på. Jeg takker alle – ikke mindst bestyrelsen – for den forståelse og opbakning, der har været til mig. Til sidst skal jeg meddele, at mine ugentlige træffetider er ændret, så jeg nu er at træffe på arkivet i Esbjerg mandag, tirsdag og torsdag.

Beretninger fra de lokalhistoriske arkiver

Billund Kommune

Lokalhistorisk Arkiv

Billund Centret, Hans Jensensvej 6, 7190 Billund
Tlf.: 75 33 24 72

Åbningstid: Tirsdag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale

Leder: Hanne Gosvig, Hjørnegården 15. 25,
7190 Billund. Tlf.: 75 33 17 46

E-mail: hegogvig@stofanet.dk

Vi har haft et travlt år med at omregistrere en bunke arkivmateriale, så det er klar, når vi får Arkibas 4. Vi har fået 44 afleveringer og haft over 100 gæster på besøg i arkivets normale åbningstid.

Igen i år deltog vi i Billund-Natten i og omkring Billund Centret. Det var som sædvanligt godt besøgt af borgerne i Billund, og vi havde mange gæster, der så vores udstilling om udviklingen i Grene Sogn. Gamle aviser er jo også populære, så vi havde også mange, der sad længe og kiggede og sagde: »Kan du huske?« – og »se nu der, er det så længe siden det skete«.

I vores udstillingsskab har vi løbende haft udstillinger, bl.a. om sognerådene og byrådene 1912-2007. I 1912 blev Grene lagt sammen med Grindsted, og i 2007 bliver de igen lagt sammen. Vores billeder af tidligere konfirmander kalder jo også minder frem. Vi har haft et godt år på arkivet.

Grindsted Lokalhistoriske Arkiv

Grindsted Bibliotek, Tinghusgade 16, 7200 Grindsted
Tlf.: 75 32 09 00. Fax: 75 32 32 94

Åbningstid: 1. og 3. onsdag hver måned kl. 15.00-18.00 (juli måned undtaget) samt efter aftale. Læsestuen er åben i bibliotekets åbningstid

Leder: Jens Erik Starup, Hørsbølvej 13, 7200 Grindsted
Tlf.: 75 32 23 53

E-mail: Jens.Starup@post2.tele.dk

Hjemmeside: www.lokalhistoriebillund.dk

Der har i det forløbne år været stor fokus på, hvad kommunalreformen kunne komme til at betyde for arkiverne. Foreløbig er det blevet til, at arbejdsbetingelserne næste år bliver som i år. Vi har dog fået tilsagn om et udspil fra kommunen i løbet af 1. halvår 2007. Vi glæder os til at få en afklaring omkring de fremtidige rammer på det lokale plan.

Hvad angår det regionale arkivsamarbejde, må man forvente, at dette her i området kun vanskeligt kan videreføres uændret på længere sigt. I Ribe Amt har arkiverne jo en konsulentordning, som hidtil er betalt af amtet. Hvis denne ordning skal videreføres fremover, er det en nødvendighed, at alle de nye storkommuner giver arkiverne nødvendige økonomiske rammer. Opgaven bliver ikke nødvendigvis nemmere at løse med den splittelse, som er opstået i arkivsamarbejdet på landsplan.

Med økonomisk støtte fra Grindsted Kommune og Den jyske Sparekasses Gavefond har arkivet i det forløbne år gennemført et digitaliseringsprojekt. En stor del af arkivets beholdning af film-, video- og lydoptagelser findes nu på digitale formater. Dette letter i høj grad muligheden for at anvende materialet. Filmene har tidligere været overspillet på videobånd og har kunnet lånes på Grindsted Bibliotek. Biblioteket har mærket en stor efterspørgsel fra publikum, som gerne vil låne de gamle film på de nye DVD'er.

Lokalarkiverne i Billund Kommune har i det forløbne år etableret egen hjemmeside under navnet www.lokalarkiverbillund.dk. Her har arkiverne mulighed for at præsentere sig selv og deres samlinger. Hjemmesiden indeholder også en del afskrifter af kirkebøger og folketællinger fra vort område og må derfor siges i sin nuværende form at have størst interesse for slægtsforskere med aner her omkring. I december måned 2006 havde hjemmesiden gennemsnitlig 30 besøgende hver dag, og besøgstallet har været stadig stigende.

I efteråret lavede arkivet en lille billedudstilling i bibliotekets forhal under overskriften »Når man ser det hele sådan lidt fra oven«. Billederne er taget fra kirketårne,

vandtårne og andre høje steder i Grindsted by i tidsrummet 1915-1955 og gav således et lille indtryk af byens udseende før og nu. Så vidt vi kunne skønne, var der mange, som studerede udstillingen med stor interesse.

Andelssvineslagteriet Midtjylland i Grindsted som det så ud lige efter opførelsen i 1931. Slagteriet fusionerede senere med Tulip og senest med Danish Crown, som lukkede slagteriet i 2006. Billedet er taget af fotografmester Hans Lund, Grindsted.

Hejnsvig Lokalhistoriske Arkiv

Hejnsvig Skole, Bakkevej 9, 7250 Hejnsvig
 Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 14.00-16.00 og 3. onsdag hver måned kl. 18.00-20.00
 Leder: Hans Jensen, Højene 1, 7250 Hejnsvig
 Tlf.: 75 33 58 57
 Arkivets postadresse: Højene 1, 7250 Hejnsvig
 E-mail: hejnsvig.sognearkiv@privat.dk
 Hjemmeside: www.hejnsvigbynet.dk

Hejnsvig Lokalhistoriske Arkiv har i 2006 haft ca. 50 besøgende i vores lille arkiv. Lokalet har nu været såvel vores depot og besøgslokale som arbejdsrum i 18 år. Udover personlige besøg har vi ca. en gang i måneden modtaget mindst en e-mail eller telefonopringning med spørgsmål til arkivet. I 2006 er der udfyldt 30 indkomstjournaler i Arkibas og lavet 47 registreringer, fordelt på arkivfonds og billeder.

Arkivernes Dag blev afholdt den 18. november i vore lokaler. Ca. 40 mennesker besøgte udstillingen, som i år havde emnet »Industri og håndværk – før og nu«. Vi havde fundet ca. 40 ældre billeder frem til anledningen med motiver af butikker og forretninger, der for længst var ophørt, samt nogle billeder af nyere virksomheder. Vi havde også fremvisning af filmen om »Banan Kristian« – en eneboer fra området der adskillige gange også har

været i medier og ugeblade. Videoen, vi kunne fremvise, var optaget af JyskeVestkysten under et besøg i hans hjem i Fugdal for nogle år siden. Kristian Jensen, som var hans rigtige navn, døde for et par år siden på plejehjemmet i Hejnsvig, ca. 90 år gammel.

Ved årets generalforsamling var en pæn del af vores medlemmer mødt frem. Som gæstetaler fortalte tidligere mejeribestyrer og regionschef for Mejeriselskabet Danmark om tiden som mejeribestyrer i Hejnsvig og om dagens stordrift med tankbiler, der i dag kører over 100 km. med mælken til store, centrale mejerier.

Sdr. Omme Egnsarkiv

Sdr. Omme Bibliotek, Skole Allé 3-5, 7260 Sdr. Omme
 Tlf.: 75 34 14 46
 Åbningstid: Torsdag kl. 14.30-17.00
 Leder: Hans Møbjerg, Stakrogevej 75, 7260 Sdr. Omme
 Tlf.: 75 34 72 18 (21 61 99 11)
 E-mail: Soarkiv@mail.dk

2006 har været et stille år. Arkivet er stadig præget af, at vi mistede vores leder først på året. Der er i årets løb kommet nye arkivalier til arkivet, hvilket vi er meget glade for. Der er kommet materiale både fra foreninger og private. Det er også med glæde, at vi til stadighed kan hjælpe folk med oplysninger om familie, men også om foreninger og forretninger på egnen.

Der har i årets løb været en del besøgende på arkivet, ligesom der har været en del telefoniske henvendelser. Det er bestyrelsens håb, at det vil lykkes at finde en ny leder til arkivet og desuden flere frivillige, som vil tage del i arbejdet. Der er gjort tilløb til dette, men på nuværende tidspunkt er den rette løsning ikke fundet. Et andet område, vi arbejder med, er vedr. formidling og synliggørelse af den viden, arkivet ligger inde med. Til slut en tak til bestyrelsen for året der er gået.

Vorbasse Lokalhistoriske Arkiv

Vorbasse Museum, Kirkegade 3, 6623 Vorbasse
 Åbningstid: Tirsdag kl. 19.00-21.00 samt efter aftale
 Leder: Jørgen Møller, Dalgasvej 6, 6623 Vorbasse
 Tlf.: 75 33 35 54
 Arkivets postadresse: Dalgasvej 6, 6623 Vorbasse
 E-mail: jom@pc.dk

2006 har været et roligt og stabilt år for arkivet. Besøgstallet har været nogenlunde uændret i forhold til tidligere

re, og det samme har antallet af afleveringer. Vi har holdt ét arrangement, en fortælleaften med lokale fortællere, der berettede om markante personligheder fra sognet. Ligesom tidligere fortællearrangementer var det en stor succes.

Arbejdet med at fotografere al bebyggelse i det åbne land i sognet er fortsat og nærmer sig sin afslutning.

Esbjerg Kommune

Bramming Byhistoriske Arkiv

Jernbanegade 8, 1. sal, 6740 Bramming. Tlf.: 75 17 39 20
Åbningstid: 2. og 4. onsdag i måneden kl. 16.00-18.00
samt efter aftale

Leder: Niels Erik Christiansen

E-mail: bram-byhist@mail.dk

Hjemmeside: www.brammingby.dk

Til Bramming Byhistoriske Arkiv indgik der i løbet af 2006 i alt 61 afleveringer og gaver mod 31 sidste år. Af forespørgsler, typisk vedr. slægtsforskning, ejendomsbesiddelse m.m., indgik der i alt 12, hvilket svarede til sidste år. Af andre statistiske oplysninger kan nævnes, at der er udleveret 99 kopier mod 62 året før og været 30 besøgende i arkivets åbningstid mod ti sidste år. Arkivets medarbejdere har deltaget i fire møder af lokalhistorisk art, hvilket svarer til aktiviteten sidste år.

Endvidere har arkivet stået bag fire forskellige lokalhistoriske aktiviteter. Det første, der skal nævnes her, vedrører Bakkevejens Skole. Den 19. april 2006 mødte 40-50 entusiastiske brammingensere op i Sognegården bevæbnet med lyslevende skoleminder og fotoalbums. Anledningen var Bakkevejens 100 års jubilæum. Mødet var offentligt, og arkivet havde allieret sig med nuværende og tidligere lærere og elever fra Bakkevejens Skole, og Stig Hegn stod klar med et Power Point-show med billeder fra skolens lange liv. Kaffen var varm, det var snakken også, og det var lige før, de hjemmebagte boller ikke forslog. Efter billedshowet gik folk på scenen og berettede om de gode gamle - og knapt så gamle - dage på Bakkevejens Skole. Mange muntre episoder kom frem, og arkivet fik sat navn på en hel del af de unavngivne personer på billederne. Ja, det var så stor en succes, at Bakkevejens Skole bad arkivet vise den fine billedserie til skolens Åbent Hus-jubilæumsarrangement i november måned.

Et andet arrangement fandt sted den 12. juni. Den dag stod arkivets bestyrelse under egetræet på Trianglen og

spejdede efter deltagere til en vandring i den nyrenoverede Nørregade. Vores forhåbninger var ikke store denne varme sommeraften, men til vores store glæde mødte der 35-40 personer op. En række husnumre var udvalgt til nærmere besigtigelse, og som turen gik ned ad Nørregade, blandede folk sig mere og mere og kom med supplerende og korrigerende oplysninger til arkivets materiale. Aftenen sluttede med kaffe og en masse god snak i Sognegården. Efterfølgende har arkivet indhentet nye oplysninger om folk og huse i Nørregade, og i november udkom så det fine hæfte om Nørregade. Vi måtte hurtigt trykke 2. oplag, og i skrivende stund er der blot 15 eksemplarer tilbage af dette.

Den 28. august afholdt arkivet sin anden kirkegårdsvandring med pæn deltagelse. Vi havde udvalgt 12 kendte brammingensere fra dels det private erhvervsliv, dels fra det det offentlige. De pågældende personer fortalte vi så om ud for deres gravsteder. Vejret var ikke smukt, så det var godt at komme ind i sognegården til den obligatoriske kop kaffe med hjemmebag. Endelig havde arkivet lavet en udstilling om Lindegade gennem 100 år. Udstillingen blev vist på Bramming Bibliotek i forbindelse med kulturugen.

Darum Sognearkiv

Nørrebyvej 12, Store Darum, 6740 Bramming

Åbningstid: 1. oktober - 31. marts: Onsdag kl. 15.00-17.00. Resten af året 1. onsdag hver måned kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Erling Schmidt, Refshedevej 9, Store Darum, 6740 Bramming. Tlf.: 75 17 90 11

Arkivets postadresse: Refshedevej 9, Store Darum, 6740 Bramming

E-mail: sognearkivet@darum.dk

Hjemmeside: www.darumsognearkiv.dk

Arkivet har i 2006 modtaget ni afleveringer, der hovedsageligt har bestået af fotos. Mønsteret fra tidligere år med stadig flere henvendelser direkte til arkivmedarbejderne uden for arkivets åbningstid er fortsat. Henvendelserne kommer pr. telefon, e-mail eller post. Åbningen af siden på Internettet med Darum Sogns ejendoms historie har også affødt flere henvendelser.

I september havde arkivet besøg af en far og datter fra USA, der var på jagt efter slægtens rødder og nulevende slægtninge i Darum. De fik en rundvisning i Darum og så de ejendomme, hvor deres forfædre havde levet. Vi kunne også hjælpe dem med at fylde huller ud i stam-

træet. Det lykkedes endvidere at få etableret kontakt til nulevende slægtninge - godt nok ikke i Darum. Både far og datter var meget glade og taknemmelige for vores hjælp.

I efteråret kom der endelig en afklaring på arkivets lokale problemer. Vi fik tilbudt et lokale i Darum Kultur- og Fritidscenter. Lokalet er ud fra både størrelse og beliggenhed velegnet til vores brug. Da Kultur- og Fritidscenteret er en selvejende institution, der drives som en forretning, og derfor er nødt til at tjene penge, skal arkivet betale husleje. Efter et par forsøg lykkedes det at få bevilget kommunalt tilskud til huslejen for den sidste del af 2006. Om det så også vil lykkes at få kommunalt tilskud i den nye kommune er uvist. De sidste måneder af 2006 blev brugt til indretning af det nye lokale og flytning af arkivets samlinger. Vi har nu et dejligt lokale, som vi er glade for, og som vi håber, vi kan blive boende i.

Endrup/Vester Nykirke Sognearkiv

Vibækvej 2, Endrup, 6740 Bramming

Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 16.00-17.00

Lukket i juli

Leder: Otto Christoffersen, Ommevej 2, 6740 Bramming

Tlf.: 75 19 12 59

Arkivets postadresse: Niels Erik Junk, Gummemarkvej 8, Vong, 6740 Bramming

Endrup/Vester Nykirke Sognearkiv har haft den store sorg at miste vores trofaste hjælper på arkivet, Solveig Schmidt. Hun har gjort et stort arbejde på arkivet med registrering og har været vores protokolfører i mange år, hvad hendes flotte håndskrift i protokollen tydeligt vidner om.

I 2006 har sognearkivet modtaget fire større afleveringer, og dertil kommer så en række henvendelser, bl.a. om Endrup Mejeri, men også om bevaringsværdige huse. Der er også blevet spurgt til slægten fra Endrupholm og Endrupholms ejere gennem tiden, og dertil kommer en række slægtshistoriske forespørgsler.

Vi har registreret ca. hver 14 dag og er bl.a. i gang med at registrere billeder, efter to af arkivets medarbejdere har været på kursus i billedregistrering. På grund af sygdom har billedregistreringen desværre ligget stille nogen tid. Der er købt en ny kopimaskine og udstyr til digital fotografering.

Esbjerg Byhistoriske Arkiv

Torvegade 47, Postboks 522, 6701 Esbjerg

Tlf.: 76 16 39 00, Fax: 76 16 39 10

Åbningstid: Mandag-fredag kl. 10.00-16.00, torsdag tillige kl. 16.00-18.00

Leder: Jørgen Dieckmann Rasmussen

E-mail: byhistoriskarkiv@esbjergkommune.dk

Hjemmeside: www.esbjergbyhistoriskearkiv.dk

I mange henseender - og ikke mindst for Esbjerg Byhistoriske Arkiv - vil 2006 blive husket som et skelsættende år. Umiddelbart vil man nok tænke på året som det sidste, hvor de »gamle kommuner« og amterne endnu eksisterede, og hvor Esbjerg Kommune endnu havde grænser mod Varde, Helle og Bramming kommuner. Fra 1. januar 2007 var de nye grænser blevet Varde, Vejen og Tønder kommuner.

De omfattende ændringer i det kommunale landskab forplantede sig også til arkiververdenen. Siden efteråret 2005 havde en arbejdsgruppe fokuseret på arkivområdets fremtidige organisation og havde udarbejdet en rapport, som i slutningen af april 2006 blev behandlet af og godkendt i det politiske system. Rapporten fokuserede på følgende områder:

1. Esbjerg Byhistoriske Arkiv skulle styrkes som offentligt arkiv ved at tilføjes ekstra personale til de store udfordringer, der ventede på §7-arkivområdet.
2. Ribe Byhistoriske Arkiv skulle flyttes fra biblioteksområdet over til at blive en filial under Esbjerg Byhistoriske Arkiv med de 19 timer ugentlig tjenestetid til opgaven, som var den oprindelige normering.
3. Lokal- og specialarkiver uden lønnet arbejdskraft i den nye Esbjerg Kommune skulle danne et arkivsamvirke og vælge et arkivudvalg, bl.a. til at fordele det kommunale tilskud til lokal- og specialarkiverne.
4. Flere faglige ressourcer til at styrke arkivarbejdet i lokal- og specialarkiver ud fra den betragtning, at lokalhistorien kan være et væsentligt "kit" til at binde den nye kommune kulturelt og geografisk sammen.

De tre første punkter blev hørt, mens det fjerde stadig er at finde på ønskelisten. Det blev dog efterår 2006, inden det blev kendt, hvad Esbjerg Byhistoriske Arkiv ville få tilført af ekstra ressourcer, og derfor kunne den nye organisation dog først komme endeligt på plads fra 1. januar 2007. Og så endda ikke helt, for med en medarbejder i en mellemliderstilling på et års orlov uden løn var det ikke praktisk muligt at implementere den nye ordning før langt ind i 2007. Disse spørgsmål sammen med det

store praktiske arbejde i forbindelse med lukningen af de gamle myndigheder og "fastfrysningen" af deres kommuner påvirkede bl.a. tidsplanen for Arkivudvalgets arbejde. Som det har været tilfældet i den gamle Esbjerg Kommune er dets virksomhed nemlig tæt hægtet op på Esbjerg Byhistoriske Arkiv. Det gamle Arkivudvalg i Esbjerg Kommune holdt sit sidste møde den 25. oktober 2006 i Hjerting Lokalarkiv, og alle var spændt på vilkårene og mulighederne i den kommune.

Som man fornemmer af ovenstående manglede der ikke møder i 2006, men foruden alle de ekstraordinære opgaver er de daglige rutiner også blevet passet. Læsesalen har været holdt åben de sædvanlige ugentlige 35 timer om ugen, der har været holdt kurser, foredrag, aften- og weekendarrangementer og hyvandringer samt kulturhistoriske hverdagssture. Udgivelse af en enkelt bog blev det også til – Verner Bruhns bog om Det grundtvigske i Esbjerg, lige- som Esbjerg Kalender 2007 så dagens lys i slutningen af oktober. Og mens vi er ved det bogmæssige, ja så var cand. mag. Lars Hyldahl Brockhoff ansat et par måneder for at skrive et jubilæumsskrift for Dansk El-forbund, der fylder 100 år i 2007. Der er også blevet registreret og godkendt ganske mange arkivalier og billeder, og det er næsten lykkedes at holde trit med registreringen af årets 170 indleveringer. Som sædvanlig var der store og små afleveringer mellem hinanden. Nævnes kan bl.a. arkivet fra fotograferne Annelise og Ivan Kristensen. Firmaet lukkede i 2006 og over 200.000 negativer, som er utrolig godt registreret, blev overdraget til Byhistorisk Arkiv. Det var nødvendigt med adskillige køreture ud til atelieret i Sædding for at få alt i hus. Det afleverede materiale omfatter ikke blot atelierets historie, men også Ivan Kristensens fotografier fra tiden, før han etablerede sig som professionel fotograf. Desuden er der blevet afleveret arkivalier om Amnesty Internationals Esbjerg-afdeling, arkivalier fra Esbjerg Turistforening og -kontor, Kommuneforeningen for Ribe Amt, Jerne Menighedsråd, Rosendahls Bogtrykkeri, Esbjerg Internationale Skole, Esbjerg Civilforsvar, arkivalier efter Rasmus Bebe, en gæstebog fra den nu lukkede lokalradio Radio Victor, arkivet fra Syd- og Vestjyske Købmandsforeninger m.m. Desuden er der blevet afleveret mange, interessante lokale småtryk, f.eks. en samling biografprogrammer begyndende i 1940. På fotoområdet er der blevet afleveret ganske mange, meget interessante fotografier, f.eks. fra den tidligere eksportlødefabrik i Danmarksgade.

Normalt køber Esbjerg Byhistoriske Arkiv ikke arkivalier, men ingen regler uden undtagelse. Da Finn Jessen fra Hammerö i Sverige besluttede at skille sig af med den

samling af Esbjerg-postkort, han har arbejdet systematisk med siden slutningen af 1950'erne, da han udvandrede fra Esbjerg, tilbød han arkivet den til en pris betydeligt under markedspris. Samlingen var ikke uden interesse for arkivet, bl.a. fordi den tidligere har dannet grundlag for bogen Postkort fra Esbjerg, som Finn Jessen udarbejdede i forlængelse af en udstilling af postkortsamlingen i Esbjerg. Siden udgivelsen af bogen var der dog blevet suppleret med adskillige kort. Takket være tilskud fra Lida og Oskar Niensens Fond samt Claus Sørensens Fond blev det muligt for arkivet at købe den store postkortsamling, som blev afleveret sammen med en meget omfattende registrering af hvert enkelt postkort. Afleveringen skete i november, og forholdsvis hurtigt derefter begyndte en skanning af postkortene med henblik på Internetpublisering. Skanningen af de over 1.500 postkort tager dog sin tid, og det vil den efterfølgende registrering også gøre, så det bliver næppe før udgangen af 2007, postkortene bliver tilgængelige på arkivets hjemmeside.

Registreringen af arkivalier af privat proveniens er kommet et godt skridt videre takket være tilførsel af ekstraordinære ressourcer også i 2006, men opgaven er stadig meget omfattende. Ud over at forsøge at indhente forsømmelser er der stræbt efter at holde trit med årets afleveringer. Det lykkedes næsten, men ikke helt. Et helt specielt registrerings- og pakningsarbejde er udført på byggesags- og kloaksagsområdet. En meget stor del af denne sagsmængde i Esbjerg Kommune er blevet skannet, men inden sagerne er klar til aflevering til arkiv, er de blevet pakket og registreret af stud.mag. Lasse Bisbjerg Nielsen – eller rettere: Han nåede kun en del af dem, for opgaven udviklede sig hen over året, så det blev fysisk umuligt at slutte den inden udgangen af 2006.

Også på billedsiden er der blevet gjort en ekstraordinær indsats, og mange billeder, der har afventet godkendelse, er blevet godkendt og lagt på plads. Der er blevet skannet i alt 1.343 billeder. Heraf stammer de 441 fra Peter Nissens arkiv, 248 er fotos af forskellig herkomst, som er blevet bestilt til brug i konkrete sammenhænge, og endelig er der skannet 248 Tonny Sørensen negativark og 350 Bølling fotografier. Af de sidstnævnte har størstedelen været brugt til de såkaldte billeddaftener, hvor identificerede fotos fra Bøllings samling er blevet vist i håb om, at publikum kunne hjælpe med at identificere dem. Med de anførte tal er antallet af skanninger langt over 10.000, og af disse er 6.191 registreret i NT-photo. Digital formidling af billeder fra Esbjerg vokser således støt, og af henvendelserne på læsesalen fornemmer man, hvordan ganske mange har været på »billedjagt på net-

tet», inden de besøger arkivet. I den forbindelse bliver ganske mange overrasket over at finde ud af, hvad der så findes yderlig af billeder, der ikke er skannede.

Besøgstallet på læsesalen er uændret omkring 5.000, måske svagt vigende, fordi flere og flere bruger www.arkivalier-online.dk. Alligevel er mikrokortene langt fra sat ud af spillet, for kontrollæsning er stadig meget vigtig. Der er også kommet et øget antal brugere af originale arkivalier fra Statens Arkiv, efter en straining af udlånspraksis har minimeret antallet af udlånssteder. Esbjerg Byhistoriske Arkiv er som § 7-arkiv godkendt til at modtage kommunale arkivalier. Foruden personlige henvendelser kommer så en skriftlige forespørgsler pr brev eller pr. mail. 89 henvendelser i 2006 var så omfattende, at de blev journaliseret.

På formidlingsområdet har der i efteråret været afholdt kursus i slægtsforskning ved Olga Pedersen, Holsted. Både i foråret og i efteråret har arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen haft kurser i gøisk skriftlæsning samt ledet Værksted for lokal- og personalhistorie. Desuden har han afholdt et kursus i dansk udenrigspolitik historie. Fhv. skolebibliotekar Hanna Fogtmann Iversen har både i for- og efterår afholdt det meget velbesøgte kursus På opdagelse i din by Esbjerg, og i efteråret blev der udvidet med foredragsserien Barn af Esbjerg, hvor kendte og mindre kendte esbjergensere har fortalt om deres Esbjerg-barndom. Begge typer arrangementer har været meget velbesøgte.

2007 er af Kulturarrvstyrelsen udpeget til at være Industrikutlurens år, og Esbjerg Byhistoriske Arkiv havde besluttet sig for at indgå i det sammen med Hovedbiblioteket og Esbjerg Museum. Arkivets projekt gik ud på at opleve Esbjerg-virksomhederne indefra, dvs. som de blev oplevet af nuværende og/eller tidligere medarbejdere. For at få kontakt til medarbejdere på nuværende og lukkede Esbjerg-virksomheder og få dem til at fortælle om deres arbejdsliv blev der i efteråret 2006 afholdt fire fortælleformiddage om forskellige brancher. Arkitekt Else Kierstein og arkivar Lars Hyldahl Brockhoff, som har ansvar for udstillingsdelen i 2007, stod for disse meget velbesøgte arrangementer.

Forskellige former for historiske data efterspørges derfor af mange flere personer, end man umiddelbart tror. For at komme videre i offentliggørelse via Internettet blev der derfor igangsat et projekt med frivillige medarbejdere, som fortrinsvis skulle arbejde med Internetpublisering af svært tilgængeligt materiale. Det drejede sig bl.a. om byrådets og sognerådernes forhandlingsprotokoller, skattemandtalister, negativprotokoller fra store fotografarkiver m.m.

Med den i andre henseender gunstige udvikling på arbejdsmarkedet er det ikke længere muligt at få henvist arbejdskraft til denne ekstraordinære arbejdsopgave, men i stedet er det lykkedes at rekruttere en række frivillige medarbejdere til at indtaste oplysninger. Som aktive slægtsforskere kan de selv se det interessante i dataene og vil derfor gerne give en hånd med, så andre kan få glæde af oplysningerne.

Rekrutteringen af frivillige skete blandt andet gennem Sydvestjysk Egns- og Slægtshistorisk Forening, SESF. Endvidere havde andre brugere af arkivet givet udtryk for, at de gerne vil give en hånd med ved arkivets arbejde, hvis der kom et sådant frivillige-projekt i gang. I april 2006 begyndte så de første frivillige ved arkivet, og ved udgangen af 2006 var der tilknyttet i alt 11 frivillige, som arbejdede hver uge i et individuelt omfang, varierende fra tre til otte timer om ugen. De frivillige medarbejdere har været meget stabile, og der er en høj grad af ansvarsfølelse over for opgaven og tilsagnet om at hjælpe med indtastningen. Efter en kort introduktion arbejder de selv med opgaverne. Der har f.eks. ofte været behov for at drøfte spørgsmål om tydning af kilderne i form af skriften, forkortelser eller andre forståelsesproblemer. Disse spørgsmål drøftes i lige så høj grad med en anden frivillige som med projektlederen.

Der indtastes i Access-databaser på to PC'er via specielt oprettede formularer. Efter en indkøringsperiode på et par måneder blev der samlet op på diverse problemstillinger, som medarbejderne stødte på under arbejdet. Efterfølgende blev der foretaget enkelte rettelser i databaserne, så oplysningerne nu registreres på en optimal måde. I databasen til registrering af Peter Nissen-negativerne er der oprettet et link, så de skannede negativer linkes til et digitalt foto i Esbjerg Billedarkiv for så vidt negativet er bevaret.

Aktiviteten fremgår af nedenstående tal fra indtastningerne. De er fra kort efter årsskiftet 2006/2007:

- Borgerdatabasen på baggrund af skattemandtalisterne: I listen fra 1909 er der indtastet ca. 7.000 personer, og der er indtastet 800 personer fra skattemandtalisten 1914.
- Trykte skattebøger: 1902, 1903, 1913 og godt 2/3 af 1946 er indtastet, i alt 22.800 personer.
- Sager fra Esbjerg Byråds forhandlingsprotokoller fra 1. april 1924 - 31. marts 1929, i alt knap 1.800 sager.
- Sager fra Vester Nebel/Bryndum Sogneråds forhandlingsprotokol 1842-1866, godt 500 sager.
- Fotograf Peter Nissens negativer. Knap 1.200 optagelser er registreret, heraf er ca. 300 skannet.

Borgerdatabasen for 1909 er ajourført og lagt på nettet. De øvrige indtastede oplysninger er endnu ikke offentliggjorte, da der ventes på en ny hjemmeside til at publicere disse nye databaser på.

At udviklingen inden for det kommunale arkivområde i 2006 blev meget begivenhedsrigt er allerede nævnt. Esbjerg Byhistoriske Arkiv fik tildelt midler til at ansætte Richard Bøllund som projektleder på halv tid i hele 2006. Hans opgave blev at udarbejde arkivplaner over alle kommunale arkivalier på de tre rådhus og igangsætte bevarings- og kassationsarbejdet. I den forbindelse skulle han bistå med rådgivning med henblik på at få lukket de gamle kommuners arkiver ved udgangen af 2006. Flere af disse opgaver viste sig at være vanskelige at løse, uden de gamle kommuner afsatte ekstra ressourcer til oprydning og lukning af arkiverne, hvilket de kun gjorde i meget begrænset omfang. På trods af en ihærdig indsats fra projektlederen og udvalgte medarbejdere i de tre kommuner blev resultatet, at der kun blev udarbejdet arkivplaner for Ribe og Bramming kommuner, og at bevarings- og kassationsarbejdet kun blev påbegyndt i begrænset omfang. Endvidere blev langt fra alle sager lukket i forbindelse med sammenlægningen.

Ikke alle flytninger af arkiver i forbindelse med strukturreformen var lige omfattende. De sager fra Grimstrup, som skulle udskilles fra den daværende Helle Kommune og indgå i Esbjerg Kommune, kunne være i arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussens bil, som det ses her i forbindelse med flytningen den 20. december 2006. Foto: Jørgen Dieckmann Rasmussen. (Q02056-076)

Sideløbende arbejdede Esbjerg Byhistoriske Arkiv på at finde en løsning på, hvordan den nye Esbjerg Kommune skulle håndtere de gamle papirsager fra de tre gamle

kommuner. Resultatet blev et forslag om etablering af et kommunalt mellemarkiv, der skulle overtage alle papirsager fra de tre gamle kommuner. Mellemarkivet skulle løbende ekspedere i papirsagerne på baggrund af bestillinger og efterfølgende skanne og maile de bestilte sager til sagsbehandlerne. Forslaget blev godkendt af Esbjerg Kommunes direktion i efteråret 2006 og indebar ansættelse af fire nye medarbejdere fra 1. januar 2007, en arkivar samt tre arkivassistenter, der henholdsvis fik arbejdssted på Esbjerg, Ribe og Bramming rådhus. Arkivassistenternes stillinger i Ribe og Bramming blev tidsbegrænset til et år.

Esbjerg Byhistoriske Arkiv blev hermed naturligt tættere forbundet med Esbjerg Kommunes administration og oprettede derfor ved årsskiftet en §7-sektion under ledelse af e-arkivar Nicolai Dupont Heidemann til at varetage det kommunale arkiv.

På det kommunale elektroniske arkivområde var 2006 også et travlt år. En af de helt store opgaver var at få kortlagt alle de IT-systemer, der blev anvendt i de tre gamle kommuner og herefter vurdere, om de skulle bevares. Denne opgave mandede ud i, at 45 IT-systemer i forbindelse med kommunesammenlægningen blev vurderet bevaringsværdige. Arkiveringsversionerne for disse systemer forventes modtaget i løbet af 2007.

I 2006 arbejdede Esbjerg Byhistoriske Arkivs e-arkivar sammen med repræsentanter for Aalborg og Københavns stadsarkiver på at få udformet afleveringsbestemmelser for en række KMD-systemer, som de danske kommuner skal bevare. Arbejdet resulterede i, at Esbjerg Byhistoriske Arkiv i løbet af 2006 modtog otte arkiveringsversioner fra KMD. Herudover udarbejdede Esbjerg Byhistoriske Arkiv, ligeledes i samarbejde med Aalborg og Københavns stadsarkiver, standard afleveringsmodeller for ESDH-systemerne e-Doc, Doc2000 og omsorgssystemet DSI-sund.

Esbjerg Byhistoriske Arkiv blev også dybt involveret i udbredelsen af det nye ESDH-system e-Doc og indførelsen af den elektroniske sag i Esbjerg Kommune. Udover arbejdet i de respektive projektgrupper underviste arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen og Nicolai Dupont Heidemann på mere end 40 e-Dockurser for kommunale medarbejdere i efteråret 2006 i KL-journalplanen samt i sagsstyring.

Sammen med Aalborg Stadsarkiv igangsatte Esbjerg Byhistoriske Arkiv desuden udviklingen af systemet SIGA, der står for Søgning, Import og Generering af Arkiveringsversioner. Det er det første system af sin art i Danmark, hvor processen med at søge i elektroniske arkivsystemer afleveret til arkiver for første gang automa-

tiseres. Første demonstration af systemet var ved Kommuneudvalgsmødet på Rigsarkivet i november, hvor systemet fik mange rosende ord med på vejen af bl.a. Statens Arkiver og KL. Videnskabsministeriet har siden vist interesse for systemet, der forventes færdigudviklet medio 2007.

Det lykkedes også Esbjerg Byhistoriske Arkiv at få tilført midler til at forstærke det elektroniske arkiv-område til at ansætte en e-arkivassistent pr. 1. januar 2007. Pågældende skal bistå e-arkivaren med det stadigt stigende antal opgaver. E-arkivassistenten blev også organisatorisk placeret under §7-sektionen.

Esbjerg Idrætsarkiv

Gl. Vardevej 62, 6700 Esbjerg

Tlf.: 75 45 60 57

Åbningstid: Onsdag kl. 9.00-12.00 samt efter aftale

Leder: Erik Smedegård, Hobrovej 11, 6700 Esbjerg

Tlf.: 75 12 98 56

E-mail: esbjergidrætsarkiv@esenet.dk

I 2005 blev der rejst tvivl, om Esbjerg Idrætsarkiv fortsat kunne deltage i arkivordningen under Esbjerg Kommunes Arkivudvalg, altså om vi opfyldte kriterierne for at få tilskud fra denne ordning. Igennem 2006 har vi derfor brugt meget tid på at omstrukturere arkivet, så vi fortsat kan være med i arkivordningen.

Begrundelsen var bl.a., at vi som arkiv også registrerede og opbevarede genstande, som hører under museumsområdet. I samarbejde med arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen fra Esbjerg Byhistoriske Arkiv og museumsinspektør Mette Slyngborg fra Esbjerg Museum har vi derfor måttet ændre vores vedtægter for arkivdelen og yderligere lave helt nye vedtægter for den del af vores virksomhed, som har med genstande at gøre, nemlig det som falder ind under museumsområdet.

Vi har beholdt vores gamle navn Esbjerg Idrætsarkiv, men vi har nu to sæt vedtægter, som vedrører henholdsvis Esbjerg Idrætsarkiv og Idræthistorisk Samling. Vores funktion er dog grundlæggende uændret, nemlig at indsamle, registrere og opbevare arkivalier og billeder, som har tilhørt sportsudøvere eller -foreninger i Esbjerg samt at supplere dette materiale med sportsgenstande, som typisk vil blive udstillet.

Konverteringen af data fra Arkibas 3 til Arkibas 4 har også givet mange problemer, mest fordi Arkibas 4 ikke var helt færdigudviklet, da det blev installeret. Vi valgte derfor at begynde helt på frisk grund og droppe hele

konverteringen for derpå at inddatere alt i Arkibas 4 forfra. Samtidig fjernede vi alle genstandsregistreringer fra Arkibas. Disse oplysninger indtastes efter aftale med museet og arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen i en mindre Access-database. I den forbindelse aftalte vi med museumsinspektør Mette Slyngborg, at særligt værdifulde genstande vil blive registreret i Esbjerg Museums registreringssystem, men fortsat fysisk være i vores lokaler forsynet med et Esbjerg Museums-nummer.

For at kunne arbejde på bedste vis har vi måttet udskifte den ene computer, købe en ny skanner/kopimaskine samt installere et mindre, internt netværk.

Som i foregående år har vi haft besøg af skoleelever, der ved udarbejdelsen af forskellige projekter i skolen har ønsket hjælp. Vi har ligeledes haft besøg af to studerende fra Århus Universitet, der skulle bruge materiale i arkivet til et afsluttende projekt. Desuden har arkivet hjulpet en mand i Dianalund med gamle fodboldresultater fra 1939-1940, og vi har fundet oplysninger frem til en person, hvis fætter var med til OL i 1936 i skydning.

Derudover har der været besøg af mange lokale, tidligere sportsfolk i arkivet, der blot ønskede at se, hvad vi arbejdede med, og som samtidig fik oprisket gamle minder fra deres aktive idrætslid.

Endelig har Idrætsarkivet deltaget i forskellige møder i Esbjerg Byhistoriske Arkiv, EIFs repræsentantskabsmøde, Esbjerg Kommunes Idrætsfest og Bogtrykmuseets 25 års jubilæum, ligesom vi ved forskellige lejligheder har sendt en lille opmærksomhed.

Som tidligere år har vi igen modtaget mange forskellige arkivalier og genstande i arkivet, og hver gang, der har været nogen på besøg, har vi benyttet lejligheden til at få hjælp med at identificere ukendte personer på vore mange billeder.

Den 3. november måtte vi tage afsked med én af Idrætsarkivets medstiftere, journalist Søren Alkjærsg, der sov stille ind efter kort tids sygdom. I skrivende stund har vi ikke vores faste kontorhulp Per Rasmussen længere. Han har fået andet arbejde. I første omgang er der tale om et prøvejob, så det er uklart, om han kommer tilbage.

Idrætsarkivet har haft et travlt og godt arbejdsår. Vi ser frem til nye udfordringer i det nye arkivudvalg efter kommunesammenlægningen med Ribe og Bramming.

Farup Sogns Lokalhistoriske Arkiv

Farup Forsamlingshus, Farup Kirkevej 33, 6760 Ribe

Tlf.: 75 41 03 73

Åbningstid: Tirsdage i ulige uger fra kl. 16.00-18.00
 Leder: Erik Knudsen, Nørre Farupvej 10, 6760 Ribe
 Tlf.: 75 41 07 18
 Arkivets postadresse: Nørre Farupvej 10, 6760 Ribe

Året er gået godt uden utilsigtede hændelser og kun glade oplevelser som for eksempel i forbindelse med kommunalreformen, hvor en nedlagt kommune sponserede en hel palle med kuverter.

Desværre bliver det i disse år kun tydeligere, hvor svært det er at få et travlt arbejdsliv til at harmonere med det arbejde, som det er at holde gang i et lille lokalhistorisk arkiv. Det ses i Sæmmenslutningen af Lokalarkiver (SLA), og det ses især i små arkiver som vores, hvor uvisheden om fremtiden er fremherskende. Hvor skal vores arkiv have til huse, når vores sponsorat til huslejen i forsamlingshuset udløber? Hvordan får vi råd til at få adgang til det centrale arkiveringsystem, og hvordan får vi rekrutteret lokale kræfter til arkivarbejdet? Når vi ser bort fra disse tunge skyer, så er vi alligevel glade for at have gode rammer om arbejdet. Vores materialer er godt sikret i stålskabe i et tørt og hyggeligt lokale.

En god oplevelse i løbet af året har været en gave bestående af et lille fotoalbum fra midten af 1960'erne med billeder fra vores lokalsamfund. Billederne er fotograferet af Andreas Nielsen, som de færreste kendte, selvom lokalsamfundet var rammen om hele hans liv i de 30 år, hvor han var i »arbejdsprøvning» på en af gårdene. Arbejdsprøvningen var arrangeret som et samarbejde mellem Statshospitalet og landbruget, som endte med at blive en form for plejefamilie til stor gensidig glæde for de involverede. Der åbnede sig for os i arkivet et billede af en af de mange »skæve eksistenser», som der tidligere var plads til i landbruget. Eksistenser, som det moderne landbrug desværre ikke kan rumme mere. Andreas Nielsens sirlige håndskrift og fotografiske evner kan kunne vække beskuerens interesse – fra en mand af utroligt få ord, men også med en tankevirkomhed, som det fortælles, der rakte langt ud over det »normale«. Vi ved, at Andreas Nielsen skrev dagbøger – nogle arkivet naturligvis er interesserede i, hvis de stadig eksisterer. Andreas Nielsen levede sine sidste år på et plejehjem i Henne. Efter sigende ejede han i mange år et lille stykke land med en gammel jernbanevogn et sted i omegnen af Nr. Nebel/Henne.

Kommunalreformen er nu en realitet. Udover den nævnte palle kuverter har kommunalreformen ikke givet de store omvæltninger i vores lille arkiv, men vi håber dog endnu på en gave i form af en fremtidig sikring af de fysiske rammer for arkivet samt et økonomisk grundlag for indkøb og drift af Arkibas.

Grimstrup Sognearkiv

Grimstrup Skole, Skovbrymet 2, 6818 Årre
 Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 15.00-17.00
 Leder: Kirsten Lunding, Nørrevang 22, Grimstrup
 6818 Årre. Tlf.: 75 19 12 63

Arkivets postadresse: Niels Ove Thøgersen, Dalmosevej 8, Grimstrup, 6818 Årre
 Hjemmeside: www.grimstrup sogn.dk

I 2006 er der noteret 31 henvendelser, besøg og afleveringer. Deraf var otte af henvendelserne om slægtsforskning, både fra Danmark og fra udlandet. Flere efterspørger også oplysninger og billeder af huse eller gårde, som de har købt. Arkivet har modtaget 52 vandrebøger fra Lindegårdsslægten. Bøgerne går helt tilbage til 1923, mens de øvrige afleveringer mest er billeder.

Vi har arkiveret en del i 2006, men registreringen i Arkibas 4 har vi foreløbigt stillet i bero, da vi overgår til Esbjerg Kommune. Desuden er der en del fejl i programmet, som forhåbentlig vil blive rettet.

Vintermødet med forhenværende skoleinspektør Poul Bennedsen havde god tilslutning. Sommerturen var planlagt som en byvandring i Esbjerg med arkivleder Jørgen Dieckmann Rasmussen som guide, men den måtte desværre aflyses på grund af for få tilmeldte.

Guldager Sognearkiv

Guldagervej 76, 6710 Esbjerg V
 Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 18.30-21.00 samt efter aftale med lederen
 Leder: Christian Jakobsen, Guldagervej 76, 6710 Esbjerg V. Tlf.: 75 11 60 24

Aktiviteterne i sognearkivet kan for 2006 opdeles i forskellige hovedområder. Med hensyn til indleveringer og arkivering har sognearkivet i årets løb modtaget en del større og mindre afleveringer. Blandt andet kan nævnes arkivet fra Guldager Pensionistforening og papirer og fotos fra tidligere kæmner Bønvig Christensen.

Sidst på året kom den længe ventede Windowsversion af Arkibas. Vi har købt ny hardware og er således rustet til at tage fat på indtastningen, så snart de tekniske problemer med at komme på nettet er løst. I årets løb har vi gennemgået en del af arkivkasserne, så overtallige kopier er sorteret fra. Endelig har sognearkivet fået sin lille samling videooptagelser fra revy- og dilettantforestillinger overspillet til DVD.

Som tidligere år har sognearkivet haft åbent for besøgende den første mandag i hver måned fra kl. 18.30-21.00. Desværre måtte vi også i 2006 erkende, at besøgstallet ikke er så stort, som man kunne ønske. En del besøgende vælger at aftale tid med arkivformanden Chr. Jacobsen uden for åbningstiden. Desuden har vi modtaget nogle skriftlige henvendelser, som vi har besvaret efter bedste evne.

Af udadvendte aktiviteter kan nævnes, at sognearkivet har fortsat med at bringe artikler i lokalbladet NordvestNyt. Indlæggene i 2006 har været baseret på et foredrag med titlen »Kæmner i en vestjysk kommune i 25 år«. Det blev holdt i Nærum Sognegård i 1993 af ovennævnte Bonvig Christensen. Han kom i lære i Sulsted, 16 km. nord for Aalborg, og efter udstået læretid flyttede han i 1941 til Jerne Kommune som assistent. I 1945 blev Jerne Kommune »indlemmet«, det hed det dengang, i Esbjerg Kommune. Kæmneren var flyttet, så det blev Bonvig Christensen, der kom til at afslutte Jerne Kommunes regnskaber. Samme år blev han ansat som kæmner i Guldager Kommune, 24 år gammel. Kommunen havde dengang ca. 2.200 indbyggere, og han var ene mand i administrationen. 25 år senere afsluttede han Guldager Kommunes regnskab og oplevede sin anden kommunesammenlægning, idet Guldager Kommune blev sammenlagt med Esbjerg Kommune i 1970. Indbyggertallet var vokset til ca. 10.000, og administrationen talte 25 personer.

Nu er den næste kommunesammenlægning en realitet. Hvad det vil betyde for arkiverne, ved ingen på nuværende tidspunkt, men 2007 vil forhåbentlig bringe en afklaring til gavn og glæde for alle.

Gørding Sognearkiv

Plejehjemmet Østergården, Nørremarken 23,
6690 Gørding

Åbningstid: 1. og 3. mandag hver måned kl. 19.00-21.00
samt efter aftale med lederen. Lukket i juli måned
Leder: Nora Olesen, Birkevænget 9, 6690 Gørding
Tlf.: 75 17 88 75

Arkivets postadresse: Birkevænget 9, 6690 Gørding
E-mail: bjerg@olesen.mail.dk

2006 har været et travlt år i arkivet. Vi har modtaget 13 afleveringer, og af dem var flere ret omfattende. Det gælder bl.a. en aflevering fra Sydvestjysk Andel. Afdelingen i Gørding med sædekornsproduktion blev nedlagt og bygningerne solgt. I arkivet har vi materiale helt tilbage fra foreningens oprettelse. Fra Gørding Apotek har vi mod-

taget forskellige bøger, billeder m.m. fra perioden 1903-2006.

Til vores årlige lokalhistoriske aften i januar havde vi besøg af Anne og Ernst Dyhre, som fortalte og viste lysbilleder fra en tur med deres sejlbåd fra Kolding Havn og rundt om Gotland. Efter kaffen underholdt Elna Nielsen og Pernille Troldborg med viser og sange. Det var en god og velbesøgt aften. I marts måned havde vi en stand på forårsmessen i Gørding Idræts- og Kulturcenter. Vi havde en udstilling af billeder og bøger om ejendommene i by og på land. Gørding Skoles 5. klasser har været på besøg for at høre om Gørding før og nu. Eleverne fik fortalt om gamle høstredskaber og set billeder fra bl.a. Nørregade. Tirsdagsholdet fra Lindegården har også været på besøg og fået fortalt og set billeder m.v. Arkivet har leveret tekst til en ny cykelturs-folder med ti beskrivende ruter i Bramming Kommune. Til lokalhistorisk Forenings årbog har vi leveret stof til en artikel om Skyttekredsen.

Vi mærker også den store interesse for slægtsforskning og modtager mange henvendelser via brev, telefon, elektronisk post eller ved besøg i arkivet. I efteråret havde vi besøg fra Chicago af efterkommere efter en møllebyggerfamilie fra Søndergade.

Vi er i gang med registrering i Arkibas – det bliver en stor hjælp, når vi engang får dette arbejde ført up-to-date. For legatmidler har vi i 2006 indkøbt mikrokort af kirkebøger frem til 1943. Arkivet får kommunalt tilskud, men derudover søger vi hvert år legater. Vi er spændte på vores fremtid i Esbjerg Kommune.

I 2006 fik arkivet i Gørding besøg fra Chicago i USA af en familie, der er efterkommere til en møllebygger fra Gørding. Foto: Gørding Sognearkiv.

Historisk Samling fra Besættelsestiden 1940-45

Niels Bohrs Vej 9, 6700 Esbjerg

Tlf.: 65 50 42 50. Fax: 65 50 42 51

Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00-12.00 og torsdag kl. 10.00-12.00 samt kl. 13.00-18.00

Leder: Henrik Lundtofte

E-mail: hsb@hsb.dk

Hjemmeside: www.hsb.dk

Historisk Samling fra Besættelsestiden har i årets løb modtaget spændende materiale fra hele Danmark. Desuden bød 2006 på en mærkedag af de store: Samlingen kunne den 5. december fejre sit tyve års jubilæum som selvejende og offentlig tilgængelig arkivinstitution. Det blev markeret med festforelæsning og reception samt udgivelsen af jubilæumsbogen »Samarbejde og sabotage – seks mænd 1940-45«, der har fået fine anmeldelser og bred omtale i dagspressen. Men samtidig måtte vi i årets løb desværre sige farvel til to personligheder, der hver på deres måde ydede et stort og engageret arbejde for Samlingen og for bevidstheden om besættelsestiden. I september døde Dorte Petersen, og i december døde Ib Rahbek. Æret være deres minde.

Foruden faste gøremål som registrering, bistand til brugere og besvarelser af mange telefoniske og elektroniske forespørgsler har medarbejderne det forløbne år været involveret i en række aktiviteter i og uden for Samlingens regi. Tidligere studentermedhjælp cand. mag Lulu Anne Hansen var fra den 1. maj til den 31. december tilknyttet Samlingen i en ansættelse med løntilskud. Hun var beskæftiget med at skabe et nyt undervisningstilbud til skolerne og ungdomsuddannelserne om medier, ytringsfrihed, censur og propaganda under besættelsen. Det var yderligere Lulu Anne Hansens opgave at udarbejde et ph.d.-projektforslag. Det blev til et nybrydende oplæg til en undersøgelse af dagligdags-kollaboration i den sydvestjyske region. Projektet blev mod årets slutning af Forskningsrådet honoreret med et treårigt ph.d.-stipendium. Hun deltog desuden i CONIH-konferencen med en undersøgelse af helt unge tyskerpiger i Esbjerg. Cand. mag. Mona Jensen blev i 2005 tilknyttet projektet Den glemte Hær i regi af Dansk Institut for Internationale Studier. Projektet var finansieret af Forsvarsministeriet og havde til formål at belyse danskere i britisk krigsindsats i efterkrigsårene. Mona Jensens undersøgelse af den politiske beslutningsproces om udsendelsen af de frivillige kan nu læses i bogen »Hvor som helst i det britiske Verdensrige - danske frivillige i britisk tjeneste 1945-48«, der udkom sidst i 2006. Lulu

Anne Hansen og Mona Jensen bidrog i fællesskab til Samlingens jubilæumsbog med en kildebaseret artikel om to af den esbjergensiske modstandsbevægelses hovedfigurer, Hans Peter Poulsen og Frants Gertsen. Endelig har Lulu Anne Hansen og Mona Jensen sammen med studentermedhjælper Christina Christensen været beskæftiget med bredt formidlingsrelaterede opgaver, herunder artikelskrivning til Samlingens netleksikon. Christina Christensen har desuden i samarbejde med Syddansk Universitetsbibliotek forestået katalogiseringen af en betydelig pukke af indkomne bøger, der nu kan søges i universitetsbibliotekets database.

Arkivleder Henrik Lundtofte var det meste af efteråret beskæftiget med tilrettelæggelsen af jubilæumsarrangementet og ikke mindst med redaktionen af jubilæumsbogen »Samarbejde og sabotage – seks mænd 1940-45«, hvor han også selv bidrog med en artikel om antisabotage-agitatoren Ejnar Krenchel. Årets første halvdel var for arkivlederens vedkommende især præget af planlægningen af den internationale CONIH-konference i slutningen af juni. Endvidere har arkivlederen i årets løb holdt ti foredrag og været beskæftiget med større bidrag til publikationer, der udkommer i 2007. Der er ligesom bidraget til jubilæumsbogen tale om forskningsbaserede undersøgelser inden for arkivlederens to generelle forskningsfelter, kampen om opinionen samt tysk politi og terror i Danmark. Inden for denne ramme har han endelig arbejdet på undersøgelsen af populærbilledet af Hitler-tyskland i Danmark i kraft af et legat fra Kulturministeriets 10 mio. kr. pulje.

Den eksterne finansiering af en del af arkivlederens virksomhed samt fondsmidler fra Frihedsmuseets Venners Fond gjorde det muligt en del af året at ansætte cand. mag. Palle Andersen. Han har dechifreret og indtastet dokumenter som led i arbejdet med en kildeudgivelse til SOEs politiik og indsats i Danmark. Sammen med Lulu Anne Hansen deltog han i maj desuden på et Arkibas-kursus. Mod årets slutning modtog Palle Andersen et statsligt legat til udforskning af dansk viden om folkedrab på Europas jøder, et projekt, der i høj grad vil bygge på Samlingens illegale blade, bøger m.m.

Endelig påbegyndte Samlingens frivillige, Hilda Pedersen, Anni Sønderborg og Lise Østergaard Petersen med engagement et langvarigt projekt, nemlig en indeksering af hele det illegale Information. Årets fælles aktivitet foregik i august, hvor Samlingens medarbejdere og frivillige deltog i en udflugt arrangeret af Esbjerg Højskoles besættelseskursus til mindesmærkerne for Neuengamme-underejrene i Ladelund og Husum-Schwesing.

Samlingen har med væsentlig og relevant forskning sat sit præg på dagsordenen i 2006. Lulu Anne Hansens arbejde om de unge tyskerpiger medførte omtale i samtlige landsdækkende dagblade samt et helsidesinterview i Weekendavisen. Også Mona Jensens undersøgelse af de danske frivillige afstedkom medieinteresse med interviews i bl.a. JyskeVestkysten og Radio Syd. Derudover deltog arkivleder Henrik Lundtofte i foråret i en udsendelse om piloten og efterrettingsagenten Thomas Sneum, der blev sendt i radioens P1 og i DR-TV's Søndagsmagasinet. Endelig førte jubilæet og jubilæumsudgivelsen en del interesse med sig, bl.a. bragte Jyllands-Posten i slutningen af december en helsidesartikel med interview med Henrik Lundtofte og Lulu Anne Hansen om Samlingen og dens arbejde.

Nyhedsbrevet er fremdeles et fint udstillingsvindue for Samlingen. Det udkom i årets løb i to numre, der begge bød på omtale af løbende forskningsprojekter på Samlingen og på præsentation af spændende fund og nyt arkivmateriale. Hvert nummer blev udgivet i et oplag på 750 eksemplarer. Samlingens egen hjemmeside har haft knap 18.000 gæster, mens vores netleksikon nåede op på næsten 37.000 i årets løb. Det er en glæde, at netleksikonet således bliver flittigt brugt – efter alt at dømme især af opgaveskrivende skoleelever – og det er derfor håbet, at netleksikonet fortsat vil kunne udvides.

I samarbejde med Sydvestjysk Folkeuniversitet var Samlingen vært for seks vidtspændende og velbesøgte foredrag. Forårets foredragsrække blev indledt af forfatteren Niels Barfoed, der fortalte om sin biografi om Ole Lippmann. Derefter præsenterede historikeren Torben Jørgensen sin forskning i Holocausts gerningsmænd. Forårsæsonen blev afsluttet med Hans Sode-Madsens foredrag om De Hvide Busser. Efteråret bød på den tidligere modstandsmand Bent A. Koch samt to foredrag med tilknytning til Samlingens jubilæumsbog: Niels Wium Olesen fortalte om H. C. Hansen, mens John T. Lauridsen på jubilæumsdagen præsenterede et nyt blik på det besatte Danmark, baseret på især tyske kilder. Omkring 100 tilhørere fra nær og fjern deltog i jubilæumsarrangementet, hvor bestyrelsesformanden gjorde en kort status over årene, der er gået, og arkivlederen tilsvarende kort præsenterede jubilæumsbogen. Derefter var Samlingen vært ved en reception.

Den brede formidling har også udmøntet sig i en intensivering af samarbejdet med Esbjerg Højskole og højskolelærer Niels Ole Frederiksen omkring planlægningen og afholdelsen af højskolens besættelsestidskurser – kurset foregik i august, og i programmet indgik bl.a.

besøg på Samlingen. I årets løb har Samlingen været besøgt af syv grupper af skoleelever og alment interesserede. Endelig deltog Samlingen bl.a. i Kulturnatten med korte foredrag og plancheudstillinger »illegale streger« om satiretegnere under besættelsen.

Syddansk Universitet besluttede i årets løb at flytte historiestudiet fra Esbjerg til Kolding. Samlingen beklager beslutningen, men tager den til efterretning. Nedlæggelsen indebærer også lukningen af CONIH, Center for Europæisk Konflikt- og Identitetshistorie, der var etableret som en fælles forskningsinstitution mellem Samlingen og historie-institutts samtidshistoriske del. Den internationale konference om krig og seksualitet blev således CONIH's svanesang. Konferencen blev afholdt over tre intense dage fra den 28. til den 30. juni i Esbjerg. Tilbagemeldingerne fra deltagerne fra Nordamerika, Australien og Europa signalerede begejstring for konferencens indhold og form. Det er nu hensigten at publicere de bedste conferencebidrag i en antologi, der redigeres af Professor Dagmar Herzog, New York. Lukningen af historiefaget betyder også et farvel til historiestuderende. Til gengæld glæder Samlingen sig over, at der fortsat vil findes et stærkt historiefagligt miljø i Esbjerg, idet en række historikere, der er tilknyttet CMRS (Center for Maritime og Regionale Studier), forbliver på campus. Der vil således fremdeles bestå samarbejdsmuligheder mellem SDU og Samlingen, og et mere formelt samarbejde med CMRS er allerede i støbeskeen. Desuden vil f.eks. Lulu Anne Hansens ph.d.-arbejde ved SDU styrke relationerne yderligere, idet en del af hendes forskning vil foregå med afsæt i Samlingen.

Samlingen har i 2006 navnlig modtaget mange blade og pjecer fra den illegale presse samt en stor mængde spændende bøger. Ved jubilæet overrakte tidligere chefredaktør Bent A. Koch således Samlingen en gave i form af bogen »Grippe Lange«, der er lidt af en sjældenhed, trykt i ganske få eksemplarer i 1945. Forrige år modtog Samlingen et stort dokumentmateriale om den britiske sabotage- og faldskærmsorganisation SOE. I 2006 har dr. phil. Knud J. V. Jespersen afleveret yderligere unikt materiale indsamlet i britiske arkiver om SOEs aktiviteter og politik i det besatte Danmark. Endelig har Samlingen via Verner Kloster, Hjerting, fået optegnelser fra en af de danskere, der gik i allieret krigstjeneste umiddelbart efter befrielsen, nemlig den unge esbjergenser Svend Aage Christensen, der i dag bor på New Zealand. Det er et enestående materiale, der består af både en omfattende dagbog, breve og fotos fra flere verdenshjørner.

Det årlige ordinære bestyrelsesmøde afholdtes den 22. marts. Jørgen Dieckmann Rasmussen, leder af Esbjerg Byhistoriske Arkiv og udpeget af Historisk Samfund for Ribe Amt, er i årets løb udtrådt af bestyrelsen. Bestyrelsen vil gerne takke Jørgen Dieckmann Rasmussen for hans konstruktive bidrag i bestyrelsesarbejdet og for hans opmærksomhed om Samlingens behov i forbindelse med den nye kommunale arkivstruktur. Nyt medlem udpeget af Historisk Samfund for Ribe Amt er lektor Uwe Dall, Ribe.

Bestyrelsen takker de nære daglige samarbejdspartnere: Professor Flemming Just, professor Martin Rheinheimer og adjunkt Mogens Nissen, alle Syddansk Universitet samt Syddansk Universitetsbibliotek, Sydvestjysk Folkeuniversitet og sidst men ikke mindst Esbjerg Kommune. Desuden glæder bestyrelsen sig over det gode samarbejde med Det Kongelige Bibliotek og forskningschef John T. Lauridsen og med adjunkt Niels Wium Olesen, Aarhus Universitet. Bestyrelsen takker desuden statsautoriseret revisor Kim Junk og Lotte Rask, KPMG for revisionen af regnskaberne. Endelig retter bestyrelsen en varm tak til Samlingens ansatte, frivillige og venner.

Hjerting Lokalarliv

Jon & Dittes Hus, Gl. Guldagervej 12, 6710 Esbjerg V
 Åbningstid: 2. tirsdag hver måned kl. 14.00-17.00
 Leder: Grete Gregersen, Klipperen 10, 6710 Esbjerg V
 Tlf.: 75 11 57 87
 E-mail: hjertinglokalarkiv@esenet.dk
 Hjemmeside: www.hjerting.dk

Året har været meget spændende med mange gode tiltag, og arkivet er efterhånden blevet kendt og værdsat i vores by. Vi har haft rigtig mange besøg i arkivet, både af byens indbyggere, men også udenbys fra, og der har endvidere været en del forespørgsler via e-mail og telefon.

Den 19. november åbnede vi en udstilling om stormfloden for 25 år siden – den 24. november 1981. I Hjerting-Posten havde vi efterlyst billeder, og det gav et meget positivt resultat. Vi fik mange henvendelser og meget brugbart materiale, og derfor kunne vi lave en flot udstilling med mange billeder og et diasshow. Udstillingen var godt besøgt hele dagen og er også blevet besøgt efterfølgende, idet vi har ladet fotografierne blive hængende. På åbningsdagen fik vi en indlevering af billeder, der var taget dagen efter stormfloden, og her kan man rigtig se, hvilke ødelæggelser stormen og havet havde forvoldt. Indleveringen vil vi gerne sige tak for, ligesom der skal

lyde en tak til alle, som har doneret billeder til udstillingen. Vi vil gerne i den anledning fortælle om lokale initiativer, idet Hjerting Grandelaug lavede rigtig mange tiltag for at hjælpe de lodsejere, som var kommet i nød ved stormfloden. Der blev afholdt indsamlinger, nytårsbal med spisning på hotellet og flere andre ting for at skaffe økonomisk hjælp.

Et billede fra stormfloden den 24. november 1981 som Hjerting Lokalarliv i anledningen af 25 året lavede en udstilling om. På billedet ses Hotel Hjerting. Foto: Hjerting Lokalarliv.

En stor tak sendes til Esbjerg-Fonden og Claus Sørensens Fond, som i dette år velvilligt har imødekommet vores ansøgning om støtte til køb af en dokumentskanner, en negativskanner og en projektor, så det bliver muligt for os at lave et fremtidsikkert arbejde på en optimal måde, som moderne IT-udstyr giver muligheder for. Endvidere en stor tak til Skads Herreds Brandkasse for økonomisk tilskud til aktiviteterne i lokalarkivet.

Alle frivillige medarbejdere i arkivet har i årets løb søgt uddannelse ved deltagelse i kurser og møder for at være up-to-date med registrering og behandling af alle former for arkivalier, og alle har deltaget i arbejdet hver onsdag eftermiddag ud over den officielle åbningsdag, som er den anden tirsdag eftermiddag i hver måned.

Et nyt tiltag er et godt samarbejde med Hjerting-Posten om at bringe gamle billeder, som vi mangler oplysninger om i bladet, og det har givet gode tilbagemeldinger. Der skal lyde en tak til redaktøren for det gode samarbejde.

Hjortlund Sognearkiv

Hjortlund Gl. Skole, Fårevej 16, 6771 Gredstedbro
 Åbningstid: Sidste fredag hver måned kl. 14.00-17.00
 samt efter aftale med lederen
 Leder: Lauritz, Lauritzen, Hjortlundvej 19,
 6771 Gredstedbro. Tlf.: 75 43 10 40
 Arkivets postadresse: Hjortlundvej 19, 6771 Gredstedbro
 E-mail: lauritz.l@mail.dk

Sognearkivet har i løbet af det forgangne år gjort det nye arkivrum færdigt, så besøgende kan modtages i et mere lyst og venligt rum. Arkivet holder fortsat åbent den sidste fredag hver måned kl. 14-17. Udover at vi har fået et bedre lokale, har vi haft kontakt til RÅL, så vi kan forbedre arkivet og blive sat ind i Arkibas. Derved kan vi forhåbentligt blive bedre til at arkivere, og vi kan bedre servicere dem, der besøger arkivet. Vi havde nogle ekstra åbningsdage i løbet af året, men der kom desværre ikke ret mange besøgende.

I forbindelse med beboerforeningens dilettant lavede vi en udstilling, og vi vil gøre det samme næste år, når der igen er dilettant, ligesom vi vil holde arkivet åbent fra kl. 18-21, så interesserede kan se, hvad vi har fået af materiale på arkivet. Vi har bl.a. modtaget et interessant billede af den gamle smedje i Hjortlund fra før 1923.

Hostrup Sognearkiv

Kokspang Fritidscenter, Kokspangvej 54, 6710 Esbjerg V
 Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen
 Leder: Elna Vogt, Kokspang Hedevej 5, 6710 Esbjerg V
 Tlf.: 75 26 91 65
 Arkivets postadresse: Kokspang Hedevej 5,
 6710 Esbjerg V

2006 er gået næsten som de foregående år med modtagelse af forskellige arkivalier, bl.a. fra Hostrup Kirke. Samtidig er vi næsten færdige med at registrere gravstenene, også de ældre sten som nu er blevet flyttet. Med disse registreringer er familieforhold belyst langt tilbage i tid, og det var der god brug for i sommer, da vi fik besøg fra Canada af nogle, som ville søge efter deres aner. Som sædvanligt var vi med til Myrthue-dagen. Det var en god oplevelse, hvor vi traf mange folk, som fortalte om deres oplevelser i Hostrup Sogn.

Hunderup Sognearkiv

Kjærgårdvej 9, Hunderup, 6740 Bramming
 Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 19.30-21.30 samt efter aftale med lederen. Lukket i juli og august
 Leder: Niels Hansen, Birke Allé 8, 6740 Bramming
 Tlf.: 75 17 34 06
 Arkivets postadresse: Birke Allé 8 6740 Bramming

2006 har været et oprydning- og igangsætningsår. Efter arkivet i en periode i 2005 har ligget næsten stille, er der kommet et par nye medarbejdere til, og vi har brugt tiden til oprydning og orientering og er så småt begyndt registreringer i Arkibas.

Der har været mange henvendelser, også telefonisk, angående slægts- og gårdhistorie. Desuden er der leveret billeder til lokalhistorisk årbog. Der har været 14 afleveringer, bl.a. en samling skøder, et foreningsarkiv, fotografier m.m.

Hviding Sognearkiv

Egecenteret, Ribevej 2 B, Egebæk, 6760 Ribe
 Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 15.00-17.00 samt efter aftale med lederen
 Leder: Anne Lorenzen, Hviding Kirkevej 22, 6760 Ribe
 Tlf.: 75 44 51 27
 Arkivets postadresse: Hviding Kirkevej 22, 6760 Ribe
 E-mail: martin.bolmerod@mail.tele.dk

Sognearkivet har i løbet af 2006 modtaget en moderat strøm af afleveringer. Tilpasningen til Arkibas har gjort det nødvendigt at lave mange omregistreringer, og billedarkivet, som nu også omfatter mange digitale billeder, bliver radikalt nyregistreret. Samlingen af avisudklip vokser støt.

En pengegave i foråret fra besøgende udvanderer-efterkommere fra Seattle satte os i stand til at øge vores digitale kapacitet, så vi nu kan både skanne og fotografere digitalt. Dog har vi ikke internetadgang og Arkibas 4 endnu.

I det udadvendte arbejde fokuserer vi på udgivelse af lokalhistoriske kildekrifter, som f.eks. erindringer og folketællinger. Fire-fem er næsten færdiggjorte. I foråret nedsatte vi en arbejdsgruppe til at udgive Svend Troelsens efterladte manuskript: »Slægts- og ejendoms historie for Hviding Sogn«. Det vil dog nok tage nogle år, inden udgivelsen foreligger. Arkivet bidrog til byfesten med en billedudstilling i en telt pavillon, ligesom vi også deltog i forsamlingshusets 100 års jubilæum med en plancheud-

stilling. Det blev også i 2006, vi begyndte at udsende Hviding Sognearkivs Nyhedsbrev både i en e-mailudgave og på papir. Det udkommer ca. fire gange årligt og bringer orientering om arkivets aktiviteter samt små, lokalhistoriske tekster. Gruppen af aktive deltagere i det lokalhistoriske arbejde er nu på 12 personer.

Jernved Sognearkiv

Jernved Skole, Aktivitetshuset, Kirkebakken 33, Jernved, 6771 Gredstedbro

Åbningstid: 1. og 3. tirsdag hver måned kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Ole Steinmeier, Valmuemarken 3,

6771 Gredstedbro. Tlf.: 75 43 12 78

Arkivets postadresse: Valmuemarken 3,

6771 Gredstedbro

E-mail: ole@steinmeier.dk

Der har i det forløbne år ikke været så mange afleveringer. Mest småtæter, men alligevel ting, som kunne gå hen og få værdi for nogle i fremtiden. Bl.a. et jubilæumskrift fra Gredstedbro Brugsforenings 50 års jubilæum. Vi har en del andre materialer om bruksen i Gredstedbro, så det var et fint supplement til samlingen. Til gengæld har der været en del forespørgsler. De almindeligste har handlet om hjælp til oplysning om personer, som folk har stødt på via deres arbejde med slægtsforskning. En enkelt forespørgsel fra en journalist ved en lokal avis har handlet om kommunesammenlægningen. Han var stødt på en mærkelig notits i en avis om Esbjerg Kommunes køb af bygninger i de »gamle« kommuner. Her stod, at Esbjerg havde købt ikke af Ribe Kommune, men af Jernved Kommune, hvilket jo var besynderligt, eftersom Jernved Kommune ophørte med at eksistere i 1970. Det gav ham lyst til at høre, om lokalarkivet havde noget om den forrige kommunesammenlægning i 1970. Det havde vi, idet en nu afdød Jernved-borger og tidligere kommunalbestyrelsesmedlem havde skrevet noget ned om de tanker, man dengang gjorde sig om en kommunesammenlægning. Ikke uinteressant læsning når man sammenligner med de overvejelser og tanker, der har været givet udtryk for i den aktuelle sammenlægningsfase.

En bestemt type forespørgsel har vi lagt mærke til er accelereret inden for det sidste år. De kommer fra unge mennesker, der køber hus i sognet og gerne vil have oplysninger om den ejendom eller det hus, de har købt. Vi sporer en stor interesse fra disse unge mennesker for historien bag deres nyerhvervelse. Hvornår blev vores hus

bygget og af hvem? Hvilke andre mennesker har boet her, hvordan så vinduerne ud tidligere osv.

Årets store begivenhed for sognearkivet var vores deltagelse i Forårsmessen i Gredstedbro. Forårsmessen afholdes hvert andet år i Kongehallen. Arrangør er den lokale boldklub. Her havde vi en stand, som blev flittigt besøgt. Vi havde taget vores computer med på standen, så vi kunne vise borgerne, hvordan man kunne søge oplysninger i vores samling. Desuden kørte vi et par diasshows med billeder fra sognet, både gamle og nogle af nyere dato.

Midt på sommeren mistede vi en trofast medarbejder, nemlig lærer Niels Kjær, som i mange år har lagt et bælt stykke arbejde i arkivet, og som ikke mindst selv i sin undervisning var en flittig bruger af arkivet i lokalhistorisk sammenhæng. Han døde efter nogen tids alvorlig sygdom alt for tidligt. Æret være hans minde.

Sidst på sommeren deltog vi sammen med andre lokalarkiver i det store arrangement på Riber Kjærgaard i anledning af åbningen af Drivvejen. Her var vi med til at lave en lille udstilling på Kjærgaard om lokalarkiverne. Rigtig mange mennesker benyttede lejligheden til at kigge forbi, når de kom tilbage fra gåturen, og vi fik mangan en god snak om seværdigheder på egnen og om arbejdet med lokalarkivet i almindelighed. Det bliver spændende at se, hvad den nye kommunale sammensætning kommer til at betyde for vores arbejde i årene fremover

Kalvslund Sognearkiv

Kalvslund Skole, Koldingvej 115, Kalvslund, 6760 Ribe

Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14.00-17.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Juhl Bojsen Kjær, Koldingvej 45, 6760 Ribe

Tlf.: 75 42 01 84

Arkivets postadresse: Koldingvej 45, 6760 Ribe

Året er gået roligt med kun få indleveringer. Vores arkivleder har haft travlt med registrering af fredede gravsten, og arbejdet med at søge oplysninger om gårde og huse fortsætter. Arkivet har fået en henvendelse fra Kalvslund Borgerforening/Sogneråd om at søge penge hos Velux-fonden som tilskud til indretning af et brandsikkert lokale i den nye sognegård. Vi har søgt om et tilskud på 100.000 kr., men har endnu ikke fået svar på ansøgningen. Vi får ikke så stort et lokale som nu, men at få alle aktiviteterne i sognet samlet et sted må være en fordel.

Arkivet holder fortsat åbent den første tirsdag hver måned eller ifølge aftale. Arkivet ønsker at takke alle, der

har vist interesse for vores arbejde, og en særlig tak til Jørgen Jørgensen, som har lavet alt arbejdet.

Ribe Byhistoriske Arkiv

Giørtz Plads, 6760 Ribe.

Tlf.: 75 42 17 00. Fax: 75 42 28 43

Åbningstid: Tirsdag kl. 12.00-16.00 og
torsdag kl. 13.00-17.00

Leder: Karen Margrethe Melbye

E-mail: kame@esbjergkommune.dk

I 2005 stillede arkivet billedmateriale til rådighed for billedhuggeren Gudrun Steen-Andersen, der skulle fremstille en buste af Jacob A. Riis til opstilling her i byen. Den 3. juli 2006, en flot sommeraften, blev busten afsløret. Ved afsløringen deltog bl.a. to af Jacob A. Riis tipoldebørn og et tiptipoldebarn. De havde taget turen fra USA til Ribe sammen med seks unge mennesker og deres pædagoger fra Jacob A. Settlement House i New York. De seks unge mennesker og deres følge var inviteret af Ribe By på en uges udvekslingsophold. Næste sommer er det så udvalgte ripensiske unge, der besøger New York.

Arkivet bragte to sommerartikler i JydskeVestkysten. Den ene artikel handlede i meget korte træk historien om Ribes turisme, og den anden fortalte om storke i Ribe. Den 3. september løb Drivejsdagen af stabelen på Ribers Kjærgaard. Arkivernes amtskonsulent stod i spidsen for en stand, hvor også lokalarkiver fra Ribe Kommune var repræsenteret. Vort arkiv havde egnhistoriske bøger, fotos og kort med, og materialet blev ivrigt studeret af de fremmødte. Det var en vellykket dag for alle deltagere.

Lokalhistorikeren Tage Jakobsen, Ribe udgav lige før jul sit to-bindsværk om Tange, Obbekær og Tved i den daværende Ribe Kommune. Jakobsen har gjort flittig brug af arkivets kirkebøger og folketællinger i de fem år, det har taget at beskrive de tre små byer.

Der har været 77 afleveringer i det forløbne år. Den allersidste aflevering, vi fik ind, var et hæfte med titlen: »Kan du huske ...?« Hæftet er udgivet af Personaleforeningen på Ribe Amtsgård i forbindelse med nedlægningen af Ribe Amt den 31. december 2006, og fortæller stort og småt om livet på Amtsgården.

Sidst på året havde arkivet den store glæde at modtage 45.000 kr. i fondspenge. Pengene er øremærket til anskaffelse af et læseapparat til mikrofilm- og kort. I skrivende stund er apparatet på vej her til Ribe, og vore brugere og vi selv ser frem til ikke mere at skulle lave manuelle

afskrifter af fremfundne oplysninger, da teksten kan printes ud direkte fra apparatet.

234 personer har besøgt arkivet i løbet af 2006, og der er besvaret 166 forespørgsler. Forespørgslerne er nået arkivet ved både e-mails, telefonisk kontakt og personligt fremmøde.

Historisk Arkiv i Seem Sogn

Seem-Varming Skole, Varmingvej 2, 6760 Ribe

Åbningstid: Mandag-fredag kl. 9.30-11.30, dog med enkelte undtagelser

Leder: Søren Mulvad, Varming Vesterby 9, 6760 Ribe

Tlf.: 75 44 11 77

Arkivets postadresse: Varming Vesterby 9, 6760 Ribe

E-mail: sergeiradonetskij@yahoo.com

Der er kommet fire, fine indleveringer dette år. Fra det gamle Seem Sogneråd er der indkommet en mark- og hegnsynsprotokol. Der blev skrevet en artikel om protokollen og intentionerne med mark- og hegnssyn i det lokale kvartalsskrift *Byhornet*. Da hegnsynsprotokollen falder ind under betegnelsen kommunale arkivalier, er den efterfølgende blevet givet videre til Esbjerg Byhistoriske Arkiv, som er §7-arkiv for Esbjerg Kommune.

Fra et dødsbo indkom der en posefuld papirer, som hovedsagelig består af afskrifter af gudelige beretninger. Et vidnesbyrd om, hvad almenheden i Vestjylland beskæftigede tanker med for 150 år siden.

En herre afleverede nogle fotos, heriblandt en samling på ni stk af Grænsegendarmeriet, som forud for 1864 bevogtede landets sydlige grænse. Ved hjælp af grænse-landets historiker Aage Emil Hansen, Krusaa, er det lykkes at navngive alle portrætterede.

Endelig blev Historisk Arkiv tilkaldt for at være med til at rydde præstearkiver, da Seem Sognpræsteembede blev nedlagt. Det viste sig at være en paradisisk oplevelse for en lokalarkivar. Arkivet i præsteboligen var yderst slet vedligeholdt. Materialerne lå hulter til bulter med musegift, murstøv og spindevæv og alskens uvedkommende genstande iblandt. Til trods for, at præsteboligen ikke er ældre end fra 1874, viste det sig, at der fandtes attester deri, som daterer sig tilbage til begyndelsen af 1700-tallet. Og det var kun, hvad der var tilbage, da Landsarkivet havde hentet, hvad Statens Arkiver skulle have. Det bedste fund bestod i et eksemplar af Chr. IIIs Danske Bibel. En bog i absolut miserabel stand, henlagt i en flamingokasse, som var for lille og derfor havde vredet bogen skæv.

Der er nu bevilget midler fra Mærsk McKinney-Møllers og Hustrus Fond til bogens restaurering, som for tiden foregår i Litauen, hvor det kan gøres godt til betydeligt billigere penge end her til lands. Når den atter er præsenteret, vil den blive genanbragt på alteret i Seem Kirke.

Derudover har der været foretaget en undersøgelse af Seem Sogns forhold til nabosogne Gram, som ligger på den anden side af den nu tidligere amtsgrænse mod Sønderjylland. Det resulterede i et foredrag, holdt i Gram. Materialet er stillet til rådighed for Gram Sogns Lokalarkiv.

Endelig er der skrevet og publiceret en artikel om birkedommerens livlige Elisabeth, en celeber skilsmisse-sag fra 1700-tallet.

Skads Sognearkiv

Aktivitetshuset, Sdr. Skadsvej 23, 6705 Esbjerg Ø
Åbningstid: Mandag kl. 14.00-16.30 samt efter aftale med lederen

Leder: Finn Ryneld, Majgårdsparken 23, Andrup,
6705 Esbjerg Ø. Tlf.: 75 16 00 48

E-mail: skadssognearkiv@mail.dk
Arkivets postadresse: Majgårdsparken 23, Andrup,
6705 Esbjerg Ø

Efter endt ombygning og indretning kunne Skads Sognearkiv mandag den 6. februar 2006 fejre indvielse af de nye lokaler i aktivitetshuset på Sdr. Skadsvej 23. Det var til stor glæde for arkivets medarbejdere, at rigtigt mange lagde vejen forbi for at bese samt lykønske med de nye faciliteter. Ligeledes var der stor interesse for den udstilling af gamle skolebilleder, arkivet havde sat op i dagens anledning. Og det lykkedes at få sat navne på og suppleret oplysningerne om en del af aktørerne på billederne. Skads Sognearkiv ønsker at takke alle, der mødte op ved indvielsen eller på anden vis sendte hilsner og dermed var med til at gøre den til en festdag.

Som et led i den fortsatte udvikling af arkivets aktiviteter er der nu oprettet telefon og bredbåndsforbindelse i arkivet, idet der forventes, at den nye windowsbaserede Arkibas version, som forhåbentligt snart er en realitet, vil indebære muligheder for online udveksling af data. Blandt fremtidsplanerne er således også en hjemmeside.

Arkivet takker for såvel interesse som alleleveringer i 2006 og håber, at endnu flere må finde vej til vore lokaler i det kommende år.

Spandet Sognearkiv

Arnumvej 9, Spandet, 6760 Ribe
Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 19.00-20.00
Leder: Jesper Olsen, Skolevænge 6 A, Spandet,
6760 Ribe. Tlf.: 74 86 71 36
Arkivets postadresse: Skolevænge 6 A, Spandet,
6760 Ribe
E-mail: jo-mo@mail.tele.dk

Der er ikke sket meget, siden vi aflagde beretning sidste år. Vi er ikke kommet så langt med registreringsarbejdet, men har dog stadigvæk haft åbent den 1. mandag i måneden. Der har været en del henvendelser til arkivet. Det er mest slægtsforskere, vi har hjulpet, og det er ret interessant, da vi også får en del oplysninger af dem, som vi kan bruge.

Sognevandringen gik til Spandet Kirkegård, hvor sognepræst Jørgen Hansen fortalte om nogle af de bevaringsværdige gravsteder og gravsten. Han er en god fortæller, og det er fornemmelsen, at alle deltagere syntes, det var interessant. Derefter gik turen til Spandetgård, hvor ejerne viste en ualmindelig velpasset have frem. Desuden fortalte de om gården og om den måde, de driver den på. Efter turen var der kaffe i skolen, hvor vi fik fremvist billeder og kort over Spandetgård.

Efter vi har haft en stille periode med frafald i arkivet på grund af henholdsvis dødsfald og barselsorlov, regner vi med at blive godt kørende igen i 2007, idet vi har fået en ny medarbejder, der kan arbejde med Arkibas. Vi regner med at få mulighed for at komme på Arkibas 4, men dermed skal vi også kobles på Internettet, så det kommer til at koste en del. Dertil kommer kurser m.v., som heller ikke er gratis.

Vejrup Sognearkiv

Vejrup Endrup Fritidscenter, Skolevænget 5, Vejrup,
6740 Bramming
Åbningstid: Tirsdag kl. 14.00-16.00 (juli og august lukket)
samt efter aftale med lederen.
Leder: Johannes Holm, Vibevej 11, Vejrup,
6740 Bramming. Tlf.: 75 19 03 35
E-mail: holmvibevej@webspeed.dk
Hjemmeside: www.vejruparkiv.dk
Arkivets postadresse: Vibevej 11, Vejrup, 6740 Bramming

Året forløb godt med travlhed i arkivet. Den ugentlige åbningstid gør sig stadigvæk gældende, og med det hele har vi haft ca. 70 besøgende, hvilket vi er meget tilfredse

med. Det resulterede i ca. 40 indleveringer, og af forespørgsler til arkivet har der været ca. 20.

Salget af Vejrup Bogen I, der blev udgivet i efteråret 2005, er gået efter planen. Oplaget var på 600 stk., og deraf er solgt ca. 450 stk. Økonomien balancerer med overskud, så bliver resten solgt, vil det lune meget.

Arkibas fungerer efter hensigten og vil efterhånden blive et effektivt søgeredskab. Vi er begyndt registreringen af samtlige beboere på de ca. 160 gårde i sognet, som viser sig at omhandle mere end 1.800 personer. Hertil kommer børn, som ikke er talt med.

Vi fik sponsoreret et digitalt kamera, som vi har haft utroligt meget ud af. Det er meget anvendeligt, bortset fra alle de registreringer, der følger med. Foreløbigt har vi valgt at placere billederne under emne.

Mandskabsmæssigt er vi gået fra et udvalg med syv medlemmer til et udvalg med kun fem medlemmer, da de sidste to alligevel ikke var særligt aktive. Med et mindre udvalg går det lidt lettere. Hver medarbejder har nu hver deres arbejdsområde, det være sig billeder, avisclip, registrering, kontrol etc.

Formandsposten er stadig ubesat, kasserer er der ingen af, og der er ingen, der vil være sekretær. Tilbage er vi fem godt samarbejdende folk, der alle deltager på lige betingelser, og det kører efterhånden meget fint. For at opveje en manglende kasserer, har vi indgået et samarbejde med en revisor, der tager sig af regnskabet. Første gang for 2006.

I august måned fik vi etableret egen hjemmeside, der til stadighed bliver udbygget. Besøgstallet er stort efter vore begreber, endda meget stort. Der har på seks mæne-

Fra udgivelsen af Vejrup Bogen hvor Lis Holm, med barnebarnet Sofie og Lise Petersen, eksploderer kunderne i køen. Foto. Vejrup Sognearkiv.

der været mere end 1.000 besøgende på siden, og mange har givet positive tilkendegivelser.

Folketællinger fra Vejrup-området er endnu ikke tilgængelige via Statens Arkivers hjemmeside, derfor er vi heldige med at have vores egen næsten komplette oversigt over beboere i sognet.

En af de lidt større opgaver i 2007 bliver gennemgang af ca. 100 arkivkasser, der alle skal registreres i detaljer, da den oprindelige registrering fra 2002 er utilstrækkelig.

Vester Nebel Sognearkiv

Sognehuset, Vester Nebel Skole, Stokbrovej 18,

6715 Esbjerg N. Tlf.: 75 16 99 89

Åbningstid: Sidste torsdag hver måned kl. 18.30-20.30 samt efter aftale med lederen

Leder: Henning Jørgensen, Lifstrup Hovedvej 54,

6715 Esbjerg N. Tlf.: 75 16 92 46

Arkivets postadresse: Lifstrup Hovedvej 54,

6715 Esbjerg N

E-mail: hj@vnsa.dk

Hjemmeside: www.vnsa.dk

Vester Nebel Sognearkiv har i 2006 ført 20 indkomstjournaler. Især i forbindelse med idrætsforeningens (VNI) 100 års jubilæum modtog arkivet en del billeder til låns. En vigtig aflevering var den resterende del af den nedlagte Vester Nebel Foderstofforenings arkiv. Herudover har arkivet modtaget flere slægtshistoriske optegnelser.

I foråret holdt arkivet for første gang et årsmøde, og det viste sig at være en succes. Selvom deltagerantallet ikke var stort, var det tydeligt på stemningen og spørgsmålene, at der er stor interesse for arkivets arbejde – det betød, at vi ikke fik tid til en påtænkt filmforevisning. I efteråret holdt vi arrangementet »En tur ad slægtens vej«. Formålet var at vise, at man kan påvise indbyrdes slægtskab mellem de gamle slægter i sognet, lige såvel som at en stor del af tilflytterne faktisk også har rødder i sognet langt tilbage i tiden eller i nyere tid. Arrangementet var en stor succes, og man mærkede, at folk gik derfra med en god oplevelse.

Arkivets vigtigste formidlingsredskab er blevet vores hjemmeside. Siden besøges flittigt – og det går nok lidt ud over antallet fysiske besøgende på selve arkivet. Især er der interesse for kirkebøgerne og folketællingerne, men også slægtstavlen bruges meget. Også mange amerikanere besøger siden. Siden opdateres jævnligt, og ca. en gang i måneden lægges der en ny historie på siden. Vi håber også snart at kunne få konverteret vores Arkibas 3-regi-

streringer til Arkibas 4, hvorved vejen vil blive banet til at kunne lave et link til indholdet i vores arkiv.

I 2006 har vi fået folketællingen 1925 samt kirkebøgerne 1892–1952 til arkivet i form af mikrokort og mikrofilm. Ligesom sognets øvrige folketællinger og kirkebøger skal disse også indtastes i forbindelse med KIP-projektet. Indtastningen er i fuld gang, og en del af kirkebøgerne ligger allerede på vores hjemmeside (der bliver dog ikke lagt oplysninger om nulevende personer på nettet).

Igennem året har arkivet haft 42 besøgende og derudover ca. 14 telefoniske og skriftlige henvendelser. Henvendelserne har som sædvanligt ofte drejet sig om slægtsforskning, men også om forskelligt lokalt, f.eks. i forbindelse med forsamlingshusets 100 års jubilæum.

Som hvert år deltager vi i Arkivudvalget i Esbjerg Kommune og i kurserne arrangeret af samme. Til slut vil vi takke Esbjerg Kommune for deres trofaste økonomiske tilskud til arkivet ligesom vi takker VNI for logi i Sognehuset, og naturligvis alle, som har afleveret materiale til arkivet.

Lokalhistorisk Arkiv for Vester Vedsted Sogn

Vester Vedsted Byvej 55, Vester Vedsted, 6760 Ribe

Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 19.30-21.30

Leder: Peter Billund, Vester Vedstedvej 38, 6760 Ribe

Tlf.: 75 44 51 79

Arkivets postadresse: Vester Vedstedvej 38, 6760 Ribe

Vores arbejde i lokalarkivet i 2006 afveg ikke væsentlig fra de foregående år. Vi har fundet os til rette i de nye omgivelser i Vester Vedsted gamle skole og har prøvet at få noget af det forældede inventar udskiftet gennem henvendelser til Ribe Amt og Ribe Kommune. Efter de omfattende rokeringer i de to administrationer havde vi håbet, at det kunne have resulteret i et par borde og stole, men det viste sig ikke muligt. I stedet har vi haft ansøgninger ude, uden det endnu har givet resultater i form af pengebeløb.

I årets løb modtog vi en halv snes afleveringer til arkivet, bl.a. et større personarkiv fra Svend B. Troelsens. Vi registrerer stadig manuelt uden brug af Arkibas. Samtidig har vi haft et antal henvendelser om gamle slægtnings- og familieforhold, hvor vi i flere tilfælde har kunnet hjælpe med de ønskede oplysninger.

I maj måned arrangerede vi en kirkegårdsvandring på Vester Vedsted kirkegård. To ældre fra lokalområdet fortalte gode historier om afdøde i sognet med udgangspunkt i udvalgte gravsten. Desuden blev der perspektive-

ret til landsbyens liv og historie med de store forandringer, der er sket i form af lukninger af institutioner, forretninger og værksteder gennem de seneste 50 år.

For 2007 planlægger vi et foredrag om, hvordan den tyske besættelse blev oplevet i Vester Vedsted med det store antal tyske soldater og bunkersbyggeri, som kom til landsbyen.

Vilslev Sognearkiv

Kongeådal Skole, Kongeådal 17, 6771 Gredstedbro

Åbningstid: 1. mandag hver måned kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Christian Nielsen, Væesvej 6, 6771 Gredstedbro

Tlf.: 75 43 11 53

Arkivets postadresse: Væesvej 6, 6771 Gredstedbro

Året forløb uden den store aktivitet, da arkivet var ramt af en del sygdom. Der har været nogle få afleveringer og et par telefoniske henvendelser, som er blevet besvaret. Arkivet deltog ved Drivvejsdagen den 3. september på Riber Kjærgård, hvor vi sammen med andre arkiver fra området kunne vise forskellige ting frem på en fælles stand. Arrangementet var godt besøgt, og det var en god dag.

Fanø Kommune

Sognearkivet i Nordby

Niels Engersvej 5, Nordby, 6720 Fanø. Tlf.: 75 16 62 60

Åbningstid: Tirsdag kl. 10.00-12.00 samt onsdag kl. 19.00-21.00

Leder: Linda Vesterbæk, Bavnebjerg 53, Nordby,

6720 Fanø. Tlf.: 75 16 35 95

I Nordby Sognearkiv har vi også i 2006 haft mange henvendelser, såvel personligt og telefonisk samt pr. brev, og vi kan med glæde sige, at vi har kunnet hjælpe alle med enten stort eller småt. Vi får til stadighed mange indleveringer, bl.a. postkort, fotos, erindringer m.m.

I september lavede vi en udstilling om kordegn Thomas Schmidt, som virkede på Fanø fra 1875-1909 og satte sit præg på mange ting i Nordby Sogn. Han var en meget dygtig maler og tegner, og i samtiden blev hans skitser, tegninger og akvareller reproduceret som postkort samt som bog- og bladillustrationer. Arkivet fik overdraget forskellige motiver af Thomas Schmidts oldebarn. De hænger nu på væggen og pynter i vores arkiv og bliver

beundret af vores besøgende. Vi havde nu nok håbet, at der var kommet nogle flere at se udstillingen, for det var første gang, vi forsøgte os med dette. Arbejdet var rimeligt stort, men meget interessant. Vores indskanning af arkivets billedsamling er snart færdig, men der kommer heldigvis hele tiden nye fotos til.

Vi har også i år modtaget tilskud fra Fanø Kommune, Skads m.fl. Herreders Brandkasse samt fra Fanø Sparekasse. Arkivet takker for de bidrag, vi har modtaget – såvel arkivalier som økonomisk støtte.

Sønderho-arkivet

Sognegården, Landevejen 41, 1., Sønderho, 6720 Fanø
Åbningstid: Torsdag kl. 16.00-18.00 samt efter aftale med lederen. Juni lukket.

Leder: Anker Jensen, Fregatvej 3, 6720 Fanø
Tlf.: 75 16 24 41

Arkivets postadresse: Fregatvej 3, 6720 Fanø

År 2006 har været præget af lederskifte i arkivet. Jørgen Lind fratrådte efter 24 aktive år og efter at have været med fra Fanø-arkivernes oprettelse i 1982. Som ny leder og som ny i arkivet (men med lokalhistorisk erfaring fra Sønderjylland) har det været spændende, men tidskrævende at gå på opdagelse i kasserne og orientere sig i mængden af arkivalier. Ved gode medarbejderes hjælp ser det ud til, at opgaven – at drive et velfungerende arkiv – skal lykkes.

I årets løb har vi arbejdet med at blive ajour med indkomstjournaliseringen i Arkibas 3. En anden opgave er at hente arkivets mange billeder frem og sørge for forsvarlig opbevaring. Det er så hensigten senere at foretage en skanning og særskilt registrering af billederne. Arkivet har haft 20 besøgende og mange telefoniske henvendelser, også uden for normal åbningstid. Erfaringen viser, at der må lægges mange arbejdstimer uden for arkivets åbningstid.

Sammen med Nordby-arkivet udgiver vi bladet Fanø Lokalhistoriske Forening, som er medlemsskrift for vores paraplyforening af samme navn, og som også omfatter Fanø Museum. Bladet fortæller Fanøs historie med baggrund i tekst og billeder fra arkiverne. Bladet bliver godt modtaget hos medlemmerne og er et godt aktiv i arkivernes formidlingsopgave.

Varde Kommune

Alslev Sognearkiv

Bredgade 39, 1., Alslev, 6800 Varde

Åbningstid: Mandag kl. 19.30-21.30 samt efter aftale med lederen

Leder: Carsten Carstensen, Toftnæsvej 11, Toftnæs, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 91 83

Arkivets postadresse: Toftnæsvej 11, Toftnæs, 6800 Varde
E-mail: folmerskilde@wanadoo.dk

Roligt og stilfærdigt gik året sin gang i 2006. Arkivet modtog 11 afleveringer, og vi har haft et pænt antal besøgende – hele 84 har skrevet sig ind i vores gæstebog. Det er jo det, der gør arkivarbejdet så interessant, at der stadig er god opbakning i lokalsamfundet. Samtidigt er vi spændte på, hvad de kommende år i den nye storkommune vil bringe. Måske opbrud med alt det vante.

Ansager Lokalhistoriske Arkiv

Områdecentret, Præstegårdsvej 5, 6823 Ansager

Tlf.: 75 29 62 29

Åbningstid: Onsdag kl. 14.00-16.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Ove Nørager-Nielsen, Rødsandvej 2, 6823 Ansager
Tlf.: 75 29 71 88

Arkivets postadresse: Rødsandvej 2, 6823 Ansager
E-mail: ala@users.lgo.dk

Hjemmeside: www.ala.lgo.dk

Det forløbne år har været præget af arkivets tilslutning til Arkibas. Heldigvis har vi kolleger i Skovlund og i Tistrup, som vi kan hente hjælp hos.

Vi har haft en del afleveringer. En af dem var en gave fra en af vore tidligere medarbejdere, Poul Poulsens arvinger. Vi får flere og flere henvendelser på e-mail fra personer, der søger deres aner her i sognet. Det giver en del ekstra arbejde, men også en viden vi kan bruge.

Vi har sidst på året fået en udstillingsplads i et vindue hos Vores Tøjpartner på Torvet i Ansager. Hver måned hænger vi en plakat op med et billede med ledsagende tekst. Det har givet nogle ekstra besøgende og flere afleveringer. Af publikationer har vi i år arbejdet med en lille bog om konfirmationen, beregnet for de nye konfirmander. Vi kan muligvis få skolen med i projektet.

Billum Lokalhistoriske Arkiv

Billum Station, Kastanjevej 6, 6852 Billum

Tlf.: 75 22 14 48

Åbningstid: 1. torsdag hver måned kl. 9.00-12.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Gunhild Jeppesen, Kirkebyvej 17, 6852 Billum

Tlf.: 75 25 82 41

Arkivets postadresse: Kirkebyvej 17, 6852 Billum

E-mail: arkibil@mail.dk

2006 blev et travlt og begivenhedsrigt år. Arkivets nye lokaler blev renoveret og indrettet, arkivalier, billeder m.m. blev flyttet fra den gamle adresse. Det hele har været en stor opgave, men resultatet er det hele værd. Ved en velbesøgt reception den 15. august blev det nye arkiv præsenteret. Det har været glædeligt med den store interesse og hjælp til projektet fra hele sognet.

Hen over efteråret har vi fået indkøbt og installeret de nødvendige værktøjer m.v. Blandt indkøbene er Arkibas 3, som vi begynder med i det nye år. Der er modtaget 15 afleveringer, og der har også været en del henvendelser om forskellige oplysninger. Alt er forsøgt behandlet på regulær vis trods den lidt unormale situation i 2006. Der er begyndt et nyt kapitel for vort arkiv, men der ligger masser af arbejde og nye opgaver forude.

Blåbjerg Lokalhistoriske Arkiv

Sønder Allé 21, 6830 Nr. Nebel. Tlf.: 75 28 71 18

Åbningstid: Mandag kl. 8.30-11.30 og onsdag kl. 14.00-17.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Inga Mulbjerg, Parkvej 3, Kvong, 6800 Varde

Tlf.: 75 25 40 01

Blåbjerg Lokalhistoriske Arkiv har i det forløbne år arbejdet med overgangen til Arkibas 4 idet der skulle ændres på mange decimaltal. Til det arbejdet har vi været godt hjulpet af vores arkivkonsulent.

I begyndelsen af året var vi til kursus i opbevaring og håndtering af papirbaserede arkivalier, og vi deltog i endnu et kursus i februar måned. Vi har også været til møder med bl.a. de andre arkiver i Ny Varde Kommune i lyset af kommunalreformen. I december måned var arkivet lukket på grund af ombygning, da der skulle indrettes et nyt borgerservicecenter.

I 2006 har vi modtaget 38 afleveringer, deraf en mængde billeder. Desværre var de fleste uden oplysninger. Statistikken fortæller endvidere, at der har været 113 besøgende, og at vi er blevet kontaklet af 25 pr. telefon og 13 pr. brev.

Kong Frederik VIII og Dronning Louise var den 30. juli 1908 på Blåbjerg sammen med prinsesserne Thyra og Dagmar, prins Gustav, konseilpræsident J. C. Christensen og et følge af fornemme personer. Foto: Blåbjerg Lokalhistoriske Arkiv.

Blåvandshuk Lokalhistoriske Arkiv

Kirkegade 3, 6840 Oksbøl. Tlf.: 75 27 15 48

Åbningstid: Mandag-fredag kl. 9.00-11.00 eller aftale med lederen

Leder: Thomas Nielsen, Vestparken 24, 6840 Oksbøl

Tlf.: 75 27 20 95.

E-mail: blaoks@mail.dk

Hjemmeside: www.varde.bibnet.dk/arkiv/blhuk.htm

Arkivet har fortsat adresse på Kirkegade 3 i Oksbøl. Vi havde søgt og håbet på en mere handicapvenlig placering, men indtil videre uden resultat. Arbejdsomt har året været rimeligt med 18 indkomster af større eller mindre omfang samt en del forespørgsler på e-mail og telefon. Der har i årets løb været ca. 150 besøgende på arkivet.

Fra først i oktober til midt i november havde arkivet en udstilling i det tidligere turistkontor med billeder og opslag under temaet Oksbøl og omegn gennem 100 år. Udstillingen var åbent dagligt fra kl. 11.00-17.00. Besøgstallet var godt, og der indkom en del forespørgsler samt oplysninger om ukendte på fotografier m.v.

Helle Lokalarkiv

Vrederupvej 28, Fåborg, 6818 Årre

Åbningstid: 1. tirsdag i måneden kl. 14.00-16.00

Leder: Leo Mathiasen, Pile Allé 3, 6753 Agerbæk

Tlf.: 75 19 61 66

E-mail: mathiasen@os.dk

Arkivets postadresse: Pile Allé 3, 6753 Agerbæk

Året 2006 har været det første år, hvor arkiverne i den tidligere Helle Kommune har arbejdet sammen i en paraplyorganisation. I årets løb er der afholdt tre fælles møder, som udelukkende har drejet sig om Arkibas 4 og med at få samarbejdet til at fungere. Udadtal er vi kun ét arkiv, men bortset fra de fællesmøder, der har været afholdt, har de syv arkiver haft deres selvstændige virke i deres lokalområde. Ved Helle Lokalkivs generalforsamling var der tilfredshed med samarbejdet, men der er stadig nogle små justeringer, som vi nok skal få styr på. Efter generalforsamlingen havde vi besøg af Lasse Iversen Hansen, administrerende chef for Kultur & Fritid i Varde Kommune, som gav en orientering om arkiverne i forbindelse med kommunesammenlægningen.

Samlet set har hver afdeling modtaget mellem 15 og 25 afleveringer. De fleste steder er man gået i gang med at arkivere eller omregistrere i Arkibas 4. Der er mange i arbejde hver uge. Registreringsarbejdet giver os anledning til at gennemgå alle billeder, og der er rettelser til mange af dem både med navne og årstal. Der har været en del skriftlige og personlige henvendelse til arkivet angående slægtsforskning.

Arkibas giver hovedbrud. Her er det Arne Asp Sørensen fra Årre, der klør sig i håret.

Enkelte af afdelingerne har holdt åbent hus arrangement, og arkivet har været repræsenteret ved de enkelte by- og sportsfester i det gamle Helle Kommune. Det er gode arrangementer, da man kommer i kontakt med mange mennesker, som igen bevirker, at vores medlems-tal stiger. Arkiv-filialerne arrangerer udflugter for deres medlemmer med en god tilslutning. Fåborg og Agerbæk havde en fælles tur til Hvide Sande, hvor det var en god tur med en lokal guide. Øse havde arrangeret en tur rundt i Øse Sogn, hvor man kunne se seværdigheder, som

man overser i dagligdagen. Næsbjerg havde arrangeret en tur til Karlsgårde, hvor der blev orienteret om søen, elektricitetsværket, og stedets minimuseum blev besøgt. Starup var i samarbejde med pensionistforeningen en tur til Rømø. Arkivet i Årre havde ikke arrangeret en tur, men begrænsede sig til byfesten, hvor de deltog i to dage. Nogle af arkiverne udsender pjecer til medlemmer med orientering om arkivet eller en historie fra sognet. Afdelingerne har holdt hver deres generalforsamlinger med efterfølgende indlæg fra forskellige lokale personer, rejsebeskrivelser eller andre oplevelser.

Til sidst kan nævnes, at afdelingen i Fåborg i øjeblikket er pakket i papkasser, da de venter på at flytte ind i en tilbygning til klubhuset på sportspladsen i 2007.

Horne Sognearkiv

Horne Skole, Mælkevejen 1, Horne, 6800 Varde
Åbningstid: 1. onsdag hver måned kl. 14.00-17.00
Juli lukket.

Leder: Svend Aage Jensen, Klokkedøj 1, Horne,
6800 Varde. Tlf.: 75 26 03 20

Arkivets postadresse: Klokkedøj 1, Horne, 6800 Varde

Der er som sædvanligt blevet arbejdet hver anden onsdag med adgang for besøgende den 1. onsdag i måneden. Arkivet havde en del besøgende i forbindelse med skolefe-sten, men ellers var der kun få i løbet af året. En del tid er gået med at registrere nye ejere ved huskøb. Desuden er en del konfirmationsbilleder blevet sorteret og arkiveret.

Der har været nogle få indleveringer. Den mest omfattende er en beretning om fiskekutter E 187 Anna Sørines forlis den 9. juni 1986, indleveret af en beboer i Horne. Derudover har vi modtaget skøder, aflyste pantebreve, matrikelkort, billeder m.m.

Arkivet har indkøbt EDB-udstyr og dermed banet vejen for Arkibas 3. Vi håber på fortsat støtte fra den nye stor-kommune, da det er grundlaget for hele arkivets økono-mi.

Janderup Lokalhistoriske Arkiv

Aktivitetshuset, Nybrovej 32, 6851 Janderup
Tlf.: 75 25 85 45

Åbningstid: Mandag kl. 9.00-12.00 (undtagen juli og august) samt efter aftale med lederen

Leder: Gregers Grau, Højen 4, 6851 Janderup
Tlf.: 75 25 84 89

Arkivets postadresse: Højen 4, 6851 Janderup
E-mail: g.grau@post.tele.dk
Hjemmeside: www.janderup.dk/historie

År 2006 har været et skelsættende år for arkivet. Vi har fået en ny PC, og sidst på året fik vi installeret Arkibas 4, som nu fungerer tilfredsstillende. Ved årets udgang tog vi afsked med vores mangeårige medarbejder siden 1990, Willy Laursen, som vi her vil takke for et godt, veludført og samvittighedsfuldt arbejde. Så har vi fået ny leder af arkivet, pensioneret major Gregers Grau, da Viggo Mikkelsen ønskede at holde op som leder, men forbliver som medarbejder.

Arkivet har i 2006 modtaget 36 afleveringer, heraf to meget omfattende. Den ene fra dødsboet efter Peder og Eduard Frandsen, hvorfra der afleveredes gamle dokumenter og billeder, bl.a. tre stk. fra Janderup Bivælverforenings medlemsmøder. Den anden var fra dødsboet efter Paul Tobiasen, hvorfra der afleveredes alle gårdens gamle dokumenter samt en forhandlingsprotokol for Vr. Janderup Fællesfryseri.

Et af de inddrivrede billeder fra Janderup Bivælverforenings møde i 1925. Foto: Janderup Lokalthistoriske Arkiv.

Igen i år har arkivet været velbesøgt med 40 personer, der har søgt oplysninger af forskellig art. En ville vide højden på mejeriets skorsten, men ellers var der flest spørgsmål om deres forfædre. Dennis Madsen og frue fra Florida i USA ville vide, hvor hans farfar, Elias Madsen, var født. Vi kunne bekræfte, at han var født på gården, Åkirkevej 22 i Janderup, og kunne fortælle om hans familie samt fremvise skole- og familie billeder med farfaren og hans søskende. Ja selv oldeforældrene havde vi billeder af. Da de var

ved at gå og være færdige med besøget, stillede hans frue mig spørgsmålet: »Kan du se nogle ligheder mellem min mand og hans familie her i Danmark?« »Ja«, svarede jeg, »Alle mændene havde dårlig hørelse og hængerøv i deres bukser!« Fruen, der havde udpræget humoristisk sans, morede sig højlydt, fordi det passede! Heldigvis kunne Gregers Grau tale engelsk, så de fik meget ud af besøget, som de senere i et brev takkede os meget for.

Vi vil igen i år takke alle vores donatorer, Skads m.fl. Herreders Brandkasse, Janderup Sogneforening, Folk og Kultur og alle, der har vist interesse for arkivet. Husk vi er sognets hukommelse.

Skovlund Sognearkiv

Vesterled, Borgergade 24, Skovlund, 6823 Ansager

Åbningstid: Mandag kl. 14.00-17.00

Leder: Niels Winter Christensen, Bjælkager 8, Skovlund, 6823 Ansager. Tlf.: 75 98 00 15

Arkivets postadresse: Bjælkager 8, Skovlund 6823 Ansager

E-mail: sognearkivet@skovlundnet.dk

Hjemmeside: www.skovlundsgognearkiv.dk

I 2006 blev der arbejdet videre med at oprette en paraplyorganisation, hvorunder de fire arkiver, der er tilknyttet Ølgod Museum, henhører. Ølgod Museums Lokalthistoriske Arkiv er nu en realitet, og organisationsændringen er blevet godkendt af RAL og SLA.

Registreringsprogrammet Arkibas 4 er blevet installeret, og de forskellige forarbejder, der er nødvendige for at komme godt i gang med registreringerne i programmet så som oprettelse af stedkoder, stikord til stedkoder, nummerække, password m.m., er blevet gjort. Arkiverne blev enige om at begynde med foreningsarkivalierne, som det første, der skal registreres. Det vil så formentligt blive lidt lettere at udveksle erfaringer arkiverne imellem.

Tre af Skovlund Sognearkivs medarbejdere var i Vejle til Arkibas 4-introduktionsdag i november, hvor programrets muligheder blev gennemgået på storskærm. I skrivende stund er arkivet i fuld gang med at registrere online, og vi er kommet godt fra start uden de helt store problemer. Det er med stor tilfredshed, at vi endelig, efter mange års debat og snak om hvordan vi skulle registrere vores arkivalier bedst muligt, kan se, at resultatet ser godt og lovende ud.

Ved årets udgang overtog arkivet et lydtrum med div. apparatur, som var blevet brugt til indtaling af lyd bånd til kommunes svagsynede. Det er vores mål i det kommende

år at udbygge rummet med en PC, så det er muligt for de fire arkiver at overspille gamle lyd-bånd til CD-rom og eventuelt konvertere videobånd til DVD. Arkivets hjemmeside er blevet udbygget med en blog med små historier fra Skovlund og omegn. Hjemmesiden har i øvrigt bevirket en hel del henvendelser fra slægtsforskere, der ønsker oplysninger og hjælp til deres søgen efter anerne.

Thorstrup Sognearkiv

Omsorgscentret Birgittegården, Falkevej, Sig, 6800 Varde
 Åbningstid: Sidste tirsdag hver måned kl. 19.30-21.30
 eller efter aftale med Ellen Rasmussen, Vesterbækvej 6,
 Sig, 6800 Varde. Tlf.: 75 26 40 31
 Leder: Svenning Olesen, Ølgårdsvej 6, Sig, 6800 Varde
 Tlf.: 75 26 42 90
 Arkivets postadresse: Ølgårdsvej 6, Sig, 6800 Varde

Det, der har optaget os meget i 2006 er, hvordan vores situation bliver i den nye Varde storkommune. Alt virker meget kaotisk for øjeblikket: Uro i SLA, RALs fremtid efter amtsnedlæggelsen og hvordan har kommunen tænkt sig at harmonisere 18 større eller mindre arkiver med forskellig tilhørsforhold og økonomi? En foreløbig aftale betyder, at vi i 2007 kører efter samme forhold, som var gældende for det enkelte arkiv i 2006, men i løbet af 2007 skal et udvalg fra arkiverne sammen med kommunen finde en fællesnævner for de mange lokalarkiver.

I 2006 har vi ikke arrangeret udstillinger, men vi har videreført emnet fra sidste års arkivdag »Hvem er jeg – alle har en historie«, idet vi i vores lokale månedsblad Sognebladet fortæller om kendte personer, der tidligere boede i sognet, under titlen »Månedens profil«. Teksterne med tilhørende fotos er populære, og vi er blevet opfordret til at fortsætte disse personbeskrivelser. Også i år har vi fået fremstillet kalenderne med arkivbilleder fra sognet. Kalenderne er meget efterspurgt, og mange støtter vores arbejde ved at købe dem.

Vi har ikke haft så mange besøgende i år som tidligere, hvilket nok skyldes, at der ikke er arrangeret udstillinger, men vi modtager stadig mange afleveringer.

Tistrup-Hodde Lokalhistoriske Arkiv

Tistruplund Områdecener, Søndergade 38, 6862 Tistrup
 Åbningstid: 1. tirsdag hver måned kl. 14.00-17.00 samt efter aftale med lederen
 Leder: Svend Svendsen, Elmevej 10, 6862 Tistrup
 Tlf.: 75 29 92 80. E-mail: tistruparkiv@nrdc.dk

Hvad angår arkivarbejdet har 2006 været et normalt år med registrering af indkomne materialer. Derudover er vi i gang med at gennemgå vores billeder med henblik på beskrivelse m.m. Vi har dem endnu ikke registreret, men opbevaret i kuvert efter emner. Der har været 38 gæster på arkivet foruden telefoniske henvendelser. Som de foregående år drejer henvendelserne sig mest om slægtsforskning. Vi har i løbet af året modtaget 19 afleveringer, hovedsagligt dokumenter, men også billeder og videobånd. Vi vil gerne takke både for materiale og besøg.

Som sædvanligt havde vi åbent i forbindelse med Tistruplunds julemarked i november måned. Vi havde lavet en udstilling af billeder fra arkivets område, Hodde, Tistrup og Gårde. Udstillingen var godt besøgt. I 2006 kom vi på Internettet på grund af Arkibas som vi fik anskaffet. Anskaffelsen af Arkibas har haft betydning for arkiverne i den tidligere Ølgod Kommune, idet vi nu er slået sammen til ét arkiv, Ølgod Museums Lokalhistoriske Arkiv, med de hidtil fire arkiver som afdelinger. Det får dog ikke nogen direkte betydning i vores daglige arbejde på arkivet. Arkivlederne for de fire afdelinger har altid haft faste kvartalsmøder, som vi vil fortsætte med måske med nogle flere møder i fremtiden på grund af arbejdet med Arkibas.

I efteråret har to af arkivets medarbejdere været på SLAs introduktionskursus i Arkibas. I løbet af 2007 regner vi med, at komme i gang med at registrere i Arkibas. I forvejen har vi registreret en stor del af vores arkivalier manuelt.

Den helt store begivenhed bliver dog flytningen af arkivet i 2007. I forbindelse med kommunesammenlægningen skal sygeplejersker og hjemmehjælpere i Hjemmepleje Vest have hjemadresse på Tistruplund, hvor de vil overtage vores lokaler. Vi bliver på Tistruplund, men har i stedet fået tilbudt lokaler på 1. sal, hvor vi i forvejen har to depotrum. Vi får to lokaler og en mellemgang, hvor vi kan have arbejdsborde, alt i alt betydeligt mere plads end vi har nu.

Varde Lokalhistoriske Arkiv

Rådhuset, Torvet 7 A, 6800 Varde. Tlf.: 75 22 37 74
 Åbningstid: Tirsdag kl. 9.00-12.00 samt formiddag efter aftale med lederen
 Leder: Jens Lindby. Tlf.: 97 37 62 87
 E-mail: lokalarkiv@vardebib.dk
 Hjemmeside: www.varde.lokalarkiver.dk

Varde Lokalhistoriske Arkiv har atter haft et travlt og virksomt år med mange opgaver og mange udfordringer.

Vi kan mærke, at der er brug for arkivet, og at vi opfylder et behov for indsamling, bevaring og formidling af den lokale hukommelse.

Der har i årets løb været 72 afleveringer. Blandt disse kan fremhæves: Protokoller, gæstebog og fotoalbum fra Varde Højskolehjem, protokoller fra Varde Sejlklub, 3F, Warwith Rotary Klub og DSI Varde, ca. 150.000 negativer af fotografen John Randeris (JydskeVestkysten) fra perioden 1980-2000, luftfotos af Varde Sommerland, Tommy Søndergårds utrykte bog om »Varde-sagerne« samt bygningstegninger og fotos fra Palsgaards Sæbefabrik. Det er lykkedes at finde et fjernmagasin på det tidligere stålværk til nogle af de mindst brugte arkivalier. Der er fortsat en stor tilvækst af arkivalier og billeder, så arkivets pladsproblemer er ikke blevet mindre.

I disse år sammenlægger man og nedlægger overalt i samfundet. Det er jo ikke kun kommunerne, der lægges sammen. Det gælder også retsvæsen, foreninger, virksomheder osv. Mange arkivalier bliver således mere eller mindre »hjemløse«, hvorfor der heldigvis tilfaldt arkivet store mængder af arkivalier fra de mange nedlagte og sammenbragte instanser. Det er således en spændende tid vi lever i rent arkivmæssigt.

Arkivernes registreringsprogram Arkibas 4 er nu endelig kommet i hus. Der har været nogle begyndervanskeligheder, men efterhånden er vi blevet rigtig glade for det. Programmet er meget avanceret, og en af de store nyheder i forhold til Arkibas 3 er, at man kan vedhæfte og vise billeder direkte sammen med registreringen og søgefunktionen er kraftigt forbedret. Programmet ligger online, og i løbet af nogle år forventes registreringerne fra de tilsluttede arkiver at blive søgbare på Internettet.

Vores officielle åbningstid tirsdag formiddag er normalt godt besøgt, og interessen for arkivet er stigende. Arkivet er i øvrigt åbent alle formiddage, da der faktisk altid er medarbejdere på arbejde. Hvert andet år foretager vi en brugerundersøgelse. Undersøgelsen for i år viser en stigning i henvendelserne siden 2004 på 10 %. Bl.a. kommer der flere henvendelser via Internettet. Årligt modtager og besvarer vi 350-400 forespørgsler om historiske emner – de fleste fra nærområdet, men der kommer også henvendelser fra hele landet samt så fjerne steder som USA og Australien.

Op til jul udgav vi bogen »Historier og billeder fra Varde, bind 2« af Thyge Clausen. Der har været stor interesse for bogen, der har solgt pænt. Arkivets bøger er en god måde at lave formidling. De bruges som gaver, og vi kommer således i kontakt med mange mennesker, der måske på et senere tidspunkt tænker på arkivet i forbindelse

med oprydning osv. I øvrigt medfører bøgerne en del henvendelser, idet nogle læsere får lyst til at få eller tilbyde flere oplysninger.

Statens Arkiver har indtil i år haft to officielle låntagere i Varde, nemlig arkivet og biblioteket. Trods protester herfra holdt man fast i beslutningen om at nedlægge begge udlånssteder. Vi kan kun beklage, at arkivalier fra Varde, som opbevares i Landsarkivet i Viborg, nu ikke længere kan hjemlânes hertil. Fra i år må man køre enten direkte til Viborg eller besøge de nærmeste hjemlânsteder i Esbjerg.

Et kommunalt tilskud på 35.000 kr. suppleres af egne indtægter på kopiering af især fotos på godt 6.000 kr. Det er således en meget stor del af arkivets samlede indtægter, som vi selv fremskaffer. Arkivets dygtige personale gør et fantastisk stykke arbejde til glæde for Varde og for både nutidige og fremtidige brugere. I årets løb har vi fået endnu en medarbejder, så vi nu er oppe på otte. Det er også det absolutte maksimum, da der simpelthen ikke er plads til flere personer i arkivet. Inge Gelsam Kjær er uddannet fotograf, og arkivet har nu to personer til at tage sig af arbejdet med fotos. I disse år er dette område i vækst, og der kommer rigtig mange fotos til arkiverne, både i form af familiealbum eller på digitale medier. Inge begyndte i maj og er allerede godt inde i arkivets arbejde og i Arkibas. Andreas Bjerregaard-Andersen har arbejdet dagligt på arkivet i 30 år, og dette helt utrolige jubilæum blev markeret med en lille reception på dagen.

Det er meget vigtigt at sørge for en ordentlig uddannelse af medarbejderne. Derfor er det godt, at SLA har oprettet en grunduddannelse for arkivmedarbejdere. To medarbejdere har nu afsluttet dette kursus, der er delt op i flere moduler. Elly Jensen og Helge Borg har deltaget i modul 3 i foråret og modul 4 i efteråret. Hvert modul varer to dage. Det er en stor styrke for arkivet, at medarbejderne er topkvalificerede til deres arbejde. Kurt Kristiansen har gået på kursus i gotisk skriftlæsning. Læsning af gotisk håndskrift er en meget vigtig kompetence for de fleste arkivmedarbejdere. Endelig har vi haft en flok af sted på Arkibas-kursus, ligesom vi har deltaget i enkelte seminarer og konferencer. Varde Lokalhistoriske Arkiv har vedtaget nogle detaljerede retningslinier for arbejdet i Arkibas 4. Faktisk er det et helt kompendium. Det er meget vigtigt, at vi registrerer på nøjagtig samme måde, så denne manual skal fortsat udbygges og redigeres, efterhånden som vi opdager nye problemer eller finder nye løsninger.

Kommunesammenlægningen har betydet, at der nu er 18 lokalhistoriske arkiver i den nye kommune. Disse har

været samlet et par gange, hvor vi har snakket fælles problemer og løsninger. Der er bred enighed om, at kommunen med fordel kan oprette et kommunalt arkiv/stadsarkiv, ligesom der er behov for koordinering og rådgivning. En arbejdsgruppe bestående af arkivlederne fra Ølgod, Næsbjerg og Varde har haft en del møder. Der pågår et arbejde i samarbejde med den kommunale administration med henblik på at udarbejde forslag til kommunens politik på arkivområdet. I samme forbindelse ligger der mange fælles opgaver og muligheder for kommunens 18 lokalhistoriske arkiver, og der vil være et behov for en form for konsulentstøtte, når den nuværende ordning med en amtskonsulent forsvinder.

Alt i alt er der altså nok at tage fat på i Varde Lokalhistoriske Arkiv, og der bliver ydet en kæmpe indsats af alle medarbejdere med det formål at servicere borgerne og gøre arkivet endnu bedre. Varde Lokalhistoriske Arkiv begyndte sit virke i 1957, og vi er en af landets ældste arkiver. Dette skal naturligvis markeres i 2007. Vi ønsker at udgive en bog i den anledning. Emnet ligger ikke helt fast endnu, men vi forestiller os en billedbog i det sædvanlige format og udstyr.

Ølgod-Strellev Lokalhistoriske Arkiv

Kulturhuset, Vestergade 5-7, 6870 Ølgod

Tlf.: 75 24 50 11, lok. 5

Åbningstid: Tirsdag kl. 14.00-17.00

Leder: Frede Møller Kristensen, Skrænten 29, 6870

Ølgod. Tlf.: 75 24 43 00

E-mail: post@oelgodmuseum.dk

Arkivets beretning sidste år har præget af den kommunale strukturændring, der også ville få en afsmittende virkning på vort lokalarkiv, som er en afdeling af Ølgod Museum. Året 2006 har til en vis grad bragt klarhed over situationen. Lokalarkiverne i Ansager, Skovlund, Tistrup og Ølgod har i tidens løb haft et tæt og godt samarbejde, hvor arkivlederne jævnligt mødes med museumsinspektør Charlotte West for at drøfte spørgsmål af fælles interesse. Dette samarbejde fortsætter, dog nu i en noget mere formaliseret form, idet samarbejdet nu sker inden for rammerne af Ølgod Museums Lokalhistoriske Arkiv. Konkret har det betydet, at man nu samlet kan nøjes med at anskaffe én licens til registreringsprogrammet Arkibas til brug for de fem arkiver. Med velvillig økonomisk hjælp fra Ølgod Kommune er programmet allerede anskaffet. Til brug ved registreringen har vi på vort arkiv fået anskaffet det nødvendige computerudstyr, og selve den

elektroniske registrering kan påbegyndes, når vi har fået etableret egen telefon og internetadgang.

I kølvandet på den kommunale strukturændring har vi fra rådhuset modtaget billeder af de til enhver tid sidende sogneråd og byråd fra 1909 og frem til i dag. Vi er glade for, at disse billeder er overdraget til os til opbevaring. I forbindelse med, at Ølgod Kommune bliver en del af Varde Kommune, er vi selvfølgelig optaget af at bevare historien om Ølgod Kommune for eftertiden. Det er vores opfattelse, at lokalhistorien ret beset ikke kan centraliseres. Alting er under konstant forandring, men en kendsgerning er det nok også, at den tekniske udvikling – og særlig den digitale – aldrig er gået hurtigere end i dag.

I vor moderne hverdag, hvor efterhånden en stor del af Danmarks befolkning har fået adgang til Internettet, er det kendetegnende, at mange af slægtsforskerne selvfølgelig benytter sig af de moderne muligheder. Det betyder, at man nu hjemme ved computerskærmen kan søge sine rødder, f.eks. i kirkebøger og folketællinger. Det kan have den betydning, at ikke så mange personligt kommer på arkivet, men alt andet lige er det en positiv udvikling, da endnu flere får øjnene op for alt det spændende i slægtsforskningen og lokalhistorien. Det betyder også, at arkiverne og arkivarbejdet er på vej ind i en tid, hvor den moderne teknologi allerede har eller er ved at overtage den tidligere manuelle registrering af arkivalierne. Denne udvikling vil dog ikke betyde en centralisering af arkiverne eller arkivarbejdet. Vi har en klar holdning til, at de små lokalarkiver skal bibeholdes i nærområderne. Vi kan ikke forestille os en situation, at afleveringerne fra lokalsamfundet skal afleveres og opbevares på et fjernere beliggende sted. Vi må samtidig erkende, at teknologien betyder et stort fremskridt, selv om den medfører flere direkte eller indirekte udgifter, og er der noget, arkivet ikke har, så er det penge til de løbende udgifter.

Inden for den nye kommunale struktur har lokalarkiverne fundet det sigsmæssigt at etablere et samarbejde mellem arkiverne i Varde Kommune. Efter en del møder sker der en samlet henvendelse til kommunen, og baggrunden herfor er, at kommunerne for adskillige arkivers vedkommende er det økonomiske fundament. Hvad samarbejdet i kommunen kommer til at betyde, vil der i senere beretninger blive orienteret om.

Vort arkiv er som nævnt en del af Ølgod Museum, og museet har været vores økonomiske sikkerhedsnet. Ølgod Museum er nu fusioneret med Varde Museum, og dette indebærer naturligvis, at der fremover skal etableres et

samarbejde med Varde Museum med de ubekendte faktorer, som det medfører. Lokalarlivet ser dog positivt på de nye samarbejdsrelationer. Fremtiden er altid spændende. Med hensyn til arkivets placering i Kulturhuset er det ikke nogen hemmelighed, at vi meget ønsker os mere publikumsvenlige lokaler.

På arkivet er otte frivillige medarbejdere beskæftigede. I året har vi haft den glæde at kunne byde velkommen til Peter Andersen i vor kreds af frivillige medarbejdere. Med sin baggrund og personlige indstilling er han en absolut gevinst for arkivet. Til slut skal lyde en stor tak til de frivillige arkivmedarbejdere samt til samarbejdspartnerne i Kulturhuset.

Vejen Kommune

Aastrup Sognearkiv

Borgergade 121, 6752 Glejbjerg

Tlf. 75 19 85 69

Åbningstid: 1. og 3. torsdag hver måned kl. 15.00-19.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Birthe E. Cramon, Ryttervænget 7, 6752 Glejbjerg
Tlf.: 75 19 83 87

Post til: Ryttervænget 7, 6752 Glejbjerg

E-mail: Birthe.E.Cramon@skolekom.dk

Aastrup Sognearkiv har i 2006 haft et nogenlunde roligt år. Vi har som i de foregående år jævnt med besøgende på arkivet. Det slår igennem i lokalarkiverne, at mange af de oplysninger, slægtsforskere søger, nu kan findes på Internettet, men også at Esbjerg Byhistoriske Arkiv har en næsten komplet samling af landets kirkebøger på mikro-kort. En værdifuld samling, der sparer mange lange ture til Landsarkivet i Viborg, men også en samling der danner grundlag for besøgene på de lokalhistoriske arkiver, der kan supplere de oplysninger, kirkebøger og folketællinger giver. Slægtsforskning fanger flere og flere mennesker, og kurser heri bør følges af arkivfolk, så man kan rådgive og vejlede de besøgende på arkiverne på bedste vis.

Aastrup Sognearkiv har fået flere store og gode afleveringer i 2006. Vi har med spænding imødeset strukturændringen i vores kommune og håber på et positivt samarbejde fremover i Ny Vejen Kommune. I slutningen af året er det blevet klart, at arkivet skal have ny leder pr. 1. april 2007, og vi afventer denne ændring, der sker efter at den nuværende leder har siddet i 27 år.

Historisk Arkiv for Brørup og Omegn

Biblioteket, Stadionvej 6, 6650 Brørup. Tlf.: 75 38 18 78
Åbningstid: Torsdag kl. 15.00-17.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Peter Christensen, Rahbæks Allé 24, 6650 Brørup
Tlf.: 75 38 42 81

Hjemmeside: www.broerup-lokalhistorie.dk

E-mail: arkivet@broerup-lokalhistorie.dk

I det forgangne år har vi som sædvanlig haft rigeligt at se til på arkivet. Vi nåede at få årsskriftet færdigt først på foråret, så det kunne komme ud til alle omkring 270 medlemmer inden generalforsamlingen. Generalforsamlingen blev afholdt den 4. april 2006. Der var mødt 24 frem, og beretning, regnskab og forslag om kontingentforhøjelse til 75 kr. blev enstemmigt vedtaget. Efter generalforsamlingen var der fremvisning af gamle og nyere billeder fra Folding og Nørbølling. Fremvisningen bevirkede, at en del af de tilstedeværende benyttede lejligheden til at købe en CD-rom med alle vore skannede billeder fra Folding.

Færdiggørelsen af den nye bog om Folding belastede i ret høj grad arkivets arbejdsressourcer i det forløbne år, men den store interesse, der var for bogen i forbindelse med selve udgivelsen, opvejede til fulde anstrengelserne. Vi har på nuværende tidspunkt afsat ca. halvdelen af bøgerne, så selv uden sponsorstøtte er økonomien i orden. Bogen blev noget dyrere at fremskille end først beregnet, idet det viste sig nødvendigt at lade hele bogen trykke i farver. Resultatet blev så til gengæld så flot, at vi har fået megen ros for den. De indestående fondsmidler var langt fra tilstrækkelige til at betale regningen hos bogtrykkeren, så arkivet måtte låne det resterende beløb til formålet. Dette beløb er dog nu tilbagebetalt, så arkivet er ikke længere økonomisk belastet af bogudgivelsen. Det er dog nok nok lidt sandsynligt, at alle fondsmidlerne kommer tilbage i fonden, men vi er dog overbeviste om, at der fortsat i lang tid fremover vil blive solgt en del bøger, og betalingen for disse bøger vil, så længe vi er momsregistrerede, tilflyde fonden.

Arbejdet med omregistrering af alle arkivets arkivalier til Arkibas fortsætter planmæssigt takket være Ellen Sørensen og Inge A. Nielsens energiske indsats både tirsdage og torsdage. Arkivets pladsproblemer er der endnu ingen endelig løsning på, idet der ikke før i 2008 er afsat midler i kommunens budget til ændring af bibliotekets mødelokale. Vi er dog stadig optimistiske med hensyn til, at vi før eller siden får tildelt halvdelen af mødelokalet, og vi har taget imod kommunens tilbud om at overtage

overskydende møbler fra kommunesammenlægningen.

Vi har i det forløbne år haft den positive oplevelse, at Sparekassen som en helt naturlig ting sponserede os en bærbar computer, som vi har haft og stadigvæk har stor glæde af i forbindelse med billedfremvisninger. Sparekassens velvilje betød, at vi havde råd til selv at anskaffe en projektor til billedfremvisningen, så vi nu er ganske fritaget for at låne de omtalte remedier forskellige steder i byen. Ved Nørboelling Forsamlingshus jubilæum kunne vi så tilbyde at vise en lille billedserie fra forsamlingshusets historie for festedeltagerne.

Lokalhistorisk Arkiv Holsted

Vestergade 17, 1., 6670 Holsted. Tlf.: 75 39 20 10

Åbningstid: Onsdag kl. 14.00-18.00 samt efter aftale

kl. 19.00-21.00 samt efter aftale med lederen

Leder: Klaus Hansen, Foldingbrovej 13, 6670 Holsted

Tlf.: 75 39 33 61

E-mail: Holsted-Lokalarkiv@mail.dk

I 2006 har der, som sædvanligt, været travlhed på arkivet, og antallet af besøgende har været en smule større end sidste år, nemlig 163 mod 143. Antallet af afleveringer er steget meget til i alt 79 registrerede afleveringer mod 38 for 2005. Vi har i hele 2006 haft travlt med registrering af arkivmaterialet fra Tobøl Egnsarkiv, som vi modtog tilbage i 2005. I alt var der 15 flyttekasser med arkivalier. Hele denne aflevering har vi opdelt i 44 forskellige arkivfonde.

Vi er kommet godt i gang med registreringsprogrammet Arkibas, som vi fik opgraderet til version 4. Der er dog stadig nogle små fejl i programmet, som vi håber at få rettet i løbet af 2007. Vi har i løbet af året ligeledes fået en e-mailadresse, og vi har allerede fået flere henvendelser via den – sågar en fra Dallas i Texas, USA.

Arkivet har i løbet af året modtaget flere temmelig store afleveringer, blandt andet en aflevering fra Holsted Varmeværk, en aflevering fra SID, Holsted og en aflevering fra Holsted Erhvervs- og Turistråd. Disse store afleveringer vil give os rigeligt registreringsarbejde i 2007. Som sædvanlig har vi også overtaget udklip af lokalt avisstof fra Lydavisen, ca. 1.000 sider.

Lokalarkivets arbejdsgruppe har i året, der er gået, afholdt fire møder. I marts måned deltog arkivet i RALs årsmøde på Ribe Vandrehjem med tre personer. I september deltog to fra arkivet i et Arkibas 4-introduktionskursus, hvoraf den ene gratis fulgte med opdateringen af

programmet. På arbejdsgruppemødet i oktober blev det bestemt, at vi ikke længere har fast åbningstid tirsdag aften i vinterhalvåret, men at der kan rettes henvendelse og aftales et tidspunkt, hvor vi kan åbne for interesserede. I den anledning har vi fået installeret en telefonsvarer på arkivets telefon, der henviser til kontaktpersonen. Ændringen er begrundet i, at der har været et stigende antal gæster gennem flere år.

Efter indbydelse fra arkivet i Brørup deltog vi i en fælles stand på julemessen 2006 i Holsted-Hallerne den 16. og 17. november 2006. Der blev fremstillet fire forskellige dækkeservietter med gamle billeder fra Holsted, og der blev fremstillet to forskellige kalendere for 2007, den ene med gamle billeder fra Holsted og den anden med billeder fra Føvling, Stenderup og Tobøl. Endelig deltog vi i julemarkedet i Føvling søndag den 26. november.

Ud over ovenstående har året budt på lidt af hvert. I forbindelse med afleveringen fra Holsted Erhvervs- og Turistråd overtog vi noget forskelligt inventar, som vi kan bruge, og som vil blive stillet op i nær fremtid. I forbindelse med udstillingen »Bedre Byggeskik og meget, meget mere« på Vejen Kunstmuseum i perioden 3. september-20. november 2006 bidrog lokalarkivet med materiale omkring arkitekt Henrik Johansen, der var vores lokale mand, der formidlede og gjorde et stort stykke arbejde i forbindelse med bedre byggeskik. Arkivet har mange af Henrik Hansens tegninger, og vi ligger også inde med en del andre arkivalier vedrørende Henrik Hansen (født i Gjerndrup 1878 og død i Holsted 1948).

2006 har på mange måder været et travlt år, og vi ser frem til et lige så aktivt år i 2007. Lokalarkivet har gennem mange år haft en del foreningsfaner til opbevaring. For at disse ikke går til, arbejder vi i øjeblikket på en ordning, så de kan konserveres og bevares for eftertiden. Måske er det nødvendigt at opbevare dem uden for lokalarkivets lokaler. Vi har i nogle tilfælde i løbet af året fået efterlyst nogle billeder i lokalavisen og har haft god respons på dette. Vi arbejder i øjeblikket med at få stablet en hjemmeside på benene og regner med, at vi også den vej rundt kan få opklaret modtagne, men i øvrigt ukendte billeder. Det venter vi os en del af. Endelig må det nævnes, at arbejdet i lokalarkivet ikke kunne lade sig gøre uden at have en flok af gode entusiastiske hjælpere, hvad vi heldigvis har i lokalarkivets arbejdsgruppe. Vi skal heller ikke glemme en stor tak for Holsted Kommunes Børne- og Kulturudvalgs opbakning til lokalarkivets arbejde og håber, at vi vil få et ligeså godt samarbejde med den nye Vejen Kommune i fremtiden.

Hovborg Lokalhistoriske Arkiv

Hovborg Skole, Lindevej 5, 6682 Hovborg
Åbningstid: 1. og 3. tirsdag hver måned kl. 14.00-16.00
Leder: Poul Hansen, Sandagervej 11, 6682 Hovborg
Tlf.: 75 39 61 70

Besøgstallet i det forløbne år var lidt mindre end året før, ikke mindst fordi åbningstiden er blevet reduceret. Fra maj 2006 er åbningstiden to gange månedligt, nemlig 1. og 3. tirsdag i tidsrummet 14.00-16.00. Skolens 100 års jubilæum i 2003 har bevirket, at flere af de besøgende i den forbindelse har henvendt sig til arkivet.

Arkivet indsamler stadig billeder fra landsbyen og omegnen, og der dukker jævnligt billeder op, som vi ikke vidste eksisterede. Fotos af nyere dato kommer også i arkivet – vi er f.eks. nu ved at planlægge at fotografere alle byens huse oppe fra. Det vil i givet fald foregå fra en syv meter høj lift.

Registreringen af arkivalier på arkivets computer er nu godt i gang. Der er kommet rigtigt meget materiale ind i årets løb, så der forestår et stort arbejde i den forbindelse, dels med at registrere arkivets arkivalier, dels med at registrere de kasser, som indeholder hundredvis af nye arkivalier.

Arkivet er begyndt at samle så meget kildemateriale som muligt fra Hovborg under Anden Verdenskrig. Tyske tropper boede på Hovborg Skole mod krigens slutning, og der er allerede dukket mange interessante ting op. Nulevende Hovborg-borgere interviewes om krigsårene, og alle oplysninger samles og vil, hvis alt går vel, senere blive udgivet.

Til sidst skal nævnes, at arkivet er blevet malet, så det nu står mere indbydende for gæster og medarbejdere på arkivet. Arkivet har desuden skiftet formand, idet Henry Pedersen, der har været med siden arkivets grundlæggelse i 1995, er blevet afløst af Poul Hansen.

Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune

Østergade 2, Postboks 186, 6600 Vejen. Tlf.: 79 96 52 75
Åbningstid: Tirsdag og onsdag kl. 9.00-14.00, torsdag kl. 8.00-12.00 samt den første mandag hver måned kl. 17.00-20.00 i månederne oktober til april
Leder: Linda Klitmøller
E-mail: lokalarkivet@vejenkom.dk

Ejendommen Østergade 2 gennemgik i 2005 en større renovering, hvilket medførte, at arkivet hen over forsommeren og sommeren lå midt i en byggeplads. Byggearbejdet

betød endvidere, at vi i perioder var tvunget til at holde lukket. Det gav færre besøgende end normalt. I 2005 lå besøgstallet på omkring 400. Det lave besøgstal har bidt sig fast. I 2006 lå besøgstallet på nogenlunde samme niveau som i 2005, og der er endnu et stykke vej til tidligere tiders niveau på omkring 600 besøgende årligt. Til gengæld har arkivet de sidste to år modtaget langt flere såvel skriftlige som telefoniske forespørgsler. I såvel 2005 som 2006 besvarede vi lidt over 100 henvendelser. Antallet af indleveringer er steget en smule. Vi modtog i 2006 63 indleveringer mod 45 året før.

I det forgangne år har arkivets medarbejdere i lange perioder brugt det meste af deres tid på to store udstillingsprojekter. I efteråret viste Vejen Kunstmuseum udstillingen – »Bedre Byggeskik og meget, meget mere. Huse i den nye Vejen Kommune«. Udstillingen og den tilhørende hjemmeside blev til i et samarbejde mellem Vejen Kunstmuseum og Museet på Sønderkov. Vejen Lokalhistoriske Arkiv er associeret med Museet på Sønderkov, og arkivets personale var stærkt engageret i udstillingen. Vi var med i såvel i planlægnings- som i udstillingsfasen, og arkivet var en af de store leverandører af tegnings- og fotomateriale til udstillingen.

Forandringer er ofte en god anledning til at gøre status. Sidst i november markerede Vejen Kommune overgangen til den ny storkommune med en fest for de ansatte. Til den fest havde lokalhistorisk arkiv lavet en større udstilling, som i ord og billeder beskrev udviklingen fra 1970 til 2006 på en række områder.

En kommune har som sin primære opgave at stille en række servicetilbud til rådighed for borgerne. Størstedelen af disse opgaver er løvbundne. Folketinget udstikker gennem lovgivningen rammerne for opgavernes løsning, men det er kommunerne, som giver indhold til rammerne. Udstillingen viser i tekst og fotografier, hvordan Vejen Kommune havde valgt at løse en række såvel løvbundne som ikke løvbundne opgaver i perioden 1970 til 2006. Vi havde i udstillingen valgt at rette fokus mod en række temaer, som direkte berører borgernes hverdag – børnehaver, skoler, plejehjem, sportsanlæg, biblioteker og museer. Det betød, at udstillingen også har interesse for kommunens borgere. Den blev i december 2006 vist på Vejen Bibliotek, og i 2007 er den på turne rundt i kommunen.

Af Historisk Samfund For Ribe Amts tidligere udgivelser kan følgende stadig leveres:

Lille vejledning i læsning af gotisk skrift. Af H. K. Kristensen. 16 s. 20,00 kr.

Peder Hegelunds Almanakoptegnelser 1565-1614, bd. I-II. Af Bue Kaae. 1.080 s. 225,00 kr.

Fra kommis til museumsleder. Søren Manøes erindringer. 97 s. 70,00 kr.

De drog ud og kæmpede for friheden. To udvandrerhistorier fra Den spanske borgerkrig og Anden Verdenskrig. Grete Jæger og Søren Manøe. 154 s. 165,00 kr. For medlemmer 125,00 kr.

Stavnsbånd og Vestjylland – blev bonden fri? Af Jørgen Dieckmann Rasmussen. 33 s. 20,00 kr.

Ribe Domkirke, hæfte I-II og hæfte III-IV. Danmarks Kirker. Nationalmuseet. 50,00 kr. pr. dobbelthæfte.

En landsbydreng blev læge. J. P. Karkovs erindringer. 66 s. 48,00 kr.

Besættelsestidshistorier fra Ribe Amt. Redigeret af Jørgen Dieckmann Rasmussen og Birgitte Herreborg Thomsen på grundlag af oplæg fra lokalarkiverne. 138,00 kr.

Bondegårde i Skads Herred 1636-1760 – deres byggemåde og indretning, af Henrik Vensild. 196 s. Udgivet i samarbejde med Landbohistorisk Selskab. Pris 249 kr. For medlemmer af Historisk Samfund 199,00 kr.

Seem Sogns Historie. Af Søren Mulvad. 150,00 kr.

Register til Fra Ribe Amt 1902-2002. 100,00 kr.

Bidrag til landbrugets historie i Varde-egnen. Af Chr. Mathiesen 1881. Ny udgave 1982. 94 s. 50,00 kr.

Oluf Niensens herredsbeskrivelser: Slavs Herred 1868. Fotografisk optryk 1981. 62 s. 45,00 kr.

Vester Horne Herred 1865-67. Fotografisk optryk 1984. 66 s. 75,00 kr.

Skads Herred 1862. Fotografisk optryk 1985. 176 s. 100,00 kr.

Våben og gyldne Kæder. Af Olga Pedersen og Søren Manøe. 48 s. 75,00 kr. Nye medlemmer får bogen gratis.

Historiske oplysninger om Slaugs Herred. Genoptryk. Af sognepræst John Møller. 268 s. 100,00 kr.

Skoleliv i Vestjylland. Af Uwe Dall. 114 s. 125,00 kr.

Tilbud

De store skibe – deres ø og mennesker. Videofilm. Fanø omkring 1900. Af Hrolf Thorulf m. fl. 50,00 kr.

- Kjære Broder, breve fra Terkel Kristensen 1866-1918. Af Flemming Just. 188 s. 50,00 kr.
- Breve fra Niels Kristensen 1865-1913 – et tidsbillede fra Aal sogn. Af Frode Sørensen. 176 s. 50,00 kr.
- Folk og Folkestyre i 150 år. Udg. Af Ribe Amts Lokalarkiver og Historisk Samfund for Ribe Amt. 116 s. 50,00 kr.

Alle tre bøger for 100,00 kr.

Ældre årgange af Fra Ribe Amt. Forespørg på ekspeditionen: Byagervej 41, 6650 Brørup. Tlf. 75 38 30 24.

Historisk Samfund modtager gerne ældre årgange af Fra Ribe Amt.

INDHOLD

Jensen, John:	
Hellige kilder- Kilder til (hellig) undren. Kilder i Varde Kommune	3
Gammeltoft, Peder:	
Ribe Stift år 1752-uddrag fra en tidlig dansk geografibog	17
Hansen Mogens:	
Førtuna-lykkens gudinde som »kakkelovn«	29
Høy-Nielsen, Aja:	
Uden løn og på prøve et år, om Ribe Amts første hjemmesygeplejerske	35
Tygeøen, Sven:	
En ny gammel bog. Historiske oplysninger om Slaugs herred	43
Gorridsen, Verner:	
Besættelsestidsminder på Esbjerg Havn	47
Christina Balslev Jespersen:	
Ribe og storken 1899-2005	63
Pedersen, Olga:	
Aastrup Sogn i besættelsesårene 1940-1945	81
Mindeord	97
Generalforsamling	102
Beretning	102
Nye medlemmer	105
Regnskab	106
HK pris	107
Bibliografi	108
Register	115